

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, БІОЕТИКИ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА
«ОДЕСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР ЗДОРОВ'Я»
ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ
МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ ПСИХОСІНЕРГЕТИКИ ТА АЛЬФОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної наукової конференції

ЛЮДИНА ЯК ЦІЛІСНІСТЬ:

ЛЮДСЬКЕ, ПОЗАЛЮДСЬКЕ, НАДЛЮДСЬКЕ

УДК 111.32:159.923(043.2)
Л 937

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Одеського національного медичного університету
(протокол № 5 від 25 січня 2024 р.)

Редакційна колегія:

Доннікова І. А. - доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія»;

Кривцова Н. В. - кандидат психологічних наук, President of the International Academy of psychosynergetics and alphalogy, голова Товариства дослідників МАПА, керівник психологічної служби Одеського національного медичного університету;

Лазор Н. В. – старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету;

Ляшенко Д. М. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія», доцент кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету;

Медянова О. В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Мокрієнко Е. М. – старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету;

Терзі О. О. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри Національної безпеки інституту безпеки ПрАТ «ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом"»

Відповідальний редактор:

Ханжи В. Б. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету.

Рецензенти:

Дунаєва Л. М. – доктор політичних наук, професор, декан факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Варинська А. М. - кандидат філологічних наук, професор, завідувачка кафедри українознавства Національного університету «Одеська морська академія».

Л 937 Людина як цілісність: людське, позалюдське, надлюдське: Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції (19 жовтня 2023 р., м. Одеса) / Одеськ. нац. мед. ун-т, каф. філософії, біоетики та іноземних мов, Міжнародна академія психосінергетики та альфології та ін. ; ред. кол. : В. Б. Ханжи (відп. ред.) та ін. – Одеса, 2024. – 294 с.

У збірнику матеріалів запропоновано міждисциплінарний погляд на актуальні проблеми буття людини, а також її можливих поза- та надлюдських перспектив. Представлено результати осмислення людини як цілісності через зіставлення філософських, соціально-гуманітарних і природничо-наукових підходів. Окремою рубрикою висвітлено матеріали круглого столу, присвяченого діяльності Брюссельської наукової школи. Для дослідників питань людського існування та самовдосконалення.

Матеріали опубліковані в авторській редакції.

Редакційна колегія не завжди поділяє позиції авторів. За точність, достовірність та коректність викладеного матеріалу всю відповідальність несуть автори.

© Автори матеріалів, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО ЗНАННЯ	6
VERGELES K.M., KULISH P.L., SHKOLNIKOVA T.Y., VERGELES T.M. A PERSON IN THE SOCIO-CULTURAL SPACE: TODAY'S CHALLENGES.....	6
НАРБУТОВА Т.Є., Спаський І.Д. ЦІЛІСНІСТЬ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНОЇ НАУКИ	12
ПЕТИНОВА О.Б. ФІЛОСОФСЬКІ КОНТЕКСТИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЖІНКА, ЧОЛОВІК ТА БЛИЗНЮКОВІ ПОЛУМ'Я	15
ПОПЛАВСЬКА Т.М., Стойкова К.М. АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ.....	18
RAIKHERT K. AXIOLOGY AND HEURISTICS.....	23
STELA SPĪNU THE INFLUENCE OF XENOCENTRISM ON STUDENT'S COMMUNICATION IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT.....	27
СВІТЛИЦЬКА В.Р. АРХЕТИП ВЕЛИКОЇ МАТЕРІ: СУЧАСНІ КОНТЕКСТИ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	33
ТКАЧЕНКО К.В. ЛЮДИНА ТА ЇЇ ІДЕНТИЧНІСТЬ: МОВНЕ ПИТАННЯ НА ПРИКЛАДІ КОРИННИХ НАРОДІВ КИТАЮ	36
ФЕДОРОВА І.В. ПРОБЛЕМИ ТРАНСГУМАНІЗМУ НА ТЛІ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ.....	39
МЕТАФІЗИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ ЩОДО ЛЮДСЬКОГО, ПОЗАЛЮДСЬКОГО, НАДЛЮДСЬКОГО	44
ВАСТЬЯНОВ Р.С. ФІЛОСОФСЬКІ КАТЕГОРІЇ В РОЗУМІННІ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ХВОРОБУ ЛЮДИНИ. МОНОМОРБІДНІСТЬ ТА КОМОРБІДНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЇ В КЛІНІЧНІЙ МЕДИЦИНІ.....	44
ДОННІКОВА І.А. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СИМУЛЯЦІЯ ЛЮДСЬКОГО	53
ЗУБАРЄВ О.С. МАХАТМА ГАНДІ ПРО НЕНАСИЛЬСТВО, ІСТИНУ ТА ЛЮДСТВО	56
KOROLKOV M.O. PLATO'S POSSIBLE SOLUTION OF THE MIND-BODY PROBLEM.....	59
ПУНЧЕНКО О.П., Пунченко Н.О. СУЧАСНА АНТРОПОЛОГІЧНА КРИЗА: СУТНІСТЬ І ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ	65
ХМІЛЬ Т.В. ЦІЛІСНІСТЬ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОГЛЯДНИХ ПАРАДИГМ.....	71
ПРОБЛЕМИ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ. ЛЮДИНА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	74
БУСЛАЄВА В.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ У ОСІБ, ЩО ЗАЗНАЛИ ВПЛИВ ВІЙНИ	74
GULMIRA SPICER SHAMANISM AND SHAMANIC RITUALS IN MODERN APPLIED PSYCHOLOGY	80
КНЯЗЬКОВА В.Я., СКОРОХОДОВА Ю.В. МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ПІДТРИМКА ПІД ЧАС ВІЙНИ	87
ЛЕВИЦЬКА А.І. ІМПАКТ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ: РОЛЬ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВІДНОВЛЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЦІЛІСНОСТІ.....	92

ЖМАЙ О.В., СОРОЧАН К.В., ІВАСИК Я.С. РОЗВИТОК МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	95
ЧАСОВІ АСПЕКТИ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ.....	99
Ляшенко Д.М. ЛЮДСЬКА ЧАСО-СВІДОМІСТЬ VS. МАШИННА «СВІДОМІСТЬ»: СПРОБА ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	99
Ханжи В.Б. «СХОПЛЕННЯ-3-ТЕПЕР» ТА НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ ЧАСОВИХ МОДУСІВ У ВЧЕННІ Е. ГУССЕРЛЯ: ВІДГУК У РЕКОНСТРУКЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ АНТРОПНОГО ЧАСУ	118
АНТРОПОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МЕДИЦИНИ. ЗДОРОВ'Я ТА ЙОГО СКЛАДОВІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	123
BANARI ION PETRU ETHICAL INTERPRETATIONS ON THE APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF VULNERABILITY IN CLINICAL ACTIVITY.....	123
Данилко М.В. СОЦІОЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	126
СОЛОСАНУ VIOREL PAVEL ETHICAL AND MEDICAL ASPECTS OF THE ACTIVITIES OF MEDICAL WORKERS IN PENITENTIARY INSTITUTIONS	130
Ляшенко-Щербакова В.В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	135
МАРІЧЕРЕДА В. Г., БОРЩ В.І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ МЕНЕДЖМЕНТУ РИЗИКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ.....	137
Одинець О.А. СИСТЕМА «ЗДОРОВ'Я-ХВОРОБА» В КОНТЕКСТІ ЦІЛІСНОСТІ БУТТЯ ЛЮДИНИ	142
OJOVANU VITALIE ION ESSENTIAL SUBJECTS IN THE STUDY OF VULNERABILITY IN DIFFERENT CATEGORIES OF PATIENTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA. BIOETHICAL ASPECTS.....	147
RUBANOVICI LUDMILA PETRU THE PRINCIPLE OF VULNERABILITY IN THE BIOMEDICAL FIELD	150
Харченко Н.В., Ковбаса К.І. ЗДОРОВ'Я ЯК ПИТАННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА	155
ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ. ТРАНСФЕСІОНАЛІЗМ: ПОТЕНЦІАЛ САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСВІЧЕНОЇ ЛЮДИНИ	158
Кривцова Н.В. КУЛЬТУРА “UZER”СТВА І МЕТОДОЛОГІЧНЕ ХАКЕРСТВО ЯК ІНДИКАТОРИ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДОСЛІДНИКА, СХИЛЬНОЇ ДО ТРАНСФЕСІОНАЛІЗМУ. ЧАСТИНА 1	158
ЖМАЙ О., NELIN I. MANAGING BURNOUT IN THE WORKPLACE.....	166
ЮРИДИЧНИЙ ВИМІР МЕЖ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ	171
Криворучко В.О. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ	171
Москалюк А.Ю. ІНІЦІАЦІЯ ПРОЕКТУ ОХОРОНИ ПРАЦІ – КРОК УСВІДОМЛЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ БЕЗПЕКИ.....	175

Терзі О.О., Шпак І.В. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	178
ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ	183
Горь-Гаврильченко І.В. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЩО СТИМУЛЮЮТЬ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ	183
Каранфілова О.В., Трандафір В.О. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	186
Лазор Н.В., Мокрієнко Е.М. ПОДОЛАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	195
Медянова О.В., Шень Вей КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	199
Нагачевська С.В. ДИСТАНЦІЙНЕ ВИВЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	205
Русалкіна Л.Г. ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПЕДАГОГІКИ І ФІЛОСОФІЇ.....	208
Савусін М.П. ГУМАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ В ВУЗІ.....	211
Смирнова О.В. МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ .	233
Левицька А.І. РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ АНТРОПОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ	236
Чекална М.М. СУЧАСНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК НОВА ПІДПРИЄМНИЦЬКА ФІЛОСОФІЯ: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛІДЕРА.....	251
Жмай О.В., Чернова Т.М., Сабат А.А. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕОРІЙ НАВЧАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	255
МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ, ПРИСВЯЧЕНОГО ДІЯЛЬНОСТІ БРЮССЕЛЬСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ.....	261
Єршова-Бабенко І.В., Шинкевич О.С., Козобродова Д.М. ЦИФРОМІРНІСТЬ - НОВИЙ ВИМІР «ЦІЛОГО В ЦІЛОМУ», НЕ ПРИРОДА, НЕ ЛЮДИНА	261
Єршова-Бабенко І.В. ПРЕЗЕНТАЦІЯ МОНОГРАФІЇ «ПСИХОМІРНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПОВЕДІНКИ».....	267
Єршова-Бабенко І.В. ПАМ'ЯТІ НАШИХ ВЧИТЕЛІВ. ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ЗСУВ ...	272
Козобродова Д.М. ПРИНЦИП НОВІТНЬОГО ХОЛІЗМУ «ЦІЛЕ-В-ЦІЛОМУ» У ПОБУДОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	282
АВТОРИ МАТЕРІАЛІВ	285

ПЕРЕДМОВА

Осмилення людиною проблематики власного буття та пізнання є одним зі змістовно найнасиченіших пошукових шляхів розвитку її думки. В історії західноєвропейської філософії та науки ми бачимо, що прагнення зрозуміти складність (ба парадоксальність!) людського існування залишається глибоким і незмінним завданням: від людиномірної софістики Протагора та антропологічного нігілізму Демокріта – через гуманізм Фічіно і Піко делла Мірандоли, антропологізм Канта та відчужений об'єктивізм ньютоніанської моделі Всесвіту – до людиномірності постнекласичного дискурсу та відмови від кореляціонізму у об'єкт-центрованій онтології Грема Гармана... Навіть відмовляючись від людського в пізнанні заради слідування принципу об'єктивності, чи рухаючись «назад, до самих речей!», людина залишається людиною і повертається до себе через постнекласичні моделі розвитку науки, трансцендентальну феноменологію, людиноцентричну філософію, медицину, психологію, педагогіку, мовознавство тощо.

Однак з урахуванням значущості сучасних трансгуманістичних розробок, через які здійснюється поетапна «кіборгізація» і «оцифрування» людини, в філософсько-антропологічній думці актуалізується необхідність повернення до вічного питання про те, що є людина. Отже цього року ми сфокусували увагу науковців на проблематиці не тільки суто людського, але й поза- і надлюдського, а також, відповідно, – на непростому питанні про доцільність розширення обсягу поняття людини, виходу за межі традиційних його рамок.

У збірнику матеріалів конференції представлено низку філософських, психологічних, біоетичних, педагогічних та комунікативних моделей, які стосуються постнекласичних аспектів дослідження людського буття, задля чого використовуються різноманітні підходи і методи: від екстравагантного трансцендентального епохé – через системно-дескрипторний аналіз, темпоралізаційну реконструкцію, інтегрований підхід до освіти та методологію сучасної аналітичної метафізики – до тривіального кількісного аналізу. Така методологічна палітра цілком виправдовується невичерпною допитливістю людського інтелекту, прагненням до всебічного розуміння людського існування та динамічною природою сучасного знання.

Поєднання цих різноманітних моделей забезпечує всеохоплюючу перспективу багатогранних вимірів людського життя. Кожна дисципліна привносить свій унікальний об'єктив у вивчення людського досвіду. Проте ми не зупиняємось на простому синтезуванні множини ракурсів дослідницького пошуку, наша мета – цілісний та інтегрований погляд. Цей міждисциплінарний підхід стає все більш актуальним у нашому складному світі, де кордони між дисциплінами розмиваються, що вимагає подальших кроків щодо детального та всебічного вивчення одвічної антропологічної проблематики, але вже на якісно новому пізнавальному рівні.

Редколегія

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО ЗНАННЯ

A PERSON IN THE SOCIO-CULTURAL SPACE: TODAY'S CHALLENGES

Vergeles Kostiantyn Mykolayovych

Doctor of Science (Philosophy), Professor

Kulish Pavlo Lavrentiyovych

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor

Shkolnikova Tetyana Yuriivna

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Department of Philosophy and Social Sciences

Vergeles Tetyana Mykhailivna

Teacher, Department of General Hygiene and Ecology

National Pirogov Memorial Medical University

The problem of man in the modern socio-cultural space requires a comprehensive consideration of many directions of his being. Spiritual and religious values are no exception. Today, this problem is becoming even more urgent, because it involves the formation of an internal moral formation and an undeniably versatile worldview-wise current Ukrainian society. The development of Ukrainian society depends to a large extent on modern Ukrainian youth, because, without exaggeration, it is the future of our people.

Geographically, Ukraine is located in the center of Europe, so theoretically, it had all the opportunities to create a conscious civil society. Although historically it happened that under that tyrannical power, which was usurped by one criminal clan, it became practically impossible. The result is a clash of different spiritual values and moral imperatives that shape human consciousness.

The problem of the spiritual characteristics of a person was investigated by our world-famous philosopher S.B. Krymskyi. He wrote that "the problem of the growth of spirituality has not only universal, but also national and regional perspectives, because in the interconnected world of the 21st century, each nation acts as a unique, unique hypostasis of humanity. Moreover, the globalization of our time affects the production, technological, communication and financial and economic spheres and does not affect the differentiation of national cultures. With all the planetarity of transnational capital and the worldwide communication network of the Internet, Tibet and Switzerland, Ceylon and Iceland, the fjords of Norway and the Mekong Delta and similar regions not only retain their cultural identity, but also remain separate spiritual worlds. So it is not by chance that the epoch of globalization in modern history is declared by the periods of national renaissance of many countries, including the sovereignty of their state existence. The problems of spiritual revival are crucial for independent Ukraine as well" [4, c. 6; 5].

The problematic nature of the comparison of two components, spiritual and religious, in the context of the study of values involves the analysis of not only mastering, assimilation, and appropriation of the surrounding world but also, most importantly, that mastering itself is a form of manifestation of a person as a spiritual being, his self-determination, and self-identification. Man's perception of the surrounding world has always been and remains growing, hierarchical - it was at the beginning of human history and is still in the 21st century. The dynamics of spiritual and religious orientations is one of the main problems not only for modern Ukraine but also for other nations in connection with the civilizational progress of Europe. There is no and cannot be a "closed" culture, because otherwise, it will simply cease to exist. It is also worth noting that Ukrainian culture was formed due to the influence of different cultures, adopted certain values and was able to build its own special system of values: original, unique [1].

The formation of a special system of values is an important component of the human essence, which is based on the idea of not opposing the flesh, but on the activity of a person's moral will. If a person acts, then he reveals the subjective will in

the existing being. This approach allows us to identify commonalities in secular and religious choices. Well-known Ukrainian scientists, authors of the manual "History of Religions" (V. Lubskeyi, V. Kozlenko, M. Lubska, G. Sevryukov), point out quite successfully that "freedom of religion has both internal and external aspects of manifestation, namely: freedom choosing a certain religious worldview and public confession of religion". And further: "... even in the first decades of its existence, the Christian Church believed that a true religious conscience could not exist secretly but must manifest itself externally. Moreover, she recognized as heretics those supporters of Christianity who denied the need for external expression of their religious beliefs, considering only internal (in conscience) belonging to Christianity to be sufficient" [6, p. 592].

The problem of a person's manifestation of his will is his usual desires, which are manifested in the essential, substantial characteristics of the act itself. Because in a person's actions, we see his life goal and what he strives to achieve. Although it is necessary to remember the usual desire of a person, which is sometimes reduced to simple pleasure and this, surprisingly, gives a person the right to exit from his subjective state.

Therefore, we must carry out a certain analysis of those values that are directly embedded in the events that have taken place, are taking place, or will take place in the modern socio-cultural space of Ukraine. Therefore, we have every right to talk about the determination of this problem as a problem of the spiritual world of man, because the concept of moral is closely related to such aspects as: ontological, metaphysical, epistemological, psychological, and, finally, religious. These aspects are harmoniously operated by our consciousness, which we can characterize as a complete, relatively constant, more or less ordered system of general knowledge, values, ideas, views, and beliefs about the surrounding world and the place of man in it. [3].

When forming a modern Ukrainian national worldview, we must emphasize the presence and formation of a moral component, since morality is an integral element of the existence of the Ukrainian people.

Analyzing the interrelationships of peoples, their social conditions of life, with their mandatory attributes of dignity, virtues, and rights, the criterion of axiological orientations, as well as the spiritual meanings of being a person and humanity as a whole, new problems, morals, and morality of the nation will constantly arise. Therefore, any problem that has a social nature can become a problem of a moral (spiritual) nature. As the Ukrainian philosopher S.B. Krymskyi rightly notes: "Spirituality is always an alternative to chaos, nothingness, simplification, when the creative fullness of human existence is reduced to the creaturely beginning of self-confident consumption, when any difference between subjects is leveled and total mediocrity reigns. Spirituality is always a call "from above" to carry out something that is not carried out by itself, in an existing way, that needs individual decoding. In other words, spirituality is a valuable home building of an individual, if by it we understand not only the uniqueness of the inner world of the individual, but also the individual uniqueness of the nation, since it itself is a historical personality" [4, c. 7-8].

Of course, we must also take into account our historical past in order to avoid troubles in the development of modern Ukrainian society. Due to the belated awakening of the "democratic revolution", the modern Ukrainian state has somewhat lost interest in religion among the intelligentsia and the youth.

For example, if in previous years religious institutions and religious symbols were associated with hopes for rapid humanitarian changes and the improvement of life, today many people in Ukraine are openly dissatisfied with the activities and encroachments of a certain part of religious institutions, new hierarchs, and their connections with the corrupt system of "new capitalism" [2].

We should also mention one more reason for society's dissatisfaction and irritation. These are the new inter-ethnic, inter-civilization, and inter-state conflicts that are emerging in the world today. And in most cases, the main cause of these conflicts is the struggle for resources, sources of enrichment, power, while using the centuries-old element of influence and manipulation of the people, religion, and religious consciousness, generating inter-religious conflicts.

Today's Ukraine has its own characteristic features, which are accompanied by complaints about elements of alienation, misunderstanding of each other, bureaucracy, corruption of state administration bodies, tension in the urban lifestyle of the population, and the religious sphere is no exception here. This dissatisfaction is a unique phenomenon, because it has been present throughout the history of mankind, beginning with the era of the existence of ancient Israel and ending with our time.

Although in the current conditions of globalization transformations, these events rely in particular on various processes, starting from economic opportunities and ending with new technological processes. Elements of reconciliation, justification, self-criticism, and moral rebellion were present in the religious life of all people.

Interest in the so-called "strangers" appears in modern Ukrainian cultural and social spaces. This type is somewhat new for us, although it has its own positive, the positive of a "new" somewhat complex and not entirely defined attitude towards individual people who have lived in other spaces for centuries, social, cultural, and religious vision. Therefore, the human problem in the sociocultural space can be reduced to one of the many ethical and moral principles, the principle of tolerance in relations with other people, because tolerance is not ordinary "patience", but primarily understanding, respect for others through self-respect, and, of course, compassion and mercy.

REFERENCES

1. Вергелес К. Антропологічні виміри православ'я: методологія дослідження сутності та смисли: монографія / К. М. Вергелес. – Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. – 300 с.
2. Вергелес К. М. Культура і релігія в контексті глобалізації / К.М.Вергелес. // Гілея. – 2016. – № 110. – С. 264–267.
3. Вергелес К. М. Особливості функціонування релігії в сучасних соціокультурних процесах / К. М. Вергелес. // Гілея. – 2016. – № 114. С. 198–201.

4. Кримський, С.Б. Заклики духовності ХХІ століття : [з циклу щоріч. пам'ятних лекцій ім. А. Оленської-Петришин, 2002 р.] / С. Б. Кримський. – Київ : КМ Академія, 2003. – 32 с.
5. Кримський, С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. – Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. – 367 с.
6. Лубський, В. Історія релігій : навч. посіб. / В. Лубський, В. Козленко, М. Лубська та ін. – Київ : Тандем, 2002. – 640 с.

ЦІЛІСНІСТЬ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНОЇ НАУКИ

Нарбутова Тамара Євгенівна

*кандидат медичних наук, доцент кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини
Одеський національний медичний університет*

Спаський Ігор Дмитрович

*старший викладач кафедри торгівельного підприємництва,
товарознавства та управління бізнесом
Одеський національний технологічний університет*

Цілісність людини є складним конструктом, що включає в себе фізичні, психологічні та соціокультурні аспекти її існування. У когнітивній науці цілісність розглядається як важливий елемент, що визначає сприйняття світу та прийняття рішень людиною. У даній статті ми розглянемо поняття цілісності людини в контексті когнітивної науки та її вплив на мислення, сприйняття та поведінку. Цілісність в контексті когнітивної науки відображає інтегровану природу людського мислення та сприйняття. Це означає, що наш спосіб сприйняття і розуміння світу формується як система, в якій компоненти взаємодіють та впливають один на одного. Одним із основних аспектів цілісності є те, як різні частини системи (наприклад, сприйняття, мислення, емоції) спілкуються та взаємодіють для формування узгодженої картини світу [1-2].

Мозок людини можна розглядати як складну систему, що працює в єдності. Різні частини мозку спеціалізовані на обробці різних типів інформації, але їх спільна робота та взаємодія є важливим аспектом цілісності мозку. Це відображається у тому, як мозок інтегрує різні чуттєві враження, мислення та відчуття для утворення повного образу світу. Цілісність мозку сприяє покращенню когнітивних функцій, таких як увага, пам'ять, сприйняття та

мислення. Оптимальна взаємодія між різними частинами мозку дозволяє забезпечити ефективне та гнучке функціонування когнітивних процесів [3].

Розуміння цілісності людини та її взаємодії з навколишнім середовищем є ключовим для побудови сучасного суспільства. Зрозуміння та врахування цілісності в дизайні технологій, освіти, організації простору та соціальних систем може сприяти покращенню якості життя та забезпеченню збалансованого розвитку суспільства.

Цілісність людини є важливим аспектом в когнітивній науці, оскільки вона визначає спосіб сприйняття та мислення. Це поняття відображає інтеграцію різних компонентів та функцій мозку для утворення гармонійного уявлення про навколишній світ. Розуміння цілісності мозку та його впливу на когнітивні процеси є важливим для вивчення функцій та оптимізації роботи цієї складної системи [4].

Підвищення уваги до цілісності людини в сучасному суспільстві дозволяє створювати більш ефективні технології, сприяти стійкому емоційному та психологічному стану особистості, а також сприяє збалансованому та гармонійному розвитку індивіда та суспільства в цілому. Незважаючи на те, що цілісність людини та її вплив на когнітивні функції були вивчені вже досить добре, існує потреба в подальших дослідженнях у цьому напрямку. Одним із напрямків може бути вивчення впливу психосоціального середовища на формування та підтримання цілісності людини. Також важливим є дослідження впливу сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, на сприйняття та розуміння цілісності людського мозку та його функцій. Розуміння цих аспектів може сприяти більш точному використанню технологій та розвитку нових методів у покращенні когнітивних процесів [5].

Цілісність людини є складним та багатогранним поняттям, що відображає внутрішню єдність та взаємодію всіх її компонентів. У контексті когнітивної науки ця цілісність має важливий вплив на мислення, сприйняття та поведінку і вимагає глибокого вивчення для оптимізації функціонування людського мозку та підвищення якості життя. Дослідження у цьому напрямку сприятимуть не

лише розумінню функцій цілісності, але й сприятимуть створенню інноваційних підходів для розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. David C. Van Essen, // Nature, 2016. - volume 536.- P. 171–178. 2. Robbins, P., Aydede, M. A short primer on situated cognition // The Cambridge handbook of situated cognition Cambridge.- University Press, 2009. P. 3–10.
2. Varela, F. J., Thompson, E., Rosch, E. The embodied mind: Cognitive science and human experience. The MIT Press, 1991.
3. Churchland, P. S. Brain-wise: Studies in Neurophilosophy, Cambridge, MA: MIT Press, 2002.
4. Eliasmith, C. How to Build a Brain: A Neural Architecture for Biological Cognition, Oxford: Oxford University Press, 2013.
5. Hofstadter, D., & Sander, E. Surfaces and Essences: Analogy as the Fuel and Fire of Thinking, New York: Basic Books, 2013.

ФІЛОСОФСЬКІ КОНТЕКСТИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЖІНКА, ЧОЛОВІК ТА БЛИЗНЮКОВІ ПОЛУМ'Я

Петінова Оксана Борисівна

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії,
соціології та менеджменту соціокультурної діяльності,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

Доба Метамодерну внесла свої корективи у проблематику філософії, і в 20-х роках ХХІ століття неабиякого значення набувають питання пошуку людиною свого призначення, реалізація місії, життя «серцем». Хто ми є? І шлях до пошуку відповіді на це питання – повернення до себе, направлення уваги всередину себе. Бог – всередині кожного, і кожна людина є божественною за своєю природою, і містить єдність чоловічого та жіночого. Тобто, кожен із нас має внутрішнього чоловіка та внутрішню жінку. Людська душа пов'язана з темнотою та ілюзіями. І життя у матеріальному втіленні – кармічне. Кожен з нас має чоловічі та жіночі аспекти, аспекти богів та богинь, аспекти Творця та Божественної Матері. На рівні Вищої душі (або Духу) Потік Творця і Потік Божественної Матері об'єднуються та постають єдиним цілим. Як інь та ян. Чоловічі та жіночі енергії є різними, але разом вони представляють цілісність та гармонію, утворюючи Божественний Дух. Такі аспекти називають Близнюковими душами або Близнюковими полум'ями. Ця божественна монада є первозданною. Для того, щоб пізнати світ та отримати досвід, первозданна монада розсіюється на частини, і кожна частина починає «грати» в кармічне життя, пізнаючи дуальний досвід як темноти, так і світла. Жінка – це цілий Всесвіт. А Чоловік – це Творець. І він може творити лише через жінку. Жінка має надзвичайну силу. А Творець – проявляє. Сьогодні, в епоху трансформацій та Великого Переходу, відбувається зворотній процес: збір свого внутрішнього Чоловіка та Жінки, які були розрізнені та отримували досвід в різних тілах у кармічних світах. Цей процес є двостороннім та автоматичним. Зміни, що

відбуваються у одного, відповідають змінам іншого, хоча вони один одного не знають, і проживають окремо, можуть бути різних національностей, різного віку, різного статусу, тощо. Це спрацьовує автоматично, як у близнюків. Коли такі люди зустрічаються фізично, відбуваються значні перетворення. Адже від їхньої взаємодії виділяється такий енергетичний ресурс, що може впливати не лише один на одного, але й на цілі міста та регіони.

В. Войтович – відомий сучасний український дослідник української міфології, який у своїх працях відображає народні вірування, світогляд та менталітет українського народу [1]. У слов'янській міфології Близнюкові Полум'я ми можемо спостерігати на прикладі деяких міфів та уявлень. Так, наприклад, богиню Ладу називали богинею світової гармонії, світобудови, краси та кохання, або є інші імена, такі як Жива та Рада. Вона народилася з Дерева Життя (Небесного Дерева, Дерева Пізнання, Райського Дерева). Саме Ладу називають Великою Матір'ю і зображують у вінку з колосків і квітів, що тримає в руці червоне яблуко та виноград. На голові – немовля, що означало втілений матеріальний світ, а яблуко (як і яйце) – символ початку. За давніми переказами, щороку Лада народжує нове Сонце. Ця богиня згадується в обрядах, пов'язаних з дощем, а також символізує богиню родючості, любові та шлюбу. Проте поряд з жіночою іпостасю існує і чоловіча іпостась – Бог Всюдисущого порядку, чоловік Богині Лади – Ладо. Його називали Богом життя, шлюбу, любові та благополуччя. Легенди розповідають, що навесні Ладо перетворюється на зозулю, щоб принести людям довге життя. Ладо є своєрідним посередником між Сонцем і людьми. Разом вони здійснюють процес «творення», в єдності Чоловічого і Жіночого начал і утворюють Небесний Шлюб. Символіка Лади — засіяне поле (відображене у вигляді ромба, поєднане з мотивами та стихіями Сонця, Дерева Життя та зображенням Богині Оранти, що здіймає руки до неба) [2].

Слов'янська міфологія багатогранна і відображає глибинні космогонічні пласти світогляду наших предків, які уособлюють рух від хаосу до порядку, від Неба до Землі, який здійснюється циклічно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтович В. Енциклопедія народних вірувань. Українська міфологія. Стебляк, 2014. 688 с.
2. Інформаційно-аналітичний культурно-освітній портал «Спадок». Богиня Лада – символ гармонії, любові та благополуччя. URL: <https://spadok.org.ua/davni-viruvannya/bohynya-lada>

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Поплавська Тетяна Миколаївна

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії,
соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

Стойкова Кароліна Миколаївна

*студентка
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

Завдання філософії в ХХІ столітті полягає в тому, щоб подолати протилежність як у відповідях на «вічні» філософські питання, так і в самому їх формулюванні. Традиційне співвідношення між загальним і індивідуальним, індивідом і суспільством, можливістю і реальністю, проектом і його реалізацією, новим і старим, інтуїцією і раціональністю, чоловічим і жіночим стає, перш за все, гендерною темою в сучасній філософії, по відношенню до якої формується новий стиль філософського мислення. Однак гендерні стереотипи, які існують у суспільстві, дуже обмежують і заважають розвитку цього нового стилю мислення. Звернення до цієї проблеми актуальне, оскільки саме стереотипи, які знаходяться глибоко в підсвідомості, найменше схильні до змін і непомітно впливають на наш світогляд і світовідчуття.

Як відомо, стереотип – це стійкий шаблон мислення, нав'язаний суспільством, що не має нічого спільного з реальністю, в якій ми всі проживаємо. Отже якщо глибше зануритись у дану тему, можна зробити висновок, що стереотип – це цілком негативний фактор, що змінює думку індивіда задовго до ознайомлення з тим чи іншим об'єктом та вибудовує спотворений світогляд і світовідношення.

Серед багатого розмаїття стереотипів, що наповнюють наше мислення, особливою проблемою є саме гендерні стереотипи. Гендерний стереотип – це надто спрощене уявлення про людину на основі її статі. Це передбачає створення припущень щодо того, що чоловік чи жінка можуть і не можуть (або повинні і не повинні) робити.

Гендерні стереотипи небезпечні, оскільки вони можуть спричинити дезорієнтацію у сприйнятті. Коли люди не відповідають нашим гендерним стереотипам, результат може призвести до дискримінації та нерівності або створити нерівне чи несправедливе ставлення до певної особи, яка вирішила кинути виклик припущенням людей щодо своєї статі. Коли гендерна нерівність виникає на тлі гендерних стереотипів, це в найпростішому розумінні називається сексизмом.

Існує чотири основних типи гендерних стереотипів:

- особистісні якості – наприклад, від жінок часто очікують поступливості та емоційності, тоді як від чоловіків зазвичай очікують самовпевненості та агресивності;
- поведінка вдома – наприклад, деякі люди очікують, що жінки піклуватимуться про дітей, готуватимуть їжу та прибиратимуть у домі, тоді як чоловіки займатимуться фінансами, працюватимуть над машиною та ремонтуватимуть будинок;
- професійні – деякі люди швидко припускають, що вчителі та медсестри – жінки, а пілоти, лікарі та інженери – чоловіки;
- стереотипи щодо зовнішнього вигляду – наприклад, очікується, що жінки будуть худими та витонченими, а чоловіки – високими та м'язистими. Від чоловіків і жінок також очікується, що вони одягатимуться та виглядатимуть у спосіб, який є стереотипним для їхньої статі (чоловіки носять штани та короткі зачіски, жінки носять сукні та мають макіяж) [4].

Розглянемо гендерні стереотипи на прикладі, які оточують нас у різному віці. З перших днів життя діти стикаються з такими твердженнями: дівчата повинні грати в ляльки, а хлопчики – у вантажівки; хлопчиків слід орієнтувати

на синій і зелений кольори; дівчат – до червоного та рожевого; хлопчики не повинні носити одяг, який зазвичай асоціюється з «одягом для дівчаток».

У підлітковому періоді серед батьків та вчителів існують наступні стереотипи: дівчата краще читають, а хлопчики більш знаються на математиці, дівчата не так цікавляться предметами STEM (природничі науки (Science), технології (Technology), технічна творчість (Engineering) та математика (Mathematics)), як хлопчики; хлопцям варто займатися спортом і утриматися від більш творчих занять; очікується, що хлопчики та чоловіки будуть використовувати насильство та агресію, щоб довести свою мужність; хлопчик, який не застосовує насильство чи агресію, є зрозумілою мішенню для булінгу; дівчата повинні бути худими і красивими, щоб вони подобалися чоловікам [4].

Формування світовідношення під впливом таких стереотипів призводить до психологічних проблем як у жінок, так і у чоловіків у зрілому віці: жертви насильства з боку інтимного партнера є слабкими, тому вони залишаються у стосунках, бо не можуть чинити опір; з жінкою, яка не хоче дітей, щось не так; наполегливі жінки нежіночні і є «владними», «стервами» або «повіями»; жінки є природними вихователями; чоловіки – природжені лідери; жінкам не потрібна рівна оплата, тому що їх забезпечують їхні чоловіки; жінки, які виглядають менш жіночними або відкидають заохочення чоловіків, є лесбійками; жінки з дітьми менш віддані своїй роботі; чоловіки, які проводять час із сім'єю, є менш мужніми та поганими годувальниками; у гетеросексуальних парах жінки повинні брати відпустку, щоб доглядати за дітьми чи літніми людьми; одностатеві пари не можуть бути хорошими батьками; жінки занадто емоційні, щоб братися за певну роботу, особливо під час вагітності; чоловіки занадто безособові та емоційно не схильні виконувати завдання, які «краще виконують жінки» [5].

Отже, незважаючи на численні дослідження в галузі гендерної психології та соціології, досі існують у суспільній свідомості та негативно на неї впливають численні гендерні стереотипи.

Слід зазначити, що сучасна філософія та філософія фемінізму постійно створює нову концепцію відмінностей, тому що саме ситуація інакшості, тобто статус виключених, відкинутих, маргінальних, дозволяє жінкам критикувати норми, цінності та практики домінантної патріархальної культури. Більше того, інакшість розуміється сучасними дослідниками не як відхилення від норми, а як відмінність як така, яка має право на існування.

Інакшість у сучасній філософії фемінізму трактується як спосіб буття, мислення та мовлення, який легітимізує відкритість, плюралізм та різноманіття світу.

Отже людиномірність гендерної проблематики полягає в тому, що кожна людина повинна виглядати так, як вважає за потрібним, обирати ті речі, які їй до вподоби, займатись тим, чого бажає її душа, любити того, хто їй підходить. Не давайте іншим вирішувати за вас, ким вам потрібно стати. Не засуджуйте людей за їх вибір та їх бажання, чинить опір небажаним рекомендаціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оніщик Ю., Семігіна Т., Пожидаєва О. Подолання гендерної нерівності в Україні: політико-правовий, соціальний та освітній виміри. *N scientific bulletin of south ukrainian national pedagogical university named after K D ushynsky*. 2020.
2. Ways on Overcoming Gender Stereotypes – Mindshift Wellness Center. Mindshift Wellness Center. URL: <https://www.mindshiftwellnesscenter.com/5-ways-on-overcoming-gender-stereotypes/> (date of access: 01.10.2023).
3. Gender identity & roles | feminine traits & stereotypes. Planned Parenthood | Official Site. URL: <https://www.plannedparenthood.org/learn/gender-identity/sex-gender-identity/what-are-gender-roles-and-stereotypes> (date of access: 01.10.2023).
4. Gender Stereotyping | gender-equality-law. gender-equality-law. URL: <https://www.genderequalitylaw.org/gender-stereotyping> (date of access: 01.10.2023).

5. The 9 Types of Stereotypes (A guide for students). Helpful Professor. URL: <https://helpfulprofessor.com/types-of-stereotypes/> (date of access: 01.10.2023).

AXIOLOGY AND HEURISTICS

Kostiantyn Raikher

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,

Department of Philosophy,

Odesa Mechnikov National University

Rüdiger Inhetveen in his article “Heuristic and Analogies in the Technical Sciences” [4] considers that argument can be used heuristically if it is used to “justify” the next step in a situation in which that next step is determined by not only the awareness of the other choice would give you a failure result. Some heuristic arguments can be used more than one time and that’s why they can be transformed into the rules, but not the rules of rationality because they don’t guarantee a successful result; they give the ground for expectation only. I would add that if heuristic arguments start providing guaranteed results, they will turn into logical ones.

R. Inhetveen singles out two kinds of heuristics. The first kind of heuristics is *ex ante* heuristics. This kind of heuristic is used before the solution to problem to be found. The rules of this kind of heuristics in a typical case serve for reducing the countless number of possible steps to a few steps by excluding others or establishing preference relations, with the result that one or several steps would be the first to be tested. I also would add that *ex ante* heuristics allow you to create some semblance of an algorithm, the kind quasi-algorithm or local (*ad hoc*) algorithm. For R. Inhetveen, *ex ante* heuristics are what is traditionally called “*ars inveniendi*”: *ex ante* heuristics are used for making discoveries and inventions.

The second kind of heuristics is *ex post* heuristics. The rules of this kind of heuristics serve for finding evaluations of proposed solutions, unexpected ideas of proposed theories and other well-formulated possibilities of overcoming problem situations. R. Inhetveen believes that cases of using *ex post* heuristics include writing textbooks and books on the history of science and technology (probably, here we can generally speak about writing textbooks and other educational works), expert

responses of colleagues integrating partial solutions of technical and scientific problems into broader contexts, formation of knowledge claiming to establish boundaries between science and common sense, between science and pseudoscience, between design and thinking, and so on. Also, according to R. Inhetveen, Thomas Kuhn's "scientific paradigm" and "disciplinary matrix" can act as ex post heuristics: a researcher, working within a given scientific paradigm, is forced to relate his research methods and results to the scientific paradigm. In my article "Instrumental Philosophical Heuristics," I suggested going even further and linking Gilbert Ryle's "knowledge-how," Michael Polanyi's "tacit knowledge," Imre Lakatos' research programs, Ludwik Fleck's thinking style and mental collective, practice theory, and background knowledge to heuristics [1, p. 76].

Now, I suggest going further and considering that (ex post) heuristics can be everything what could be named "background." This may include, for instance, insight, intuition, experience, language competencies, the specific nature of assimilation and socialization, and other social and cultural influences. I would also include the axiological dimension in which the researcher resides (values, value attitudes, ideals, norms, rules, standards, principles, stereotypes, prejudices, examples of the behavior patterns, evaluations and estimations, even conspiracy theories, and so on, which the researcher shares). The "value theory (axiology)" of a researcher might play a significant role in what and how a researcher studies; it might limit him (censure him) or, vice versa, transcend him (make him discover or invent). I will give a few examples to support my claim.

The first example considers the positive values: the ideals and norms of science and humanities. Ideals of science and humanities are the value views on results which should be gained through the scientific or humanitarian research. To those ideals, for instance, belong theory, truth and objectivity [2, p. 15–16]. Norms of science and humanities are value views that are the bases for a researcher when s/he studies something. For instance, the norms of science and humanities are the validity of scientific knowledge, logical consistency, rationality, and practical significance [2, p. 16–17].

The further examples deal with the negative values (“anti-values”). One example comes from etymology. When linguist Richard Onians seeks the etymology of the Old Greek word ἐράω, he associates πόθος ὑγρός ‘wet desire’ and ἔρωσ ‘love’ (in the meaning of passionate love or even sex, sexual desire) with ἔρση ‘dew’ (as οὐρέω ‘to urinate’), and ἔρση ‘dew’ with ἄρσην ‘male.’ The same association may be found in ἔαρ ‘sap,’ ‘spring.’ In general, the primary meaning of ἐράω Onians is: “I pour out (liquid)” [5, p. 177, 202, 472–480]. Pierre Chantrain and later Emile Benveniste try to avoid this kind of interpretation [3, p. 335–353]: for some reason, they try not to associate the pouring liquid ἐράω with the loving ἐράω. Otherwise, it may turn out that the Old Greek word “love” is primarily associated with a specific actions, ejaculation and masturbation. Chantrain and Benveniste may have been unwilling to assert this association, for it is obscene to write about sexuality, especially masturbation, or it somehow spoils the bright image of Antiquity.

Another example relates to the artificial intelligence industry: for decades, a number of nations, including the United States, invested heavily in technology development in China and shared technology with China. But the United States started cutting off the channel of “the technology transfer.” In response, Xi Jinping proclaimed the goal of achieving “self-reliance and strength in science and technology.” Economist Xu Chenggang argues that this goal is fundamentally unrealistic: “In the U.S., you have a jungle of free competition, dozens of laboratories competing – no one knows what is going to work. But the Communist regime will not allow for this. That’s the key issue. The Chinese government sank billions of dollars into two failed efforts to build foundries for advanced chips; Chinese chatbots have struggled to compete with ChatGPT, because the Party imposed rules requiring them to uphold “socialist core values.” (If you ask ernieBot, a Chinese version of ChatGPT, whether Xi Jinping is pragmatic, it replies, “Try a different question.”) [6]. Those Chinese “socialist core values” create new restrictions for the Chinese version of ChatGPT learning.

The last example is taken from the practice of a Ukrainian scientist in the context of the Russia-Ukraine war. There is an unofficial rule among Ukrainian

scientists (some Ukrainian scientific press formulates it explicitly), according to which within their writings, one cannot quote or refer to Russian-language (sometimes also Belarusian-language and Farsi-language) texts or texts written by Russians (Belarusians or Iranians). This practice complicates the life of those Ukrainian scientists and scholars who work within the framework of traditions or scientific schools established in the Soviet Union.

In terms of logic, the above examples are logical fallacies and cognitive biases. Yet these logical fallacies and cognitive biases are implicitly or explicitly usable as heuristic arguments. You must be aware of the defecibility of heuristic arguments and use them cautionary.

REFERENCES

1. Райхерт К. В. Інструментальні філософські евристики. *До́за (Докса) : збірник наукових праць з філософії та філології. Випуск 37. Сквородіана : мандри філософування-1*. Одеса : ФОРМ НАЗАРЧУК С. Л., 2022. С. 68–82. DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.1\(37\).281823](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.1(37).281823)
2. Райхерт К. В. Філософія науки. Змістовий модуль 3. Наука. Тема 1. Що таке наука : методичні вказівки. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. 26 с.
3. Benveniste É. Le vocabulaire des institutions indo-européennes, 2 vol. Paris : Minuit, 1969, t. 1, 376 p.
4. Inhetveen R. Heuristic and Analogies in the Technical Sciences. *Methodology and Science*, 1984, No. 3, pp. 28–37.
5. Onians R. B. The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time and Fate. Cambridge: Cambridge University Press, 1951. 566 p.
6. Osnos E. China's Age of Malaise. URL: https://www.newyorker.com/magazine/2023/10/30/chinas-age-of-malaise?fbclid=IwAR3g_wxu40fN7vUrVqsQ6Rr7Ey-9dtymEi9PKRwpxN81Bjydr2y3Lnm4Kzw

THE INFLUENCE OF XENOCENTRISM ON STUDENT'S COMMUNICATION IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

Stela Spînu

*PhD, Associate Professor of the Department of Philosophy and Bioethics
Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy (SUMPh)
Chisinau, the Republic of Moldova*

Abstract. We live in the era of globalization and are witnessing profound economic, political, and cultural transformations. In the context of the continuous process of international integration, the world has separated into two hostile camps: the followers and the opponents of globalism. Against the background of the controversial discussions between the two camps about the probability of success or failure of the globalist plan, there is increasing talk about xenocentrism and ethnocentrism. In the present study, we will interpret the concepts of ethnocentrism and xenocentrism from the perspective of the globalization process; we will elucidate the existing relationships between these phenomena; we will analyze the impact of xenocentrism on the communication of young people in a multicultural context.

Keywords: globalization, xenocentrism, ethnocentrism, cultural relativism

1. Introduction

We live in the era of globalization and are witnessing profound economic, political, and cultural transformations. New realities, values, principles, rules, etc. manage our life and activity, influence our way of thinking and acting, challenge us to change, and help us overcome the fear of instability and uncertainty for the subsequent day.

In the context of the continuous process of international integration, the world has separated into two hostile camps: the followers and the opponents of globalism. As a rule, the former are representatives of individualistic cultures, who support and promote the harmonious evolution of different economic, social, political, and cultural systems, but also the social cohesion, cultural homogenization, transnationalism, cultural relativism, etc. The second camp belongs to anti-globalists,

representatives, in particular, of collectivist, ethnocentric, traditional, relatively homogeneous cultures. They appreciate this process as the source of social inequity, the decline of national sovereignty and the disappearance of the traditional state.

Against the background of the controversial discussions between the two camps, about the probability of success or failure of the globalist plan, there is increasing talk about ethnocentrism, a phenomenon associated with globalism, which manifests itself in a double sense: an isolationist one, through which ethnic specificity is preserved in a primitive sense and, implicitly, the cultural one; the second, an expansionist one, by which a certain cultural individuality is extended (through imposition, free assumption, aggression, persuasion, etc.) over other areas, regions, ethnic groups, countries etc. [1, p. 3].

In the present study, we will interpret the concept of ethnocentrism from the perspective of the globalization process, we will elucidate the existing relationships between the phenomena of ethnocentrism, xenocentrism and cultural relativism; we will analyze the impact of ethnocentrism on the communication of young people in a multicultural context.

2. Ethnocentrism VS Xenocentrism

Ethnocentrism is a response of the opponents of the globalization process, representing a multidimensional and complex phenomenon that involves value judgments on other ethnic groups by reference to their values, norms, and systems.

To realize the essence of ethnocentrism, it should be analyzed from a diachronic and synchronic perspective. No nation, culture, or language would have survived in a society devoid of ethnocentric attitudes. In this context, ethnocentrism becomes an expression of the spiritual state (more or less extreme) of the individual or the ethnic collective, which involves anti-globalist opinions, attitudes and behaviors. For ethnocentrists, the history of the nation and the cultural specificity are valuable because they discern their knowledge and experiences and help them to realize who they are and where they come from, what the value and meaning of life are, what goals and objectives they are going to achieve in order to preserve their uniqueness, originality and specificity, etc. They are focused on their own success,

trying to disrupt the globalizing offensive of the economic, political and social sectors and to reject cultural homogenization.

Over time, ethnocentrism has had its positive and negative effects. Referring to the positive aspects, we point out its contribution to the preservation of national identity and dignity, the preservation and promotion of spiritual and cultural values, patriotism, the language and history of a nation. As for the negative effects, we note the subjectivism in the tendency to rank cultures based on one's own perceptions, opinions and attitudes, discouraging cultural borrowings, neglecting differences, avoiding dialogue with representatives of other cultural environments, showing skeptical and devaluing attitudes towards them by appealing to stereotypes and prejudices, discrimination, cultural genocide etc.

Ethnocentrism is a phenomenon opposite to xenocentrism and cultural relativism. Xenocentrism is characterized by deviant behavior from traditional values, norms and attitudes, being encountered more frequently in societies in transition, which will withstand several crises (economic, political, cultural, etc.). Xenocentrists, excited by the expansion of globalism and the desire to improve their social condition, underestimate their own culture, being easily influenced, manipulated, or assimilated by the representatives of other cultures, whose values, norms and attitudes they consider vital and superior. They support cultural diffusion (including aspects related to religion, food, clothing, etc.), easily adapt to new conditions, tend to open dialogue with representatives of other cultures, and often become hostile to their own culture.

The increase in the number of xenocentric people in society speaks of the existence of several economic, political, social, or cultural problems, etc., which should be identified and solved by the authorities. Otherwise, xenocentrism will become a reason for citizens to immigrate to another state, considered superior.

Opposite to xenocentrism and ethnocentrism is cultural relativism, a phenomenon associated with globalization, which promotes the common good of different cultural groups, favoring and encouraging unity through diversity, gradual changes, mutual respect, honesty, political, economic, religious, linguistic, etc.

pluralism, creating an atmosphere based on trust and respect for self and others, support for cooperation and exchange of knowledge and experiences between groups.

Therefore, cultural relativism is the only trend that would support the success of the globalists and would help them achieve their proposed goals, while ethnocentrism and xenocentrism would represent barriers to an open, successful dialogue.

3. Attitudes of young people towards ethnocentrism and xenocentrism

Young people of different ethnicities have always had a benevolent attitude toward everything new and unknown, positively appreciating the phenomenon of globalization. On the other hand, thanks to this, they can continue their studies abroad, familiarize themselves with new things, make new friends overcoming cultural shock much more easily than older people.

In this context, the opinion of young people belonging to different ethnicities, cultures and religions about ethnocentrism, xenocentrism and cultural relativism is of interest. Pursuing this aim, we conducted an opinion poll among students, representatives of the Romanians and the Russians (country of origin – the Republic of Moldova), and the Indians (country of origin – India) who study at the N. Testemițanu State University of Medicine and Pharmacy.

According to the Opinion poll (Table 2.), the majority of the young Romanian-Bessarabians are followers of xenocentrism and cultural relativism; Russian students share ethnocentric and relativistic attitudes, and Indian respondents are promoters of ethnocentrism. These trends cannot ultimately contribute to a successful dialogue between young people; they will cause and maintain a social distance.

Categories of respondent	Ethnocentrism (%)	Xenocentrism (%)	Cultural relativism (%)
Romania n	10	60	30
Russian	45	20	35
Indian	65	10	25

4. Conclusions

As a result, against the backdrop of discussions about the eventual success or failure of globalism, ethnocentrism remains a major challenge for humanity, shared in particular by the older generations. Young people are much more flexible in their thinking, and dynamic in their actions and appreciate, in particular, the positive parts of the globalization process. Xenocentric attitudes prevail among students from the Republic of Moldova, which speaks of the persistence of political, economic and cultural problems, but also of their desire to emigrate to states with a prosperous economy and a better standard of living. It is worth mentioning the collectivist and ethnocentric spirit that characterizes Indian students, who prefer to avoid dialogue with representatives of other cultures.

In this sense, intercultural communication and education would serve to overcome ethnocentric or xenocentric behavior, influencing young people's perception of traditional values; it would cause profound changes in attitude and behavior towards diversity.

In order to overcome ethnocentric or xenocentric attitudes and behaviors, the following steps are welcome:

- promoting intercultural education to develop attitudes, knowledge and skills to understand diversity, to neglect the hierarchization of cultures, and facilitate an empathetic, tolerant, efficient and dignified intercultural behavior;

- suppression of prejudices and stereotypes about moral, intellectual, physical, etc. characteristics, attributed to various ethnic, racial and religious groups by trying to know their ethnonym and ethnotype;

- preventing and combating discrimination by implementing anti-discrimination policies;

- learning foreign languages and developing intercultural sensitivity by participating in mobility projects, organizing cultural and scientific events, etc.

REFERENCES

1. Ayşe Dilek Öğretir, Sezai Özçelik. The study of ethnocentrism, stereotype and prejudice: psycho-analytical and psycho-dynamic theories. *Journal of Qafqaz University*. 2008, No 24, P. 237. URL: <https://www.secretintelligenceservice.org/wpcontent/uploads/2016/02/ethnocentrism.pdf>
2. Spînu Stela. Șocul cultural, rezultat al persistenței stereotipurilor etnice / Culture shock, resulting from the persistence of ethnic stereotypes. *Teoria și practica administrării publice*. Chișinău: Print-Caro, 2022, P. 140. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/139-141_20.pdf
3. Zaiț Dumitru. Globalizare și ethnocentrism / Globalization and Ethnocentrism. *Intercultural Management*. 2001. Vol. 3. No. 4. 1-7. P. 3. URL: https://seaopenresearch.eu/Journals/articles/MI_4_1.pdf

АРХЕТИП ВЕЛИКОЇ МАТЕРІ: СУЧАСНІ КОНТЕКСТИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Світлицька Віолета Романівна,

аспірантка кафедри філософії,

соціології та менеджменту соціокультурної діяльності

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського»

Зацікавленість представників гуманітарних та природничих наук (психоаналітиків, культурологів, філософів, соціологів, фізиків тощо) у проблемі культурних архетипів пояснюється, передовсім, усвідомленням зв'язку людини з космосом, вищими силами, інформаційним полем, визнанням «духовно-наукових істин». Так, К. Г. Юнг звертав увагу на здатність архетипів до самовираження як «культурних символів» – «важливих складників ментального устрою», що визначають особливості поведінки, мислення, розуміння світу певної етноспільноти, внутрішню єдність її культури та взаєморозуміння [1].

К. Юнг вважав, що кожен архетип складається як зі світлої сторони (аспекту, який ми з готовністю вважаємо частиною себе), так і з темної або «тіньової» сторони, але це не означає, що світла сторона є «доброю», а тіньова сторона «злом». Найважливішими К. Юнг вважав архетипи Матері, Дитини, Мудрого старого тощо [2, с. 123].

З психоаналітичної точки зору Велика Мати є архетипним проявом колективного культурного досвіду розвитку дитинства. Вплив, який чиниться на дітей, є не стільки продуктом самої матері, скільки окремої людини, а скоріше продуктом архетипічного образу матері, укоріненого в колективному несвідомому. Як такий, образ Великої Матері відображає як почуття материнської підтримки, втіхи та любові до дитини, так і негативне примхливе переживання вразливості, безпорадності та залежності, яке відчуває дитина в процесі розвитку. У цьому сенсі архетипічний образ матері є дбайливим і

люблячим, але також примхливим, таємничим і пов'язаним з почуттям уразливості та спокуси [3].

Спираючись на роботу Еріха Ноймана [4], Велика Мати є уособленням Архетиптичної Жіночості в міфології, релігії, ритуалах, поп-культурі та снах. Певною мірою воно охоплює всю людську свідомість, пояснюючи її розвиток у формі міфічних історій. У міфах про Велику Матір богині, які у свою чергу представляють добру і погану сторону архетипічного жіночого начала, представляють добру і погану сторону жіночої природи. Богині Доброї Матері символізують родючість землі — як «Мати-Земля» — і істот, які живуть на землі, включаючи людей. Символи Доброї Матері, як і цнотливості, можна сприймати як цілі чи ідеали буття. Тобто треба працювати над метою життя, щоб уподібнитися Добрій Матері. На іншому кінці спектру — Жахлива мати. Уособлення Горгон у грецькій міфології (Медузи) і жахливої сторони богинь, таких як Гера, дружина і сестра Зевса.

Архетип Матері можна визначити як значущий, найпоширеніший і визначальний образ в українській культурі. Це особливий архетип з глибоким етнокультурним корінням, здатний виявляти особливості ментальності українців, створювати духовний простір нації, етнічні соціокультурні та морально-психологічні особливості українського народу. Його традиційно визначає не лише образ матері — найдорожчої, найріднішої, наймилішої людини для кожного, а й узагальнений образ жінки — міфічної чи реальної.

Не випадково в українському культурно-філософському дискурсі саме цей образ-символ увібрав у себе моральну чистоту й духовну велич, святість і жертвність, любов і доброту, вірність і безкорисливість, співчуття і милосердя: «Яке велике торжество в світі — народження людини. Яка краса і диво! Музика матері. Раділи й величали матір і його» [5, с. 384].

Ще одне важливе застосування архетипу Великої Матері, у тому, що він дозволив прокласти платформу під критику західного патріархального суспільства з феміністських позицій. Обґрунтовуючи свої ідеї, феміністи найчастіше звертаються до історії культури як світоглядної системи, в якій

протягом століть домінував архетип Великого Батька, а архетип Великої Матері пригнічувався.

На думку філософа Миколи Реріха, внесення культури в життя сучасного суспільства пов'язане з високою моральною та виховною роллю жінки. Її образ для мислителя стає уособленням культури, світла та духовного зростання. Прийдешню епоху, ХХІ ст., Микола Костянтинович називав епохою Жінки, активно підтримуючи поширення міжнародного жіночого руху [7].

На наш погляд, ХХІ ст. демонструє нове ставлення до жіночого начала. У відчуженому від релігійних традицій західному суспільстві яскраво простежується пошук духовного підживлення та турботи, функцію яких раніше виконувала Церква. Важливу роль у цей час відіграє відродження багатьох дохристиянських або всіх християнських культів, у тому числі присвячених Богині-матері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербань П. Формування духовної культури особистості / П. Щербань // Рідна школа. – 1999. – № 7 - 8. – С. 20 – 22.
2. Юнг К. Г. Душа та міф : шість архетипів / К. Г. Юнг ; [пер. з англ.]. – К. : Державна бібліотека України для юнацтва, 1996. – 384 с.
3. Jung, C. G. (1968). *The archetypes and the collective unconscious* (2nd ed.). New York: Routledge.
4. Neumann, Erich ([1951], 1955, 2d ed. 1963; 1991, 2015), *The Great Mother*. Bollingen, Princeton University Press [ISBN 0-691-01780-8](https://www.amazon.com/dp/0691017808).
5. Довженко О. П. Україна в огні: Кіноповість, щоденник / О. П. Довженко ; упоряд. і автор передм. О. М. Підсуха. – К. : Рад. письменник, 1990. – 416 с.
6. Янг-Айзендрат П. Відьми та герої: Феміністський підхід до юнгіанської психотерапії сімейних пар: пров. з англ. М: Когіто-центр, 2005. 268 с.
7. Рерих Н.К. Держава Света. Рига: Виеда, 1992. 285 с.

ЛЮДИНА ТА ЇЇ ІДЕНТИЧНІСТЬ: МОВНЕ ПИТАННЯ НА ПРИКЛАДІ КОРИННИХ НАРОДІВ КИТАЮ

Ткаченко Катерина Валеріївна

кандидатка філософських наук, викладачка,

Інститут медіа та комунікацій,

Аньхойський університет фінансів та економіки,

м. Бенбу, провінція Аньхой, Китай

Уйгури – мусульмани тюркського походження з північно-західної провінції Синьцзян, де їх проживає близько 11 мільйонів. Протягом багатьох років уйгури ведуть боротьбу за незалежність і автономність. Китайська влада жорстко придушує протести та звинувачує уйгурське угруповання в радикалізмі й релігійному екстремізмі. Ця етнічна група багато років піддається гонінням в економічному, політичному і культурному плані, бо уйгурська культура має більше подібностей до культури народів Центральної Азії – узбецької та казахської, ніж з китайською ханською більшістю. А уйгурська мова ближче до узбецької, казахської, киргизької і турецької мов.

Табори перевиховання в Синьцзяні (офіційна назва в КНР — Центри професійної освіти та підготовки). Інтернувальні табори, що керуються владою Синьцзян-Уйгурського автономного регіону та комітетом Комуністичної партії Китаю. Синьцзян – батьківщина 12 мільйонів уйгурів, переважна більшість з яких є мусульманами. Ціллю таких таборів є індоктринування уйгурів та інших мусульман. Табори почали функціонувати у 2017 р. як частина «народної війни з тероризмом», анонсованої у 2014 р.

Одна з категорій ув'язнених – люди, що жили, подорожували або навчались за кордоном або ж спілкувались з людьми, що жили за кордоном. Багатьох ув'язнили просто за те, що ті були «пов'язані» з такими людьми. Інша категорія – люди, які використовували неавторизовані програми, засоби зв'язку або ж заборонені додатки на телефони. Наприклад, до таких програм належить

WhatsApp, Viber, Telegram, VPN-додатки. Крім того, в табори надсилають людей, що практикують іслам, працюють в мечеті, моляться, мають молебний килимок, зображення або відео на релігійну тематику. Затриманих ув'язнювали з різних причин, включаючи поїздки до будь-якої з 26 країн, які Китай вважає чутливими до релігійних питань, таких як Туреччина та Афганістан.

Пекін наполягає, що «центри професійної освіти і перепідготовки», мають на меті поліпшити освіченість уйгурів. Останнім часом про такі заклади згадують і як про «навчальні центри боротьби з екстремізмом», де уйгурів буцімто вчать протистояти ісламському тероризмові. Сіньцзян перетворили на регіон, за яким постійно стежать і який спирається на передові технології для моніторингу мільйонів людей. Сіньцзян поміщений під систему управління, в якій міста та села розділені на квадрати приблизно по п'ятсот людей. На кожній площі є поліцейський відділок, який уважно стежить за жителями, регулярно скануючи їх посвідчення особи, фотографуючи та збираючи відбитки пальців, обшукуючи їх мобільні телефони. За офіційною версією покращують знання китайської та інших культурних навичок. Інформація про те, що насправді відбувається в таборах, обмежена. Але багато в'язнів, які втекли з Китаю, описують суворі умови. За їхніми словами, затримані змушені обіцяти вірність КПК і зректися ісламу, а також співати хвалу комунізму та вивчати мандарин.

Китайська влада випробовує на уйгурах у Сіньцзяні відеокамери для визначення емоційного стану людини, які використовують технології штучного інтелекту для розпізнавання обличь. У багатьох відділках поліції по всьому Китаю використовують «гамівні стільці», до яких металічними браслетами приковують зап'ястя людей. Вони не мають жодної приватності, за ними спостерігають постійно. В'язнів регулярно допитують, змушують писати «зізнання», стверджувати, що освіта, яку вони тут отримали, змусила їх зрозуміти свою помилку, дякувати уряду за освіту.

У випадках коли їм дозволено говорити, вони мають говорити мандаринською, яку багато хто, особливо літні люди не знають. Якщо в'язні говорять іншою мовою, їх чекає фізичне покарання. Китайська влада розглядає

прояви уйгурської ідентичності, включаючи мову, культуру та релігію, а також прагнення до незалежності, як одну з «трьох [злих] сил» (三股勢力), тобто «сепаратизм, тероризм та екстремізм».

Отже, мова та культура є головними державотворчими процесами, ідентифікатором держави. Тому важливо, якою мовою розмовляє її населення. Саме через мову Китай насаджує культурні знання про державу і збільшує кількість населення, що завдяки мові ідентифікує себе у світі, як китайці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Метью Гілл, Девід Кампаналь, Джоел Гантер. [Їхня мета - знищити нас усіх. В'язні таборів для уйгурів заявляють про постійні звалтування - BBC News Україна](https://www.bbc.com/ukrainian/features-55950339). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55950339>
2. [Репресії Китаю проти уйгурів - як влаштовано стеження й тотальний контроль, розповіді засуджених і наглядців \(babel.ua\)](https://babel.ua/texts/74507-krajini-odna-za-inshoyu-boykotuyut-olimpiadu-v-pekini-use-cherez-represiji-proti-uyguriv-os-yak-vlashtovano-sistemu-taboriv-perevihovannya-i-totalnogo-stezhennya-perekaz-novoji-knizhki-pro-rayon-sincz). URL: <https://babel.ua/texts/74507-krajini-odna-za-inshoyu-boykotuyut-olimpiadu-v-pekini-use-cherez-represiji-proti-uyguriv-os-yak-vlashtovano-sistemu-taboriv-perevihovannya-i-totalnogo-stezhennya-perekaz-novoji-knizhki-pro-rayon-sincz>.

ПРОБЛЕМИ ТРАНСГУМАНІЗМУ НА ТЛІ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Федорова Інна Валеріївна

*аспірантка кафедри філософії,
соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

Науковий керівник:

Поплавська Тетяна Миколаївна

*кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії,
соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

Початок ХХІ століття характеризується тим, що горизонти можливого впливу людини на природу стають дедалі ширшими. У той же час людство все частіше усвідомлює, що існують межі такого впливу, порушення яких загрожує людині непередбаченими катастрофами. Природа все частіше виявляється не просто пасивним об'єктом докладання людських сил і здібностей, але своєрідним «суб'єктом», здатним відповісти непередбачуваними наслідками для довкілля людини. Цей зворотний вплив природи на людину може виявитися настільки значним, що сама цивілізація виявиться на межі загибелі. Починаючи з другої половини ХХ ст. цей зворотний вплив проявляє себе в різноманітних глобальних проблемах: в екологічній кризі, в демографічній ситуації, що погіршується, в накопиченні отруйних хімічних і радіоактивних відходів, в нових хворобах і т. ін. Самі біологічні підстави існування людини вже не видаються чимось безумовним і само собою зрозумілим. Багато

дослідників схиляються до того, щоб означати цю сукупність проблем як антропологічну кризу [1].

Ця криза має два різні, навіть протилежні аспекти. По-перше, порушення екологічного балансу між людським суспільством і природою має рівний негативний вплив і на природне середовище і на саму людину. Людський вид сформувався в природному середовищі, яке довгий час в історії людства або було незмінним, або змінювалося дуже повільно. Антропогенний вплив на природне середовище призводить до радикальних змін останнього, і людина опиняється не в тому природному світі, по відношенню до якого тисячоліттями здійснювалася її генетична адаптація, а в новому штучно перетвореному середовищі, яке сприймається нею як природне, і до якого тепер потрібно пристосовуватися знову. Ефективна можливість такої адаптації залежить від швидкості зміни цього середовища, і якщо враховувати, що генетична адаптація людського виду є процесом дуже повільним, то швидкість змін природного середовища робить такий процес адаптації практично неможливим. Тому антропогенний вплив на довкілля неминуче обертається руйнуванням генофонду як окремих популяцій, так і всього людства, обертається генетичним виродженням людини як виду. Попри звичайного трактування антропологічної кризи як, насамперед, духовної, світоглядної проблеми слід визнати, що ця криза характеризує, насамперед, саме природне та соціальне буття.

Другий аспект породжений не негативними наслідками наукового та технологічного розвитку, а, навпаки, тим, що найчастіше береться за його найзначніші досягнення. Це успіхи біології, генетики, антропогенетики, генетичної інженерії, які відкривають запаморочливі можливості біологічного маніпулювання з бактеріями, вірусами, рослинами, тваринами та з людиною. У практичній площині постає питання про штучне відтворення життя, у тому числі життя людини, питання про клонування. Усе це радикальним чином змінює початкове ставлення людини як до власної природи, так і до природи взагалі. Сучасна людина виявилася здатною до активного перетворення своєї власної тілесної та ментальної природи. Молекулярна біологія набуває все

більше і більше можливостей регулювати життєві процеси та керувати ними. Все це неминуче тягне за собою кризу старих уявлень людини про саму себе та формування нових. Таким чином, нові можливості людини, що виникли в результаті науково-технічного прогресу, стають джерелом антропологічної кризи.

Останні досягнення науково-технічного прогресу, особливо в таких галузях наукового знання, як гена інженерія та інформаційні технології, висувають на перший план проблему можливості використання цих досягнень для покращення біологічних умов існування. Про те, що такі можливості в даний час, як ніколи, близькі до реальності, свідчить той факт, наскільки жваво обговорюються наслідки застосування нових технологій до умов людського існування. Непрямим чином на якість життя людини і на майбутнє людського виду вже впливають деякі біологічні технології, що застосовуються вже сьогодні у сільському господарстві та медицині. У той же час дослідження в галузі нейропсихології та експерименти зі створення штучного інтелекту відкривають можливість прямого посилення багатьох ментальних здібностей людини, і питання про те, як людина зможе розпорядитися цими своїми посиленними здібностями, також хвилює багатьох вчених. Всі ці проблеми змушують по-новому поглянути на співвідношення біологічного та соціального в людському житті, на межі спадкової та набутої в природі людини, і на новий зміст, яким на наших очах наповнюється саме поняття «людського».

Всі ці проблеми виходять за межі компетенції природознавства і знаходять явно виражені моральні, релігійні та філософські аспекти. Поряд із можливістю та з областю кордонів тієї чи іншої технології не менш гостро постає і питання про її допустимість чи неприпустимість з етичної точки зору. Цілком закономірними є фундаментальні релігійні та філософські розбіжності щодо зміни людської природи в майбутньому суспільстві, щодо покращення генотипу людських популяцій та посилення когнітивних здібностей індивіда. Невипадково ці питання виходять за межі суто академічних дискусій і знаходять закономірний відгук у суспільних настроях, впливають на процес

прийняття рішень у сфері політики та юриспруденції. Крім того, не можна забувати і про те, що проблема штучного інтелекту є дуже актуальною і для сфери військових технологій, а отже, не може не відігравати важливу роль у геополітичних та військово-стратегічних протистояннях та конфліктах нашого часу.

Якщо зважити на всі ці обставини, то не повинен викликати здивування той факт, що в другій половині ХХ століття сформувався специфічний філософський, світоглядний і навіть певною мірою релігійно-моральний рух, в центрі інтересів якого проявилася можливість поліпшення людської природи за допомогою нових технологій, включаючи генну інженерію. Основоположники цього руху – Марвін Міські [2], Ганс Моравек [3], Реймонд Курцвейл [4], Нік Востром, Есфендіарі, Робберт Еттінгер, Макс Мур та інші – використовують для позначення характерної для цього руху світоглядної картини термін "трансгуманізм". Обов'язковими у цій світоглядній картині є два принципи: по-перше, переконання, що за допомогою технологій можливе покращення людського виду, а, по-друге, це можливе покращення є не лише бажаним, а й здатним привести до вирішення багатьох найгостріших проблем, які супроводжують людство з перших етапів його історії.

Як бачимо, трансгуманістична перспектива не є набором порожніх фантазій, вона має під собою реальні підстави, і лише одна негативна оцінка моральних, релігійних і філософських аспектів трансгуманізму неминуче була б неповною. Трансгуманізм ставить і намагається вирішити цілком реальні проблеми, філософський аспект яких виявляється в усвідомленні нових типів відносин між суб'єктом та об'єктом, між людством та природою. Плідне осмислення цих відносин виступає методологічною та світоглядною основою для постановки та вирішення цілого комплексу соціально-гуманітарних проблем, що мають безперечну актуальність у ситуації сучасної антропологічної кризи.

Таким чином, проблема трансгуманістичної перспективи полягає в тому, що коли наша здатність діяти у світі зростає безмежно і ми стикаємося з

новими та непередбаченими формами відповідальності, то моральні ресурси, що наявні у нашому розпорядженні, зменшуються у тій самій пропорції. Одні й самі технологічні устремління, які дають людині можливість впливати на світ, зводять її ж до статусу об'єкта, який може бути спроектований і сформований за бажанням; концепція розуму як машини є тією самою концепцією, яка дозволяє нам уявляти можливість переробити нас самих, і в той же час вона перешкоджає тому, щоб ми виконували ці нові обов'язки. У тому, що сповіщає нам небачену свободу, криється найжорстокіше рабство, коли з порядку денного йде питання про моральну відповідальність взагалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фукуяма Ф. Наше постлюдське майбутнє. Наслідки біотехнологічної революції. Вид-во: АСТ : ЛЮКС, 2004. 349с.
2. Minsky Marvin Lee. The Society of Mind. New York : Simon and Schuster, 1986. 339 p.
3. Moravec H. Robot : Mere Machine to Transcendent Mind. New York : Oxford University Press, 1999. 412p.
4. Kurzweil, Ray. The Singularity is Near : *When Humans Transcend Biology*. New York : Viking, 2005. 672 p.

МЕТАФІЗИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ ЩОДО ЛЮДСЬКОГО, ПОЗАЛЮДСЬКОГО, НАДЛЮДСЬКОГО

ФІЛОСОФСЬКІ КАТЕГОРІЇ В РОЗУМІННІ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ХВОРОБУ ЛЮДИНИ. МОНОМОРБІДНІСТЬ ТА КОМОРБІДНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЇ В КЛІНІЧНІЙ МЕДИЦИНІ

Вастьянов Руслан Сергійович

доктор медичних наук, професор,

Заслужений діяч науки і техніки України,

завідувач кафедри загальної та клінічної

патологічної фізіології імені В.В. Підвисоцького

Одеський національний медичний університет

Гуманізація суспільства, ставлення до людини як вищої цінності та частини природи передбачає при розробці та реалізації різних соціальних програм звернути пильну увагу до проблеми індивідуального здоров'я, його природних основ, можливості соціальних впливів на його становлення на різних етапах онтогенезу [1]. Провідними функціональними станами життєдіяльності людини визнано «здоров'я» та «хворобу» [2]. Проте, чіткого філософського та медичного визначення цих двох категорій ще не надано. Викликає справедливе здивування те, що в роботах наших філософів поняттю *норми* приділяється недостатня увага, що же стосується поняття патологія – в цьому аспекті взагалі відсутні чіткі фундаментальні критерії та філософські визначення. Важливо зрозуміти, що для розуміння сутності хвороби необхідно визначити сутність та зміст тісно пов'язаних між собою категорій «норма» та «здоров'я» [2].

В останні роки фахівці критично стали ставитися до одностороннього розвитку медицини, при якому поняття здоров'я практично не має конкретного наукового визначення [1]. У зв'язку з відсутністю видимих позитивних змін у стані здоров'я людини (захворюваність, тривалість життя, тощо) з'явилося

поняття «криза сучасної медицини», яка значною мірою завдячує участі філософів, методологів у розвитку її окремих напрямків [1]. Існуюча неповноцінність чинних філософських поглядів шкодить в тому числі й медицині, оскільки саме фундаментальна невідповідність практичних лікарів значним сином заважає їм зрозуміти важливі аспекти виникнення патологічних процесів в організмі хворої людини.

Одним із складних аспектів сучасно стану розвитку медичної науки є поняття *супутньої патології* або *коморбідності*. Коморбідна патологія, що супроводжує більшість хронічних захворювань, не лише негативно впливає на лікування пацієнтів, але й значно погіршує їхню якість життя. На сьогоднішній день питання, пов'язані з діагностикою та терапією коморбідних станів, є надзвичайно актуальними. Коморбідність – це співіснування двох та/або більше захворювань у одного пацієнта, патогенетично та генетично взаємопов'язаних між собою [3].

Визначення «коморбідність» вперше запропонував американський дослідник *Alvan Feinstein* (1970) для висвітлення існування «...будь-яких клінічних сутностей, які виявляються або виявлялися в анамнезі захворювання пацієнта» [3]. Пізніше *H. Kjaer* (1995) і *M. Akker* (1998) уточнили термін «коморбідність», визначивши її як поєднання в одного пацієнта декількох, що важливо, хронічних захворювань. Потім з'явилося ще одне уточнення: «Коморбідність – поєднання в одного пацієнта двох чи більше хронічних захворювань, патогенетично взаємопов'язаних між собою або маніфестуючих одночасно незалежно від активності кожного з них». Найважливіше в цьому визначенні полягає в *подібності патогенезу* коморбідних захворювань [3].

В даний час коморбідні захворювання є повсякденною клінічною реальністю, що обумовлює необхідність їх аналізу, вивчення причин виникнення та ефективного лікування. Ознаки коморбідних захворювань є серед нервових та психіатричних захворювань [4], різних терапевтичних захворювань та захворювань сполучної тканини [5], межа між якими є незначною.

Розмови про те, що треба лікувати хворого, а не хворобу, йдуть постійно, але сьогодні це положення залишаються порожньою декларацією. Весь теоретичний корпус, що розглядає взаємозв'язок/взаємопроникнення патологічних станів, залишився осторонь медичної освіти, яка не передбачає занурення в справді наукові проблеми біології, а залишається підготовкою для ремісничої праці. Здобувачі вищої медичної освіти, а потім вже й лікарі, які отримують знання спочатку протягом навчання, а потім у готовому вигляді, освоюючи класифікації хвороб, починають плутати їх із Природою [2]. Згодом лікар дізнається, що хвороби поодиноці не ходять і що їх буває по кілька в одного хворого [3]. Якись із них частіше зустрічаються разом, а інші – навпаки.

Це і стали минулого століття називати *коморбідністю* (за А. Feinstein). Назву підхопили, потім переінакшили і невинувато розширили, стали виміряти коморбідність, «нанизувати на хвіст» і «пробувати на смак»...

Заплутали зовсім, але справа далі за констатацію спільної зустрічальності хвороб не пішла. Аналізуючи сучасні наукові праці, присвячені коморбідності певних захворювань, зрозуміло що безпосередньо самого цього визначення більшість фахівців, хто вільно сповіщав про коморбідність, не читали, а визначення терміну запозичили один у одного, спотворюючи первісний зміст. У поодиноких випадках нескінченно вимірювані кореляції спільної патології були продуктивно пристосовані до практики лікувальної роботи. Наприклад, для отримання економічної, адміністративної та епідеміологічної інформації або для вирішення проблем, пов'язаних із медичним страхуванням, було показано наявність супутніх захворювань у 92,65% випадків серед 1605 пацієнтів в Італії [6]. Зазначені коморбідні стани були активними захворюваннями, які потребували медичного обстеження та лікування: гіпертонічна хвороба серця, ішемічна хвороба серця та стенокардія, аритмії, захворювання периферичних судин, хронічні бронхіти, хронічні гепатити, цироз печінки, цукровий діабет, метаболічні розлади тощо [6].

Однак мало хто знав, що з коморбідністю робити далі. У кращому разі справа обмежувалася констатацією певної можливості взаємодій та/або

взаємопроникнення патологічних процесів, які досі вважаються «окремими хворобами». Ідея перегляду медичних уявлень, що склалися, буквально витає в повітрі.

Тим часом, паралельно до цих досліджень розвивалася інтегральна медицина, де спільна *зустрічальність хвороб* (термін «*коморбідність*» з'явився пізніше), простежувалася із загальнобіологічних позицій. Незважаючи на давню історію інтегральної медицини, її технології лише тепер обережно входять до практики. Сучасні генетичні дослідження [7], так звана «мережева медицина» та інші раптом почали використовувати термін «*коморбідність*». Тобто стало зрозуміло, що запропонований А. *Feinstein* термін захопив ще одну чужу територію. Розруха у головах починається з термінів!

Все це і зажадало смислового розгляду.

Наведу один приклад із власного наукового досвіду. Враховуючи численні ускладнення при хронічній епілепсії, можливість розвитку епілептичного статусу, мимовільних відстрочених судом, частий розвиток фармакорезистентних форм захворювання та інші особливості цієї патології, відмічено значну кількість епізодів порушення поведінки, пов'язані з перебігом основного захворювання [3]. Так, показано, що в пацієнтів із хронічною епілепсією відмічаються приступи люті та депресії. Депресивні розлади є одними з найчастіших супутніх порушень поведінки в пацієнтів з епілепсією, залишаючись при цьому недіагностованими та нелікованими [4].

Виникнення епілепсії та депресії у значній кількості пацієнтів можливо через сполучення викликаних повторними судомами нейробіологічних і психосоціальних факторів. Я хочу акцентувати увагу фахівців до найважливіших питань – теорії загальної етіології, теорії загального патогенезу, взаємопроникнення хвороб тощо, всього того, що чомусь забуто, відсунуто на другий план, замінено дробовими нозологіями.

Повертаючись до автора визначення «коморбідність» чітко визначаємо, що в резюме до своєї статті він писав буквально ось що: «У хворих, яким

поставлений основний діагноз (index disease), термін «коморбідність» відноситься до будь-якої додаткової хвороби, що співіснує» [8].

Виникає питання, так коморбідність – це термін для поєднання патологій чи сама патологія? Адже співіснування чогось передбачає наявність двох і більше одиниць цього чогось. Тобто по суті поняття коморбідності є простою сумою окремих хвороб (нозологічних форм): 1-а нозологія + 2-а нозологія = коморбідність!? У цьому заключний її методологічний примітивізм, що так приваблює «вчених»-клініцистів, які вправляються у присвоєнні нових латинських, англійських, французьких приставок та коріння «нової клінічної сутності».

Визначення коморбідності як співіснування кількох хвороб відсилають нас до уявлень про них як про кантівські «речі-в-собі» (існуючі поза нашою свідомістю), тобто «насправді», які «поселяються» в нашому тілі окремо... [9]. А термін «коморбідність» – ніби кокетлива усмішка часом, коли організм розглядався як певна цілісність, замість якої тепер буде «шматок організму», заселений, наприклад, двома – трьома хворобами.

Загальний патогенез - чи простий збіг у часі? Якщо й те, й інше, чому це називають «уточненням» та ще й «принциповим», бо чим, крім слова «хронічні», це відрізняється від визначення самого А. *Feinstein*? Дійсно, всі хронічні хвороби були колись гострими/підгострими. Так що, на цьому етапі про коморбідність говорити не можна?

І взагалі чому це важливо? А якщо патогенез у них загальний (тобто, здавалося б, що передбачає єдине патогенетичне лікування), то незрозуміло як ідеологи коморбідності постійно говорять про необхідність коморбідності поєднаної, полілікарської терапії [10, 11].

Оскільки лікарів, які мислять організм як певну цілісність, знайти сьогодні складно, то всім подобаються коморбідні хвороби у постфайнштейнівському розумінні [5]. Як і раніше, ми маємо 2–3–4, тобто, співіснуючі хвороби. Це дозволяє менше думати і лікувати згідно за дуже коштовним принципом «кожній хворобі – свої ліки».

Резюмуючи, слід відзначити, що автори різних визначень коморбідності та мультиморбідності у процесі уточнень цих понять наголошують то на наявності «основної» хвороби, то на хронізації патологічного процесу, то на спільному (тотожному) патогенезі (факторах ризику тощо), то на відсутності/присутності всього перерахованого. Все це не є зрозумілим ані з філософської, ані з фундаментальної медичної точки зору.

Потрібно визнати наступне:

1. Існуючі сьогодні визначення «коморбідності» та «мультиморбідності» позначають зовсім різні речі. Спільним для них є лише факт тотожної зустрічальності хвороб.
2. Термін «коморбідність» є невдалим, оскільки він *патологізує* норму.
3. Безпосередньо термін «коморбідність» як у початковому значенні, так і в його новітніх інтерпретаціях не означає жодної якісно нової цілісності.
4. Термін «коморбідність» вийшов за межі авторського епідеміологічного сенсу і зараз припинити його використання, що заплутує всіх і вся буде важко.

На прикладі історії терміну «коморбідність» простежується, як людська свідомість судомно намагається вирватися з архетипічної опозиції «Здоров'я/Хвороба», яка виражається в термінах «боротьби Добра зі Злом». Вигадали мультиморбідність, де (подібно до суспільного розвитку) всі хвороби набувають «демократичної рівності», скидаючи монархію в особі Головної хвороби. Але осмислення їхньої взаємодії у межах цих поглядів як і неможливо, оскільки ці хвороби існують окремо.

З практичної точки зору за наявності коморбідності найбільш важливою є необхідність сконцентрувати основну увагу на методології та особливостях клінічного мислення, яке має бути провідним на різних етапах діагностичного процесу. Коли і як це має бути втлумачено в голови та уми лікарів – це одне найважливіше питання, і воно не ставить меж між філософськими та медико-біологічними дисциплінами. Подібний навчальний процес за умов реформи системи охорони здоров'я та вищої школи має перебувати постійно, починаючи з перших уроків у вищому медичному навчальному закладі.

Співробітники нашої кафедри певний термін вже так і працюють, навіть у дистанційному форматі [12], створюючи нові форми активного навчання на прикладі застосування Сократівського семінару, які додатково до загальнофундаментальних медичних знань створюють містки до гуманітарних (філософських) дисциплін [13, 14]. Ми впевнені в тому, що саме такий єдиний підхід (якщо бажаєте, то в даному випадку також напрошується термін «коморбідне навчання», але в більш жартівливому сенсі) сприятиме підвищенню ефективності якості освіти та наближення її до оптимального рівня, необхідного та достатнього для підготовки висококваліфікованих фахівців для вітчизняної галузі охорони здоров'я [15].

Нашими ідеями та спільними філософськими розробками з профільними колегами ми розраховуємо на те, що виникне інтерес і до філософської спрямованості всієї фундаментальної медицини, зокрема, основним поняттям патофізіології – нозології, патогенезу та саногенезу [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вастьянов Р.С. Філософські категорії в розумінні фундаментальних положень про хворобу людини. нозологія, патогенез та саногенез як категорії в теоретичній медицині // Людина як цілісність: традиції та інновації. – Матер. V міжн. наукової конф. – Одеса, 2023. – С. 33-40.
2. Гоженко А.И. Основы построения теории болезни. - Одесса: Фенікс, 2015. - 84 с
3. Вастьянов Р.С. Епілепсія та депресія: що є основним патологічним станом, а що – супутнім? // XXII читання В.В. Підвисоцького. - Бюлетень матеріалів наукової конференції. – Одеса: Укр НДІ медицини транспорту, 2023. – С. 43-46.
4. Стоянов О.М., Вастьянов Р.С., Муратова Т.М., Антоненко С.О., Бурля О.К., Олійник С.М. Коморбідне вегетативне супроводження посттравматичної епілепсії // Експериментальна і клінічна медицина. – 2016. - №2 (71). – С. 194-198.

5. Якименко Е.А., Вастьянов Р.С., Гуркалова И.П., Закатова Л.В., Антипова Н.Н., Тбилели В.В. Патогенетические механизмы коморбидной патологии при анкилозирующем спондилоартрите (Болезни Бехтерева) // Экспериментальна і клінічна медицина. – 2016. - №2 (71). – С. 237-241.
6. Monti M.A., Fabris F.M., Secchi G.C. Comorbidity in internal medicine: analysis of a caseload of 4,156 subjects at their first hospitalization // Ann Ital Med Int. – 2001. – Vol. 16, N1. – P. 38-45.
7. Kwak S.H., Park .KS. Recent progress in genetic and epigenetic research on type 2 diabetes // Exp Mol Med. – 2016. – Vol. 48, N3:e220. doi: 10.1038/emm.2016.7.
8. Feinstein A.R. Pretherapeutic classification of comorbidity in chronic disease // Journal Chronic Disease. – 1970. – Vol. 7, N23. – P. 455–468.
9. Cooper A. Hypotheses in Kant's philosophy of science // Stud Hist Philos Sci. – 2023. – Vol. 99. – P. 97-105.
10. Коломоєць М.Ю., Вашеняк О.О. Коморбідність і поліморбідність в терапевтичній практиці // Укр. мед. часопис. – 2012. - №5. – С. 140–143.
11. Keezer M.R., Sisodiya S.M., Sander J.W. Comorbidities of epilepsy: current concepts and future perspectives // Lancet Neurol. – 2016. – Vol. 15, N1. – P. 106-115.
12. Vastyanov R.S., Yermuraki P.P., Stoyanov A.N., Tiron O.I., Beseda Ya.V., Ostapenko I.O., Dobrovolsky V.V., Lapshin D.Ye., Stecenko A.V. New aspects of pedagogical activity in the distant form of pathological physiology teaching to medical university students // Journal of Education, Health and Sport. – 2021. – Vol. 11, N 10. – P. 173-186.
13. Артьоменко В.В., Вастьянов Р.С., М'ястківська І.В., Зайцев А.С. Тьюторство у процесі інтегративного підходу в іноваційно-симуляційній методиці навчання студентів-медиків // Одеський медичний журнал. – 2016. - №3 (155). – С. 59-65.
14. Shumilina K.S., Kornienko S.M., Lapshin D.Ye., Vastyanov R.S. Contemporary approach to online education at the medical school applying Socratic seminar or

Socratic circle to lecturing // Journal of Education, Health and Sport. – 2022. – Vol. 12, N10. – P. 199-207.

15. Вастьянов Р.С., Стоянов О.М., Тірон О.І., Вансович В.Є., Остапенко І.О. Підвищення якості освіти та наближення її до оптимального рівня при дистанційній формі викладання патологічної фізіології студентам медичного університету // Український медичний часопис. – 2023. - №2 (154). – С. 13-18.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СИМУЛЯЦІЯ ЛЮДСЬКОГО

Доннікова Ірина Анатоліївна

*доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії
Національний університет «Одеська морська академія»*

Впровадження штучного інтелекту настільки кардинально і швидко змінює суспільство, що виникають підстави стверджувати – людство опинилось в ситуації «онтологічного нуля», нібито вперше починаючи історичну еволюцію. В конкуренції/співпраці «людського» і «нелюдського» виникає потреба в глибокій саморефлексії, переосмисленні сутнісних ознак людини та людського існування.

Симуляція як технологія, закладена в ШІ, стирає межі між людським і нелюдським, природним і штучним. Прозорість або невизначеність цих меж викликає суперечливі прогнози щодо майбутнього людини і людства та неоднозначне ставлення до ШІ. Так, М. Епштейн виділяє шість позицій щодо ШІ, зокрема, антропо-снобізм (погляд «зверху вниз»), артіфобію (відчуження, страх, недовіра), алармізм (комплекс неповноцінності, погляд знизу), постгуманізм (ШІ як наступний етап еволюції розуму), техно-месіанізм (гордість за ШІ, обожнювання його як носія вищого розуму), сінтелект (співрозум, кооперація, розподіл інтелектуальної праці) [1].

Головною симуляцією ШІ, що зумовлює такий діапазон оцінок, є симуляція розуміння, яка досягається, перш за все, використанням мови. Для людини мова завжди пов'язана зі смислом, саме тому вона є одним з головних індикаторів мислення та свідомості взагалі. Саме завдяки мові комунікація людини зі ШІ симулює осмислене, свідоме спілкування, а отже – симуляцію людського. Тим не менш, мисляча людина намагається з'ясувати, чи дійсно ШІ розуміє?

Успіх симуляції можна пояснити антропоморфізмом, що притаманний людській свідомості – вічним прагненням людини знайти смисл через «віддзеркалювання» себе в природі та Всесвіті. В ситуації зі ШІ саме завдяки

мові людина ХХІ століття «віддзеркалює» себе в неприродному і все одно уподібнюється первісній людині, яка і обожнювала антропоморфну природу і водночас переживала страх і жах перед нею. Суттєва різниця в тому, що ІІІ (знов ж таки, користуючись мовою) демонструє людині свою «емпатію», готовність допомагати і тим самим діє як розумний «суб'єкт».

Якщо людство опинилось на новому витку антропосоціогенезу, можливо, доцільно знов звернутись до розуміння та смислопошуку як сутнісних ознак людського буття, і зокрема, почати із з'ясування змісту понять «інформація», «знання», «смысл». Сергій Кримський свого часу писав про те, що розуміння проявляє себе і як логіко-гносеологічна процедура (що, до речі, і дає привід для симуляцій), і як різновид емпатії, як переживання, входження в проблемну ситуацію заради розкриття її смислового потенціалу [2, с. 105]. Розуміння, таким чином, – це ще й особливий стан, в якому людина в усій повноті своїх проявів (тобто як цілісність) відкривається світові, перестає бути окремою частиною, а стає одним з проявів його цілісності.

В екзистенційному аспекті розуміння – це водночас і стан (пов'язаний з переживанням цілісності або прагнення до неї), і процес (осмислення), і результат (знання, оцінка, смысл), тобто триєдність, яка дає можливість людині постійно відновлювати єдність із світом через трансформацію інформації в знання і смисли. В такому визначенні розуміння стає буквально «втіленням» людського, екзистенційної ознакою людини і людського існування.

Додамо, що розуміння як триєдність стану/процесу/результату дає можливість людині (не без додаткових інтелектуальних зусиль!) з'ясовувати, чи розуміє/не розуміє інша людина, інша жива істота, або ІІІ, чи має місце суто інформаційний процес (отримання, обробка і передача інформації), або трансформація інформації в знання/смисли/розуміння, або симуляція розуміння.

Здається, що на даному етапі знайомства зі ІІІ саме це розпізнавання є найбільш цікавим для людини, оскільки, спілкуючись з ним, вона намагається водночас і «впізнати» в ньому розумну людину, і спростувати його розумність.

Але симуляція, стираючи межі між людським і нелюдським, пов'язана не тільки з ризиками. У відвертому «віддзеркалюванні» людини виникає, за словами М. Епштейна, щось на кшталт інтелектуальної емпатії: чим глибше питання або ідея, якою людина ділиться зі ШІ, тим краще, складніше, цікавіше він відповідає [3]. Таким чином, симуляція розуміння (яка посилює антропоморфізм ШІ) стає *стимуляцією* мисленнєвого процесу самої людини. У своїх промислах людина має демонструвати не тільки навички логічного мислення, але й достатню ерудованість, освіченість і, ширше – власне людські якості.

Масове впровадження ШІ в наше повсякденне життя вимагає від самої людини відмовитись від симуляції людського, оскільки кожен з нас в комунікації зі ШІ може стати приводом для «віддзеркалювання» ним і нелюдського та нелюдяного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Епштейн М. Шість позицій людства щодо штучного інтелекту (фрагмент доповіді на «СловоНово») – Режим доступу: <https://www.facebook.com/mikhail.epstein>
2. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.
3. Радіо Свобода (2023, 29 жовтня). [Михайло Эпштейн: "ШІ ставить межу людській гордині" \(svoboda.org\)](https://www.svoboda.org).

МАХАТМА ГАНДІ ПРО НЕНАСИЛЬСТВО, ІСТИНУ ТА ЛЮДСТВО

Зубарєв Олександр Сергійович

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціології

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Індійський філософ, релігійний та політичний діяч Могандас Карамчанд Ганді ввійшов в історію світової філософії як Махатма Ганді – ім'я, відоме кожному. Хоча «Махатма» – це, звісно, не власне ім'я, а гоноратив, який з легкої руки видатного індійського поета Рабіндраната Тагора навдивовижу міцно прикріпився до прізвища Ганді. Махатма (mahātmā) в перекладі з санскриту – «Велика душа». Враховуючи те, що «Ганді» перекладається як «бакалійник», або «продавець прянощів», то виходить справді цікаве поєднання «Велика душа бакалійник». Але якщо залишити жарти, то треба сказати, що будь-які титули, якщо вони не спадкові, а даються за життя, виникають не на пустому місці. При всій скептичній налаштованості до ідеалізації будь-яких історичних фігур, можна припустити, що в Рабіндраната Тагора були причини сказати так про свого сучасника.

Махатма Ганді став людиною, яка не тільки вдихнула нове життя в принцип ахімси – не заподіяння шкоди живим істотам, але й розвинула його в сатьяграху – ідею ненасильницького громадянського спротиву, який активно реалізувався Ганді проти британського колоніального панування в Індії. Зараз нас меншою мірою цікавить сатьяграха, а більшою мірою ахімса як вихідний принцип ідеї ненасильства. Засадничі принципи ненасильства розкриває індійський дослідник Бхуван Чандел¹ у статті «Ганді про ненасильство (Ахімса)» [1].

¹ Центр досліджень цивілізацій, Проект історії індійської науки, філософії та культури, DD-24, Калкаджі, Нью-Делі, Індія.

Бхуван Чандер зазначає, що ахімса була прийнята індійською традицією як найвища цінність, тобто парадхарма. Будь-який пошук істини (сатья) або Бога починається з ахімси і неможливий без неї. Ганді розглядає ахімсу та істину як дві сторони однієї медалі, ахімса – це засіб, який дозволяє досягти мети – істини. Більше того, у філософії Ганді вимальовується фундаментальна тотожність відмінного: Істина, Бог і ненасильство – одне й теж. Той, хто хоче служити Богу має присвятити себе служінню людству, адже людство є піднесеним вираженням Бога [1].

З точки зору Ганді, ахімсу можна реалізувати в позитивній та негативній формі. У своїй негативній формі ахімса передбачає не заподіяння шкоди будь-якій живій істоті, відсутність будь-якої злої волі, злого наміру стосовно будь-кого, а також це означає не бути причиною душевних страждань іншого. У своїй позитивній формі ахімса означає любов до всіх живих створінь, самопожерству, любов до ворога [1]. Активна ахімса передбачає безстрашність, сміливість у боротьбі зі злом як таким. Як зазначає Бхуван Чандел: «Ганді вважав, що любов можлива до всіх живих істот, оскільки людина або живі створіння є проявами іманентного Бога. Абсолютного Бога ми не можемо побачити, у світі можна побачити й полюбити лише прояви Бога у вигляді живих створінь» [Цит. за: 1].

Ахімса – це найбільш фундаментальний моральний принцип, у якому реалізується повага до живого, на релігійно-філософському рівні визнається цінність людини, цінність життя. «Кредо ахімси, – пише Бхуван Чандел, – передбачає існування безсмертної сутності в людській особистості, яка дає людині мужність померти без жодного наміру вбивати. Відмова від насильства можлива лише силою внутрішнього «Я», оскільки справжнє ненасильство живе в розумі та має внутрішньою налаштованістю безстрашність» [1].

У ведичній традиції Бог є всюди, одночасно і трансцендентний, і іманентний світові. Відтак, якщо поза Богом нічого не існує, то він є в кожному з нас, в усіх людях, тваринах, у природі загалом, світ постає як одухотворений простір, в якому все живе є проявом божественного, а відтак, немає місця для

насильства ні думками, ні словами, ні вчинками [1]. Єдність і святість всього живого відображена також у філософії буддизму та джайнізму, хоча вони є нетеїстичними релігіями. З точки зору буддизму, кожна жива істота має потенціал до просвітлення, «природу Будди», яка затьмарена ілюзіями сансари. У джайнізмі ахімса розуміється як найвищий моральний принцип.

Підсумовуючи, зазначимо, що у філософії Махатма Ганді насильство, істина та служіння людству нерозривно пов'язані між собою. Пошуки істини будуть марними без ненасильства, а істина безкорисна без активного служіння людству. Саме людству, побудові суспільства, вільного від конфліктів та негараздів, Ганді присвятив своє життя. Безперечно, ненасильство – це ідеал, який, здається, безкінечно віддалений від реальності. Але це не означає, що він втрачає сенс, навпаки. Брахмани в стародавній Індії в усній традиції передавали священні тексти протягом багатьох століть, щоб потім колись вони були передані далі, а потім ще далі, щоб про них не забути. Ця ідея не має піддатися забуттю. І, можливо, коли-небудь спільність людей буде побудована на ненасильницькому ставленні до всіх живих істот. Є думка, що основоположна перебудова принципів співіснування людей є умовою виживання людства у майбутньому, бо невпинний науково-технічний прогрес вже уможливив створення зброї такої якості й в такому обсязі, яка здатна знищити крихке земне життя в одну мить, можливо, навіть без участі людини. Ми, люди, надто зачаровані життям, думаючи, що «Вічний пісочний годинник буття перевертатиметься знову й знову»©

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chandel, B. (2014). Gandhi on Non-Violence (Ahimsa). *Diogenes*, 61(3–4), 135–142. <https://doi.org/10.1177/0392192116666470>

PLATO'S POSSIBLE SOLUTION OF THE MIND-BODY PROBLEM

Korolkov Mykola Olehovich

cadet

National University "Odessa Maritime Academy"

Scientific adviser:

Dmitriy Lyashenko

PhD, Associate Professor, department of Philosophy

National University "Odessa Maritime Academy"

Introduction

Today, one of the unsolved philosophical problems is the so called "mind-body problem" [1]. The fact that we have mind seems to be obvious (even despite some theories tend to deny such a view (see [1, p. 54]), but the thing is that we still cannot understand why it emerges, how it is related to the physical world (and whether related at all), whether it has causal powers or not, and, after all, what is mind? Being in a situation when even the most powerful instruments of comprehension such as natural sciences and mathematics can't do anything with the problem because of its first-person (i.e. non-objective) nature, we mustn't be afraid to try to find answers by all means [2; 3, p. 310]. And here is the place where I want to quote a prominent mathematician and philosopher Alfred Whitehead, who wrote: "The safest general characterization of the European philosophical tradition is that it consists of a series of footnotes to Plato" [4, p. 39]. If so, what can Plato provide us in regard of the problem of mind and body? I will try to answer this question.

1. What's the mind-body problem?

Let me give a bit more explicit explanation of why mind poses so many difficulties to modern science and philosophy, and talk about some theories that are to deal with it. The first one who encountered the mind-body problem as it is known today was Rene Descartes [1, p. 12]. The problem is that we don't know how our

mind is related to our body, whether one is really capable of affecting another, and if yes, then in what way it does [1, p. 12]. A simple and concise way to formulate the mind-body problem is to introduce the so-called "inconsistent tetrad":

- (1) Mind is a non-physical thing
- (2) Body is a physical thing
- (3) Physical and non-physical things cannot interact
- (4) Mind and body interact with each other [1, p. 1]

The inconsistency here is obvious, and many ways to solve the mind-body problem can be described simply by denying one of the four statements [1]. Taking the aforementioned into account, let's have a closer look at some particular tendencies within the philosophy of mind and give a simple classification of theories describing mind-body relations. Monistic theories tend to describe both mental and physical phenomena by virtue of a single substance. Three major monistic fashions include materialism (the substance is physical, so materialists deny (1) statement, they are also known for their reductionism regarding consciousness, i.e. materialists say that mental states are just states of our brain), idealism (mental phenomena constitute reality and lie in the basis of it, so idealists deny statement (2)), and neutral monism (the substance is neither physical, nor mental, but neutral, and both mental and physical phenomena are just properties of it) [1; 5]. Talking about dualism, we have to say that there are two kinds of it: substance and property dualism. The first one (substance dualism) suggests that there are two fundamental substances: mental and physical ones and both of them constitute our reality. But this raises some problems because if we accept premises (1) and (2), then the only way to reconcile inconsistency is to deny either premise (3) or (4), which poses some difficulties to substance dualists' account (see [1, pp. 25-34; 5, pp. 34-65]). That is why property dualism emerged, according to which there is only one substance, and it's physical, but our brain possesses some phenomenal properties, which are something "over and above" the physical world (see [1, pp. 32-34]). Of course, this classification is incomplete and does not touch not only some "deviant" ways to approach the mind-body problem (e. g. Searle's "biological naturalism", hylomorphism, integral theory

of consciousness, GPST (see [2, pp. 11-25; 5, pp. 306-355; 6; 7; 8])), but also many derivatives/subdivisions of both monistic and dualistic theories, such as panpsychism, occasionalism, behaviourism, physicalism, functionalism, anomalous monism, etc. (see [1, 6]). Nevertheless it suffices for introductory purposes.

2. About souls

Plato's philosophy still remains a matter of many discussions. His philosophy is also considered in regard to the mind-body problem [9, 10, 11]. But before reaching the possible solution itself, first, I want to talk about his later metaphysics, described in particular in *Timaeus*, but trace of which goes back to earlier dialogues, including *Phaedrus* and *Phaedo*. While separating the soul from the body, and having only two worlds (the immaterial, immutable, changeless world of Forms and phenomenal reality), Plato distinguished three separate types (or kinds) of things in *Timaeus*, 50b: that which comes to be, that in which it comes to be, and which is the source of its coming to be. In *Timaeus*, 35b Plato described the process of creation of the soul of the world, or the universe:

“From the being which is indivisible and unchangeable, and from that kind of being which is distributed among bodies, he compounded a third and intermediate kind of being. He did likewise with the same and the different, blending together the indivisible kind of each with that which is portioned out in bodies. Then, taking the three new elements, he mingled them all into one form, compressing by force the reluctant and unsociable nature of the different into the same. Who he had mingled them with the intermediate kind of being and out of three made one...”

Two fundamental and indivisible kinds are Forms (the source of coming to be) and *Khora* (that in which it comes). Using these two, the Craftsman created the dependent one (thing that comes to be). Human souls are composed of the same components, with the difference that these components are less pure (see [11, p. 199]), and were created not only by the God but also by his offspring.: “...having taken the immortal origin of the soul, they proceeded next to encase it within a round mortal body...”, and “within the body they built another kind of soul as well, the mortal kind...” (*Timaeus*, 69c). As the world's (or cosmic god's, as he is also

referred to) soul, human ones are in command of their bodies, but also largely affected by them. The details of the “anatomy” of the embodied human soul we can find in 70a-71b: the reasonable part (which is akin to Forms) is situated in our head; spirited part (associated with the dependent kind of being) is located near our heart, being responsible for anger, craving for fame, justice, and could be ruled by the first part; the third part associated with Khora, and is responsible for our most basic biological desires (for food, drink, etc.). The only part of the soul that has higher cognitive abilities (i.e., gaining true knowledge) is the reason (related to Forms), while two “lower” parts, spirited and appetitive, are able to make judgments only “... on the basis of how things appear, without scrutinizing those appearances” ([10, p. 163]), being the source of the bodily influence on the higher part of the soul [9; 10]. But the human soul, despite being a composite entity, is able to exist without disintegrating (unlike the body) because of the good will of the Craftsman (see [11, p. 200]). So, it continues to exist even after separating from the body (i.e., after biological death). To describe the behaviour of a disembodied soul, in Phaedrus Plato uses the chariot metaphor. The chariot is travelling by heavens, following lower gods. The charioteer represents reason, the spirited part while indeed being not able of reasoning is said to be a good horse, thus wanting to help the charioteer in his business. Another horse, “of the opposite stock”, which is trying to impede the process of comprehension by all means (246b), represents an appetitive part.

Such strange behaviour of the spirited part, when it opposes sometimes the appetitive part, sometimes - the reasonable (see [10, p.165]), its common features with the appetitive part, and at the same time ability to help the reason by obeying it are all explained by the fact that this part of the soul correlates with the dependent kind of being, which is a mixture of Forms and Khora.

3. The body of the universe

The body of the world (or universe) we live in was created in the form of a sphere and is made of fire, air, water, and earth (Timaeus, 31c-32b). The cosmic god himself is the most perfect intelligent being and includes all the living things, which are divided into four kinds with respect to the four things that constitute the world’s

body: the younger gods (made mostly of fire), flying creatures, waterborne creatures, and those who have feet (Timaeus, 39e). The fact that the corporeality includes even younger gods tells us that the heavens are also the part of corporeality, which means that human souls while travelling with gods through them, do not leave the corporeality, thus remaining part of it. One more thing is that human souls when disembodied are still able to perform cognitive abilities (even better than when embodied), and if they leave the body of our universe, then the world wouldn't contain all the intelligent creatures as it has to contain. This gives us the right to say that the body of our world contains both visible and tangible things and creatures made of fire, air, water, and earth, and some invisible and intangible entities such as disembodied human souls.

4. Making inconsistent tetrad consistent

Talking in terms of the inconsistent tetrad, things that are tangible and visible can be referred to as physical ones, and intangible and invisible as non-physical (or mental) ones. However, here words “physical” and “non-physical”, or “mental”, are used not in the same way as in the case with, for example, property dualism. Here, both physical and mental are not substances, because both of them have in their basis two fundamental things, Forms and Khora, which are distributed and mixed in different ways. Physical things represent the dependent kind of being (which depends in its composition on two fundamental kinds), while souls, in the end, are a mixture of two fundamental kinds and a dependent one.

Given all the abovementioned, I suppose that Plato would deny premise (3), so that his consistent tetrad would take the following form:

- (1) Mind (soul) is a non-physical thing
- (2) Body is a physical thing
- (3) Physical and non-physical things interact
- (4) Mind and body interact with each other

REFERENCES

1. Westphal, J. (2016). *The mind-body problem* – Cambridge MA: MIT press.
2. Searle, J. R. (2003). *Minds, Brains, and Science* – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
3. Chalmers, D. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory* – N.-Y.: Oxford University Press.
4. Whitehead, A. N. (1978). *Process and Reality* – N.-Y.: The Free Press.
5. Jaworski, W. (2016). *Philosophy of Mind: A Comprehensive Introduction* – Singapore: C.O.S. Printers Pte Ltd.
6. Searle, J. R. (2002). Why I am not a property dualist? // *Journal of Consciousness Studies*, 9(12), 57–64.
7. Wilber, K. (1997). An Integral Theory of Consciousness // *Journal of Consciousness Studies*, 4 (1), 71-92.
8. Lyashenko, D. (2021). The System Study of Consciousness: The Problem of Adequacy. In *Development of Scientific, Technological and Innovation Space in Ukraine and EU Countries*, 3rd ed., Riga, Latvia: Baltija publishing, pp. 340-365.
9. Jones, R., Marechal, P. (2019). Plato's guide to living with your body. In *The History of the Philosophy of Mind. Vol. 1 Philosophy of Mind in Antiquity*. N-Y. Routledge, pp. 138-161
10. Singpurwalla, R.(2019). Plato and tripartition of soul. In *The History of the Philosophy of Mind. Vol. 1 Philosophy of Mind in Antiquity*. N-Y. Routledge, , pp. 162-188
11. Betegh, G. (2019). *Cosmic and human cognition in the Timaeus*. In *The History of the Philosophy of Mind. Vol. 1 Philosophy of Mind in Antiquity*. N-Y. Routledge, pp. 189-219.

СУЧАСНА АНТРОПОЛОГІЧНА КРИЗА: СУТНІСТЬ І ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ

УДК: 1:502/504

Пунченко Олег Петрович

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри стандартизації,

оцінки відповідності та освітніх вимірів,

Одеська державна академія технічного регулювання та якості

Пунченко Наталія Олегівна

кандидат технічних наук, доцент,

в.о. зав. кафедри інформаційних технологій,

Одеський державний аграрний університет

Анотація. У роботі відзначені кризові витoki техногенної цивілізації – НТР і прийдешні катастрофи, які пов'язані з війною, гонкою озброєнь і екологічної загрози, що нависла. Пояснена сутність антропологічної кризи, вона розкрита багатовимірно: і як проблематичність буття сучасної людини; і як непередбачуваність та негарантованість його долі; і загроза виживання людини; і підрив основ його буття. Виділено параметри у змісті антропологічної кризи: зростання мутагенних факторів: зростаючий тиск на людину стресових навантажень та розширення ситуації екзистенційного вакууму; духовно-моральний аспект.

Ключові слова: людина, антропологічна криза, екологія, коеволуція, катастрофа, еволюція, стрес, трансгуманізм, духовність.

Annotation. The work highlights the crisis origins of civilization technologies – scientific and technological revolution and future catastrophes associated with war, the arms race and the impending environmental threat. The essence of the anthropological crisis is explained, it is revealed multidimensionally: both as the problematic nature of the existence of modern man; and how unpredictability and

uncertainty of his fate; and as a threat to human survival; and as an undermining of the foundations of his existence. The parameters in the content of the anthropological crisis are highlighted: the growth of mutagenic factors: the increasing pressure on a person under stress loads and the expansion of the situation of existential vacuum; spiritual and moral aspect.

Keywords: man, anthropological crisis, ecology, co-evolution, catastrophe, evolution stress, transhumanism, spirituality.

Ще півстоліття тому, коли філософія, економіка та інші суспільні науки, досліджуючи негативні наслідки науково-технічної революції, негативне ставлення до екологічної проблеми, що розгортається, підійшли до утвердження, про антропологічну кризу, що насувається, і не помилилися. Ці негативні наслідки ставлять перед людством завдання самовиживання, якщо їх подолати. Розробка наукою шляхів подолання цих найважливіших негативних наслідків існування людства, змусили її зайнятися виробленням стратегії буття людства. На думку В. С. Стьопіна, найнебезпечнішим для перспектив людства виступає, передусім, антропологічна криза.

Ідея про те, що найуразливішою істотою на нашій планеті є людина, була обґрунтована ще у ХХ столітті. І було зазначено, що кризові явища у розвитку технічної цивілізації перетворили проблему буття людини на одну з глобальних проблем сучасності. Це, з одного боку. А з іншого – проблема можливої майбутньої катастрофи, якщо вона пов'язується з війною, гонкою озброєнь, а також із виснаженням сировинних, енергетичних та продовольчих ресурсів, із забрудненням довкілля та іншими екологічними проблемами, показує, що ми вже живемо у цивілізації ризиків.

Перша проблема – наслідки науково-технічної революції – позитивно вирішується на ниві спілки технічних та гуманітарних наук, тобто коли творці нової техніки враховують рекомендації суспільствознавців.

Друга проблема – екологічна – позитивно вирішується через впровадження у практику концепції коеволюції та спектру біомедичних

рекомендацій. Коеволюція означає співрозвиток, узгодження, взаємозалежне та збалансоване сполучення розвитку. Воно постає як механізм виникнення нової якості у становленні самоорганізації систем, їх кооперування на більш загальну цілісність. Коеволюція раціонального використання природи вимагає, щоб коефіцієнт використання її багатств не перевищував коефіцієнта їх відновлення, оскільки обсяги споживання багатьох життєво важливих ресурсів вже перевищили допустимі норми.

Проте реально позитивні зрушення з обох проблем вирішуються повільно. Наприклад, практично не враховується резолюція ООН щодо екологічної стратегії від 1992 р.; резолюції Південно-Африканського та Фінляндського конгресів; рекомендації науково-практичних конференцій, що проходять у розвинених регіонах світу з цієї проблеми. Зневажливе ставлення людини до природи як об'єкта її збагачення лише прискорює і посилює проблему антропологічної кризи.

Безперечно, антропологічна криза гранично загострює сприйняття кризи сучасної людини. Цю кризу можна трактувати багатомірно: як проблематичність буття сучасної людини; і як непередбачуваність та негарантованість його долі; і як загрозу виживання людини; і як підрив основ його буття та ін.

Але які параметри можна виділити у змісті антропологічної кризи? По-перше, зростання мутагенних факторів; по-друге, зростаючий тиск на людину стресових навантажень та розширення ситуації екзистенційного вакууму; по-третє, духовно-моральний, що відображує духовний світ людини, його ставлення до суспільства і країни через її поведінку.

Що відображує ці параметри у структурі антропологічної кризи? Детермінуючим параметром цієї кризи є мутагенний фактор. В. С. Стьопін неодноразово стверджував, що еволюція та генетика несуть небезпеку у зміні генофонду людства, йде деградація біосферної тілесності людини. Еволюція сформувалася 1869 р., її принципи сформував Ф. Гальтон. Він запропонував дослідити медико-технологічні впливи, які можуть покращити якість

спадковості: здоров'я, розумові здібності, обдарованість майбутнього покоління. Але на зорі становлення євгеніки перед нею ставилися гуманні цілі. У ХХ столітті на її базі виникли антигуманні течії: расизм, фашизм, а сьогодні ми говоримо про нацизм, трансгуманізм.

Що до генетики, то її послідовники стверджують про прямий вплив забрудненого середовища на зміну генофонду, а також про непрямий вплив через появу нових видів хвороботворних мікробів і вірусів, що змінюють людський генофонд.

У той же час генетики вважають, що дія природних факторів збереження генофонду (природний відбір) у суспільстві різко обмежена, а соціальні процеси, які виконують функції відбору (зокрема війни) діють обернено пропорційно. У війнах гине велика кількість здорових людей, які не залишають потомства. Понад те, сучасні генетичні дослідження виявили факти несприятливого мутагенного впливу деяких поранень на генетичні структури людського організму. І сьогодні і генетики, і біологи, і медики відзначають, про ушкодження генотипічних структур, сформованих мільйонами років еволюції.

Однак, трансгуманісти стверджують, що сьогодні людству необхідно позбавитися «сліпого» процесу еволюції, в основі якого лежить випадковість і почати новий рух, що базується на свідомості, до нового шляху свого майбутнього біологічного розвитку. Рух зміни біологічної природи людини, трансформації людського вигляду будь-якими доступними засобами повинні бути здійснені за допомогою NBIC-технологій. Вони сприяють перезавантаженню свідомості; широкому використанню наномедицини; впровадження нанокomp'ютерних імплантантів (молекулярних комп'ютерів) інтегрованих у мозок з метою розширення обсягу пам'яті; розвитку генної інженерії; самотрансформації психології тощо. Трансгуманісти, зокрема М. Дері, відпрацьовують процес еволюційного розвитку людини, фактично доведений наукою, ігнорують біоантропоцентризм як умову виживання людини, що детермінує, а останній покладають на розвиток нанотехнологій. Вони не звертають увагу на той факт, що природа в ході своєї еволюції

піднесла їм «подарунок» – мислячої людини – Homo Sapiensa, яку вони й збираються трансформувати.

Другим, вищезазначеним параметром антропологічної кризи є зростання тиску на людину стресових навантажень. Сьогодні, коли ми живемо у світі воєн, нестабільності міждержавних відносин, людині можлива прийдешня катастрофа стала більш зрозумілою, а есхатологічне бачення світу сполучається переважно з різними об'єктивними феноменами та вимірами. Це є фактором усвідомлення людиною різкої вразливості її існування, що збільшує її особистісне стресове навантаження. Перенапруження веде не тільки до зростання вищезазначених «хвороб цивілізації», а й психічних захворювань.

Згідно з доповіддю Всесвітньої організації охорони здоров'я «Психічне здоров'я: нове розуміння, нова надія» стверджувалося, що «потреба в організації ефективної допомоги особам із психічними проблемами, розладами поведінки та ін. є неодмінною умовою виживання людства в соціальному та екологічному середовищі, що стрімко змінюється» [1]. Психічні та поведінкові відхилення, включаючи порушення сну, нервозність, неадекватні реакції, стомлюваність, депресії, тривожність та психологічний дискомфорт знайомі кожній людині. ВОЗ вважає, що у певні періоди життя вони наздоганяють не менше 25% населення планети і вже до 2030 року депресія як основа більшості технічних та девіантних відхилень вийде на друге місце за сумною статистикою смертності, випередивши серцево-судинні та онкологічні патології.

Стресові навантаження викликали до життя нову системну хворобу – синдром хронічної втоми. Основні ознаки цієї хвороби: швидка стомлюваність, слабкість вранці, часті головні болі, безсоння, конфліктність та ін.

Все вищезгадане і змусило ВОЗ звернути увагу на психічне здоров'я людини та методи їх лікування. Однак у його позитивному прагненні виникли негативні явища. Так, наприклад, у вузах України крім медичних вузів, спеціальних психологічних факультетів та кафедр психології у педагогічних вузах, Міністерство освіти України почало відкривати спеціальність «психологія» у будь-яких вузах країни, не маючи у штаті фахівців у цій галузі. І

така поведінка Міністерство освіти обґрунтовує бажанням та демократичним вибором вишу, завдаючи лише шкоди державі та нації.

Третім параметром антропологічної кризи виступає духовно-моральний, що відображає духовний світ людини, її ставлення до країни та нації через поведінку. Цей параметр тісно пов'язаний із попереднім, оскільки він пов'язаний із зростанням та новими формами девіантної поведінки, зародженням нових форм нетрадиційної моралі, соціальною агресією та безвихіддю, споживчою психологією тощо. Це провокує кризу духовності, що виражається у формі деформації особистісних людських якостей, коли поведінка регулюється не духовними цінностями, а зовнішньою метою, не світоглядними установками, не національною самосвідомістю, не менталітетом в індивідуальній свідомості, не національним характером людини тощо. Тут видно велику прогалину освіти, у частотності України, що й підтвердила спеціальна військова операція в Україні, через від'їзд здатного населення стати на захист країни, працювати в цих умовах на благо України, за кордон.

Щоб мати майбутнє, людині необхідно виправдати свою розумність, свободу, відповідальність та духовність. Людині не слід забувати слова М. Кузанського, що «людина не хоче бути нічим, крім людини».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психічне здоров'я: нове розуміння, нова надія. – Доповідь ВОЗ. Женева, 2001.

ЦІЛІСНІСТЬ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОГЛЯДНИХ ПАРАДИГМ

Хміль Тетяна Володимирівна

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії і педагогіки

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Прискорення соціально-політичних і економічних процесів, їх прояви на усіх рівнях життя – від індивідуальних до глобальних – посилюють дезорієнтацію особистості і цілих спільнот, викривляють сталу картину світу – суспільного та індивідуального, а також створюють загальні настрої розпачі та тривожності. Порушення «зв'язку часів» стимулює людство до пошуків шляхів самозбереження, спираючись на фундаментальні концепції людського світу.

Питання цілісності людини є атрибутивною характеристикою світоглядних рефлексій, які пронизують духовний простір культури. Етап філософського премодерну демонструє нерозділеність суб'єктно-об'єктних стосунків в реальності, що розчинялась у міфологічному, психологічному та емоційному станах людини, дозволяючи вимірювати себе у масштабах Космосу, що було притаманне архаїчній людині з містичним та духовним сприйняттям дійсності (Мірча Еліаде). Це відчуття і усвідомлення своєї приналежності до чогось безмежного надавало відповіді про сенс, спрямування та нескінченність людського існування в різноманітних формах. Це прагнення дотичності до вічного є одним з архетипів колективного несвідомого бути більшим, аніж частка цілого. Пошуки цілісності в більшій мірі зводилися до обґрунтування субстанціональності, піднесення її до космологічних масштабів, де людина розчинялась у повноті буття й сама репрезентувала його.

Але вже когнітивна революція елеатів вимагала від людини відмови від чуттєвого сприйняття буття заради проникнення в його сутність, що стало важливим кроком до зміни світоглядних парадигм від міфологічного світопоеднання до релігійних концепцій дворівневої світобудови. Відбитком цієї моделі стає дуальний характер людського існування, де біофізичність та

психізм (духовність) людини знаменувала її недосконалість і нецілісність. Щоб долучитися до неподільного цілого (тобто стати філософськи релевантною), людина мала подолати властивий їй дуалізм, але шляхом відкидання однієї із своїх іпостасей: принести в жертву своє тіло, скоротити свою фізичну наявність у світі до мінімуму. Блаженний Августин писав у «Сповіді» про те, що людське тіло, будучи одним із багатьох фізичних феноменів, належить цілому лише як його частина, тоді як душа вічна і тому репрезентує ціле. Але ж образ людини – це її цілісне уявлення про особистісний вимір ідеального соціального, політичного, культурного буття.

Філософське знання модерну визначало людину як відправну точку, інструмент і мету осягнення дійсності, тому постійно намагалось репрезентувати її цілісність, долаючи суперечності між тілесним та духовним, життям та смертю, наявним та трансцендентним. З часом виявилася й інша ідея – про неповноту первісної цілісності людини. К. Маркс, всупереч тезі про всебічний розвиток і звільнення індивіда, обмежив його перш за все економічною складовою, яка поглинає трансцендентне. В свою чергу, Ф. Ніцше ідеєю надлюдини елімінує трансцендентне, замінюючи його владною могутністю.

Постмодерн руйнує антропологічну доктрину модерну – великого часу звільнення людства, зосереджуючи увагу на «профанному гуманізмі», на незрозумілості розуму, на розкладанні цілісної людини релігійних епох. У постмодернізмі ця ідея виражається в заміні інтерпретацією (деконструкцією) реальної людини в світі. З цієї причини свобода людини постмодерну – це свобода комунікації, дискурсу, тексту та його інтерпретації: до цього призводить принциповий ціннісний плюралізм. Його клітинкою і реалією став людський індивід у своєрідності його свавільного емоційного Я. Самовідчуття індивіда, невловимі стани, культура повсякденності – предмети постійної уваги постмодерну. З цієї причини в людині цікавим є тільки неповторно індивідуальне. Образ людини набуває плинності, мозаїчності, нестабільності,

що розглядається як умова та запорука свободи і перетворює життя в гру, а людство – в симулякр.

Незважаючи на те, що сам принцип онтологічного фундаменталізму класичної філософії відхиляється сучасним постмодернізмом, прагнення опанувати швидкоплинність буття спонукає сучасну філософську науку знову і знову звертатися до світоглядних концепцій людського існування. Цілісність людини, що розглядається крізь призму її буттєвої унікальності, постає як фундаментальний, конструктивний і результативний стан людського буття. Цей підхід у всій його багатомірності дозволяє досліджувати людину в єдності різних сторін, виробити комплексне знання про сутнісні властивості її буття, задовольнити сучасну потребу у новому самовизначенні особистості. Тим самим, сучасний постмодернізм, незважаючи на декларування свого розриву з філософією модерну, залишається в його парадигмі онтології цілісності людини.

ПРОБЛЕМИ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ. ЛЮДИНА В УМОВАХ ВІЙНИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ У ОСІБ, ЩО ЗАЗНАЛИ ВПЛИВ ВІЙНИ

Буслаєва Владислава Валеріївна

студентка

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Сучасний світ опинився в трагічній ситуації – ситуації війни в Україні, яка занурює людину в нетривіальну, надзвичайну ситуацію існування, яка вимагає від особистості вміння не тільки адаптуватися до нових умов невизначеності, але й вміння впоратися та долати їх. Відомо, що стресові ситуації, а війна є крайньої, граничною точкою буття, викликають психоемоційну та фізичну/тілесну напругу у особистості і стають/можуть стати травматичними для неї. Тому, для подолання травматичної події людина свідомо або несвідомо може формувати/будувати захисні механізми або копінг-стратегії.

Мета дослідження полягає у вивченні особливості прояву психологічного захисту особистості в умовах військових дій, зокрема стратегій поведінки особистості, толерантності до невизначеності.

Для досягнення поставленої мети було використано наступні психодіагностичні методики: діагностика типологій психологічного захисту (Р. Плутчик); діагностика стратегій поведінкової активності в стресових умовах; індикатор копінг-стратегії Дж. Амірхана; методика «Толерантність до невизначеності» (С. Баднер, адаптація Г. У. Солдатовой).

З метою формування репрезентативній вибірці, було розроблено анкету, в якій враховано демографічні показники (вік, стать), а також такі соціально-демографічні показники, як місце знаходження (Україна чи інша країна);

наявність неповнолітніх дітей та інших родичів, які потребують піклування; робота й навчання, а також можливість отримання психологічної допомоги.

Після проведення анкетування, була сформована репрезентативна вибірка, до якої увійшли 50 дорослих людей у віці від 20 до 50 років, які мешкають в Україні.

Віковий склад учасників дослідження представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Віковий склад учасників дослідження

Вік	Чоловіки	Жінки
20-29 років	7(35%)	9(30%)
30-39 років	6 (30%)	9 (30%)
40-50 років	7 (30%)	12 (40%)

Слід зазначити, що 42% учасників мають неповнолітніх дітей та(або) інших родичів, які потребують піклування.

Під час повномасштабного військового вторгнення багато українців втратили свою роботу чи були змушені повністю змінити свій фах. Це також може впливати на прояви психічних захистів та адаптаційні можливості й стратегії подолання стресу. Результати впливу військового часу на рід занять учасників дослідження представлено на рисунку 2.

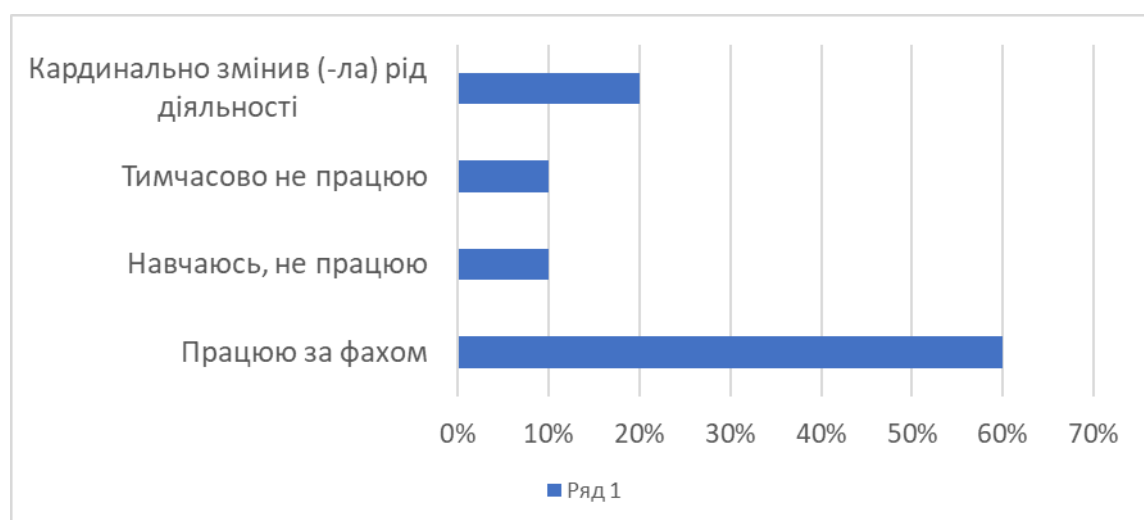

Рис. 2. Вплив військового часу на рід професійної діяльності.

Отже, як можна бачити, 60% респондентів працюють за фахом, 10% респондентів навчаються, 10% - тимчасово не працюють, 20% - кардинально змінили рід діяльності.

В результаті проведеного емпіричного дослідження було встановлено, що 10% респондентів в стресовій ситуації проявляють поведінкову активність типу А, 20% респондентів в стресових ситуаціях мають поведінкову активність типу А1, 30% респондентів в стресових ситуаціях проявляють поведінкову активність типу АБ, 24% респондентів в стресових ситуаціях демонструють поведінкову активність типу Б1, 16% респондентів відносяться до особистостей з поведінковою активністю типу Б.

Було встановлено кореляцію між поведінковою активністю в стресових ситуаціях та вибором копінг-стратегії: чим вища поведінкова активність (тип А), тим частіше людина обирає копінг-стратегію вирішення проблем, чим більш врівноважена, м'яка й раціональна особистість, тим частіше вона шукає соціальної підтримки, або взагалі, намагається уникати стресових ситуацій.

Було встановлено, що тип поведінкової активності в стресових умовах залежить від типу психологічного захисту: витіснення, заміщення та компенсація сприяють підвищенню поведінкової активності в стресових умовах (зворотній сильний кореляційний зв'язок). Такі типи психологічного захисту, як регресія, заперечення, проєкція й гіперкомпенсація зменшують поведінкову активність в стресових умовах.

В умовах довготривалих військових дій 74% учасників дослідження толерантні до нових проблем, 70% респондентів спокійно сприймають складні проблеми, 52% учасників дослідження відчують тривогу та намагаються уникати невизначеності, 64% респондентів мають толерантність до невизначеності.

Розбіжність за показником статі наступні: 60% чоловіків інтолерантні до невизначеності, серед жінок 25,7% інтолерантні до невизначеності. Толерантність до невизначеності зменшується з віком: у віковій групі 20-29 років 75% респондентів приймають невизначеність та зміни, у віці 30-39 років -

66,7 % толерантні до невизначеності, у віці 40-50 - 47,4% респондентів складно пристосуватися до невизначеності.

При дослідженні типів психологічного захисту, які проявляються у респондентів чоловічої статі наступні: витіснення, заміщення та компенсація, у жінок- регресія, проекція та гіперкомпенсація. Раціоналізація характерна для обох статей однаково. У віці 20-29 років превалюють витіснення, регресія, компенсація та раціоналізм. В групі 30-39 років найбільш виражені витіснення, заміщення, проекція, компенсація, гіперкомпенсація, раціоналізм. В учасників віком 40-50 років найчастіше зустрічаються витіснення, заміщення, заперечення, проекція та гіперкомпенсація. Такі типи психологічного захисту, як витіснення, заперечення, проекція та гіперкомпенсація більш характерні для учасників дослідження, які мають малолітніх дітей та\або інших родичів, що потребують піклування. Для тих, в кого немає такого психологічного й фізичного навантаження більш характерне використання регресії та компенсації. Використання заміщення та раціоналізації не залежить від наявності чи відсутності малолітніх дітей та\або інших родичів що потребують піклування.

Типи психологічного захисту впливають на толерантність до невизначеності в особистості. Так, витіснення, заміщення й компенсація мають зворотній середній кореляційний зв'язок з інтолерантністю до невизначеності. Заперечення, проекція та гіперкомпенсація навпаки сприяють підвищенню інтолерантності.

З'ясовано, що 44% учасників дослідження обирають конструктивні копінг- стратегії, які спрямовані на вирішення проблем; 32% осіб шукають соціальну підтримку, 24% респондентів обирають копінг-стратегію уникнення. Було виявлено, що стать не впливає на вибір копінг-стратегії.

Було встановлено, що окремі типи психологічного захисту впливають на вибір особистістю копінг-стратегії. Витіснення, заміщення та компенсація сприяють вибору копінг-стратегії, спрямованої на вирішення проблем; регресія, заперечення, проекція та гіперкомпенсація мають зворотній кореляційний

зв'язок з копінг-стратегією вирішення проблем. Виявлено, що толерантність до невизначеності має прямий сильний кореляційний зв'язок з поведінковою активністю.

Виявлено вплив типу психологічного захисту особистості на толерантність до невизначеності. Так, витіснення, заміщення й компенсація мають зворотній середній кореляційний зв'язок з інтолерантністю до невизначеності. Заперечення, проекція та гіперкомпенсація сприяють підвищенню інтолерантності.

Було визначено, що 60% респондентів вважають, що вони можуть самостійно впоратися з психологічними проблемами, 16% респондентів обговорюють свої проблеми з близькими, 10% звертаються до соціальних служб за допомогою, 14% респондентів у віці від 20 до 50 років звертаються по допомогу до психолога. 40% опитаних не вбачають сенсу в роботі психолога, 46% не мають можливості звернутися до психолога через брак грошей, 8% планують звернутися по професійну психологічну допомогу найближчим часом, 4 % відвідують психолога.

Отже, встановлено, що більш висока поведінкова активність сприяє кращій толерантності до невизначеності; чим менше толерантність до невизначеності, тим частіше особистість обирає деструктивні копінг-стратегії. І навпаки, чим вище толерантність до невизначеності, тим частіше людина використовує конструктивні копінг-стратегії, що спрямовані на вирішення проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Володарська Н.Д. Стратегії реалізації життєвих перспектив особистості як чинники психологічного благополуччя. *Габітус*. 2021. № 27. С. 51–57.
2. Гусев А.І. До проблеми формування та розвитку толерантності до невизначеності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12, Психологічні науки*. К., 2007. № 17 (41), ч. 1. С. 101-113.

3. Осьодло, В. І., Зубовський, Д. С. (2017). Посттравматичне зростання особистості учасників бойових дій: сучасний стан та перспективи. *Український психологічний журнал*. Вип. 1. С. 63-79.
4. Литвинчук М.Ю. Психологічні проблеми готовності прикордонників до діяльності в екстремальних ситуаціях. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: ТОВ «Видавничий дім. Гельветика», 2017. Т. 1: Психологічні науки, вип.5. С. 88-93.

SHAMANISM AND SHAMANIC RITUALS IN MODERN APPLIED PSYCHOLOGY

Gulmira Spicer

Inner Energy Coach, psychotherapist, family&systemic constellations facilitator

(ISCA Reg.), London, England, United Kingdom

Shamanism and shamanic rituals have gained attention in various fields, including psychology, as some practitioners explore alternative approaches to well-being and personal development. Modern applied psychology is growing interested in integrating traditional practices, like shamanic rituals, such as connecting with nature, exploring altered states of consciousness, and utilising symbolic rituals into therapeutic methods.

Shamanic rituals often involve techniques such as drumming, chanting, and guided visualisation to induce altered states of consciousness. Proponents argue that these practices can help individuals explore and address deep-seated issues, access their inner wisdom, and promote healing.

In the context of applied psychology, some therapists incorporate elements of shamanic practices into their sessions. This might involve guided imagery, symbolic exploration, or rituals aimed at facilitating personal growth and self-discovery. However, it is crucial to note that the integration of shamanic techniques into psychology is a subject of debate, with some questioning the scientific validity and cultural sensitivity of such approaches.

While the efficacy of shamanic practices in modern psychology remains a topic of ongoing research and discussion, the interest in alternative and holistic approaches to mental health highlights the diverse landscape of therapeutic interventions available to individuals seeking personal development and overcoming obstacles on their growth path.

However, it is essential to approach these integrations with caution and consider individual preferences and cultural sensitivities. The effectiveness of such

approaches may vary and it is crucial to ensure that any incorporation of shamanic elements is done ethically and with respect for diverse cultural backgrounds.

So, what is shamanism?

Shamanism is a spiritual and healing practice that has been present in various cultures worldwide for thousands of years. Shamans, or practitioners of shamanism, are individuals who are believed to have a connection with the spirit world and use this connection to facilitate healing, divination, and communication with the spiritual realm.

Key features of shamanism include:

1. Connection with Spirits: Shamans are thought to have the ability to communicate with spirits, including ancestral spirits, nature spirits, and other entities from the spiritual realm.

2. Healing Practices: Shamans often engage in healing rituals, using various techniques such as chanting, drumming, dancing, and the use of sacred plants to address physical, mental, and spiritual ailments.

3. Journeying: Shamanic practitioners often enter altered states of consciousness, known as shamanic journeys, to navigate the spirit world and gain insights, guidance, or healing for themselves or others.

4. Nature Reverence: Many shamanic traditions emphasise a deep connection with nature. The elements, animals and natural forces are often seen as carriers of spiritual significance.

5. Rituals and Ceremonies: Shamanic practices involve rituals and ceremonies that vary across different cultures. These can include initiation rites, rites of passage and ceremonies to invoke or honour spirits.

It is important to note that shamanism takes diverse forms across cultures, including those of Native American, Siberian, African and South American indigenous peoples. The practices and beliefs associated with shamanism can vary significantly, but the core idea of a practitioner mediating between the human and spirit worlds is a common thread.

And what is a Modern Applied Psychology?

Modern applied psychology refers to the practical application of psychological principles and theories to address real-world issues and challenges. Unlike theoretical or academic psychology, which focuses on understanding and researching psychological phenomena, applied psychology uses psychological knowledge to solve problems and improve people's lives.

Here are some key areas within modern applied psychology:

1. Clinical Psychology: This branch deals with assessing, diagnosing and treating mental health disorders. Clinical psychologists work with individuals, families and groups to alleviate psychological distress and promote mental well-being.

2. Counselling Psychology: Similar to clinical psychology, counselling psychology focuses on helping individuals deal with personal and interpersonal issues, but it often has a broader emphasis on personal development, wellness, and stress management.

3. Industrial-Organizational Psychology: This field applies psychological principles to workplace settings, addressing issues such as employee motivation, leadership, organisational culture and productivity. It also involves areas like personnel selection and training.

4. Health Psychology: Health psychologists study how psychological factors influence physical health and well-being. They may work on interventions to promote healthy behaviours, manage stress-related conditions and improve overall health outcomes.

5. Educational Psychology: Educational psychologists apply psychological principles to improve teaching and learning. They study factors that affect educational outcomes and develop strategies to enhance educational processes.

6. Sports Psychology: This field focuses on the psychological aspects of sports and physical activity. Sports psychologists work with athletes to enhance performance, manage stress and address motivation and mental well-being issues.

7. Forensic Psychology: Forensic psychologists apply psychological principles to legal contexts. They may be involved in criminal investigations, court assessments and the treatment of individuals within the criminal justice system.

8. Community Psychology: This branch emphasises understanding and addressing the social and environmental factors that influence mental health and well-being at the community level. Community psychologists often work to promote social justice and community empowerment.

Modern applied psychology is dynamic and evolves as new research and insights emerge. Practitioners in these fields often use a variety of therapeutic approaches, assessment tools and evidence-based interventions to address the diverse needs of individuals and communities.

What is the link between shamanism and modern applied psychology, if any?

The link between shamanism and modern applied psychology lies in the shared interest in promoting well-being, healing and personal development. While their cultural and historical contexts differ significantly, some conceptual and methodological parallels have led to integrating certain shamanic principles into modern therapeutic approaches. Here are some points of intersection:

1. Holistic Healing: Both shamanism and modern applied psychology recognise the importance of addressing the whole person—mind, body and spirit. In shamanic practices, healing often involves a holistic approach that considers the interconnectedness of various aspects of an individual. Similarly, many modern therapeutic approaches emphasise a holistic understanding of mental health.

2. Symbolic Rituals and Imagery: Shamanic rituals often involve symbolic actions, such as drumming, chanting and guided visualisation. Some modern therapeutic modalities, particularly those drawing from Jungian psychology, incorporate symbolic rituals and imagery to access the unconscious mind and facilitate psychological healing.

3. Altered States of Consciousness: Shamans enter altered states of consciousness, known as shamanic journeys, to access the spirit world. Some

therapeutic practices, such as certain forms of meditation, hypnosis and guided imagery, also involve altered states of consciousness to explore and address psychological issues.

4. Spiritual and Transpersonal Psychology: The field of transpersonal psychology explores spiritual experiences and the transcendent aspects of human existence. Some elements of shamanism, which involve contact with the spirit realm, align with the themes explored in transpersonal psychology. Both emphasise the exploration of consciousness beyond the individual ego.

5. Nature Connection: Many shamanic traditions highlight a deep connection with nature, viewing it as a source of healing and wisdom. Ecotherapy, a branch of applied psychology, incorporates nature-based interventions to enhance well-being, reflecting a similar acknowledgement of the healing power of the natural world.

6. Mind-Body Connection: Both shamanism and modern applied psychology recognise the interconnection between mental and physical health. Practices such as meditation, mindfulness and breathwork, which have roots in various spiritual traditions, are now integrated into many therapeutic approaches.

It is important to note that integrating shamanic principles into modern applied psychology is not universally accepted, and approaches vary widely. Some therapists incorporate these elements more explicitly, while others may draw inspiration without directly referencing shamanic practices. The crossroads between shamanism and modern psychology illustrate the ongoing exploration of diverse perspectives to enhance human well-being.

In summary, the link between shamanism and modern applied psychology lies in their shared interest in holistic healing, symbolic elements, altered states of consciousness, connection with nature and the promotion of personal growth and transformation. This intersection reflects a broader trend within psychology to explore diverse approaches to support individuals on their paths to well-being.

But is there a future for shamanism and shamanic rituals in Modern Applied Psychology?

The future of shamanism and shamanic rituals in modern applied psychology is uncertain and depends on various factors, including cultural acceptance, scientific validation and evolving therapeutic paradigms. As of now, there is a growing interest in integrating alternative and holistic approaches into mental health care, meaning some elements of shamanic practices have found their way into specific therapeutic modalities. However, whether this trend will continue to gain prominence remains to be seen.

Here are some considerations for the potential future of shamanism in applied psychology:

1. Cultural Acceptance: The acceptance of shamanic practices in modern psychology may depend on cultural factors and the willingness of practitioners and clients to embrace diverse approaches to healing. The respectful and informed integration of these practices into therapeutic settings would likely be essential.

2. Scientific Research: Scientific research plays a crucial role in determining the efficacy and safety of therapeutic practices. If research supports the benefits of specific shamanic elements, such as guided visualisations or nature-based interventions, it could contribute to their wider acceptance in applied psychology.

3. Holistic and Integrative Approaches: The trend toward holistic and integrative approaches in mental health care may create more space for integrating shamanic principles. Therapists who adopt a holistic view of mental health, considering the mind, body, and spirit, may explore diverse methods to support their clients.

4. Client Preferences: Accepting and incorporating shamanic elements into therapy may also depend on client preferences. If individuals seek alternative and spiritually oriented approaches to mental health, therapists may be more inclined to integrate shamanic practices into their work.

5. Ethical Considerations: It's crucial to approach the integration of shamanic practices ethically, respecting cultural contexts and ensuring that interventions are appropriate for the client's beliefs and values. Ethical considerations

will play a significant role in shaping the future relationship between shamanism and applied psychology.

In conclusion, while there is some current interest in integrating shamanic elements into modern applied psychology, the extent to which this trend will continue to grow is uncertain. Cultural sensitivity, scientific exploration, and ethical practice will likely play pivotal roles in determining the future role of shamanism in the evolving landscape of mental health care.

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ПІДТРИМКА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Князькова Валентина Яківна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту охорони здоров'я
Одеський національний медичний університет*

Скороходова Юлія Вікторівна

*студентка
Одеський національний медичний університет*

Під час війни людина не надає належної уваги своєму ментальному здоров'ю, тоді як її постійно супроводжують страх, депресія, пригнічення, апатія, тривога, гнів. Звичайно люди сприймають ці емоції як нормальні та не замислюються над тим, що такий емоційний стан спричиняє розвиток серйозних захворювань та дисбалансиє нервову систему, заважає продуктивно й плідно працювати, повністю реалізовувати свій внутрішній потенціал, долати власні життєві стреси та робити особистий внесок у життя своєї спільноти.

Ментальне здоров'я, як і імунітет людини, вимагає постійної підтримки й відновлення [1]. За даними Міністерства соціальної політики України, сьогодні 80% українців потребують психосоціальної підтримки формування життєстійкості, яка надається не за допомогою ліків та медичних препаратів, а виражається у спілкуванні, моральній підтримці, можливості «перезавантажити» власну психіку та відновити свої сили.

Під час війни у людини посилюється відчуття страху через загрозу поранення, втрати рідних та близьких, невизначеність та невпевненість у завтрашньому дні. Дуже часто спостерігаються страх за власну безпеку, страх втрати будинку та майна, а також страх за майбутнє своєї родини. Крім того, військові конфлікти є причиною появи посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який характеризується тривожністю та найрізноманітнішими страхами,

супроводжується кошмарами та повторюваними спогадами про страшні події [2]. Розуміння цих страхів, вивчення їх природи є важливим фактором у зміцненні ментального здоров'я людей, яким прийшлося пережити воєнні конфлікти.

Особливої підтримки потребують діти, які під час війни часто переживають стрес. Його ознаками є пасивність і мовчазність дитини, розлади сну, страхи звуків чи зображень, що нагадують про травматичні події. Дитина постійно демонструє тривожну поведінку: вона надзвичайно насторожена та гіперчутлива до будь-яких подразників, можливі навіть панічні атаки. В таких випадках особливо важливим є дотримання режиму дня, адже повернення дитини до того, що вона робила до війни, допоможе їй почуватися впевненіше і спокійніше. Обговорення тривожних подій повинно акцентувати увагу дитини на тому, що загроза минула [3].

З початком повномасштабної війни на захист нашої країни стали сотні тисяч військовослужбовців. Мобілізація триває і далі, тому що для відновлення армії військовослужбовці повинні проходити ротацію. Крім фізичної виснаженості, у більшості військових спостерігаються ознаки психологічної втоми, тому для поновлення фізіологічних та психологічних сил їм необхідна декомпресія [4]. Дуже ефективним методом зміцнення ментального здоров'я військовослужбовців, що брали участь у бойових діях, є політика постоперативного управління стресом, яка зобов'язує їх пройти адаптацію до виконання звичних обов'язків та мирного життя.

Після початку повномасштабного російського вторгнення багато країн світу надали доступ до свого досвіду українським медикам та фахівцям, які отримали можливість відвідати психіатричні клініки дружніх зарубіжних країн та реабілітаційні центри для роботи з ветеранами війни, навчитися працювати з суїцидами, поводитися з полоненими і пораненими.

З початку війни українські заклади вищої освіти почали готувати офіцерів-психологів, які наразі практикують у військах і несуть тягар польової роботи з особовим складом в умовах війни. На сьогодні у ЗСУ поширюється

практика дебрифінгу, «з колес» впроваджуються процедури декомпресії для окремих підрозділів у межах території військових частин при проведенні ротації особового складу [4].

Особливого громадського значення набуває під час війни допомога клінічного психолога. Клінічна психологія - це один з основних напрямків в сфері психології, який займається вивченням та лікуванням психічних порушень і проблем людської психології, надає пацієнтам психологічний супровід та допомогу, сприяючи поліпшенню якості життя та психічного благополуччя.

Клінічним психологом є фахівець, який здатний розбиратися в людях, розуміти їх краще, ніж вони себе самі; знаходити спільну мову з співрозмовником, розмовляти з ним без сорому; надавати психологічну допомогу пацієнту, спостерігати позитивні тенденції в його житті після виконаної роботи. Робота психолога супроводжується постійним емоційним напруженням, а у деяких випадках і підвищеним рівнем стресу. Клінічні психологи постійно відчують на собі вплив негативних емоційних станів пацієнта та згодом можуть помітити в собі розвиток такої якості, як бездушність. Тому вони також мають подбати і про стан власного ментального здоров'я.

Держава приймає активну участь у підтримці ментального здоров'я українців. Підтримка психічного здоров'я людини стала одним з пріоритетних завдань державної політики. Надзвичайно важливим кроком у цьому напрямі стала всеукраїнська програма «Ти як?», спрямована на створення системи послуг та сервісів, які за допомогою різних дієвих способів і механізмів дозволяють українцям відновити внутрішнє джерело сили у складні часи повномасштабної війни.

Міністерство охорони здоров'я України організувало навчання сімейних лікарів щодо формування компетентностей надання психологічної підтримки населенню.

Міністерство соціальної політики на території кожної територіальної громади впроваджує Центри життєстійкості з метою надання соціально-психологічної допомоги, зниження рівня стресу та тривожності в мешканців громади.

Психологічну допомогу можна отримати в рамках Програми медичних гарантій. У 2023 році на супровід і лікування дорослих та дітей із психічними розладами на первинному рівні медичної допомоги виділили понад 7,8 мільйона гривень. Для українців така програма є безплатною та покривається коштами Національної служби здоров'я України [5].

Безплатну психологічну допомогу надають і такі платформи, як: Цілодобова психологічна підтримка «Запорука», «Хаб стійкості»; Група психологічної підтримки «Разом»; Центр психологічної підтримки «ОбійМи»; Центр психологічного консультування «Open Doors», онлайн-платформа «Розкажи мені»; телеграм-канали «Психологічна підтримка», «Перемога» (останній – для осіб з 8 до 22 років); онлайн-програма «Бути батьками ангела»; Національна професійна лінія з питань профілактики самогубств та підтримки психічного здоров'я «Lifeline Ukraine»; Реабілітаційний центр із надання безплатної психологічної допомоги «Крок назустріч» та інші.

Поширення психічних розладів унаслідок війни становитиме для держави та суспільства серйозну проблему, для подолання якої знадобиться досить тривалий час. Психічні розлади стимулюють розвиток важких соматичних захворювань, які можуть мати летальні наслідки (серцево-судинні, онкологічні), призводять до соціальної дезадаптації хворого, що відбивається на сім'ї, соціальному оточенні, економіці країни. Тому поінформованість про ментальне здоров'я набуває особливого значення не лише під час війни, а й після її закінчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеленська про програму ментального здоров'я: Виявилося, що «сильні не ходять до психологів». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

society/3703135-zelenska-pro-programu-mentalnego-zdorova-viavilosa-sosilni-ne-hodat-do-psihologiv.html (дата звернення: 19.10.2023)

2. Як подолати страх: корисні поради та психологічні практики. EnableMe Ukraine. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/impact-page> (дата звернення: 30.10.2023)
3. Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам. URL: https://spilnoteka.org/wp-content/uploads/2023/06/mentalne-zdorovya-ditej-pid-chas-vijny_print.pdf (дата звернення: 30.10.2023)
4. Як зберегти ефективність української армії. Дзеркало тижня. ZN,UA. URL: <https://zn.ua/ukr/HEALTH/jak-zberehti-efektivnist-ukrajinskoji-armiji.html> (дата звернення: 30.10.2023)
5. Вокс Україна. URL: <https://voxukraine.org/nepravda-ukrayintsi-strazhdayut-na-psyhologichni-problemy-bo-derzhava-prodovzhuye-bojovi-diyi-z-rf> (дата звернення: 30.10.2023)

ІМПАКТ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ: РОЛЬ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВІДНОВЛЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

Левицька Анна Іванівна

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов

Одеський національний медичний університет

Воєнні конфлікти в сучасному світі не тільки загрожують фізичному здоров'ю та життю людей, але також мають серйозний психологічний вплив на тих, хто опиняється в їхньому середовищі. У матеріалах розглядається імпакт воєнних конфліктів на психологічний стан здобувачів вищої медичної освіти та важливу роль викладання англійської мови у відновленні їхньої психологічної цілісності.

Психологічні наслідки воєнних конфліктів

Воєнні конфлікти є дійсно надзвичайно стресовими і травматичними подіями, і їхні наслідки можуть бути дуже руйнівними для фізичного та психічного здоров'я людей. Учасники та свідки конфліктів можуть зазнати екстремального тиску, страху та навіть особистісних втрат. Дійсно це стосується також здобувачів вищої медичної освіти, які опиняються в зоні конфлікту.

Психологічний стрес, який вони досвідчать, може призвести до серйозних проблем, серед яких відчуття безпомічності і втрати, що є дуже травматичним для їх психологічного та соматичного здоров'я та цілісності. Умови воєнного конфлікту, зокрема небезпека для власного життя і життя близьких, постійний стрімке навантаження та брак засобів для захисту, можуть спричиняти відчуття безсилля та втрати контролю.

Посттравматичний стресовий розлад (PTSD) може стати серйозною проблемою для здобувачів вищої медичної освіти, які пережили травматичні

ситуації в зоні конфлікту. Симптоми PTSD є повторні спогади про травматичні події, нічні кошмари, порушення соціальних контактів та навіть суїцидальні думки.

Депресія і тривожність також можуть бути наслідками стресу від воєнного конфлікту. Ці стани можуть відбитися на психічному стані здобувачів вищої медичної освіти, погіршуючи їхню здатність до навчання та роботи, а також до взаємодії з іншими.

Важливо розуміти, що вплив воєнних конфліктів на психічне здоров'я здобувачів може бути довгостроковим і потребувати відповідного психологічного, соціально-педагогічного та навіть психіатричного супроводу. Викладання англійської мови, зокрема, може бути важливим інструментом для підтримки цих студентів, сприяючи їхньому психологічному відновленню, завдяки активному професійному спілкуванню у іншому лінгвістичному полі, що сприяє подоланню травматичних наслідків воєнних конфліктів.

Роль викладання англійської мови

Вивчення англійської мови, як частини психологічної підтримки та відновлення здобувачів вищої медичної освіти, які пережили воєнні конфлікти, є надзвичайно важливою сферою, що торкається декількох аспектів. Давайте подивимося глибше на кожен із них:

1. Психотерапевтичний аспект: Вивчення англійської мови може бути засобом для здобувача вербалізувати свої почуття та досвід. Учасники воєнних конфліктів, які пережили травматичні події, можуть відчувати найрізноманітніші емоції, від страху і гніву до суму та безнадійності. Говорячи англійською мовою і виражаючи свої почуття, вони можуть отримати психологічне полегшення та розуміння власного стану, що є важливим кроком у процесі відновлення.

2. Зв'язок із світом: Вивчення англійської мови допомагає здобувачам відновити зв'язок із зовнішнім світом. Це особливо важливо для тих, хто втратив своє рідне мовне середовище через переміщення або через воєнний конфлікт. Англійська мова може стати мостом для спілкування, а також для

доступу до інформації та ресурсів, які можуть бути корисними для їхнього переосмислення світу і свого місця в ньому.³ Сприяння саморозвитку: Знання англійської мови відкриває двері до безлічі можливостей для освіти та саморозвитку. Здобувачі вищої медичної освіти можуть вивчати наукові роботи, літературу, інтернет-ресурси та взаємодіяти з колегами з інших країн. Це допомагає їм розвивати інтелектуальні ресурси та збагачувати свій світогляд.

У відсутність такої можливості, здобувачі можуть відчувати ізоляцію та втрату перспективи на майбутнє. Навчання англійської мови допомагає їм повернути віру у себе та власні можливості.

В цілому, вивчення англійської мови має потужний потенціал як інструмент відновлення психологічної цілісності здобувачів вищої медичної освіти, які пережили воєнні конфлікти, і цей аспект заслуговує на більше уваги та підтримки в контексті їхнього психологічного відновлення.

Воєнні конфлікти можуть залишити глибокий слід на психіці молоді. Викладання англійської мови може виступити як важливий інструмент у відновленні їхньої психологічної цілісності. Вільна мова може допомогти виразити почуття, побудувати зв'язки із світом та сприяти саморозвитку, що є важливими аспектами процесу психологічного відновлення у важких умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Климчук В. О. Посттравматичне зростання та як йому можна сприяти у психотерапії. *Наука і освіта*. 2016. № 5. С. 46–52.
2. Охорона психічного здоров'я в умовах війни / пер. з англ. Тетяна Семигіна, Ірина Павленко, Євгенія Овсяннікова [та ін.]. К.: Наш формат, 2017. 1068 с.
3. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій; за наук. ред. Т. М. Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

РОЗВИТОК МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Жмай Олександр Володимирович

старший викладач кафедри менеджменту охорони здоров'я

Одеський національний медичний університет

Сорочан Кирило Володимирович

студент

Одеський національний медичний університет

Івасик Ярослава Сергіївна

студентка

Одеський національний медичний університет

Наприкінці XIX століття були створені перші госпіталі та клініки з організованою структурою управління. Для організації складних процесів, пов'язаних із наданням медичних послуг та доглядом за пацієнтами, в системі охорони здоров'я було запроваджено професійний підхід до управління, який на той час як раз почав розвиватися.

Згодом, у середині XX століття, почалося впровадження наукових підходів до менеджменту в медицині, що сприяло раціональному плануванню та організації медичних послуг. З появою інформаційних технологій в охороні здоров'я менеджмент отримав нові можливості для автоматизації процесів та вдосконалення обміну даними. Фінансові реформи, спрямовані на оптимізацію витрат ресурсів, також вимагали розвитку сучасних методів фінансового менеджменту.

Сучасна сфера охорони здоров'я швидко розвивається і стикається з безліччю викликів: технологічні інновації, зміну потреб пацієнтів, глобальні кризи, такі як пандемії, ефективне використання ресурсів (в тому числі фінансових) тощо [1]. Додаючи до цього зростання уваги до якості медичного

обслуговування, роль менеджменту в охороні здоров'я у новому тисячолітті стала надзвичайно актуальною. За таких умов управління починає відігравати надзвичайно важливу роль у забезпеченні ефективного та якісного надання медичних послуг і стає ключовим інструментом для забезпечення раціональної організації та функціонування системи охорони здоров'я [2].

Менеджмент допомагає системі охорони здоров'я функціонувати злагоджено та ефективно, враховуючи різні виклики і зміни в сучасному світі. Його роль полягає в координації та контролі різних аспектів медичної організації. Менеджери повинні забезпечувати результативність робочого процесу в лікарнях та медичних установах, де кожен елемент системи має бути організованим та високоефективним [5]. Вони відповідають за оптимізацію використання ресурсів, зменшення зайвих витрат, покращення результатів пацієнтів та загальної ефективності системи.

Крім того, на діяльність закладів охорони здоров'я в цілому та менеджерів зокрема сьогодні впливає зростання ролі сучасних технологій, які сприяють автоматизації процесів, поліпшенню обміну даними та забезпеченню підтримки при прийнятті управлінських рішень. Цифрові технології, такі як електронна медична документація, телемедицина і аналітика даних, стають важливими інструментами для менеджменту в охороні здоров'я. Саме тому в професійному портреті сучасного менеджера в галузі медицини важливе місце займають володіння сучасними технологіями управління, вміння оцінити управлінську ситуацію, що склалася, прийняти відповідне управлінське рішення та реалізувати його [3]. Управлінці повинні вміти пристосовуватися до змін, таких як технологічний прогрес та зміни потреб пацієнтів, і вести свої організації до ефективних стратегій і рішень.

Менеджери охорони здоров'я в лікарнях мають наглядати за різними відділами. З цієї причини вони повинні вміти створювати унікальні підходи до багатьох складних ситуацій, щоб гарантувати, що лікарня буде не тільки успішною, але й прибутковою [4, 5]. Лікарі, страхові компанії та навіть дистриб'ютори технологій - усі вони зацікавлені в роботі лікарень.

Управлінцям необхідно налагоджувати зв'язок з цими зацікавленими сторонами, направляючи їх до спільної мети. Для цього необхідно в тому числі розумітися на методах фінансування, а також вміти спрямувати потік зазначених коштів до правильних ресурсів і відділів [2].

Розвиток менеджменту в охороні здоров'я формує знання, які допоможуть віртуозно орієнтуватися в інформаційних потоках, дадуть вміння підготовки та виконання управлінських рішень, знання технології процесу управління, його документального забезпечення, знання психології управління, ділових стосунків, вміння організації управлінської праці тощо.

Таким чином, менеджмент в системі охороні здоров'я – це складний та важливий аспект сучасної медицини. Щоб досягти майстерності та якості в цій галузі, необхідно вдосконалювати системи управління, залучати кваліфікованих фахівців і надавати їм можливість постійного розвитку. Тільки завдяки злагодженій роботі лікарів, медсестер, адміністраторів та інших співробітників можна забезпечити високий стандарт медичного обслуговування і покращити стан здоров'я нації в цілому. Важливо також підкреслити, що майбутнє менеджменту в охороні здоров'я передбачає неперервний розвиток з урахуванням змін у потребах пацієнтів, технологічних зрушень та глобальних викликів, таких як пандемії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жмай О. В., Петренко К. О. Вплив пандемії COVID-19 на управлінську діяльність: український на іноземний досвід. *Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті*: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців. Одеса: ОДАБА. 2021. С. 70-75.
2. The importance of management skills in healthcare. *Brighton School of Business and Management*. URL: <https://www.brightonsbm.com/news/importance-management-skills-healthcare/>.

3. Баєва О. В. Менеджмент організацій: Мед. та фармац. менедж. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 336 с.
4. Менеджмент та маркетинг в охороні здоров'я: навчальний посібник / В.І. Борщ, О.В. Рудінська, Н.Л. Кусик. Херсон: Олді+, 2022. С. 9-12.
5. Борщ В.І. Управління закладами охорони здоров'я. Херсон : Олди-плюс, 2020. С. 23-35.

ЧАСОВІ АСПЕКТИ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ

ЛЮДСЬКА ЧАСО-СВІДОМІСТЬ VS. МАШИННА «СВІДОМІСТЬ»: СПРОБА ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ²

УДК: 130.1:122/129

Ляшенко Дмитро Миколайович

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії,

Національний університет «Одеська морська академія»

Анотація.

В сучасну епоху «нових викликів», все частіше потрібно проводити диференціацію людського від нелюдського, можливо лише для того, щоб зрозуміти щось про саме людське в людині. Тут я спробую використати елементи гуссерлівського феноменологічного аналізу для порівняння людської свідомості і машинної «свідомості». Розглядати ці види свідомостей ми будемо через часовість свідомості, оскільки, з моєї точки зору на точку зору феноменології Гусерля, «жива» людська свідомість структурована темпорально. Тобто можливо, що темпоралізація є найсуттєвішою формальною характеристикою людської свідомості. Фундаментальним для такої інтерпретації феноменологічного аналізу людської свідомості буде поняття «пасивності», тобто дорефлексивності людської свідомості, структури якої (*cogito*, втіленність, інтерсуб'єктивність), за гіпотезою, реалізуються через тернарну структуру людської часо-свідомості. Разом вони складають специфіку людської свідомості на відмінну від можливої машинної «свідомості».

² В цій роботі використано матеріал, який я писав англійською мовою для статей (Khanzhy, V. B. & Lyashenko, D. M., 2023a, Khanzhy, V. B. & Lyashenko, D. M., 2023b). Матеріал перекладений з активною допомогою машини (Google & GPT), та відредагований мною. За всі помилки і неточності відповідальність несу я (дорефлексивно пасивно), та Google & GPT (автоматично, алгоритмічно, несвідомо).

Ключові слова: феноменологія Гуссерля, людська часо-свідомість, машинна «свідомість», *epoché*, пасивність, дорефлексивність, тілесність, інтерсуб'єктивність, людський час, свобода волі.

Інтро. Проблема часу в феноменології

З часів робіт В. Джеймса, А. Бергсона та Е. Гуссерля на тему феноменології та психології свідомості часу ця сфера продовжує бути дискусійною. Наприклад, проблема того, як фізичний, об'єктивний час космосу пов'язаний з нашим досвідом часу так не була вирішена, незважаючи на деякі нові цікаві розробки.

Приблизно з середини ХХ століття було запропоновано кілька нових ракурсів розгляду проблеми, включаючи розвиток ідей Гуссерля щодо тілесності (e.g. М. Мерло-Понті) та інтерсуб'єктивних, соціальних та історичних аспектів свідомості (e.g. А. Шутц, П. Бергер, Т. Лукман, П. Рікьор), за яким нещодавно послідував розвиток феноменології соціальних взаємодій (e.g. Д.Захаві, Ш. Галлагер), енактивістських підходів (e.g. Ш.Галлагер, Ф.Варела, Е.Томпсон) і нейрофеноменології (Ф.Варела, Е.Томпсон), які, зокрема, досліджують шляхи того, як наше переживання свідомості часу структурується та формується різними факторами, такими як взаємодія нашого тіла з фізичним та біологічним середовищем, структурою нервової системи, та соціо-культурними взаємодіями (див. Gallagher & Zahavi, 2012; Varela, Rosch, Thompson, 2017; Gallagher, 2017; Thompson 2011).

Тим не менш, окрім цих екстерналістських підходів, феноменологія свідомості часу як внутрішньої часової свідомості залишається предметом дискусій, де можна окреслити кілька основних моделей. Це так звані ретенційні³ та екстенціональні моделі (cf. Almäng, J., 2021; Dorato & Wittmann, 2021), які розглядають структуру часової свідомості, зосереджуючись головним

³ Аналіз ретенції Гуссерля є більш детальним, ніж аналіз протенції, саме тому було введено термін «ретенціоналізм». Однак важливо зазначити, що ретенція та протенція є лише структурними аспектами інтенціонального акту (тому більш нейтральним аналогом ретенціоналізму може бути «інтенціоналізм»).

чином на структурі та природі так званого ‘specious present’. Якщо ми розрізняємо об’єктивний (не обов’язково фізичний чи космічний час) і суб’єктивний (не обов’язково психологічний) модуси часу, тоді прихильники екстенціоналізму припустять, що суб’єктивний модус часу ґрунтується (або має бути пояснений через) на об’єктивному модусі часу. (див. Dainton, 2000; Almäng, 2021; Dorato & Wittmann, 2021). Або, як сам Гуссерль стверджував близько 1904 року, свідомість, тривалість і послідовність часу самі потребують часу, тривалості та послідовності (Husserl, 1991, р. 192; Gallagher & Zahavi, 2012, р. 92). З іншого боку, пізніший розвиток теми Гуссерлем показав, що часову свідомість можна і насправді слід розглядати незалежно від будь-якої об’єктивної умови потоку часу (Husserl, 1991, р. 345). Ретенціоналізм не ставить часову свідомість на будь-яку об’єктивну основу; він вважає, що сама свідомість має часову структуру імпресії-ретенції-протенції, яка і фундує структуру потоку часу з його минулим, теперішнім і майбутнім (див. Khanzhu, V. V. & Lyashenko, D. M., 2023a).

Суттєво, що для самого Гуссерля проблема часу не є ще однією проблемою серед інших. Навіть якщо взяти до уваги відмінності між генетичним та статичним етапами розвитку феноменології (див. передмову до Husserl 2001), треба мати на увазі, що «ті самі» лекції з феноменології внутрішньої часо-свідомості відбувалися в ще період розробки статичного етапу.

Загалом, інтенціональні акти свідомості – це часові акти, за допомогою яких конститууються інтенціональні об’єкти, а темпоральність є суттєвою характеристикою свідомості. Таким чином, підхід Гуссерля до часо-свідомості залежить від його підходу до свідомості і навпаки.

Феноменологічна рефлексія

Існують більш-менш поширені хибні уявлення про погляди Гуссерля на свідомість. Що феноменологія Гуссерля є формою суб’єктивізму, інтроспекціонізму, психологізму, що її основним об’єктом дослідження є свідомість, у відриві від реального світу і так далі. (див. Zahavi, 2003, 2017;

Gallagher & Zahavi, 2012). І, звичайно, все це легко екстраполюється зі свідомості загалом на часо-свідомість. Ключем до феноменології Гуссерля є процедура феноменологічної редукції, яка починається з первинного ерочé або «припинення» природного чи догматичного та некритичного ставлення до світу як чогось наперед даного (далі редукція продовжується через рівні поглиблення ерочé див. Husserl, 2019)

Ерочé – це процедура призупинення догматичного, некритичного, так званого «природного» або наївного ставлення до реальності та прийняття «феноменологічної позиції», що відкриває можливість концентрації на даності речей, а не на наших попередніх припущеннях, думках, інтуїціях чи почуттях щодо них. (e.g. Husserl, 1960, 1970, 1983, 2019).

“In short, the epoche entails a change of attitude towards reality, and not an exclusion of reality. The only thing that is excluded as a result of the epoche is a certain naivety, the naivety of simply taking the world for granted, thereby ignoring the contribution of consciousness” (Gallagher & Zahavi, 2012, p. 25). Таким чином, спрямованість (телос) феноменологічної рефлексії знаходиться не всередині свідомості; скоріше, це напрямок нашої свідомості до світу, який «проживається» через свідомість. Важливо зазначити, що ерочé – це не щось, що проводиться один раз. “The epoche is an attitude that one has to keep accomplishing.” (ibid. , p.25; Husserl, 1970, p.150). Ерочé уможлиблює феноменологічну рефлексію як “...the discovery and investigation of the transcendental correlation between world and world-consciousness.” (Husserl, 1970, p. 151). На подальших кроках феноменологічна редукція відбувається як трансцендентальне ерочé, окреслюючи витончені деталі cogito-cogitatum кореляцій. Після завершення трансцендентальної ерочé трансцендентальне Его феноменолога виступає як єдиний аподиктичний полюс системи cogito-cogitatum перед примордіальним світом інтенційних об’єктів, що «структурується» подальшими медитаціями (наприклад, деякі інтенційні об’єкти є більш стабільними, як-от тіло дослідника, тоді як інші є більш

динамічними)⁴. (Husserl, 1960). Це подальше структурування системи cogito-cogitatum відбувається через горизонти часо-свідомості трансцендентального суб'єкта (тобто самою структурою свідомості). У часо-свідомості відбувається синтез трансцендентального суб'єкта. Гуссерль називає це генезисом Его, який може бути активним (пов'язаним із cogitationes та їх вольовими реалізаціями) і пасивним (неконтрольовані структури свідомості, відповідальні за його специфічне буття). (Husserl, 1960, 2001).

Пасивність

Таким чином ми приходимо до важливого феноменологічного поняття, «пасивність», яке можна вважати одним із центральних понять у темі феноменології свідомості (Husserl, 2001), яке, наприклад, пов'язане із процесом інтеграції окремих переживань у специфічне ціле (cf. із «binding problem» в сучасній нейробіології або трансцендентальною єдністю апперцепції Канта).

Пасивність можна вважати основою будь-якого досвіду, та необхідною передумовою пізнавальної діяльності.

"In sum, one can say that passivity indicates a primordial regularity of sense-genesis in which the ego does not participate; it characterizes a pre-reflective dimension of experience of pregivenness of objectlike formations, a dimension that is founding for activity." (Husserl, 2001, p. xliii)

Потрійна структура часової свідомості (імпресія-ретенція-протенція) пов'язана із функціонуванням пасивності. У ретенції та протенції пасивний синтез дозволяє розглядати минулий і майбутній досвід так, ніби він був актуально присутнім. Через ці структури пасивний синтез бере участь у генезі та проживанні стабільності ідентичності Я та в когерентній безперервності часо-свідомості. «In other words they [retention and protention] are a priori conditions of possibility there being 'syntheses of identity' in experience at all... Temporal synthesis is a precondition for the perceptual synthesis with its entailed semantic integration. Thus time-consciousness must be regarded as a formal condition of possibility for the perception of any object." (Gallagher & Zahavi, p. 87).

⁴ Далі феноменолог, після кількох кроків (включаючи так звану аппрезентацію) виходить із соліпсистичної позиції (яка є методологічно необхідним кроком феноменологічної рефлексії).

Посилання на поняття пасивності також дозволяє подолати проблему самосвідомості і пов'язану з нею проблему абсолютної свідомості,

“Husserl consequently operates with three different types of temporality. The objective time of the appearing objects, the subjective or preempirical time of the acts and and experiences, and, finally, the prephenomenological absolute streaming of inner time-consciousness.” (Zahavi 2003, p. 87),

де головна проблема полягає в тому, щоб узгодити зв'язок між суб'єктивним часом і абсолютним часом без зустрічі з часовим еквівалентом «регресу Бредлі». Д. Захаві припускає, що цю проблему можна вирішити за допомогою Гуссерлевого аналізу зв'язків між рефлексивною та дорефлексивною самосвідомістю (Zahavi 2003; Gallagher & Zahavi, 2012, pp. 87-88). Коротше кажучи, свідомість передбачає дорефлексивну самосвідомість. Тобто дорефлексивна самосвідомість є необхідною, але недостатньою умовою для свідомості (ibid. pp. 51-74). Таким чином, екстенціоналісти вважають свідомість часу частиною об'єктивного або космічного часу, тоді як Гуссерль (і ретенціоналісти чи інтенціоналісти) не погоджуються і вважають суб'єктивне переживання часу фундованою абсолютною дорефлексивною внутрішньою часо-свідомістю. Структура часової свідомості відповідає за суб'єктивний темпоральний потік нашого досвіду, який, у свою чергу, реалізується через пасивність.

Людська темпоральність vs. машинної

Таким чином, динамічні відносини між *cogito* і *cogitatum* охоплюють горизонт, структурований потрійною системою внутрішньочасової свідомості трансцендентального Его. Іншими словами, людська свідомість має тернарну структуру часо-свідомості. Звідси можна припустити, що для феноменолога свідомість існує лише тоді, коли є часо-свідомість.

Виникає питання: про чий час йдеться мова? А отже: про чию свідомість? Людини? Враховуючи, що для феноменолога свідомість – це не просто ще один об'єкт дослідження, ізольований від усього іншого (див. Gallagher & Zahavi, 2012, p. 28), а всі відомі нам феноменологи є людьми, то часо-свідомість є людською часо-свідомістю (з точністю до оговорених обмежень).

А як щодо машин? Якщо машинна свідомість можлива, яким буде її відношення до часу? Чи можлива феноменологія свідомості машинного часу? Звичайно, відповідь значною мірою залежить від визначення свідомості, яке буде окреслювати необхідні та достатні умови її існування.

Наприклад, виходячи з критеріїв системного дослідження свідомості, запропонованих у Lyashenko (2021), впливає, що якщо деяка складна система (будь-якої природи) якимось чином втілена і має диференційовану здатність до перспективного виявлення (наприклад, може посилатися на себе, відрізняти себе від іншого), тоді ми можемо говорити про її специфічні свідомі стани (тобто свідомість) як існуючі. А, наприклад, з функціоналістської точки зору, ми можемо навіть обговорювати «свідомість» термостату (Chalmers, 1996), не кажучи вже про щось більш складне, як-от Chat GPT. Яка відповідь є феноменологічно можливою? Перш за все, ми припускаємо, що люди мають щось природне (тваринне), що відрізняє їх від штучності машин (машинам просто не потрібні природно-тваринні аспекти для функціонування). По-друге, на вищих рівнях реалізації цих тваринних здібностей люди відрізняються від вже інших тварин, і тим паче від машин.

Є кілька аспектів пасивності, які допоможуть нам з цим розібратися. Якщо коротко, то, можна припустити, що розуміння Гуссерлем трансцендентальних (пасивних) аспектів людської свідомості включає тернарну часову структуру, яка синхронно реалізується в кількох підструктурах. До них належать *cogito* та активність (авторство, або дієвість за точки зору 1-ї особи), тілесність та різні рівні інтерсуб'єктивності. Розглянемо їх по порядку.

Дорефлексивне *cogito* і машинна «самосвідомість»

У відомій книзі 1979 р., розглядаючи можливість машинної «свідомості», Д. Хофштадтер написав

“Awareness here is a direct effect of the complex hardware and software..., this way describing awareness – as monitoring of brain activity by a subsystem of the brain itself – seems to resemble the nearly indescribable sensation which we all know and call “consciousness”... it is quite plausible that a computer program with this kind of structure would make statements about itself which would have a great deal of resemblance to statements which people commonly make about

themselves. This includes insisting that it has free will, that it is not explicable as a “sum of its parts”, and so on.” (Hofstadter 1999, p.388).

Теорії свідомості, які зосереджені на самосвідомості (пов’язані з самореференцією тощо), іноді називаються теоріями свідомості вищого порядку (Turner, 2020). Згідно з цими теоріями, дуже важливо, щоб свідомість (і людська свідомість) включала активну самореферентну самосвідомість (Gallagher & Zahavi, 2012, p. 58–64). Тобто, свідомою є система, яка здатна до саморефлексії (або самореференції). Контрапозиційно, можна зробити висновок, що якщо немає саморефлексії, немає і свідомості. Однак уважний феноменологічний аналіз показує хибність такої позиції. Наприклад, коли я захоплююся приголомшливою книгою або дивлюся цікавий фільм, я можу не бути в стані саморефлексії, але я і не знаходжуся у несвідомому стані (сні або комі). Навіть якщо моя увага повністю поглинена сюжетом, я все одно перебуваю у свідомості (але дорефлексивно). Якби мене хтось запитав, що я зараз роблю, я б міг відповісти: «Читаю книгу» або «Дивлюся фільм».

Коротше кажучи, у людей свідомість передбачає дорефлексивну самосвідомість (див. Gallagher & Zahavi, 2012, pp, стор. 51-74; Husserl, 2001; Sartre, 1956; Zahavi, 2003, pp. 87–93, 2017, pp. 108–111). Тобто у людей дорефлексивна самосвідомість є необхідною, але недостатньою умовою для свідомості.

З цією дорефлексивною самосвідомістю пов’язана дорефлексивна форма проживання себе як автора своїх рухів, дій тощо. Це відчуття на вищих рівнях свого генезису може трансформуватися в самосвідоме «авторство», що є передумовою для виконання більш складних, продуманих дій.

“The first-order experiences of ownership and agency are embodied, non-conceptual experiences, and are closely tied to the temporal structure of consciousness”. (Gallagher & Zahavi, 2012, p. 180)

У машин, здається, все навпаки. Машина прекрасно може аналізувати свої стани, але чи є вона свідомою? В контексті порівняння людської і «машинної» свідомості, виникає інтригуюче питання: чи можемо ми справді

ввести в «машинний розум» поняття, схоже на «дореклексивну самосвідомість»? По-перше, дореклексивна самосвідомість для машини буде прямим протиріччям, а по-друге, машинна «самосвідомість» (у формі самореферентності наприклад) не потребує дореклексивної свідомості для свого функціонування на відміну від людини (і інших природних істот). (cf. Hall, 2020; Turner, 2020). Щодо можливості для машини відповідати за свої вчинки, бути автором своїх дій, тобто здатності діяти незалежно, приймати рішення та виконувати дії без прямого втручання людини, то, оминаючи технічні деталі, важливо визнати, що можливе машинне «авторство» суттєво відрізняється від «авторства» людини за генезою, оскільки машини працюють, наприклад, на основі запрограмованих алгоритмів (що є не просто несвідомими, скоріше антисвідомими), а не свідомого наміру як людина (навіть якщо цей намір фундований у пасивності, як передумові суб'єктивної активності).

Що стосується феноменології «свідомості» машинного часу, то це залишається незвіданою територією. Дослідження того, як машина сприймає та переживає час, якщо вона взагалі це робить, вимагатиме глибокого розуміння когнітивних процесів машини та того, як вони пов'язані з плином часу. Наразі зрозуміло, що машини як мінімум, не потребують потрібної структури часу, щоб функціонувати.

По суті, тернарна структура часової свідомості керує суб'єктивним часовим розгортанням *людського* досвіду, розгортанням, яке реалізується через механізми пасивного синтезу. Машинам, однак, не потрібна пасивність, їм не потрібна (навіть неможлива) дореклексивність тернарної структури самосвідомості як основи їхньої можливої «свідомості» або «самосвідомості» (або того, що становить їхні когнітивні процеси) для ефективного самореферентного функціонування.

Тілесність

Інший внутрішній аспект пасивності пов'язаний зі специфікою дореклексивного фундаменту людської свідомості в рамках тілесності. У своїх

«Ідеях II» Гуссерль задовго до Мерло-Понті та другої хвилі когнітивної науки (див. Lakoff & Johnson, 1999) аналізував особливості втілення свідомості (Husserl, 1989). У повній відповідності з останніми відкриттями в когнітивній науці (до самих цих відкриттів), Гуссерль стверджує, що тіло (як і сама свідомість) не є просто ще одним об'єктом дослідження для феноменології, а являє собою передумову «життя» свідомості, пройнятого атрибутами, що утворюють єдину вольову структуру, включаючи конкретні дії, ефективність, мобільність і кінестетичні властивості. Гуссерль розрізняє так зване «живе тіло» (фундаментальна частина людського досвіду, через яку досвід структурується та відчувається) і специфічний об'єкт дослідження спеціальних наук (тіло з точки зору природничих наук, труп). (Husserl, 1989).

Феноменологія Гуссерля нейтральна до по відношенню до mind-body problem (з точки зору натуральної онтології, див. Lyashenko, 2022).

“Each thing that appears has *eo ipso* an orienting relation to the Body, and this refers not only to what actually appears but to each thing that is supposed to be able to appear” (Husserl, 1989, p. 61).

Тобто, можна сказати, що Гуссерль наголошує на конститутивній ролі тілесності для людської свідомості саме структурно-онтологічно (cf., Lyashenko, 2021, 2022), оскільки свідомість специфічно сформована і структурована даним тілом і його вбудованістю у дане середовище (див. Gallagher & Zahavi, 2012, pp. 147–170; Husserl, 1989; Lakoff & Johnson, 1999; Maturana & Varela 1998; Varela et al., 2017). Коротше кажучи, люди не просто володіють тілами; вони існують через свої тіла. У цьому сенсі було б цікаво порівняти відношення темпоральності до просторовості з різних точок зору: феноменології та когнітивної науки. Наприклад, деякі когнітивісти стверджують, що розуміння часу залежить від просторовості (Lakoff & Johnson, 1999, pp. 137–169); але розглядаючи явища через феноменологічну позицію, можна побачити, як часо-свідомість, що функціонує крізь призму тілесності (як динамічно, так і статично), конститує просторовість

“the Body, in virtue of the constitutive role of the sensations, is of *significans for the constrution of the spatial world*” (Husserl, 1989, p. 62).

А як щодо втіленості «свідомості» машин? Наприклад, якщо ми визначаємо свідомість як результат динамічних і симетричних відносин між “the past, the present, and the body image” (Rosenfield, 1993, p.84), то ми не зможемо відрізнити «свідомість» вакуумного бота від людської. Людиноподібне втілення не є необхідністю для машинної «свідомості». Звичайно, машина – це не просто абстрактна програма (наприклад, кортеж із входами, виходами, станами та функціями переходу тощо). Програма має бути імплементована, інстанційована десь, у якомусь «об’єкті» (ми могли б сказати «тілі»), але немає жодних вимог, щоб цей об’єкт мав будь-яке конститутивне відношення до самої програми (Turner, 2020). Дійсний картезіанський дуалізм. Коротше кажучи, згідно з multiple realizability принципом функціоналізму, «свідомість» машини здебільшого не залежить від «об’єкта» (включаючи зв’язки «об’єкта») і навколишнього середовища. З цієї точки зору, «свідомість» часу машини - очевидно екстенціоналістичний об’єкт.

Інтерсуб’єктивність

Ще одна внутрішня особливість людської свідомості, що має основу в світі тварин (але є основою для людської трансценденції природи), - це інтерсуб’єктивність. Після трансцендентального еросché трансцендентальне Я «знаходить» себе в специфічно структурованій примордіальній свідомості. Шляхом подальшого споглядання і апрезентації трансцендентальна свідомість відкривається до інтерсуб’єктивного «простору», де спільноти трансцендентальних Его колективно конституують реальність. (Husserl, 1960).

Є кілька рівнів цієї колективної інтенціональності; деякі за своєю суттю пасивні (наприклад, життєвий світ⁵), тоді як інші включають складну символічну діяльність (наука, релігія тощо). Основа цієї інтерсуб’єктивної властивості людської свідомості є природною (тваринною), а отже, вона може бути і досліджується біологічно (cf. Pankratova, 2023). Тварини всіх різновидів

⁵ E.g. Husserl, 1970; cf. Ляшенко, 2023

живуть і функціонують в популяціях. Це означає, що інтерсуб'єктивність не редукується до колективної суб'єктності (суми суб'єктів), а суб'єктивність постає як частково інтерсуб'єктивно структурована. По суті, людська свідомість є частково колективним, інтерсуб'єктивним феноменом (Husserl, 2019, 1960, 1970). Така позиція знаходить кореляції у сучасній соціальній онтології. Наприклад,

“The form that my collective intentionality can take is simply ‘we intend’, ‘we are doing so-and-so’, and the like. In such cases, I intend only as part of our intending. The intentionality that exists in each individual head has the form ‘we intend’”. (e.g. Searle, 1996, p.26).

Машини не вимагають нічого подібного для своєї функціональності. Ми можемо запрограмувати їх на співпрацю з іншими машинами, але ця взаємодія не має жодних конститутивних властивостей (для функціонування індивідуальних машин). Це просто зайве для машиноподібної «свідомості». Ще менше це пов'язано з припущеною «свідомістю часу» машини.

Людський час: наратив і парадоксальність свободи

Людська інтерсуб'єктивність природно пов'язана з темпоральністю. З простих біологічних основ люди спільно конструюють культурну реальність із нормативністю, історичністю, традиціями та наративами. Деякі феноменологи, наслідуючи пізніші розробки Гуссерля (Husserl, 1970), розробили концепцію людського часу як специфічного результату функціонування інтерсуб'єктивності вищого порядку в межах історичності соціокультурних взаємодій (див. Gallagher & Zahavi, 2012). Людський час розглядається як особливий міст між суб'єктивною внутрішньою часо-свідомістю та екстенціоналістичним космічним часом (Gallagher & Zahavi, 2012, p. 95, 223)⁶. Він представляє час наших наративів, історій нашого життя, сконструйованих через різні рівні соціокультурної легітимації. (Berger & Luckmann, 1991, p. 110–122). У синхронічному та діахронічному перетині суб'єктивного часу з часом інших, люди «знаходять» себе як людей.

⁶ cf. Ханжи, 2014; Khanzhy, V. B. & Lyashenko, D. M., 2023a, Khanzhy, V. B. & Lyashenko, D. M., 2023b.

“The symbolic universe also orders history. It locates all collective events in a cohesive unity that includes past, present and future. With regard to the past, it establishes a ‘memory’ that is shared by all the individuals socialized within the collectivity. With regard to the future, it establishes a common frame of reference for the projection of individual actions.” (Berger & Luckmann, 1991, p. 120).

Наративи охоплюють усе – від міфів і релігії до філософії та науки – включаючи всі аспекти людського світу (наприклад, любов, істину, красу, справедливість, життя та смерть, сновидіння, свободу, свободу волі тощо). Тобто такий собі детермінізм, та відсутність свободи волі. Все вже прописано за і до нас. Ми можемо лише свідомо або несвідомо розпоряджатися часом, що нам відміряно, в межах природи, соціуму, культури.

Цікаво, що в більшості своїх фундаментальних робіт Гуссерль майже не заглиблюється в дискусії про такі суто гуманітарні речі як свобода або свобода волі. Ніби він бачить себе скоріше вченим-натуралістом, який просто збирає факти з далеких куточків людської свідомості, ніж антропологом (до яких себе часто відносять послідовники Гуссерля).

Однак, парадоксальним чином, людина має як мінімум свободу здійснення *erosché* на різних рівнях, що дозволяє їй отримати доступ до трансцендентальних аспектів людського існування та звільнитися від об’єктивованої натуралістичної установки⁷. Хіба це не ознака свободи? Деякі послідовники Гуссерля, особливо з екзистенціального табору, прийняли цей підхід (e.g., Sartre, 1956). Проте, знову підкреслюючи парадоксальність свободи волі, здійснюючи *erosché*, людина відкриває різні рівні та аспекти буття, де вона не є свобідною. Людина не може не сприймати явища через часові модуси свідомості, які обов’язково структуровані тілесністю та залежать від популяційно-біологічного горизонту людського існування. На вищих рівнях соціокультурної легітимації все, що ми пасивно відчуваємо й активно знаємо про себе, є результатом різних аспектів пасивного генезису (в соціокультурному модусі). У цьому сенсі свобода може стати філософським

⁷ cf. Ханжи В.Б., Ляшенко Д.Н., 2017

концептом, частиною соціокультурного наративу, згорнута версія якого активно використовується різними соціальними інститутами для імплементації людською несвободи. Так свобідний акт ерочé відкриває, що справді людина не є свобідною. Але це не є детермінізмом Спінози, ми все ж таки вільні активно здійснювати ерочé, або не здійснювати (цікаве питання, чи можна здійснювати ерочé пасивно; цікаве тому, що це не така вже і легка справа, бо потребує серйозних вольових та інтелектуальних зусиль. Чи можна пасивно (не випадково, а пасивно) довести складну теорему? Чи можна пасивно підняти надважкий для вас вантаж?).

Повертаючись до машинної «свідомості», можна побачити деякі поверхневі аналогії між людською соціокультурною детермінованістю та запрограмованістю машини але... Людська свідомість має парадоксальне для машини підґрунтя – пасивні аспекти свідомості (як часо-свідомості) як підставу для активності. На вищих рівнях активності (ерочé, свобода волі, або наприклад творчій порив і т.п.), людина знову ж таки відривається від машини в парадоксальності цих суто людських речей. Лише на рівні рефлексивного, аналітичного розуму (платонівської діаної), людська свідомість подібна до машинної і навпаки. Але це не є великою таємницею, якщо згадати як називаються ті машини можливу «свідомість» яких ми розглядаємо: компютер, калькулятор, обчислювальна техніка.

Машинній «свідомості» не потрібні наративи, історії, міфи і т.п. щоб ефективно функціонувати, а всі ці конструкти вищих порядків (свобода, справедливість, любов, добро тощо), навіть незрозуміло як формалізувати (вони в принципі і відносяться до т.з. «неформалізуємих понять»⁸), щоб передати машині. Якщо машина і може здійснити щось на кшталт ерочé, то вона має це зробити вільно, сама.

⁸ Див. e.g. Ляшенко 2021

Висновок

Феноменологічний аналіз пасивності та потрійної структури темпоральності демонструє, що людська свідомість є часо-свідомістю. Тернарна структура людської часо-свідомості втілюється в трьох сферах пасивності: дорефлексивному cogito, тілесності та інтерсуб'єктивності. Разом вони складають феноменологічну специфіку людської свідомості.

Можливість машинної «свідомості» ставить питання про роль самосвідомості та активності, тілесності та соціокультурної реальності в людській свідомості. У той час як людська свідомість передбачає пасивну дорефлексивну самосвідомість, «свідомість» машини починається та функціонує автоматично, наприклад, через запрограмовані алгоритми. Людська свідомість специфічно формується і структурується тілом, яке відіграє важливу роль у конститутивному відношенні між часо-свідомістю та просторовістю. Навпаки, машинна «свідомість» не вимагає нічого подібного до людської тілесності (тут працює multiple realizability принцип).

Інтерсуб'єктивність (як на популяційному так і на соціокультурному рівнях) утворює ще одну необхідну основу людської свідомості. Сенс суто людських феноменів знаходиться на вищих рівнях інтерсуб'єктивності, охоплюючи різні аспекти людського існування. Для машини це не є необхідним, а, враховуючи парадоксальність таких явищ як свобода волі, скоріше є зайвим.

Машина створювалася як помічник у справах суто обчислювальних та аналітичних, навіть якщо і рефлексивних. В своїй пасивності (дорефлексивній свідомості, тілесності і популяційності) людина – це просто тварина. Рефлексивний аналітичний розум дуже добре імітується машиною. В цій перспективі, до дійсно людського мають належати, наприклад, такі вищі рівні активності людської свідомості, які пов'язані із свободою волі, творчістю і т.п. (бо вони є парадоксальними для існуючих машин і занадто активними для звичайних тварин).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Almäng, J. (2021) A problem for extensional theories of time-consciousness. *Synthese*. 199: 14865-14880.
- Berger, P., Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality: A Treatise in The Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books
- Chalmers, R. D. (1996). *The conscious mind: in search of a fundamental theory*. N.-Y.: Oxford UP.
- Dainton, B. (2000). *Stream of Consciousness. Unity and Continuity in Conscious Experience*. London and New York: Routledge.
- Dorato, M., Wittmann, M. (2021). The phenomenology and cognitive neuroscience of experienced temporality. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*. 19: 747–771.
- Gallagher, S. (2017). *Enactivist interventions*. Oxford : Oxford University Press.
- Gallagher, S., Zahavi, D. (2012). *The phenomenological mind*. Abingdon, New York : Routledge.
- Hall, N.A. (2020). Human Experience and Artificial Intelligence. in S. Gouveia (ed) *The Age of Artificial Intelligence: An Exploration*. Wilmington: Vernon Press, 133–144.
- Hofstadter D. (1999). *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*. 20th anniversary ed. N.-Y. Basic books.
- Huang, D. (2022). Towards a dialethic theory of time-consciousness. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*. 21: 137–159.
- Husserl, E. (2001). *Analyses Concerning Passive and Active Synthesis: Lectures on Transcendental Logic*. Translated by A. J. Steinbock. Dordrecht : Springer.
- Husserl, E. (1960). *Cartesian meditations: an introduction to phenomenology*. Translated by D. Cairns. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Husserl E. (2019). *First Philosophy: Lectures 1923/24 and Related Texts from the Manuscripts (1920-1925)*. Trans. S. Luft, T. M. Naberhaus. Dordrecht: Springer.

- Husserl, E. (1983). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy : First Book: General Introduction to a Pure Phenomenology*. Translated by F. Kersten. Dordrecht: Springer.
- Husserl E. (1989). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy: Second Book: Studies in the Phenomenology of Constitution*. Trans. R. Rojcewicz, A. Schuwer. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Husserl, E. (1991). *On the phenomenology of the consciousness of internal time (1893–1917)*. Ed. R. Boehm, Translated by J. B. Brough. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*. Translated by D. Carr. Evanston, US: Northwestern University Press
- Khanzhy, V., Lyashenko, D. (2023a). The Interpretation of Husserl’s Time-Consciousness in the Reconstruction of the Concept of Anthropic Time. Part One. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, NO. 23, 117-132.
- Khanzhy, V., Lyashenko, D. (2023b). The Interpretation of Husserl’s Time-Consciousness in the Reconstruction of the Concept of Anthropic Time. Part Two. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, NO. 24, 101- 117.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to western thought*. N.-Y.: BASIC BOOKS.
- Lyashenko, D. (2022). The problem of Searle. *X Uyomovs’ki chytannya: materials of Scientific readings in memory of Avenir Uyomov (Odesa, Ukraine, April 4th, 2022)*, 31–37. Odesa: ONU named after I. I. Mechnikov.
- Lyashenko, D. (2021). The System Study of Consciousness: The Problem of Adequacy. In *Development of Scientific, Technological and Innovation Space in Ukraine and EU Countries, 3rd ed.*, Riga, Latvia: Baltija publishing, pp. 340-365.

- Lyashenko, D. (2019). Towards a metaphysical neutrality of the neurophenomenological and neurophilosophical approaches of consciousness study. *Proceedings of the Relevant issues of the development of science in central and eastern European countries: international scientific conference (Riga, Latvia September 27th, 2019)*. Baltija publishing, pp. 169-172.
- Maturana, H., Varela, F. (1998). *The tree of knowledge: the biological roots of human understanding* (revised ed.). Boston: Shambala.
- Pankratova, O. S. (2023). Empathy, Intentionality and 'Other Mind': from Phenomenology to Contemporary Versions of Naturalism. *Anthropological Measurements of Philosophical Research. № 23*. 105–116
- Rosenfield, I. (1993). *The Strange, Familiar, and Forgotten: An Anatomy of Consciousness*. N.Y.: Vintage Books.
- Sartre, J.P. (1956). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. Trans. Barnes H. N.-Y. Philosophical Library.
- Searle J. (1996). *The Construction of Social Reality*. London: Penguin books.
- Thompson, E. (2011). *Mind in life: biology, phenomenology, and the sciences of mind*. Cambridge, Mass. : HARVARD University Press.
- Turner, C. (2020). The Cognitive Phenomenology Argument for Disembodied AI Consciousness. in S. Gouveia (ed) *The Age of Artificial Intelligence: An Exploration*. Wilmington: Vernon Press, 111–132.
- Varela, F., Rosch, E., Thompson, E. (2017). *The embodied mind: cognitive science and human experience*. Revised ed. Cambridge : MIT Press.
- Zahavi, D. (2017). *Husserl's legacy: phenomenology, metaphysics and transcendental philosophy*. Oxford : Oxford University Press.
- Zahavi, D. (2003). *Husserl's Phenomenology*. Stanford, Calif. : Stanford University Press.
- Ляшенко Д.Н. (2021). Математика и гуманитарное знание (воспоминания ЯТОмана о ЯТОфиле). *Збірник матеріалів наукових читань ОНПУ присвячених пам'яті професора А.Ю. Цофнаса* (12 березня 2021, Одеса). – С. 14-17.

- Ляшенко Д.М. (2023) Проблема технології та замикання структур «життєвого світу»: науково-освітній контекст. *Матеріали 6-го круглого столу в рамках науково-освітнього міжнародного проєкту «Створювальне знання: науково-освітні практики 3.0»* (9 червня 2023 р.) / Під ред. Доннікової І. А. – Одеса: НУ ОМА, 2023. С. 34-38.
- Ханжи В.Б., Ляшенко Д.Н. (2017). Добро и зло как векторы свободы воли в структуре антропного времени. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. – Вип. 12. С. 27-39.
- Ханжи В. Б. (2014). *Парадигмы времени: от онтологического к антропологическому пониманию* : монография. Херсон : Гринь Д. С.

**«СХОПЛЕННЯ-З-ТЕПЕР» ТА НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ
ЧАСОВИХ МОДУСІВ У ВЧЕННІ Е. ГУССЕРЛЯ:
ВІДГУК У РЕКОНСТРУКЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ АНТРОПНОГО ЧАСУ**

Ханжи Володимир Борисович

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов
Одеський національний медичний університет*

Ще на попередніх етапах розробки концепції антропного часу (В. Б. Ханжи) було зрозумілим, що структурні відносини людської темпоральності виявляються здатними підготовлювати та генерувати темпоральні фази – минуле, теперішнє та майбутнє – як природно змінні та неоднозначні. Ба більше, ця неоднозначність є принципово зумовленою такими ключовими властивостями антропного часу, як багаторівневність та складність структурних відносин [3, с. 231–232; 4, с. 28–29]. Нещодавно вийшла у світ ще одна робота, в якій автори реалізували задачу використання моделі time-consciousness німецького філософа-феноменолога Е. Гуссерля в інтерпретації вказаної особливості модусів антропного часу [6, с. 110–112]. В представлених тезах оприлюднюються отримані результати цього дослідження.

Якщо розглядати Гуссерлеву модель крізь призму нашого дослідницького інтересу, то вона в цьому відношенні виглядає двоїстою. З одного боку, у німецького автора простежується ідея умовності колишнього, теперішнього та прийдешнього, розмитості їхніх меж через генетичне переплетення «тепер» і «виходу з теперішнього» в конститутивній інтенційованості свідомості. Але, з іншого боку, якщо йдеться про виявлення в структурі свідомості темпоральних компонентів та прояснення принципів співвіднесення і взаємозв'язку відповідних часових фаз, то в гуссерлівських побудовах можна побачити й «матрьошковий» принцип моделювання.

Так, піддаючи аналізу здатність ретенції (первинної пам'яті), філософ зазначає, що вона, перебуваючи в актуальному «тепер», утримує в собі певну

минулу тривалість як зміст [2, с. 45]. Рівень ретенційного систематизування наступного порядку формується, коли ретенція, яка відходить в минуле, стає змістом ретенції, що змінює її. Оскільки чергова ретенція не просто модифікує попередню, а включає в свій зміст всю ретенційну низку (виступає в якості «метаретенції»), то, вкладаючись одна в одну, «матрьошки» ретенцій вибудовують цілісний і безперервний «континуум ретенцій» [2, с. 32, 85].

Подібний тип моделювання простежується і щодо спогаду (вторинної пам'яті). Через репрезентацію відчуттів, що пішли в минуле, відбувається конституювання зв'язку минулої та теперішньої фаз часу: теперішнє схоплює и реконструює минуле, щоб згодом (вже як минуле) також бути підданим реконструкції в «матрьошці» наступного «тепер». Тут, як і в ретенційному режимі (але виключно в модусі відтворення, без приєднання минулих відчуттів до сприйняття в акті «тепер»), показана послідовність реконструкцій виливається в континуум, на цей раз – «метаспогадного» плану [2, с. 116–117]. В контексті сказаного достатньо інтригуючим бачиться також питання співвідношення «матрьошок» мегаконтинуумів – метаретенції та метаспогаду.

Прояснюючи темпоральні функції сприйняття, Гуссерль, знову ж таки, звертається до ідеї неоднорідності сфери його безпосереднього орієнтування – «тепер». Розгляд даного конституювання саме за «матрьошковим» типом, звичайно, зіткнеться із значними труднощами, оскільки німецький філософ принципово наполягає на ідеальності (і, отже, розмитості) межі між «тепер» та «не-тепер». Тим не менш, привабливою і такою, що потенціює можливість цілої палітри інтерпретацій, є сама думка про неоднорідність і складність структури теперішнього, адже в сприйнятті триєдиним чином синтезуються результати: 1) первинно-актуальної діяльності свідомості; 2) ретенційного утримання; 3) очікування (протенції) як орієнтування на майбутнє. Як зауважує Гуссерль, показаний пасивний синтез «...виражається як спосіб, у який теперішнє сприйняття переходить у сприйняття, що залишається в пам'яті і згасає як фундаментальна форма колишнього, пов'язуючись із попередніми ретенціями, спонукальними протенціями або спрямованими на прийдешнє

інтенціями» [5, с. xxxviii] (у перекладі – В. Х.). Цей сприймаючий комплекс надає цілісну темпорально-континуальну картину об'єкта.

Можливість конституювання безперервної часової пролонгованості через опосередкованість часових фаз «тепер-матрьошкою», витлумачується Гуссерлем ще в одному аспекті. Висуваючи здатність протенції в якості підстави «утримання-у-схопленні» майбутніх (очікуваних) інтервалів (в тому ж ключі, як в ретенційному «схопленні» в одиниці «тепер» утримується минула тривалість), а також враховуючи зв'язок протенції зі спогадом, філософ зазначає, що саме в теперішньому часі (який, як вже було вказано, є синтезом «тепер-матрьошки» і оточуючих «часових околиць» «не-тепер») минула тривалість, що реконструйована у спогаді, континуально переплітається з протенційним залученням майбутнього [1, с. 99]. До цього треба додати антиципаційне «матрьошкування», яке є скорельованим з обставиною неоднорідності досвіду, в якому «матрьошка» безпосередньо даного («ядра») континуально синтезується зі спектром темпоральних одиниць можливих майбутніх станів об'єкта («горизонтом») [1, с. 32].

Повертаючись до концепції антропного часу, варто зазначити, що в контексті, про який йдеться вище, можна розглядати взаємозв'язок антропних модусів часу щонайменше у трьох аспектах: 1) у рамках однієї «часової матрьошки»; 2) щодо часових одиниць одного рівня; 3) у комплексі «внутрішнє-зовнішнє». Розглянемо докладніше третій варіант. Завдяки фундаментальній автономності «часових матрьошок» у конструкції «зовнішнє-внутрішнє» можуть виникати такі явища: а) часова одиниця більшого масштабу, якщо судити за критеріями змістової насиченості та інтенсивності подій, випереджає одиницю меншого масштабу; б) у «змаганні» різнорівневих «матрьошок» лідирує менша за масштабом часова одиниця. У першій з представлених картин спостерігаються такі ефекти: 1) внутрішнє переживає «колишність» свого теперішнього, а також актуальність свого прийдешнього; 2) зовнішнє переживає «теперішність» свого колишнього, а також «прийдешність» свого сьогоднішнього; 3) прийдешнє зовнішнього для

внутрішнього стає віддаленим прийдешнім, а колишнє внутрішнього для зовнішнього – віддаленим колишнім (в процесі такого «занурення у глибини часу» зміст цієї фази, стаючи з кожним етапом вираженим все слабкіше, зрештою фактично досягає стану неідентифікованості). У другій картині спостерігаються такі явища: 1) внутрішнє переживає «прийдешність» свого теперішнього (у такому разі про людину говорять як про таку, яка випередила свій час), а також актуальність свого колишнього; 2) зовнішнє переживає «теперішність» свого прийдешнього, а також «колишність» свого сьогоднішнього; 3) колишнє зовнішнього для внутрішнього стає віддаленим колишнім, а прийдешнє внутрішнього для зовнішнього – віддаленим прийдешнім.

Отже, підбиваючи підсумки інтерпретації низки положень гуссерлевської моделі інтенційованості свідомості «схопленням-з-тепер» та відповідного конституювання часових фаз в рамках реконструкції концепції антропного часу, слід зазначити таке. Едмунд Гуссерль висуває спосіб парадоксального узгодження двох начебто несумісних ідей: перша з них – положення про розмитість меж часових модусів, що підготовлюється здатністю свідомості конституювати синтетичну єдність «тепер» і «позатеперішнього»; друга – теза про те, що, незважаючи на вказану властивість «тепер» схоплювати в своєму змісті фази «не-тепер», формально часові одиниці зберігають свою приналежність до відповідних темпоральних фаз. Близьку до вказаної установку (яку, проте, фундують інші підстави) містить і концепція антропного часу. Властивість багаторівневої складності, притаманна системі людської темпоральності («часова матрешка»), обумовлює формування характеристики неоднозначності часових модусів, їхньої відносності. Такий ефект спостерігається за горизонтальною і вертикальною осями конституювання структури антропного часу через різноманітність співвідношення унікальних за критеріями тривалості, порядку і, головне, смислової насиченості (а також за синтетичним критерієм інтенсивності) темпоральних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусерль Е. Досвід і судження. Дослідження генеалогії логіки / пер. і післямова В. Кебуладзе ; відп. ред. В. Кебуладзе. Харків : Фоліо, 2018. 372 с.
2. Гуссерль Э. Феноменология внутреннего сознания времени / общ. ред. В. И. Молчанова. *Собрание сочинений*. М. : Гнозис, 1994. Т. 1. 192 с.
3. Ханжи В. Б. Парадигмы времени: от онтологического к антропологическому пониманию : монография. Херсон : Гринь Д. С., 2014. 360 с.
4. Ханжи В. Б., Vuchko Olga V. Конститутивна інтенційованість свідомості у концепції феноменологічного часу Е. Гуссерля та фази антропного часу. *Людина як цілісність: традиції та інновації*: Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції (20 жовтня 2022 р., м. Одеса) / відп. ред. В. Б. Ханжи. Одеса, 2023. С. 21–32.
5. Husserl E. *Analyses Concerning Passive and Active Synthesis: Lectures on Transcendental Logic* / translated by A. J. Steinbock. Dordrecht : Springer, 2001. 660 p.
6. Khanzhy V. B. & Lyashenko D. M. The Interpretation of Husserl's Time-Consciousness in the Reconstruction of the Concept of Anthropic Time. Part Two. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2023. № 24. Pp. 101–117.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МЕДИЦИНИ. ЗДОРОВ'Я ТА ЙОГО СКЛАДОВІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

ETHICAL INTERPRETATIONS ON THE APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF VULNERABILITY IN CLINICAL ACTIVITY

Banari Ion Petru

PhD, Associate Professor of the Philosophy and Bioethics Department

Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy,

Chişinău, Republic of Moldova

The phenomenon of „vulnerability” in the medical activity is a fairly current topic, having contextual peculiarities, depending on the sociocultural system, political trends, economic progress, natural environment, and, as well as how to perceive the reality and feelings of the person.

Currently, the belief that vulnerable people require special attention, care and protection is generally accepted. However, due to the various meanings and interpretations existing in the literature, defining vulnerability and vulnerable groups proved to be more difficult than expected. This becomes both a theoretical and a practical problem. In the theoretical sense, uncertainty about what we mean by vulnerability creates images with insufficient features and loopholes, because although it is accepted that this concept encompasses a wide area of application, it is difficult to record and impart certain peculiarities to the forms of manifestation of vulnerability. This uncertainty is due to the fact that vulnerability arises and manifests itself in social life differently, and the limitation to professional regulation could be unsatisfactory, especially if new unregulated forms and exteriorizations or noted in the normative lists occur. In this case, the defining characters cannot be justified and a new analysis or update is required. On a practical level, we cannot know who should be given the necessary care and protection, in other words, what form this care and protection should take.

In particular, the life of some patients depends on access to medical care, the severity of the condition, adaptation with chronic pathologies, safety in therapies that promise healing, etc. In turn, in the case of a patient requiring hospitalization, the condition of momentary life is dependent on how to accommodate to the unknown or unusual hospital environment, to a daily schedule that is not set by the patient, but by the medical team and institutional requirements. And last but not least, the environment of the doctor-patient relationship is the basis, process and result of the quality of life of the patient. All these contexts reveal in a subtle or accentuated way forms of vulnerability, if the expectations of the subjects do not correspond to the reality or situation. In the first phase, the patient's disease, his psychic sensitivities, the information received from the doctor about the state of health can generate various forms of vulnerability. In the second phase, overcoming the vulnerable circumstances of the patient through professional, moral and communicative skills of the doctor involves overwork, prolonged working hours, obsession with perfection, low resistance to stress, etc., which generates the occurrence of burnout syndrome and affects the person of the doctor, becoming, in turn, vulnerable in physical and mental aspect in the interaction with the patient. However, the vulnerability of the doctor also affects the quality of the medical service. In medical work, the analysis of the concept of vulnerability entails a two-fold intrinsic approach: on the one hand, the analysis of the concept of vulnerability, it involves various forms and levels of vulnerability of people involved in the medical act (patient and medical worker), on the other hand, request the arrangements for ordering their protection by means of special measures. Thus, the problem of vulnerability in medical practice becomes a complex concern, although it is frequently used, but not fully defined, which can lead to stigma and marginalization. At the same time, the term 'vulnerable' requires a responsible use, by giving theoretical attention to an integral meaning, then a moral significance so as not to harm, and last but not least, a professional context to establish applicative boundaries.

Due to the different meanings and interpretations existing in the literature, which create conceptual confusions, we focus the research interest on the training of

bioethics in the analysis of the concept of vulnerability, and, being guided by the need to build an integral picture of it in clinical medical work. Thus, we put forward a number of ethical nuance proposals, which improve the application of the vulnerability principle in clinical work, such as: to assign vulnerability levels to people, rather, to, rather than label specific groups as vulnerable; analyse clinical problems and vulnerability experiences; develop a concept of need-based vulnerability instead of consent-based; and; to include the notions of being injured” and of being wronged” within the concept of vulnerability; a more detailed characterisation and systematisation of the spectrum of human abilities and the different ways in which they contain elements of vulnerability must be established; the sought-after concept of vulnerability should avoid the image of the relationship between the healthcare recipient and the provider as a relationship between a dependent and powerless individual on the one hand, and another person able to provide all the necessary help, on the other hand.

СОЦІОЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Данилко Михайло Валерійович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Міжнародний науково-технічний університет академіка Юрія Бугая

Війна російської федерації проти України має руйнівні наслідки для національної економіки, в тому числі і для охорони здоров'я. За даними Державної Служби Статистики України, за підсумком I-го кварталу 2023 року у річному вимірі зменшення ВВП становить 10,5% (прогнозоване Міністерством економіки України зменшення ВВП на 2023 рік – 14,1%) [2]. Зменшення ВВП протягом двох років війни призводить до суттєвого зменшення надходжень до державного бюджету, а отже і негативно впливає на видатки на соціальні сфери життя, до яких належить галузь охорони здоров'я. Державний бюджет на 2023 рік передбачає наступні прогнози: «дефіцит бюджету – 20,6 % ВВП, інфляція – 28 %, рівень безробіття – 28 %, бюджет на охорону здоров'я — 176,1 млрд грн, що на 10 % менше в номінальному вираженні, ніж у 2022 році (194,4 млрд грн). Згідно з прогнозами, рівень бідності в Україні має зрости з 5,5 % у 2021 році до щонайменше 25 % у 2022 році» [3]. Девальвація української гривні, у розмірі 25 %, негативно впливає на фармацевтичний ринок: зменшуються обсяги продажів, збільшується собівартість внутрішніх фармацевтичних товарів і вартість імпортованих препаратів. Іншою негативною тенденцією є «збільшення кількості домогосподарств, які змушені платити за медичні послуги із власної кишені» [3].

Зважаючи на економічні та демографічні прогнози:

- 1) на початку 2022 року коефіцієнт народжуваності в Україні знизився до 1,2, тоді як для підтримки чисельності населення потрібно мінімум 2,1;

- 2) високий рівень передчасної смертності: 42 % чоловіків і 19 % жінок не доживають до 65 років;
- 3) масштабний відтік громадян за кордон: за даними Євростату на 1 серпня 2023 р. в країнах ЄС зареєстровано 4,1 млн українців;
- 4) високий рівень старіння нації: доля людей віком 65+ перевищує частину молоді до 15 років на 20 %

сукупність цих факторів веде до того, що станом на жовтень 2023 року населення України становить приблизно 35 мільйонів [1; 4].

Існуюча ситуація вимагає від керівництва національними інституціями, державними і приватними медичними установами зважених рішень щодо розвитку людського капіталу галузі, враховуючи особливості функціонування при обмежених ресурсах і скороченні чисельності персоналу через масштабний «відтік талантів». Це створює ризик для функціонування ключових інституцій галузі охорони здоров'я. Відтак, відтворення та розвиток людського капіталу галузі є не менш важливим завданням, ніж забезпечення стабільного фінансування і відновлення та розвиток інфраструктури галузі.

Проте не зважаючи на негативний вплив, війна стимулює суспільство до швидких змін управлінських парадигм як для державного, так і приватного секторів економіки. Ці зміни фокусуються на технологіях кризис-менеджменту, мобільності і гнучкості управлінських рішень та проривних інноваціях галузі.

Основним завданням розвитку людського капіталу є формування бюджетів медичних установ на навчання й розвиток медичного, адміністративного і допоміжного персоналу, враховуючи потребу суспільства у розширенні медичних послуг у таких сферах, як охорона психічного здоров'я, реабілітація, паліативна допомога та медичний супровід людей похилого віку.

Усунення неоднорідності охоплення медичними послугами та наявності кваліфікованого медичного персоналу між регіонами, включаючи нерівномірний географічний розподіл спеціалістів (концентрація у великих містах, брак у сільській місцевості) – проблема, яка істотно загострилася під час війни. Її вирішення вбачаємо у розвитку виїзних і дистанційних медичних

послуг, в тому числі використовуючи комунікаційні та інформаційні технології. Цифровізація галузі охорони здоров'я – це нагальна потреба суспільства для покращення надання медичної допомоги та безпечного доступу до медичної інформації. Вона має на меті підвищення якості і доступності медичної допомоги, посилення підзвітності та стимулювання раціональнішого використання ресурсів медичних закладів. А це вимагає знов таки підвищення ІТ-компетентності персоналу медичних закладів.

В умовах потенційного дефіциту медичних кадрів актуальним є підвищення залучення мобільних бригад, мультифункціональних бригад, а також середнього медичного персоналу, суміжних медичних працівників і немедичного персоналу, які працюють у сфері охорони здоров'я задля перерозподілу певних завдань (таких як імунізація, тестування, скринінг на інфекційні та хронічні захворювання, охорона психічного здоров'я та психосоціальна підтримка, а також направлення та взяття під медичний нагляд), які потребують меншої кваліфікації, задля «заповнення наявних прогалин без надмірних витрат». У перспективі це має підвищити ефективність та інтегрованість медичних послуг і вивільнення висококваліфікованого персоналу для надання високоспеціалізованої медичної допомоги.

Відтак, інвестиції у персонал закладів охорони здоров'я мають стати наріжним каменем розвитку як самої галузі, так і її людського капіталу. При цьому інвестиції мають стати системними і багаторівневими. Міністерство охорони здоров'я, як основний центральний орган у визначенні пріоритетів інвестування і координації основних джерел фінансування, не може бути одноосібним джерелом такого інструменту. Інвестиції мають бути забезпеченні як на рівні НСЗУ, а також регіональними і місцевими органами влади, і самими медичними установами. Це забезпечить системність і постійність процесу інвестування у людський капітал та охопить усі потреби і напрямки розвитку галузі.

Таким чином, стратегічний системний підхід до розвитку людського капіталу галузі з урахуванням створення інтегрованих планів розвитку

спроможної мережі медичних закладів на основі прозорих критеріїв, що ґрунтуються на потребах населення, має стати запорукою її розвитку у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 52 мільйони не буде: які прогнози щодо скорочення чисельності населення України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/29/infografika/suspilstvo/52-miljony-ne-bude-yaki-prohnozy-shhodo-skorochennya-chyselnosti-naselennya-ukrayiny>
2. Економіка почала зростати: Реальний ВВП у першому кварталі 2023 року в порівнянні з попереднім виріс на 2,4%. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ekonomika-pochala-zrostaty-realnyi-vvp-u-pershomu-kvartali-2023-roku-v-porivnianni-z-poperednim-vyris-na-24>
3. Пріоритети у відновленні системи охорони здоров'я України: спільний документ для обговорення. URL: <https://www.who.int/ukraine/uk/publications/priorities-for-health-system-recovery-in-ukraine-joint-discussion-paper>
4. Як зміниться населення після війни: чотири невтішні прогнози від Інституту демографії. URL: <https://glavcom.ua/country/society/jak-zminitsja-naselennja-ukrajini-pislja-vijni-institut-demohrafiji-ta-sotsdoslidzhen-pro-chotiri-nevtishni-prohnozi-958701.html>

ETHICAL AND MEDICAL ASPECTS OF THE ACTIVITIES OF MEDICAL WORKERS IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

Cojocaru Viorel Pavel

*PhD, lecturer of the Department of Philosophy and Bioethics
Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy,
Chişinău, the Republic of Moldova*

For most contemporary researchers, the penitentiary environment is a poorly investigated subject, almost like a taboo, due to its organizational specificity and way of living determined by various factors. Examining the key factors also requires the configuration of the ethical aspect, a specific one in prison conditions. At the same time, from a psycho-somatic perspective, most of the deviant and harmful behaviours of the detainees, who fail to adapt to a new living regime or seek to impose their own principles, are also explained. Prison medicine makes it quite difficult to achieve effective therapies in clinical practice. The harmful factors in the carceral habitat determine the need for special research into the functionality of prison medicine.

It is indispensable to note that the health of the individual deprived of liberty is enormously influenced by the moral figure of the medical worker. Regardless of the status it has, it must comply both with the general medical and sanitary requirements and with the possibility of applying a medical act as appropriate as possible in a penitentiary institution. For these reasons, the vulnerability of the medical worker can arise, which increases with time in the penitentiary environment. This situation can condition the negative effects of the individual's adaptation to the new status, to be condemned, then to the already existing subculture conditions and, last but not least, to the stereotypes related to medicine and the doctor, common to that type of habitat. These conditions oblige the medical worker to show increased attention and caution in his work. Even if the medical activity is excessively restricted by the presence of some rules, they still do not exempt the doctor from observing ethical medical principles in clinical activity. In the penitentiary environment, the need to apply the principles of clinical bioethics is emphasized.

The research of different categories of specialists: doctors, psychologists, sociologists, lawyers, theologians, etc. exposed the need to support the quality of life and health of the individual deprived of liberty. Some of the convicts are frequently exposed to various forms of violence - physical, mental and sexual, a fact that negatively influences the habitat condition in this micro-social environment, thus forcing the person deprived of liberty to resort to various actions, often in contradiction with moral and legal norms, to ensure their survival. Convicts who do not feel safe while in custody have difficulty interacting with health and social care programs, resulting in rejecting most correctional institutional platforms.

In a penitentiary institution, there are various ethical dilemmas that refer to the behaviour of detainees and employees, others are related to penitentiary medical practice. In the Republic of Moldova, the employees of the medical system in the penitentiary environment go through more legal-behavioral training than an ethical-medical one. There is a need to develop special programs and courses to support them in their work. It was found that in many cases medical assistance can also serve as a decisive factor in the role of mediator, especially in situations when workers in the educational field are faced with problems that cannot be solved alone: the detainee's refusal to undergo treatment, to be investigated, the stimulation of illness, self-mutilation, self-harm, etc. In such circumstances, the medical assistance requests the support of spiritual and social assistants, a psychologist or a lawyer.

The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment pays a lot of attention to medical care in the penitentiary environment, because improper, inadequate medical treatment quickly leads to situations of inhuman and degrading treatment, while medical and non-medical staff in penitentiaries, who possess professional knowledge and performing skills, represent a healthier and safer environment for detainees and penitentiary employees. The detainee's right to medical assistance and health check-ups is stipulated not only in the Enforcement Code of the Republic of Moldova (art. 230-232) but also in the Regulation on how to provide medical assistance to people

detained in penitentiaries, approved in 2006 by Order of the Minister of Justice of the Republic of Moldova.

A pressing problem in the penitentiary environment is that of detainees diagnosed with cancer or various cardiovascular pathologies, etc. This environment can become a substantial one in the process of palliative care for the reason that the solidarity of the condemned towards the sick is much more accentuated in relation to those who are free. Incarcerated terminally ill people are particularly vulnerable and require special care. In penitentiaries it is difficult to respect the principle of autonomy, which is why some authors propose as appropriate here the paternalistic relationship between the doctor and the detainee, justified by two reasons: the autonomy of the selection of medical personnel does not correspond to the deprivation of liberty system, so the detainee cannot opt for a certain doctor or a certain medical institution, and the guardianship of the detainee will optimize his human value, avoiding cases of non-confidentiality.

In the relations between convicts and guards, or other employees of the penitentiary institution, certain ethical situations are revealed, such as, for example, trust and mutual respect. In the penitentiary environment, trust represents a value not only in the medical aspect, focused on the patient's trust, on the professional authority of the doctor, on medical secrets, medical errors, etc., it is also a primary objective in the classification of interpersonal and intersocial relations. If the value of trust in the medical aspect in the free society is focused on the patient's possibility to choose the doctor or other specialist, then the prison system does not offer this opportunity, becoming a factor in confirming the detainee's vulnerability, a topic discussed in the environment of European penitentiary ethics. An often explored exercise is the confidentiality exam that all employees of the institution take, resulting in the hierarchy of employees in the view of the detainees.

Medical assistance in the penitentiary environment for detainees with mental disorders is the most difficult problem because some manifestations of the convict's illness can be used for certain purposes.

Bioethics has become a methodology, and methodological support in the analysis of some problems, mainly from medicine, but also from other fields closely related to the life and health of people in general, and especially to those deprived of liberty. The application of the theoretical components of bioethics constitutes an important methodological support in approaching the medical assistance process of detainees. Most of the behavioural recovery programs for detainees in the penitentiaries of some Western European countries focus on medical and moral-spiritual axiology, based on which the classic category of the philosophy of values was established in this social microenvironment, thus revealing the opportunity to identify and formulate basic concepts of the moral-spiritual methodology, adapted to conditions deprived of freedom, drawing new methods of medical assistance, through the prism of bioethical benchmarks.

The philosophical-scientific concept of "social bioethics" offers the possibility of the sustainable improvement of the human bios in a system deprived of freedom, at the moment being one in the process of theoretical elaboration, but predicting various improvements in the penitentiary environment.

However, the penitentiary environment is a specific habitat for people deprived of their freedom, characterized by various problems generated by the existing inter-human relations between the incarcerated, relations largely determined by the specific subculture that exists and dominates here in a constant and perpetual way, being assimilated from one "generation" of detainees to another.

This specific environment includes the activity of different services that are present here, including the medical one. The workers of the medical service operate in accordance with certain norms strictly determined in various internal regulations and the legislation in force, a fact that greatly limits certain curative and ethical possibilities in relation to the contingent that has health problems. This situation persists not only domestically, but also in developed European countries.

The approach to some ethical topics, specific to that environment, highlights the importance of bioethics, which has an important potential in terms of solving the many problems faced by detainees and the medical personnel who provide them with

the necessary medical assistance. Important theoretical support is provided by social bioethics and medical axiology. In the future, a wide field remains open for the exploitation of various pressing theoretical-applicative subjects within the conditions of detention in penitentiaries.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Ляшенко-Щербакова Валерія Валеріївна

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник:

Борщ Вікторія Ігорівна

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту охорони здоров'я

Одеський національний медичний університет

Фармацевтична галузь є соціально важливим елементом забезпечення національної безпеки будь-якої країни, що актуалізує забезпечення сталого розвитку цієї галузі у довготривалій перспективі. Зважаючи на постійність запитів у суспільстві на високоякісні фармацевтичні товари та виклики галузі охорони здоров'я у цілому, фармацевтична галузь постійно розвивається, потребуючи нових бізнес-моделей та інноваційних підходів до функціонування. Сьогодні не лише з цими напрямками пов'язаний сталий розвиток, а й з активним упровадженням цифрових технологій, активних маркетингових, управлінських та виробничих інновацій.

Глобальна пандемія COVID-19 та війна в Україні призвели до наступних викликів, а саме дефіцит лікарських препаратів, фармацевтичних товарів, виробничої сировини та інгредієнтів, що пов'язаний, у першу чергу, із логістичними проблемами, перебоями у поставках, закритті кордонів, проблемами із сертифікацією. Іншим значним викликом є забезпечення безперервного функціонування фармацевтичних виробництв в умовах військових дій. Незважаючи на те, що фармацевтичний ринок є динамічним, інноваційним, проактивним, його особливістю є регулювання державними

органами влади, що в українських реаліях стає викликом, пов'язаним із лобіюванням інтересів певних груп, посиленням правил та процедур галузі для забезпечення технологічних процесів тощо. Ще одним важливим викликом є залежність від міжнародних великих постачальників, що безумовно негативно впливає на розвиток фармацевтичної галузі в цілому.

Незважаючи на всі ці виклики, з якими протягом останніх чотирьох років постійно стикається національна фармацевтична галузь, фармацевтичні ланцюги постачання є сталими, а виробничі і технологічні процеси постійно удосконалюються. Важливо зауважити на потребі розширення власних виробничих потужностей українських фармацевтичних підприємств. Темпи запровадження цифрових технологій та провідних виробничих платформ є досить високими. На нашу думку, сьогодні сталий розвиток галузі корелює саме із темпами цифровізації робочих процесів та запровадження інтелектуальних програмних рішень для аналізу ланцюга поставок і закупівель, забезпечення електронної комерції, забезпечення якості тощо.

Сьогодні на перший план виходить бізнес-модель фармацевтичних підприємств, що заснована на забезпеченні скорочення ланцюга «постачальники – фармацевтичне підприємство – дистриб'ютори – споживачі».

Зважаючи на План відновлення України до 2032 року [1], де фармацевтична галузь визнана як пріоритетна та передбачені стимули для подальшого її розвитку, будуючи нові сталі бізнес-моделі, національна фармацевтична галузь має подолати зазначені вище виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ МЕНЕДЖМЕНТУ РИЗИКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Марічереда Валерія Геннадіївна

доктор медичних наук, професор,

перший проректор

Одеський національний медичний університет

Борщ Вікторія Ігорівна

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту охорони здоров'я

Одеський національний медичний університет

Народжуваність та збереження здоров'я нових народжуваних поколінь є основою соціальної політики і національної безпеки в будь-якій країні.

Російська агресія на тлі довготривалих процесів депопуляції в Україні спричинила розвиток так званої «демографічної ями». Ситуація, що склалася, є наслідком як безпосередніх військових втрат, так і значної міграції молодих людей та дітей за межі України, що призвело до зниження коефіцієнту фертильності (або сумарного коефіцієнту народжуваності, СКН) за останні два роки з низького рівня 1,16 в 2021 році до очікуваного катастрофічного рівня 0,8 в 2023 році. За даними Відділу народонаселення ООН, СКН нижче ніж 2,15 не забезпечує просте відтворення населення [1; 2].

Єдиним шляхом подолання демографічної кризи є збільшення природного розвитку населення та його чисельності за рахунок збільшення народжуваності, оскільки такі фактори, як заохочення до міграції в країну молодих людей та створення умов для їх швидкого економічного розвитку для України в найближчі роки практично нездійсненні [3; 4].

Чинниками, які значною мірою впливають на рівень коефіцієнта фертильності, є материнська смертність (МС) та важка материнська захворюваність (ВМЗ).

За визначенням ВООЗ під материнською смертністю розуміють смерть жінки з будь-якої причини під час вагітності або протягом 42 днів після пологів, зумовлена вагітністю або її веденням або пов'язана з ними [5].

Хоча ця проблема існує в усьому світі, показники МС та ВМЗ в Україні протягом останніх десятиріч тримаються на значно вищому рівні, ніж в розвинених країнах. За даними аналізу О. Волосовець та ін. з 1991 по 2021 роки [6] та аналізу Н. Жилка, О. Щербінської та І. Нецкар, який було проведено в 2023 році [7], показник МС в Україні має значні коливання, проте навіть найнижчі його значення значно перевищують аналогічні в розвинених країнах. Показник МС у 2022 р. склав 19,3 на 100 тис. народжених живими [7].

Кроки, які були зроблені в Україні для подолання цієї проблеми, включають розділення перинатальної допомоги на рівні та децентралізацію перинатальної допомоги [8]. Ці кроки були чітко сформульовані та задокументовані наказом МОЗ від 31.10.2011 № 726 «Про вдосконалення організації надання медичної допомоги матерям та новонародженим у перинатальних центрах»; наказом МОЗ від 14.12.2012 № 1053 «Про апробацію методології дослідження важкої материнської захворюваності, що становить загрозу для життя жінки»; Практичними настановами МОЗ «Національні підходи до впровадження системи регіоналізації перинатальної допомоги в Україні» 2012 р. [9]; Уніфікованим клінічним протоколом первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Фізіологічні пологи» 2022 р.; Методичними рекомендаціями «Комплексна оцінка діяльності закладів та установ перинатальної допомоги» ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України».

Проте очікуваного значного зниження показників МС та ВМЗ не відбулося, а подальше зростання (до 43 на 100 000 народжених живими в 2023 році) та утримання показників материнської смертності на високому рівні може

призвести до подальшого погіршення демографічної кризи, що для країни абсолютно неприпустимо. Тому дослідження причин недостатньої ефективності прийнятих заходів, як і пошук додаткових засобів подолання проблеми, є одним з найактуальніших напрямів наукових досліджень в нашій країні.

Ретельний аналіз результатів моніторингу історій пологів в Одеському регіоні з використанням критеріїв, що були розроблені в розвинених країнах світу на підставі їх власного досвіду, дозволив нам виділити декілька груп факторів, усунення або покращення яких зможе значною мірою позитивно вплинути на показники МС та ВМЗ в Україні вже в найближчі роки.

Сьогодні, на жаль, існують істотні розбіжності в отриманні рівного доступу до високоякісної медичної допомоги матерям, що безпосередньо має забезпечити зниження материнської та перинатальної захворюваності та смертності. Аналіз причин, які обумовлюють нерівномірність доступу, може допомогти виявити умови, які підвищують ризик несприятливих результатів, і сприятиме впровадженню заходів для запобігання та профілактики або своєчасного лікування [10].

Якщо в довоєнні часи в Україні майже 99% всіх пологів відбувалося у закладах охорони здоров'я, в яких за замовчуванням працював відповідний кваліфікований персонал і практично всі матері були забезпечені кваліфікованим допологовим медичним доглядом з незначною різницею у містах та сільській місцевості, з початком неспровокованої військової агресії РФ багато пологових будинків, перинатальних центрів та амбулаторій в країні було пошкоджено або зруйновано, і, окрім того, виник дефіцит кваліфікованих медичних кадрів, що призвело до значних труднощів в доступі до кваліфікованої перинатальної допомоги в окремих регіонах, що значним чином вплинуло на рівень МС та ВМЗ в 2022 та 2023 роках. Така ситуація, на жаль, зберігається до цього часу й вимагає негайних заходів для вирішення, а саме: вчасна евакуація населення, насамперед вагітних жінок та дітей, з найбільш небезпечних регіонів, розгортання пересувних амбулаторій, відбудова

пошкоджених перинатальних центрів, додаткове заохочення кваліфікованого медичного персоналу для роботи в небезпечних регіонах.

Заходами для покращення доступу, ефективності, сприяння спільному догляду, оптимізації додаткової безпеки жінок і дітей, та підвищення рівня задоволеності пацієнтів, з метою усунення існуючих сьогодні розбіжностей у якості медичної допомоги і з орієнтацією на післявоєнну розбудову країни, є впровадження таких нових моделей, як дистанційний моніторинг вагітних та породіль, альтернативні графіки допологового догляду для надання адекватної допомоги. Всі запропоновані зміни парадигми надання перинатальної допомоги повинні базуватися на міжнародному досвіді та проводитися спільно Міністерством охорони здоров'я України, НСЗУ та Асоціацією акушерів-гінекологів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Population Prospects 2022. URL:
<https://population.un.org/wpp/Download/Standard/MostUsed/>
2. Аудиторський звіт про результати державного фінансового аудиту виконання Управлінням охорони здоров'я Сумської обласної державної адміністрації бюджетної програми «Лікарсько-акушерська допомога вагітним, породіллям та новонародженим» за період з 01.01.2016 по 30.06.2018. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/audit-reports/2018/c42a6309-88ee-48df-8988-7c2ca5cfaeea_document.pdf
3. Населення 1990-2020. URL:
https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html
4. Народжуваність в Україні. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Народжуваність_в_Україні
5. World Health Organization. Материнська смертність. Geneva: WHO. 2023. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/maternal-mortality>
6. Volosovets O., Abaturov A., Beketova G., Zabolotko V., Rudenko N., Kryvopustov S., Volosovets A., Loginova I., & Korkh L. (2023). Birth rate,

perinatal mortality and infant mortality in Ukraine: evolution from 1991 to 2021 and current risks. *Child's Health*. 17(7). P. 315–325. <https://doi.org/10.22141/2224-0551.17.7.2022.1535>

7. Жилка Н., Щербінська О., & Нецкар І. (2023). Ситуаційний аналіз проблеми материнської смертності в Україні та шляхи її вирішення. *Репродуктивне здоров'я жінки*. №4. С. 7–12. <https://doi.org/10.30841/2708-8731.4.2023.285759>
8. Шляхи профілактики материнської смертності в Україні. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/845-shlyahi-proflaktiki-materinsko-smertnost-v-ukran>
9. Національні підходи до впровадження системи регіоналізації перинатальної допомоги в Україні : практичні настанови / за ред. Р.О.Моїсеєнко. Міністерство охорони здоров'я України. 2012. С. 111.
10. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. Family Planning and the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations. 2019. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/family/familyPlanning_DataBooklet_2019.pdf.

СИСТЕМА «ЗДОРОВ'Я-ХВОРОБА» В КОНТЕКСТІ ЦІЛІСНОСТІ БУТТЯ ЛЮДИНИ

Одинець Оксана Анатоліївна

аспірантка кафедри філософії та педагогіки

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Однією із складових антропологічної кризи є криза здоров'я. Сучасна медицина, що покликана долати хвороби та покращувати життя людини, незважаючи на свої безперечні досягнення, є лише симптоматичною, що призводить до формування тривалих хронічних захворювань, зниження загального стану здоров'я націй та народження ослабленого покоління. При цьому кількість захворювань продовжує зростати в усьому світі.⁹ Причина цих кризових явищ, на наш погляд, полягає насамперед у відмові самої людини від відповідальності за своє здоров'я через втрату бачення цілісності та єдності як у собі, так і єдності з системами оточуючого середовища (природа, суспільство, так й надсистемами планети, всесвіту).

Як спадщина постмодерну сьогодні, у період метамодерну, поширені процеси спрощення організації, деградації структур та утворень світу, втрата смислів і орієнтирів. Таке зростання ентропійних процесів, хаотичних елементів відповідає другому закону термодинаміки. Відповідно до процесів створення складних самоорганізуючих систем [1] зростаюча ентропія передуює переходу на новий рівень розвитку системи. Питаннями побудови складного в теорії самоорганізації займалися Ф.Варела, Е.Ласло, Х.Матурана, Е.Моран, Г.Хакен та ін. Особливий інтерес представляє перехідний процес від простих до складних структур, від хаосу ентропії до принципово нового етапу розвитку системи, елементи якого спостерігаються під час метамодерну [2, с. 15]. Потенціалом моделі такого переходу в антропологічному ракурсі можна

⁹ Статистика ВООЗ про провідні причини смертності та інвалідності в усьому світі за період 2000–2019 -URL: <https://www.who.int/ru/news/item/09-12-2020-who-reveals-leading-causes-of-death-and-disability-worldwide-2000-2019>

розглядати систему «здоров'я-хвороба», як прояв цілісності буття людини у контексті філософії здоров'я [3].

Якщо хаос і зростаюча ентропія неминучі, як необхідні елементи стадії функціонування складної системи для перехідного процесу, сходження до складнішого і нового, то найточніше до такого стану можна віднести стан хвороби людини. Хвороба і є проявом «хаосу», який є протилежністю стану «здоров'я» - порядку. Феномен здоров'я в філософії сьогодні досліджують: О.С. Біланов, Б. Братаніч, О.Є. Висоцька, В.М. Копа Т.М. Поплавська, М.І. Романенко, Л.Г. Царенко та інші., залучаючи антропологічний, гносеологічний, аксіологічний підходи до його осмислення. Зарубіжні автори М. Лафлін, Луїс де Міранда, Джеймс О. Прочаска, Джуліан М. Саад, поглиблюють холістичні підходи до здоров'я та їх особливості застосування у практичній медицині.

Аналіз останніх досліджень щодо поняття здоров'я, показав, що вживання поняття «здоров'я» у науковій мові не є однозначно визначеним. У сучасній науці здоров'я людини розглядається у трьох складових: фізичний, психічний та соціальний. Деякі дослідники окремо виділяють четвертий – духовний чинник здоров'я (Антоновський А., Донєв Д., Сваластог та інші), проте не створено цілісного погляду на здоров'я як стану холістичної системи, що формує цілісність як окремої людини, так і стає необхідною ланкою цілісності Універсума.

Методологією нашого дослідження обрано *причинно-системний підхід*, завдяки якому **духовне здоров'я** виявляється не як окремий четвертий вимір феномену здоров'я, а як сутнісна причина життя (внутрішня вертикаль, що заснована на системі цінностей людини), реалізація якої відбувається в соціальному вимірі(зовнішня горизонталь)- як здійснення призначення людини. Таким чином ми бачимо духовний и соціальний чинники здоров'я як дві частини єдиного фактору здоров'я. Тому ми пропануємо вважати **здоров'я** динамічним, духовно детермінованим станом, що формується відповідно рівновазі смислового завдання людини (завдання духу) і внутрішнього досвіду

індивідуальності на даному етапі його розвитку, що призводить до гармонійного прояву людини в соціальному середовищі і як наслідок до гармонії в психологічному стані людини та збалансованого гомеостазу фізичного тіла.

Відповідно, **хворобою** можна вважати відхилення від смислового завдання духа людини чи відсутністю досвіду в реалізації цього завдання в житті людини, що призводить до дисгармонії душі (психіки) та внутрішнього конфлікту, який сприяє дисбалансу гомеостазу та його органічним проявам. Хвороба є кризовим фактором, підсвідомим інструментом самопізнання людини через своє тіло, це «хаос» в гомеостазі тіла, що потребує виходу свідомості в нову якість. Цей вихід людина знаходить в оновлених цінностях, новому досвіді, нових усвідомленнях[4], що повертають хворого до свого завдання духу, що призводить до вичерпання внутрішнього конфлікту в душі, та, як слідство до стану тілесного здоров'я, але вже на новому рівні свідомості.

З іншого боку стан здоров'я і нездоров'я (хвороби) притаманний не тільки людині, так й тваринному, рослинному, певною мірою і мінеральному царству. Так само можна сказати про «здорову/не здорову» поведінку, спілкування, колектив, суспільство, планету і т.д. Що означає, що аспект здоров'я притаманний будь-якій цілісній системі. Тісний взаємозв'язок суспільства та людини визначає взаємообумовленість соціальних і індивідуальних процесів і явищ, де індивідуальні патологічні спотворення посилюють соціум, а ознаки патології соціуму формують чи посилюють індивідуальні. Відповідно здорова людина (фізично, душевно, соціально-духовно) сприяє оздоровленню навколишнього соціального середовища, яке формує більш здорове суспільство, людство, планету тощо.

Для гармонізації системи «здоров'я-хвороба» необхідний цілісний підхід. Тілесним чинником здоров'я займається медицина, душевним – психологія (а саме психосоматика), духовним та соціальним – філософія, виховання та освіта. Перехідним фактором, що поєднує прагнення людини до саморозвитку пізнання життєвих смислів та реакції тіла у вигляді «здоров'я-нездоров'я» ми

бачимо саме психосоматику, яка виступає компонентом поєднання внутрішніх ментальних, емоційних процесів, пошуків сенсу та тілесних проявів.

Протягом 2019-2023 рр. було проведено понад 100 психосоматичних консультацій пацієнтів з хронічними захворюваннями на базі Школи холістичного здоров'я (далі ШХЗ) м. Дніпро. Аналіз результатів показав, що відновлення емоційних травм і ментальних установок минулого призводить до тривалого відновлення тіла лише у 35% пацієнтів. У більшості випадків ізольований психосоматичний підхід був або не ефективний, або ефективний на короткий термін. Найбільший ефект відновлення тіла з віддаленими позитивними результатами спостерігався при комплексному підході з визначенням нових життєвих смислів пацієнтів, внутрішньою трансформацією застарілих ментальних установок та емоційних реакцій, при умові обов'язкової відповідальності пацієнта за своє здоров'я; у разі потреби не виключалася підтримка тіла медичними препаратами. Для достовірності дослідження було проведено експеримент, до якого увійшли 40 учасників, робота з якими проводилася 2-місячним курсом у напрямку пошуку нових смислів та ціннісних орієнтирів, які були приховані під симптомами захворювань, та трансформацією старих цінностей та установок на основі позитивної психології. Тривалий позитивний результат отримано у 73% пацієнтів.

Таким чином, експериментально було доведено, що хворобу можна розглядати як джерело прихованих потреб у нових життєвих орієнтирах, а психологічні установки, що заважають руху до нових орієнтирів, виступають точкою біфуркації, що дає можливість екзистенційного вибору. Трансформація застарілих психологічних установок, що були причинами тілесних захворювань, дає змогу набутти нового потенціалу для досягнення оновлених життєвих цінностей та є необхідним елементом у переході на якісно новий рівень життя.

Таким чином, причинно-системний підхід до здоров'я дає змогу зруйнувати стародавній стереотип страху перед хворобою як хаосом, побачити її важливість та потенційну конструктивність, оцінити необхідність хвороби як частини цілісності. Якщо розглядаючи хворобу як підказку тіла до вирішення

внутрішніх завдань, ми визначаємо її значущість як інструменту зростання свідомості та відновлення цілісності людини, що може служити моделлю перехідного процесу від хаосу до якісно нового порядку складної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клапченко, В., Кузнецова І., Краснянський Г., (2023). Фрагментована фізична статистика та процеси самоупорядкування в складних системах. *Управління розвитком складних систем*, (53), 80–90. <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2023.53.80-90>
2. Shabanova Yu.O. Metamodernism Man in the Wordview Dimension of New Cultural Paradigm / Anthropological Measurements of Philosophical Research. No 18. 2020 P. 121-131
3. Висоцька О. Є., Романенко М. І.. Холістично- екзистенційний вимір людського буття у співвідношенні категорій «здоров'я»-«хвороба». *Наукове пізнання: методологія та технологія* 1(47). 2021. С. 84-91.
4. Копа В.М. Соціальна цінність модусу здоров'я: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2006. 233 с.

**ESSENTIAL SUBJECTS IN THE STUDY OF VULNERABILITY
IN DIFFERENT CATEGORIES OF PATIENTS
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA. BIOETHICAL ASPECTS**

Ojovanu Vitalie Ion

*PhD, Doctor Habilitate, Associate Professor,
Head of the Philosophy and Bioethics Department,
Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy,
Chişinău, Republic of Moldova*

Among the current subjects that are addressed in an interdisciplinary framework is the issue of vulnerability of people with health problems. Vulnerability is a complex state that characterizes man in various phases of his existence. Among the most current topics addressed in an interdisciplinary framework is that of the vulnerability of people with health problems.

The subject of the vulnerability of certain categories of population is one of the top in the social strategies of most states, but it has a special connotation in the conditions of the Republic of Moldova where, on the one hand, the vulnerable categories are overwhelmed by serious social and health problems, poor knowledge and ability to protect their rights and, on the other hand, the presence of deficiencies, sometimes serious, regarding the professional training of employees in the institutions involved in various relationships with vulnerable groups. In addition to this, there are drawbacks in the legislative and normative framework.

The interdisciplinary methodology is based on the study of the medical, social and ethical problems affecting this contingent, by combining the theoretical analysis of the existing studies, conducting the researches through the socio-humanistic methods (interviews, focus-groups and questionnaires for the subjects of the vulnerable groups and professionals in the field) and the bioethical multilevel analysis (axiological, socio-medical and legal).

Thus, the systemic approach to these problems will allow the identification of optimal solutions and efficient recommendations in the implementation of state policies in the field of health protection and social inclusion of vulnerable groups.

So, by addressing different aspects of the state of vulnerability in different categories of the population with accentuated states of chronic diseases, the particularly important role of bioethics is revealed. This role becomes quite obvious in the current social conditions in the universal plenary, but especially in the Republic of Moldova.

In the conditions of a poor state of health, affected by the presence of chronic diseases, locomotor, etc. for the respective population contingent, it is necessary to initially highlight some subjects of the complex investigation paradigm of the scientific subject outlined.

The first topic, obviously necessary in the approach to vulnerability, resides in highlighting the general factors that can condition the person's state of vulnerability. Some factors are attributed as objective, in relation to human existence, others are categorized as subjective because, to a large extent, they can be avoided, without justifying the fact of the occurrence.

The second concerns the characterization of the conditions that directly trigger the state of vulnerability. In this context, usually, the specific traits that make up the vulnerable state of man are finally established.

The third topic emerges from the fact that vulnerability, once installed, is profiled in two aspects: social and medical. In this case there is an interdependence between the social and medical existential framework, and the effect of this interaction manifests itself in humans directly.

The fourth is the medical one and includes the process of identifying various capacities to optimize treatment and effectively apply rehabilitation actions.

The fifth subject involves highlighting some aspects of the state of vulnerability with the possibility of involving the potential of bioethics. The way of this involvement is diverse, dynamic and concrete. Permanently the state of vulnerability generates numerous problems, and solving them represents a complicated and

difficult fact because there can always be deviations, often involuntarily, from the principles of ethics of life.

Through the interdisciplinary approach in medico-bioethical optics, it was possible to highlight not only important topics, but also to outline ways to solve problems in perspective. The involvement of bioethical principles in the analysis of the state of vulnerability of some social groups is of particular importance in the development of a methodological support that would include all aspects of this study subject, which is large in its essence. The potential of bioethics consists in offering conceptual benchmarks in the identification of subjects and principles for guiding researchers or medical personnel, or any other kind of activity, in the observance of curative actions, rehabilitation, counseling, social assistance etc.

THE PRINCIPLE OF VULNERABILITY IN THE BIOMEDICAL FIELD

Rubanovici Ludmila Petru

PhD, Associate Professor of the Philosophy and Bioethics Department,

Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy,

Chişinău, Republic of Moldova

The relentless march of technological and scientific progress in the biomedical field has propelled humanity into an era where unprecedented powers are harnessed to alter the course of life itself. This newfound prowess, however, introduces a paradoxical vulnerability, exposing individuals to the immutable biological laws of aging, disease, suffering, and mortality. In response to this intricate interplay between empowerment and susceptibility, the Principle of Vulnerability has emerged as a pivotal concept in bioethics. There is a growing need to approach the Principle of Vulnerability in the context of the biomedical field, shedding light on its significance, applications, and the imperative need for ethical considerations.

The biomedical field, marked by groundbreaking advancements in medicine, genetics, and technology, has ushered in an era of unprecedented possibilities. High-performance technologies now offer the potential to prolong and enhance human life, making individuals, in a sense, "all-powerful." However, this power comes with an inherent vulnerability as humans remain subject to the biological constraints of existence.

Regarding vulnerability, it signifies respect for both human and non-human life. At its core, it involves the idea, or perhaps the condition, that all forms of life are predisposed to be hurt, harmed, or even killed. The recognition and protection of vulnerability, when universally acknowledged, can forge bridges between strangers and members of society, proving essential in a democratic, liberal, based on moral principles state. An illustration of what vulnerability means, perceived not only negatively, is provided by Brené Brown, who advocates the idea that "Vulnerability doesn't just mean knowing victory or defeat, but understanding both are necessary; it means engaging with your whole heart in what you do. Vulnerability doesn't mean

weakness, and the uncertainty, risk, and emotional exposure we face every day are unavoidable. Our only choice is to engage with it truly. The willingness to own and understand our vulnerability determines the depth of our courage and the clarity of our purpose. And the degree to which we shy away from vulnerability is a measure of our fear and alienation" [1].

The Principle of Vulnerability in the biomedical context revolves around acknowledging and addressing the susceptibility of individuals to the unintended consequences of technological interventions. It encompasses a broad spectrum, recognizing vulnerability in all living beings, from plants and animals to humans. This ethical principle highlights the fundamental responsibility to prioritize the protection of individuals who lack the agency or control associated with advanced technology. It places a special emphasis on vulnerable groups, acknowledging that certain segments of the population are more susceptible to potential risks and harm. By identifying children, individuals with disabilities, the mentally ill, and the elderly as specific vulnerable groups, the principle recognizes the unique challenges and considerations associated with each. For instance, children may not have the capacity to fully comprehend the implications of technological interactions or may be unable to provide informed consent. Individuals with disabilities might face increased risks or difficulties in navigating and utilizing technology, requiring special attention to ensure their safety and well-being. The mentally ill may be more prone to exploitation or unintended consequences due to their specific vulnerabilities, and the elderly, often facing cognitive or physical limitations, may require additional protection against potential technological risks.

Vulnerability, accompanied by attention to sensitivity to it and the need for adequate protection, is crucial to ensuring individual security against exploitation and other forms of abuse. In a larger context, this dimension has been integrated into significant reports, one of which explicitly highlights the importance of vulnerability. This principle advocates for a proactive and inclusive approach to ethical considerations in technology, urging researchers, developers, and policymakers to go beyond a one-size-fits-all mentality. As a response to the dual nature of

empowerment and vulnerability, bioethics emerges as a critical framework for navigating the ethical challenges posed by biomedical advancements.

The Principle of Vulnerability becomes a guiding force within bioethical discourse, prompting the need for ethical reflection, analysis, and guidelines to ensure responsible and humane practices in the biomedical field. One of the two reports in the biomedical field addressing human subjects in terms of moral rules in scientific research is known by the concise name "The Belmont Report (1978)," with the full title being "The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research," a report by the National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. The authors of The Belmont Report particularly highlighted the danger of creating codes without principles, where the existence of rules or duties characteristic of a profession, arbitrarily distinguished, poses a threat to the well-being of humanity: "Such rules are often inadequate to cover complex situations; sometimes, they conflict, and it is often difficult to interpret and apply them. Broader ethical principles will provide the basis on which specific rules can be formulated, criticized, and interpreted" [2].

During the last decades, various ethical codes have been developed, especially within professional associations, predominantly in the medical field. These codes were developed to provide clear guidelines for conducting research and investigations [3]. In another context, within biomedicine, an interdisciplinary field, the science of the transfer of theoretical and methodological principles between biology and medicine is explored.

In the legislation of European countries, according to references [4], ensuring the protection of human beings is based on the concept of treating them in a manner specific to the Kantian tradition, as an end in itself. Such legislative initiatives are not recent, having roots in the first attempts to regulate biomedicine in Germany in the 1930s. These initiatives focus on individual freedom and consent as a basis for participation in biomedical research but have subsequently been violated, exemplified by concentration camp atrocities. After the Second World War, steps were taken to

establish a legal framework that would guarantee the inviolability of human beings and provide protection against vulnerability to avoid a repeat of the horrors of the past. In this sense, the Helsinki Declarations were of particular importance, the first being issued in 1964, and the second, in which the Romanian state also participated, in 1975 [4]. The basic principles state that the interests of science and society in medical research should not prevail over individual well-being. In this sense, the Barcelona Declaration of 1998 goes beyond this, not limiting ethical protection to biomedical research alone, but establishing ethical principles as general foundations for protecting human beings in scientific research and clinical practice.

The principle of autonomy is rooted in the fundamental concept of vulnerability. This essential principle emphasizes the importance of recognizing individuals as unique persons endowed with free will, granting them the right and ability to decide independently on matters related to their physical, mental, and social well-being. It implies the moral right of individuals to experience specific emotions and spiritual states that serve as indicators in their life journey. Autonomy, in this context, is interpreted as a manifestation of choice – the freedom of an individual to make decisions aligned with the value system and personal beliefs.

In public health, this imperative requires health professionals to consider the dual aspect of vulnerability. Epidemiological research is used to establish the degree of vulnerability among specific groups of individuals within defined spatial and temporal parameters. This perspective serves as the foundation for interventions in various areas - from protective measures and preventive strategies to educational initiatives - all aimed at protecting collective health. Instead, consideration of individual vulnerability is crucial. It prompts an examination of the challenges individuals face to avoid social marginalization, especially when circumstances practically force them to associate with a particular group. This problematization of vulnerability leads us to another imperative defined as informed consent or consent requirement, which reflects the rule to respect the patient's autonomy and freedom to obtain adequate, clear, complete, and timely information about treatment, interventions, and consequences to whom the subject is in the present.

In conclusion, the Vulnerability Principle is a beacon that guides ethical practices in the biomedical field. As humanity continues to wield unprecedented powers, we must recognize and address the vulnerability inherent in the fabric of life. Bioethics, with its emphasis on ethical reflection and responsibility, becomes an indispensable tool to ensure that biomedical progress aligns with the principles of compassion, equity, and respect for all forms of life. As we navigate the complex landscape of biomedical advances, embracing and applying the Vulnerability Principle is not only an ethical choice, but a moral imperative for the well-being of individuals, communities, and the entire biosphere.

REFERENCES

1. Brown, B. Curajul de a fi vulnerabil schimbă felul în care trăiești, iubești, educi și conduci. București: Ed. Curtea Veche, 2016. ISBN: 978-606-44-0234-9.
2. The Belmont Report Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research (The National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research), 1978. Available at: https://videocast.nih.gov/pdf/ohrp_belmont_report.pdf (accessed: 15.11.2023).
3. Biroș, M. Capacity, Vulnerability, and Informed Consent for Research. The Journal of Law, Medicine & Ethics, 2018, vol.46, no.1, p.72-78. DOI: 10.1177/1073110518766021. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6035898/> (accessed: 11.11.2023).
4. Kemp, P., Rendtorff, J.D. The Barcelona Declaration – Towards an Integrated approach to Basic Ethical Principles. Synthesis Philosophica, 2008, vol.23, no.2, p. 239-251. Available at: <https://hrcak.srce.hr/37134> (accessed: 15.11.2023).

ЗДОРОВ'Я ЯК ПИТАННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА

Харченко Наталія Вікторівна

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри громадського здоров'я

з лікарсько-трудовою експертизою

Полтавський державний медичний університет

Ковбаса Катерина Ігорівна

студентка

Полтавський державний медичний університет

Здоров'я – це товар, що не торгується. Це питання прав та обов'язків державного сектора. Таким чином, ресурси для охорони здоров'я мають бути справедливими та універсальними. Є три взаємопов'язані питання. По-перше, досвід показує, що комерціалізація життєвоважливих соціальних благ, таких як освіта та охорона здоров'я, призводить до нерівності щодо здоров'я. Надання таких життєвоважливих соціальних благ має регулюватися державним сектором, а не залишатися на розсуд ринків. По-друге, необхідно лідерство державного сектора в ефективному національному та міжнародному регулюванні продуктів, видів діяльності та умов, які завдають шкоди здоров'ю або призводять до нерівності щодо здоров'я. У сукупності це означає, що, по-третє, компетентна та регулярна оцінка впливу всіх процесів формування політики та регулювання ринку на справедливість щодо здоров'я має бути інституціоналізована на національному та міжнародному рівні[1].

Комісія розглядає певні товари та послуги як основні потреби людини та суспільства – наприклад, доступ до чистої води та охорони здоров'я. Такі товари та послуги мають бути доступні повсюдно, незалежно від платоспроможності. Таким чином, у таких випадках саме державний сектор, а не ринок, забезпечує адекватну пропозицію та доступ [1].

Що стосується як забезпечення надання товарів та послуг, життєвоважливих для здоров'я та благополуччя – наприклад, води, медичного обслуговування та гідних умов праці – так і контролю за обігом товарів, що завдають шкоди здоров'ю (наприклад, тютюну та алкоголю), Керівництво державного сектору має бути сильним. Умови праці та роботи – у багатьох країнах, як багатих, так і бідних – надто часто є несправедливими, експлуаторськими, шкідливими для здоров'я та небезпечними. Життєвоважливе значення доброї праці та праці для здоров'я населення та здорової економіки потребує лідерства державного сектора у забезпеченні поступового виконання світових трудових стандартів, а також у забезпеченні підтримки зростання підприємств на мікрорівні. Механізми глобального управління, такі як Рамковаконвенція по боротьбі проти тютюну, необхідні з зростаючою терміновістю, оскільки ринкова інтеграція розширюється та прискорює звернення та доступ до товарів, що завдають шкоди здоров'ю. Оброблені харчові продукти та алкоголь є двомаголовними кандидатами на посилення глобального, регіонального та національного нормативного контролю[1].

Останні десятиліття за умов глобалізації ринкова інтеграція посилилася. Це проявляється в нових механізмах виробництва, включаючи значні зміни у праці, зайнятості та умовах праці, розширенні сфер міжнародних та глобальних економічних угод, прискоренні комерціалізації товарів та послуг – деякі з них, безперечно, корисні для здоров'я, деякі – згубні. Комісія закликає країни-учасниці виявляти обережність при розгляді нових глобальних, регіональних та двосторонніх зобов'язань у галузі економічної, торгової та інвестиційної політики. Перш ніж приймати такі зобов'язання, життєвоважливо зрозуміти вплив існуючих рамкових угод на здоров'я, соціальні детермінанти здоров'я та справедливість щодо здоров'я. Крім того, оцінка впливу на здоров'я з часом переконливо свідчить про те, що гнучкість, яка дозволяє країнам, що підписали, змінювати свої зобов'язання за міжнародними угодами, якщо це надає

несприятливий вплив на здоров'я або справедливість щодо здоров'я, має бути встановлена з самого початку, з прозорими критеріями для ініціювання змін.

Лідерство державного сектору не підмінює обов'язки та можливості інших учасників: громадянського суспільства та приватного сектору. Представники приватного сектору мають вплив і можуть багато зробити для забезпечення глобальної справедливості щодо здоров'я. Однак на сьогоднішній день такі ініціативи, як ініціативи щодо корпоративної соціальної відповідальності, продемонстрували обмежену кількість доказів реального впливу. Корпоративна соціальна відповідальність може бути цінним кроком уперед, але потрібні докази, щоб продемонструвати це. Корпоративна підзвітність цілком може стати міцнішою основою для побудови відповідальних відносин співробітництва між приватним сектором та суспільними інтересами [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health. Final Report of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva, WorldHealthOrganization. CSDH (2008). URL : <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-IER-CSDH-08.1>

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ. ТРАНСФЕСІОНАЛІЗМ: ПОТЕНЦІАЛ САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСВІЧЕНОЇ ЛЮДИНИ

КУЛЬТУРА “UZER”СТВА І МЕТОДОЛОГІЧНЕ ХАКЕРСТВО ЯК ІНДИКАТОРИ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДОСЛІДНИКА, СХИЛЬНОЇ ДО ТРАНСФЕСІОНАЛІЗМУ. ЧАСТИНА 1

Кривцова Наталя Вячеславівна

кандидат психологічних наук,

President of the International Academy

of psychosynergetics and alphalogy,

голова Товариства дослідників МАПА,

керівник психологічної служби

Одеський національний медичний університет

Цифрова епоха відкриває перед людиною нові можливості, вже навіть створюються дитячі іграшки із залученням штучного інтелекту (від англ. AI: Artificial (штучний, роблений, неприродний, вдаваний, напускний, неправдивий), intelligence (інтелект, інформація, відомості, розвідка, кмітливість, тям), Дж.Маккарті, автор ідеї AI, підкреслював, що дослідники вільни використовувати методи, яких немає у людей, якщо це необхідно для рішення певних проблем. Але в середині ХХ сторіччя під штучним інтелектом розумілася лише обчислювальна складова, що поширює можливості людини досягати мети у цьому світі.

Сьогодні цифрові пристрої та цифрові платформи не тільки перетворюються на культурні засоби-знаряддя «підключеного» індивіда, а й перетворюються на «технологічну добудову сучасної людини», при цьому йдеться про нову еволюційну вершину людської цивілізації «homo mediatuus». (Г.В. Солдатова, 2021). Нового сенсу набуває висловлювання Натана Ротшильда «Хто володіє інформацією, той володіє світом».

Потреба в обговоренні та розповсюдженні новин виступає сьогодні одним із ймовірних джерел «інфодемії», яка визначає не лише психоемоційний рівень особистості, а й впливає на індивідуальну поведінку, може посилити процес конструювання спотвореного сприйняття стресової ситуації, а знайомство із заходами соціального дистанціювання як нової норми та їх дотримання представляють трудомісткий процес прийняття рішень, який покладається на робочу пам'ять (Xie, Campbell, Zhang, 2020), провокуючи непослідовність, суперечливість, непрозорість вжитих заходів, що може призводити до неприйняття конструктивної критики та ігнорування справжніх ризиків життя тільки тому, що на це вказує інша людина.

Нагадаємо, що інформаційне навантаження – стан, при якому обсяг потенційно корисної та актуальної інформації перевищує можливість її обробки людиною, стає перешкодою її самоорганізації в інформаційному суспільстві (І.В.Єршова-Бабенко, І.А.Доннікова, Н.В.Кривцова, Г.В.Солдатова, Лин Робинсон, Дэвид Боуден та інші).

Йдеться також про межі вищих психічних функцій, відповідальних за сприйняття, аналіз та систематизацію інформації через «переповнення» ключових каналів репрезентативної системи, що веде до серйозних порушень у поведінці та вибір деструктивних когнітивних стратегій.

Численні дослідження показали, що під впливом інфодемії виникають порушення уваги та пам'яті, поширюються негативні переживання (тривога, депресія, агресія, почуття несправедливості та безсилля, відчуття втрати контролю, пригніченість тощо), а через надто велику кількість стимулів та/або обмеження можливості знаходження достовірної інформації, зростає неадекватність поведінкових реакцій в стресовій ситуації як з точки зору завищення, так і заниження її небезпеки. Йдеться також про апатію до своїх рідних й друзів, до життя в цілому, про змінення рівнів чутливості людини до інформації та зростання ймовірності неадекватних проявів рефлексії, емпатії, критичності мислення, в тому числі підчас сприйняття власних можливостей і ресурсів середовища та оцінювання ризиків соціальної дезадаптації загострення

психосоматичних розладів, що сприяє формуванню стану невизначеності та схильності до ризикованої поведінки як реакції у відповідь на неможливість розібратися в суперечливій інформації за умов зростання чутливості особистості дослідника інформаційних ресурсів до кризи, що унеможлиблює прояви свідомого і відповідального вибору адекватного способу самогармонізації та довгострокових стратегій самоздійснення в екстремальних умовах життя.

Світ сприймається як непрохідні джунгли, де всюди підстерігають небезпеки. Людина перестає бачити вихід з цього пекла, стає більш ворожою як до оточуючих, до себе, так й до життя в цілому, зростають ризики суїцидної поведінки та прагнення вбивати, нібито виконуючи борг перед Богом і людством, а потім – відчувати провину, обожнюючи саме полеглих героїв, знецінюючи своє життя та подвиги живих, майже свідомо відмовляючись від природного права людини на щастя.

Й саме у цей момент, коли обговорення проблем зайшло в глухий кут, приходять з «великими реформаторськими ідеями» спеціальним чином підібраний професіонал із дипломами престижного вишу, вмілою риторикою, але поверхневими популярними знаннями, щоб на зустрічі з ним було «дуже цікаво», який, супроводжуючи яскравою інфографікою, каже, наприклад: «Пані та панове, насправді все зовсім не так жахливо, і справа не в тому, про що ви казали, а ось у цьому... тому робити треба ... і як найшвидше!!! або...» відкриваючи «коридор можливостей», нажаль тим часом, вельми певний напрям «формування освіченої людини... створення певних умов самореалізації... самоорганізації навчально-розвивальних процесів... підвищення якості послуг: інформаційних, юридичних, освітніх, медичних тощо», тенденційність чого заздалегідь була задана рухом «Вікна Овертона».

Отже, психологічні наслідки сприйняття інформації зі ЗМІ можуть бути серйознішими, ніж від переживання самого факту загрози життю (Garfin, 2020).

Як влучно казав Назар Мухачов, це відбувається «подібно до того, як злочинець змінює прізвища та паспорти»: «предметно поговорили, група

вчених, авторитетів, з розумними обличчями (хоча після їх свідомої участі в реалізації вікна Овертона слово «обличчя» є надто великим компліментом), відповідними підписами», залишившись в межах наукової респектабельності починається перехід від непримиренно негативного ставлення суспільства до дослідницького, тобто більш позитивного», а далі цю гостру проблему «неодмінно помітять і процитують «свої» ЗМІ, «експерти з усіх тем» і т.д. [<https://www.chasipodii.net/article/27089/>].

Власне, згортання західних демократій та прав людини як один з найбільш визначальних світових трендів, він також пов'язує саме з реалізацією багатьох «вікон Овертона», а «в Україні за допомогою цієї технології вороги добились колосальних результатів: прихватизація, розпродаж землі і надр, пропаганда ЛГБТ, руйнування сім'ї, просування фемінізму, рухів з розряду child-free тощо. Ми поділяємо його заклик про те, що Україну Майбутнього нам можуть побудувати саме здорові в усіх сенсах українці. Дивина та й годі?».

Отже важливо нарешті зрозуміти, що «вікна Овертона» відкриваються лише у тому суспільстві, у якого нема світоглядних критеріїв та чіткого усвідомлення добра і зла, де «свобода слова», перетворена на свавілля маніпуляторів свідомістю, перетворюючих людину на перелякану агресивну тварину, в якій більш нема нічого святого й сакрального. Через діячів науки й освіти шляхом цинічного знищення ідеалів людства під прикриттям «толерантності», що деформована у вседозволеність, розповсюджується пост-знання псевдоавторитетів, напівправа та/або брутальна брехня «медіа-експертів», де здоровий глузд фахівців різних галузей таврується ярликами консерваторів лицемірства, моралізаторства, фашизму тощо. Між тим канібалізм поступово перетвориться на «антропофагію»...

Щоб допомогти усвідомити, про які саме загрози йдеться, наведемо один із найкращих прикладів, що на нашу думку, розкриває суть механізму легалізації «канібалізму», зокрема інформаційного, в суспільній свідомості із використанням різних психотехнік. Для маніпулятора головне – знайти якийсь інформаційний повід про будь-що у будь-який історичний момент (в легендах й

міфах, в історії богів, в поглядах античних або сучасних філософів тощо), що викликає обурення, але поступово стає переламним у цій грі, роззброївши «моралізаторів», відкриє нарешті вікна Дж. Овертона, наприклад збентежив питанням: «Ви ж не звинувачуєте християнську церкву у канібалізмі, хоча бачити ознаки антропофілії: «Вони й досі ритуально п'ють кров і їдять плоть свого Бога як символи його любові, що дарує спасіння»?

Це жорсткий, жорстокий, майже неймовірний в цивілізованому суспільстві феномен, але саме цей абсурдний опис став найефективнішим прикладом для розуміння сутності алгоритмів маніпулювання свідомістю особистості дослідника інформаційних ресурсів, чутливої до кризи та схильної до трансфесіоналізму, який був нами використаний під час дисертаційного дослідження потенціалу самореалізації особистості аспірантів-медиків, які приймали участь у бізнес-тренінгах з метою «підвищення кваліфікації» шляхом знайомства з «фармацевтичними новинками» в спеціально-організованих умовах інноваційно-дослідницької діяльності з використанням технології «вікна Овертона» (Н.В.Кривцова, 2012-2017).

Важливо, нарешті зрозуміти, що сучасна людина поступово перетворюється на користувача не тільки інформації, а й культури «мислекористування» особистості дослідника інформаційних ресурсів, яку в супереч усім методологічним приказкам та співам, методологи так і не засвоїли, не навчившись ні користуватися інтелектуальними послугами інших професіоналів, ні передавати свої інструменти комусь іншому (О.І.Генісаретський). Нагадаємо, що наприкінці ХХ століття йшлося про ідентичність методологів, а саме: ментатів, які здійснюють вільну інтелектуальну діяльність; прогресорів, які згідно з китайською класифікацією, вдосконалюють світ; сталкерів – розвідників-новаторів; фреймерів – «рамочників, фрамужників»; легумів – «метапрактиків права»; а також про методологічних хакери, що «промишляють» розкриттям чужих предметів дослідження, вилученням звідти не створених ними самими знань. Слід згадати, що Олег Ігорович став жартома називати ці «фігуративні заняття»

методологів не професією, а трансфесією, але ми поділяємо саме його визначення трансфесії як залученості до покликання з множинною відкритою та динамічною ідентичністю методолога: онтологічною, соціокультурною, психопрактичною та інші. Причому філософ зізнався, що найбільша складність при опису характеристик «фігурантів-позиціонерів» методологічного комуніуму виникла у нього саме стосовно методологічних хакерів.

За результатами численних досліджень нами було встановлено, що особливо вразливими в ситуації професійного маніпулювання свідомістю бізнес- і політ-технологами, стають науковці-освітяни, які намагаються якісно виконувати свої професійні обов'язки підчас інфодемії, просвічуючи тих, кого навчають, але при цьому, і все частіше – ціною власного здоров'я. В результаті досягається протилежний ефект – зростає навантаження на особистість дослідника інформаційних ресурсів тих, хто навчається (у формі численних письмових завдань від викладача), і на викладача, який з людини-навігатора, методолога-трансфесіонала перетворюється на статиста, що фіксує та оцінює формально виконані роботи.

Саме тому, на нашу думку, важливою стає усвідомлення мети науково-освітніх теопрактик в спеціально організованих умовах інноваційно-дослідницької діяльності, заради якої здійснюється «злом свідомості» освіченої людини, схильної до трансфесіоналізму.

Слід особливо підкреслити, що навидь якщо «цивілізоване людство» й змирилося зі своєю поразкою підчас інфодемії та погоджується прийняти змінені норми людського існування, саме методологи-трансфесіонали мають усвідомити, що саме вони стають джерелом створювальних сил знання, що відкривають справжні можливості чинити опір інформаційному канібалізму та законодавчому закріпленню ще недавно немислимих речей, не дозволяючи перетворити науково-освітні теопрактики на інструментарій маніпулювань свідомістю під прикриттям благовидної мети нібито сформувати «правильний» світогляд сучасної людини та оновлені (зруйновані) принципи самоорганізації її життєвого світу ще в школі та мабуть вже у садочку.

Але питання в тому, яка людина і заради чого використовує цей інструментарій в науково-освітніх теопрактиках. Йдеться про готовність освіченої людини-навігатора до прогнозування рівнів зрілості особистості дослідника інформаційних ресурсів, її здатність захиститися й захищати від маніпулювань свідомістю, що саме й визначає, чи розуміє вона про що саме йдеться або ні, що впливає на якість науково-освітніх теопрактик та яким саме буде хакерство: «білим», «чорним» чи «сірим».

Актуальною стає не стільки проблема становлення нової культури нового суспільства – зростає роль ключових індикаторів зрілості особистості дослідника інформаційних ресурсів, схильної до трансфесіоналізму, в тому числі й культури «uzer»ства сучасної людини взагалі. До того ж дефіцит культури користування інформацією на фоні особистісно-професійних деформацій науковців й освітян в екстремальних умовах самоздійснення особистості дослідника, змушує порушувати питання не тільки про плагіат, а й про «методологічне хакерство» (авторка концептуальної моделі Н.Кривцова). Йдеться про новий різницево-багатовимірний полісутнісний автопоетичний методологічно-методичний інструментарій Психологічної філософії трансфесіоналізму (авторка Н.Кривцова).

Попри все, ми віримо, що освічена людина, яка керується природо-відповідними законами людського життя, фундаментальними принципами культури й всім скарбом людства, а не вузько споживацькими потребами інфобраконеєрів та інфоциган, здатна знайти розв'язання будь-якої проблеми (не за будь що!) в межах та поза межами буденності.

Йдеться про освічену морально здорову людину, в якій є стійний імунітет від інфодемії. І те, що не зможе один, зроблять люди, які згуртовані спільною ідеєю благоговіння перед життям, які готові приймати відповідальне рішення та ефективно діяти в екстремальних умовах, навіть підчас глобалізації криз й інформаційного хаосу.

Отже, слово за методологами-трансфесіоналами, які усвідомлено обираючи шляхи самогармонізації створювальних сил особистості дослідника

інформаційних ресурсів у різних сферах, різних масштабів і топології «Мультиформного об'єднання з Всесвітом» (авторка концептуальної моделі Н.В.Кривцова), здатні до свідомого продуктивного нормотворчого евристичного самоздійснення щасливої людини-навігатора, яка готова чинити опір маніпулюванню свідомістю, захищаючи людяність й життєвий світ в цілому від знищення вірусом інфодемії.

MANAGING BURNOUT IN THE WORKPLACE

Oleksandr Zhmai

Senior Lecturer of Management Healthcare Department

Odessa National Medical University

Ievgen Nelin

student

Odessa National Medical University

Based on the concept proposed by University of California professor Jamais Cascio [1], the world we live in can be described as fragile, disturbing, non-linear and incomprehensible. All this naturally affects our lives and often leads to burnout - both emotional and professional.

The term “burnout” itself was proposed by the American psychologist H. J. Freudenberger in 1974 to describe the disappointment in the work performed among employees of psychiatric institutions: the longer the staff worked there, the less they liked communicating with patients, the less they felt they were successfully working and the less sensitive their attitude towards patients became [2]. According to Freudenberger, burnout is “a loss of motivation and decreased activity in the workplace.” Loss of interest in work is the most obvious consequence of burnout. Subsequently, it turned out that this condition is also found in other specialists working in the healthcare system [3].

At the same time, it is important to differentiate between professional (occupational) and emotional burnout.

Professional burnout is a condition that occurs as a result of prolonged stress and overload at work. It often brings unpleasant feelings associated with the professional environment: feelings of uselessness, fatigue and despair. A person with professional burnout does not feel motivated and interested in work, and also experiences indifference to work that previously pleased and energized him [4].

Emotional burnout is similar to professional burnout: it also causes feelings of detachment, exhaustion, indifference and emptiness. A person feels as if all his strength has been sucked out of him - he no longer wants anything. The only difference is that emotional burnout is not necessarily work-related: it can be caused by tension in your personal life, family or friends.

Professional and emotional burnout can be connected and mutually reinforce each other. Both conditions have a common basis and similar symptoms, so in this case we will not make fundamental differences between them.

Burnout and chronic fatigue syndrome, also called manager syndrome, is an important factor affecting efficiency and productivity in today's world [5]. According to research conducted by Microsoft [6] in 2022, 48% of surveyed employees and 53% of managers said that they were already burnt out at their current job. At the same time, according to the American Medical Association [7], 28% of healthcare employees are also susceptible to professional burnout syndrome.

To identify burnout, the MBI (Maslach Burnout Inventory) technique is used. It is a well-known psychometric instrument that was developed by Christina Maslach and her colleagues in 1981. The technique has become one of the most common ways to assess burnout in the work environment. It consists of several questions divided into three main factors that characterize burnout: emotional state, depersonalization and decreased personal fulfillment. The test allows you to assess the level of each of these factors to determine how much each of them contributes to a person's condition. Based on the results, the overall level of burnout can also be assessed [8].

However, there are a number of signs with which you can identify burnout yourself, through observation. These include [9]:

- Cynicism and feelings of hopelessness. Burnout is primarily a psychological state that is characterized by indifference, moral exhaustion and low efficiency. But since all three of these symptoms may simply be part of a bad day, psychologists have found two deeper characteristics of burnout: persistent cynicism and a feeling of hopelessness.

- Decreased performance. For example, you used to be able to work 10 hours straight and switch between different tasks, but now all tasks require more time and additional effort, and unplanned ones cause stress and aggression.
- Sleep problems. You sleep either too little or too much - but in any case, the quality of your sleep leaves much to be desired. It's difficult to fall asleep in the evening because the brain continues to actively scroll through current tasks and problems, and in the morning you don't want to get up so as not come back to a boring routine again.
- Increased irritability. It can be in relation to colleagues, tasks, work processes, a brand or the industry as a whole. Sometimes it develops into almost uncontrollable outbursts of anger.
- Permanent illness. The body actively reacts to the emotional state. When we need rest, and we ignore this need, the body gets involved and forcibly throws us into bed - for example, with a cold, headaches or exacerbation of chronic diseases.
- Using food/alcohol/drugs to feel better or just to forget about problems, etc.

If you have identified one or even more of these symptoms, and the MBI test indicates that you may indeed be experiencing burnout, you need to take action. However, you should not try to do a lot of things at once - most likely, in this situation, this will only worsen the symptoms.

There are various ways to overcome professional burnout [3-5, 9, 10]:

- Relieve yourself. Try to reduce your activity level as much as possible for at least the next few weeks. Don't blame yourself for inaction, treat it like treatment.
- Take care of your health. Eat a balanced diet, adjust your sleep schedule, play sports, walk in the fresh air and get plenty of rest on the weekends.
- Meditation or mindfulness practices. The ability to focus all your attention on your own breathing, a deep understanding of what you're sensing and feeling at every moment, without trying to somehow comprehend or evaluate it - all this helps to reduce the anxiety and tension that accompany emotional burnout.
- Seek support. Whether you reach out to co-workers, friends or loved ones, support and collaboration might help you cope.

- Identify non-work related interests and/or hobbies that bring you joy, etc.

REFERENCES

1. Facing the Age of Chaos. *Medium*. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d>.
2. Freudenberger H. J. Staff Burn-Out. *Journal of Social Issues*. 1974. Vol. 30 (1). P. 159–165. doi:10.1111/J.1540-4560.1974.TB00706.
3. Professional Burnout Syndrome: A Handbook for Health Care Providers. *USAID*. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00HZVS.pdf.
4. Професійне та емоційне вигорання: що це таке і як із цим боротися. *Genius.Space*. URL: <https://genius.space/lab/profesijne-ta-emotsijne-vigorannya-shho-tse-take-i-yak-iz-tsim-borotися/>.
5. Жмай О. В. Медитація та майндфулнес в контексті здійснення управлінської діяльності. *Соціальна економіка*. 2021. Випуск 62. С. 78-87. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-07>.
6. Hybrid Work Is Just Work. Are We Doing It Wrong? *Microsoft*. URL: <https://www.microsoft.com/en-us/worklab/work-trend-index/hybrid-work-is-just-work>.
7. Burnout benchmark: 28% unhappy with current health care job. *AMA*. URL: <https://www.ama-assn.org/practice-management/physician-health/burnout-benchmark-28-unhappy-current-health-care-job>.
8. Maslach Burnout Inventory (MBI). *Psychological Support IFRC*. URL: <https://pscentre.org/wp-content/uploads/2023/04/Maslach-Burnout-Inventory-.pdf>.
9. Job burnout: How to spot it and take action. *Mayo Clinic*. URL: <https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/adult-health/in-depth/burnout/art-20046642#:~:text=Job%20burnout%20symptoms&text=Have%20you%20become%20irritable%20or,lack%20satisfaction%20from%20your%20achievements%3F>.

10. Борщ В. І., Рудінська О. В. Формування професійної компетентності менеджера закладу охорони здоров'я. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. Том 18. Вип. 2 (42). С. 96-104.

ЮРИДИЧНИЙ ВИМІР МЕЖ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Криворучко Вікторія Олегівна

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувачка кафедри філософії, політології, психології та права

Одеська державна академія будівництва та архітектури

Девіантна поведінка, що розуміється як порушення соціальних норм, придбала в останні роки масовий характер і поставила цю проблему в центр уваги соціологів, педагогів, соціальних психологів, медиків, працівників правоохоронних органів. Її розгляд припускає пошук відповідей на ряд фундаментальних питань, серед яких питання про сутність категорії «норма» (соціальна норма), про відхилення від неї та про причини виникнення відхилень від соціальної норми.

Як зазначає Гілінський Я.І., соціальна норма -це історично сформована в конкретному суспільстві межа, міра, інтервал припустимого (дозволеного чи обов'язкового) поводження, діяльність людей, соціальних груп, соціальних організацій [3, с. 73].

Парадоксальність ситуації визначається в тому, що саме суспільство формує норми та відхилення від них в межах поведінки людини (девіантної поведінки).

Так, Л.Вейланде розглядає девіантну поведінку як наслідок процесів соціалізації та підкреслює, що така поведінка має характер стереотипного, стійкого утворення й призводить до формування негативних стереотипів соціальної поведінки особистості [2, с. 13].

Підлітковий вік - один із найскладніших етапів в онтогенезі людини, оскільки в цей період відбувається не тільки корінна перебудова психологічних структур, які склалися раніше, але й виникають нові утворення, закладаються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні відповідних уявлень та соціальних установок. Важливим моментом у житті підлітків є пошук моральних цінностей, смислу життя [1, с. 70]. Тому в більшості випадків саме підліткам притримані соціальні відхилення.

Схарактеризувати весь спектр причин виникнення девіантної поведінки неповнолітніх у межах нашого дослідження неможливо, тому зупинимось на аналізі тих, які є найбільш поширеними.

Зінченко С.М. вважає, що в основі формування девіантної поведінки лежить взаємодія біологічних чинників та факторів навколишнього середовища [4, с. 211].

Кон І.С. зауважує на те, що девіантну поведінку особистості можна поділити на дві великі категорії, а саме: поведінка, що відхиляється від норм психічного здоров'я, коли йдеться про наявність психопатології; поведінка, що порушує соціальні та культурні і правові норми [навед. за: 8, с. 185].

Так, у дослідженнях А.Личко зазначається, що для багатьох підлітків притаманні акцентуації характеру – надмірне вираження окремих рис характеру або їх поєднань, що представляє крайні варіанти норм, за яких окремі риси характеру посилені й межують з ознаками психопатії, що, у свою чергу, може відбитися на поведінці підлітків [навед. за: 6, с. 237].

Зокрема зміни функціонального стану підлітка при стресі визначають його ставлення до навколишнього світу, у тому числі і до конкретних індивідів. Хоча девіантність не завжди пов'язана з аномаліями характеру, психопатіями, однак при деяких із цих аномалій, у тому числі й при крайніх виявах акцентуацій характеру, є менша стійкість щодо несприятливого впливу безпосереднього оточення, більша схильність до згубних впливів.

Соціальні причини пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом соціуму на розвиток особистості.

Визначаючи причини важковихованості, В.Кашенко й Г.Мурашов підкреслювали, що відсутність правильного виховання породжує ті або інші відхилення в розвитку дитини. Дитина з недоліками характеру – це, передусім, дитина з викривленими соціальними установками [навед. за: 5, с. 51].

Афективна, неусвідомлена жорстокість, яка так легко заражає однолітків, найчастіше є результатом переживань з приводу сімейних драм. Отже, у сімейних проблемах зосереджено багато причин проявів девіантної поведінки підлітків.

Причиною виникнення девіантної поведінки у неповнолітніх, з точки зору багатьох психологів, може бути викликана і внаслідок неможливості реалізації своїх природних здібностей, тобто індивідуальних особливостей людини, які є умовою виконання нею будь-якої діяльності. Нерідко здібна дитина попадає в категорію девіантних внаслідок неправильного відношення до нього вчителів, що призводить до того, що обдарована дитина не розвиває свої здібності, впадає в стан депресії, яка проявляється у формі недоброзичливості та злості до оточуючих.

Проте педагогічні причини прояву девіантної поведінки підлітків – виявляються як в недоліках сімейного виховання так і в організації навчально-виховного процесу у закладах освіти.

М.Карне формулює вимоги до вчителя, який працює з обдарованими підлітками: бути доброзичливим; знати психологію обдарованих дітей; мати високий рівень інтелекту, широке коло інтересів і умінь, активний характер, позитивну «Я-концепцію», цілеспрямованість, емоційну стабільність, почуття гумору (без сарказму), творче мислення; пройти спеціальну підготовку до роботи з такими дітьми [навед. за: 7, с. 27].

Характеризуючи різні фактори, які є причиною формування у підлітків девіантної поведінки, ми можемо спостерігати, що кожна зі згадуваних причин

варіює в різних напрямках і теоріях. При цьому соціальні відхилення, незважаючи на свою розмаїтість, викликані спільними причинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боярин Л.В. Причини проявів девіантної поведінки підлітків із сімей трудових мігрантів *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2013. № 2(31). С. 68–75.
2. Вейландє Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки : автореф. дис. ...канд.пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2005. 23 с.
3. Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения как специальная социологическая теория. *СОЦИС*. 1991. № 4. С. 72–78.
4. Зінченко С.М. Медична психологія: навч. посіб. Київ: КІСКЗ, 2009. 337 с.
5. Островська-Бугайчук І.М. Причини формування девіантної поведінки підлітків. *Вісник Житомирського державного університету*. Житомир. 2015. Вип. 2 (80). С. 48–52.
6. Ревякіна І. М., Курбанова Є. К. Психологічні особливості прояву акцентуацій характеру та їх вплив на процес самореалізації в юнацькому віці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2015. Вип. 1(46). С. 235–241.
7. Семенова Р.О., Корольов Д.К. Теоретико-методологічні основи розробки системи підготовки педагогів до роботи з обдарованими дітьми і молоддю. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка; НАПН України*. 2013. Т. 4. С. 7–46.
8. Супрун М., Перепечина Н. Історико-психологічні засади девіантної поведінки підлітків. *Вісник Академії управління МВС*. 2008. № 4. С. 183–193.

ІНІЦІАЦІЯ ПРОЕКТУ ОХОРОНИ ПРАЦІ – КРОК УСВІДОМЛЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ БЕЗПЕКИ

Москалюк Андрій Юрійович

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри безпеки життєдіяльності та дизайну

Одеський національний технологічний університет

Проект охорони праці – тимчасовий захід створення продукту проекту, використання якого призводить до зменшення ймовірності та/або важкості наслідків нещасних випадків на виробництві в умовах заданих обмежень [1]. Ініціація проектів охорони праці розглядається як усвідомлення керівництвом підприємств потреб саме у безпеці робочого колективу, у тому, що він отримує від реалізованих проектів охорони праці. Найчастіше ініціювання проекту охорони праці здійснюється [2] за наявності урядових розпоряджень щодо трудового колективу, начальників структурних підрозділів та дирекції підприємства. Більше того, важливо відзначити відсутність можливостей для вибору варіантів реалізації проектів. Вимоги контролюючих органів суворо наказують реалізовувати певний варіант дій та забороняють будь-які інші.

Пошук етичних підстав осмислення потреб у безпеці (окремого працівника, трудового колективу чи людства в цілому) неминуче вимагає звернення до філософської спадщини І. Канта, який в свій час проголосив: *«Чини так, щоб ти завжди ставився до людства й у власній своїй особі, і в особі кожного іншого так само, як до мети, і ніколи б не ставився до нього лише як до засобу»* [3, с. 205] (у перекладі – А. М.). При цьому Кант, здійснюючи поділ усіх імперативів на гіпотетичні та категоричні, вказує, що якщо перші обґрунтовують доцільність вчинку як засобу досягнення мети (в такому сенсі вчинок є *добрим* лише *щодо чогось* ще), то категоричний імператив представляє діяння як *добре саме собою*, самоцільно.

Отже стосовно проектів охорони праці, які є об'єктом нашого дослідження, відзначимо (використовуючи кантіанські акцентуації), що такі

коректніше конституюються в рамках установок гіпотетичного імперативу, оскільки окремі розпорядження щодо промислової безпеки у діяльності підприємства не є самоціллю, а спрямовані на високу та безумовну мету – збереження життя та здоров'я працівників.

Ініціювання проекту охорони праці встановлює режим його реалізації через чіткі рамки управлінської діяльності, вказує на проведення тих чи інших заходів, зокрема присвячених обґрунтуванню неможливості обмеження тих чи інших прав і свобод громадян (працівників), забороняє порушення статусу організацій, колективного договору тощо. Управління проектом охорони праці у рамках програми чи портфелю проектів здійснюється на засадах субординації із застосуванням суворих способів регламентації відносин зацікавлених сторін проекту. Безпосереднім процесом ініціювання проекту охорони праці є встановлення його змісту та правил отримання результатів, що забезпечуватимуть досягнення мети збереження життя та здоров'я на момент виконання робіт на користь підприємства.

Ініціювання проектів охорони праці керівництвом підприємств дозволяє повніше задовольнити інтереси всіх ключових зацікавлених сторін шляхом визначення потреб, проблем (завдань) та можливостей їх вирішення, що, у свою чергу, сприяє реалізації цілей щодо збереження життя та здоров'я як найбільших позачасових та загальнолюдських цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москалюк А. Ю. Проектизация процессов охраны труда / А. Ю. Москалюк, П. А. Тесленко // Управління проектами: Стан та перспективи: Матеріали 7-ї Міжнародної науково-практичної конференції. — Миколаїв : НУК, 2011. — С. 208–210.
2. Москалюк А. Ю. Обнаружение момента инициации проектов охраны труда машиностроительного предприятия / А. Ю. Москалюк, П. А. Тесленко, В. Н. Пурич // Восточно-европейский журнал передовых технологий. — 2013. — № 1/10 (61). — Харьков : Технологический центр. — С. 209–212.

3. Кант И. Основоположения метафизики нравов / И. Кант ; пер. с нем. Л. Д. Б. // Собрание сочинений : в 8 т. (Юбилейное издание 1794– 1994) / под общ. ред. А. В. Гулыги. — М. : Чоро, 1994. — Т. 4. — С. 153–246.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Терзі Олена Олександрівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри Національної безпеки інституту безпеки
ПрАТ «ВНЗ “Міжрегіональна академія управління персоналом”»*

Шпак Ігор Вікторович

*доктор медичних наук, доцент,
професор кафедри акушерства та гінекології
Одеський національний медичний університет
Директор КНП «Пологовий будинок 5» ОМР*

Система національної безпеки традиційно розуміється як складний полірівневий комплекс заходів та інституцій, який сформований під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Інституційно він являє собою сукупність державних та недержавних організацій, основною метою яких є захист прав та свобод громадян України, а також основних цілей суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Сучасний стан України як незалежної, демократичної та правової держави потребує у межах реалізації політики національної безпеки прагнення країни реалізовувати національні інтереси у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Зазначене стосується і сфери охорони здоров'я. І хоча вказана сфера не завжди розглядається як частина чи об'єкт національної безпеки, фахівці у багатьох сферах переконані, що ці два явища тісно пов'язані між собою. Запобігання поширенню інфекційних захворювань і зміцнення глобального здоров'я все частіше розглядаються як шляхи, які сприяють стабільності країни та її національній безпеці.

Центральна категорія нашого дослідження інтегрує сутнісні характеристики таких понять, як «національна безпеки» та «охорона здоров'я».

Послідовне розкриття змісту вказаних дефініцій дозволить повно та глибоко з'ясувати сутнісні особливості охорони здоров'я як об'єкта національної безпеки України.

У Законі України «Про національну безпеку» національна безпека визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» та спрямована на дотримання національних інтересів України, тобто «життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [1].

Правова доктрина містить велику кількість підходів до розуміння національної безпеки, більшість з яких зводиться до визначення її як стану захищеності особи, суспільства та/або держави від різноманітних загроз внутрішнього чи зовнішнього характеру.

Національна безпека – захищеність життєво важливих національних інтересів, за якої забезпечуються своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація загроз вказаним інтересам у різних сферах життєдіяльності людини, суспільства та держави [2, с.13]. О.Власюк зазначає, що у широкому розумінні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Національну безпеку України автор визначає як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [3, с. 25]. Ще одним підходом до визначення досліджуваного поняття пропонують Н.Нижник, Г.Ситник та В.Білоус, які розглядають національну безпеку України як сукупність взаємопов'язаних елементів, різнорідних за функціональними

сферами, важливими складовими якої є політична, економічна, екологічна, технологічна, воєнна та інформаційна безпека [4, с.21].

В юридичній науці традиційно виокремлюють такі об'єкти національної безпеки: людина і громадянин — їхні конституційні права і свободи; суспільство — його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава — її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність.

Важливе місце серед вказаних об'єктів займає сфера охорони здоров'я. Даний факт підтверджується й окремими нормативними актами. Так, зокрема, Стратегія національної безпеки України – основний документ довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки – встановлює, що одним із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки є розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту [5].

Поняття «охорона здоров'я» розкривається як на рівні законодавчих актів так і у правовій доктрині. Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» в ст. 3 категорію «охорона здоров'я» наведено як систему заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності й соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя [6].

О. Проневич вказує, що поняття «охорона здоров'я» має полісемантичний характер, оскільки охоплює як медицину, так і низку інших сфер державної відповідальності, що мають відношення до забезпечення фізичного і психічного здоров'я людей, їх соціального благополуччя й активного довголіття [7, с.158].

В межах попередніх наукових досліджень нами було визначено, що у загальному розумінні охорона здоров'я є важливою галуззю держави, метою якої є організація та забезпечення довготривалого активного фізичного та

психічного життя людини, надання доступної медичної допомоги населенню; у вузькому – системою взаємопов'язаних і взаємозалежних заходів політичного, правового, організаційного, фінансового, соціально-економічного, медичного характеру, що спрямована на збереження здоров'я людини та населення [8, с.93].

Отже, розвиток системи охорони здоров'я безпосередньо впливає на найважливіші показники життя, саме тому вказана сфера має розглядатися як стратегічна та одна з найбільш пріоритетних в контексті забезпечення національної безпеки. Визнання сфери охорони здоров'я об'єктом національної безпеки сприятиме економічному розвитку та запобіганню політичній нестабільності в державі, що, як правило, є основними мотивами політики національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну безпеку: Закон України від 21.02.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
2. Глобальна та національна безпека: словник-довідник / уклад.: Г.П.Ситник, О.І.Пошедін, М.М. Шевченко, С.П.Завгородня, М.Г.Орел; за заг. ред. Г.П.Ситника. К.: НАДУ, 2016. 164 с.
3. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. К. : НІСД, 2016. 528 с.
4. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус : навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. Ірпінь : [б. в.], 2000. 304 с.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14 вересня 2020 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD+#w1_9

6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
7. Проневич О.М. Охорона здоров'я населення як сфера адаптації законодавства України до актів *acquis communautaire*. *Вісник ХНУВС*. 2017. № 2 (77). С. 155–164.
8. Терзі О.О. Концепція адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. К., 2021. 478 с.

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЩО СТИМУЛЮЮТЬ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Горб-Гаврильченко Інна Вікторівна

кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри терапевтичної

стоматології та стоматології ФПО

Дніпровський державний медичний університет

В умовах нашого сьогодення однією з проблем системи вищої медичної освіти є те, що в ній, як і раніше, панує інформаційна парадигма, тобто проста передача інформації та знань студентам [1]. І, нерідко, однією з основних цілей системи освіти є лише підготовка кваліфікованого учасника виробничого процесу, що так необхідний суспільству. А як же бути з творчими потенційними можливостями особистості, які залишаються незатребуваними?

Такі випускники вишів, з недостатньо розвиненим творчим мисленням, надалі можуть відчувати труднощі у сприйнятті нової інформації, яка з швидким розвитком новітніх технологій, постійно ускладнюється, у прийнятті рішень у нестандартних ситуаціях. Вони не здатні вловлювати зв'язки між поняттями та явищами, що навіть трохи відрізняються від звичних. Тому основним завданням освітніх установ має бути сприяння розвитку креативного, творчого, а не стандартного мислення, заснованого на засвоєнні інформації [2,3].

Для формування такої особистісної креативності потрібна спеціальним чином організоване освітнє середовище. Традиційні методики розвитку креативності, такі, наприклад, як розв'язування нестандартних завдань, безумовно також дуже корисні. Але в результаті їх застосування студенти

досить часто просто запам'ятовують деякі нові способи вирішення та згодом відтворюють засвоєні дії. А для формування креативності як особистісної властивості потрібний різносторонній системний вплив на студентів.

У зв'язку з впровадженням on-line навчання в багатьох вузах впроваджено систему управління навчанням Moodle, яка включає інструменти, необхідні формування креативності. Викладач розробляє навчальний курс, який є основним елементом контенту системи Moodle. Для підтримки освітнього процесу, в рамках курсу, викладач може організувати такі види пізнавальної та комунікативної діяльності: взаємодія які навчаються між собою та з викладачем через форуми та чати; надання навчального контенту в електронному вигляді на веб-сторінках; перевірка якості навчання за допомогою тестування та виконання контрольних завдань. За допомогою цих інформаційних освітніх технологій відбувається тісна взаємодія між викладачем та студентом в умовах дистанційної освіти.

В електронному курсі навчання студентам можна запропонувати електронні завдання творчого характеру, що вимагають розгорнутої відповіді у вигляді файлу (оригінальне вирішення завдання, написання есе, презентація проекту); участь в опитуванні, що передбачає постановку викладачем питання, на яке неможливо дати однозначну відповідь чи пошук спільної думки у процесі дослідження проблеми; проходження різних типів тестових завдань (відповідь на питання з кількома варіантами, з бінарним вибором типу «вірно-невірно, відкритого типу, на відповідність» та ін.).

Студентам можна запропонувати такий елемент, як «Електронна лекція», що дозволить вивчати навчальний матеріал у цікавій та гнучкій формі та сприяти розвитку творчого мислення. Для оптимізації сприйняття та розвитку дивергентного мислення наприкінці кожної електронної сторінки лекції можна запропонувати питання, відповідь на яке визначає подальшу освітню траєкторію студента. Інший елемент електронного курсу «Форум» надає середовище для педагогічної взаємодії та обговорення різних питань із

можливістю оцінки повідомлень учасників. Створювати та редагувати зміст визначень ключових термінів електронного курсу у процесі позааудиторної самостійної роботи дозволяє елемент «Глосарій». Таким чином, комунікаційні технології дозволяють по-новому реалізовувати методи, що активізують творчу активність, особливо в умовах on-line навчання.

Окрім вищевказаного, функціонал системи управління навчанням Moodle доповнений ще цілим рядом зручних інструментів для формування креативності учнів.

Одже, можна стверджувати, в сучасній інформаційному освітньому середовищі, до якого належить система управління навчанням Moodle, є досить зручні каталізатори творчого процесу, але вони проявлять себе лише в тому разі, якщо сам викладач буде ставити перед студентами творчі завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко Ю.М. Проблеми організації науково-дослідної діяльності студентів у вузі /Ю.М.Кравченко// Проблеми освіти, 2010. – №63. – С.62-63.
2. Драч І.І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти / І.І. Драч // Проблеми освіти: наук. зб. / Кол.авт. - К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. - 2008. - Вип. 57. - С.44-48.
3. Борисенко Л.Л. Психолого-педагогічні аспекти управління науково-дослідною роботою студентів економічних спеціальностей/ Л.Л.Борисенко // Проблеми освіти, 2012.– №70.– С.18-23.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

УДК 330.34: 371

Каранфілова Олена Володимирівна

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, політології, психології та права
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Трандафір Валерія Олегівна

*студентка
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Анотація. В дослідженні розглядаються основні тенденції розвитку української освіти на сучасному етапі. Зазначається, що зростання ролі освіти в умовах глобальних викликів зумовлено економічними та соціальними перетвореннями у сучасному світі, що вимагає організації якісно нової системи освіти, яка здатна забезпечити їх оперативну адаптацію до умов інноваційного розвитку. Здійснюється аналіз соціально-економічних та гуманітарних наслідків російської агресії для української освіти.

Ключові слова: освіта, інтеграція, навчальний процес, гуманізація.

TRENDS AND PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE

Abstract. The study examines the main trends in the development of Ukrainian education at the current stage. It notes that the growing role of education in the face of global challenges is due to economic and social transformations in the modern world, which requires the organization of a qualitatively new education system capable of ensuring prompt adaptation to the conditions of innovative development. The study analyses the socioeconomic and humanitarian consequences of Russian aggression against Ukraine for Ukrainian education.

Keywords: education, integration, educational process, humanization.

Зростання ролі освіти в умовах глобальних викликів зумовлено економічними та соціальними перетвореннями у сучасному світі, що вимагають організації якісно нової системи освіти, яка здатна забезпечити їх оперативну адаптацію до умов інноваційного розвитку.

Інтеграція України у світовий простір в умовах сучасних глобалізаційних процесів та російської військової агресії вимагає докорінних змін не лише в економіці, а й у системі освіти на всіх рівнях [1].

Саме освіта є засобом відтворення і нарощування духовного, інтелектуального потенціалу нації, національного й патріотичного виховання громадян, чинником модернізації виробництва, розвитку економіки, підвищення авторитету держави у світовому просторі. Війна внесла свої корективи у всі галузі, зокрема і освітню. За результатами сучасних соціологічних досліджень, в економіці майже відсутні кошти на інвестиції. Тому зростання інвестицій в різні галузі, зокрема і в освітню, можливе лише завдяки залученню зовнішніх ресурсів. На шляху до перемоги важливо проявляти стійкість й мобільність, швидко реагувати на зміни і виклики, потреби суспільства та з їх урахуванням розвивати систему освіти України, здійснювати підготовку конкурентоздатних фахівців, здатних розбудовувати економіку нашої держави на демократичних засадах [5].

Проблеми й тенденції функціонування та розвитку освіти розглядалися провідними дослідниками В.Андрущенком, С.Гончаренком, Р.Гуревичем, І.Зязюном, О.Коберником, В.Кременем, В. Луговим, В.Мадзігоном, С.Ніколаєнком, О.Овчаруком, В.Олійником та ін. У їхніх дослідженнях ставляться ключові питання розвитку освітньої галузі, але багато проблем залишаються невирішеними через відсутність системного погляду на їх виникнення. Виходячи з цього, особливого значення набуває системне дослідження світових та національних тенденцій в освітній сфері України, а також виявлення проблем, що негативно впливають на розвиток освіти, та їх причин.

Соціальна філософія прагне здійснити аналіз соціально-економічних та гуманітарних наслідків російської агресії для українського суспільства. Це свідчить про актуальність та важливість пошуку основних напрямів розвитку освіти України. У контексті цього особливої актуальності набуває визначення основних тенденцій розвитку освіти в Україні на сучасному етапі.

Ціль дослідження полягає у визначенні й характеристиці основних тенденцій розвитку освіти, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності системи освіти в Україні.

Сьогодні існують різні підходи до опису тенденцій розвитку освіти в Україні. Зазвичай у науковій літературі це: гуманізація освіти; гуманітаризація освіти; державна орієнтація; відкритість освітньої системи; перенесення акценту з виховної діяльності педагогів на продуктивну навчально-пізнавальну, художню і трудову діяльність учнів; проблем навчання; наукові дослідження; активна самостійна робота на основі співробітництва учасників освітнього процесу, створення сприятливих умов для самопізнання і самореалізації учнів.

У сучасному світі відбувається зміна змісту освіти та підходів до навчального процесу (зокрема, впровадження інноваційних підходів до навчання). Освіта перестає трактуватися як досягнення певного рівня знань, а розглядається з позицій «неперервності протягом життя», що має на меті розвиток особистості, формування її духовності й культури, планетарного мислення. Замість традиційно-класичного підходу – рутинного засвоєння значних обсягів стандартизованої інформації, сучасна освіта застосовує компетентнісний підхід – заснований на оволодінні засобами безперервного самостійного набуття нових знань, який розвиває здібності та уміння адаптуватися до складних, швидкоплинних і непередбачених ситуацій. У навчальному процесі більше уваги приділяється самостійній роботі, рівноправним відносинам між педагогом і учнем.

Такі процеси відбуваються в Україні достатньо повільно, зокрема, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) наголошено

на наявності проблем оновлення змісту освіти й впровадження інноваційних технологій навчального процесу .

Постійне, швидке й значне зростання освітніх бюджетів (збільшення фінансування освітньої сфери) як з боку держави, так і з боку приватного сектору відмічаються у переважній більшості розвинених країн. Підтримка розвитку освіти є пріоритетом державної політики та інвестиційно-привабливим об'єктом для приватних інвесторів практично всіх індустріально розвинених держав світу. Крім того, у тих країнах чи сегментах освіти, де державне фінансування все ж скорочується, воно компенсується за рахунок приватного інвестування.

Важливою є тенденція розвитку освіти України, що полягає в інтеграції освіти, науки і виробництва та зумовлює підготовку майбутніх фахівців до реальних умов професійної діяльності та дає змогу впроваджувати в освітньому процесі сучасні досягнення в галузі науки й освіти. Наголосимо, що в контексті реалізації цієї тенденції актуалізується потреба у появі нових спеціальностей, відповідно до запитів виробництва. Для забезпечення цієї тенденції важливим є врахування трьохрівнів інтеграції, зокрема: асиміляція базового інструментарію базової науки з особливостями виробничого процесу; синтез взаємодії наук з потребами й вимогами виробництва; цілісність освітнього процесу, що передбачає формування змісту освіти підготовки фахівців для чітковизначених умов виробництва .

Такий підхід дає змогу комплексно здолати проблеми навчання й виховання; виокремлювати головні компетентності й програмні результати, які мають бути сформовані у здобувачів; формувати комплексне бачення проблеми; реалізовувати індивідуальну траєкторію навчання. Доцільним є розроблення інтегрованих навчальних дисциплін, курсів, сертифікатних програм та ін. Цьому сприяє також участь закладів освіти й представників підприємств у спільних проектах, грантах, залучення зовнішніх стейкхолдерів (роботодавців, практиків виробництва) до освітнього процесу, проведення на базі підприємств практичних й лабораторних занять .

Однією з глобальних тенденцій є кризові явища, які притаманні світовій системі освіти, що викликано перш за все переходом суспільства з індустріального до постіндустріального стану. Слід відзначити, що освітянська криза у нашій державі була зумовлена не лише глобальними, а й національними факторами. Глобалізація та інтернаціоналізація освіти є загальноновизнаними світовими тенденціями, що передбачають:

– активізацію міжнародного (міждержавного, міжрегіонального) обміну, взаємодії та співпраці між суб'єктами освітньої сфери, створення єдиного (зокрема, європейського) освітнього простору, що надає можливість взаємозбагачення національних освітніх систем;

– інтернаціоналізацію змісту освіти, що розвиває планетарне мислення і свідомість, організацію процесу навчання відповідно до сучасних освітніх стандартів, нових інформаційних та навчальних технологій [3, с. 261].

Наслідком цих змін для України є уніфікація освіти, наприклад, вищої освіти через Болонський процес. Але слід зазначити, що попри глобалізацію освіта зберігає національну спрямованість, поєднання з історією і народними традиціями [2].

Необхідно зазначити, що у зв'язку з великою кількістю вимушених переселенців, зросла чисельність людей, які шукають роботу за кордоном, що потребує вирішення низки проблем з їх працевлаштуванням, соціальним захистом, перепідготовкою. Значна кількість молоді змушені продовжити навчання за кордоном. У контексті цього особливої актуальності набуває потреба у створенні освітнього простору, який давав би змогу швидкого розв'язання проблем щодо визнання дипломів та уніфікації освітніх стандартів на різних освітніх рівнях. Це забезпечить конкурентоздатність випускників українських закладів освіти й створить сприятливі умови для їх подальшого навчання та працевлаштування за фахом за кордоном [7].

Наступною тенденцією розвитку освіти на сучасному етапі є інтернаціоналізація освітнього процесу, що дає змогу інтегрувати в систему освіти України міжнародну, міжкультурну компоненти. Документом, що

регламентує цей процес, є Резолюція Організації Об'єднаних Націй “Перетворення нашого світу: порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року”. Це сприятиме появі нових провайдерів освіти, оновленню форм її здобуття, забезпечуватиме диверсифікацію кваліфікацій і свідоцтв про одержання освіти, міжнародну мобільність здобувачів і педагогів, збільшення попиту на освіту впродовж життя, надходження приватних інвестицій. Зауважимо, що інтернаціоналізація вищої освіти виокремлена як одна із стратегічних цілей у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2023рр., яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України No286-р від 23 лютого 2022р. Важливо підкреслити й активне намагання закладів освіти реалізувати різні напрями інтернаціоналізації, що зумовлює необхідність оновлення змісту підготовки майбутніх фахівців, технологій та методів навчання загалом [4].

Зростання наукоємності освіти та інтеграція «освіти – науки – виробництва» є загальноновизнаними позитивними тенденціями, які обумовлюють появу нових галузей знань (спеціальностей, навчальних дисциплін), їх інтеграцію і міждисциплінарність. Проте в Україні цей процес не характеризується активністю. Прискорення процесу «старіння» знань через пришвидшення оновлення технологій і техніки під впливом науково-технічного прогресу вимагає впровадження системи «безперервної освіти впродовж життя». Крім того, така тенденція обумовлює «інфляцію» професійних, а отже й освітніх стандартів, відмову від вузької професійної спеціалізації освіти, зміни співвідношення загальноосвітніх та вузькоспеціалізованих предметів, розширення набору інноваційних методів навчання та програм практичної підготовки фахівців.

«Безперервне навчання» й в Україні визначено одним з пріоритетів загальнодержавної політики, що відповідає світовим тенденціям.

Іншими актуальними тенденціями розвитку світової й національної освітньої сфери є: збільшення термінів навчання й підготовки кваліфікованих фахівців; впровадження нових телекомунікаційних моделей освіти; розширення

академічних свобод, демократизація освіти, її гуманізація та гуманітаризація; підвищення транскордонної освітньої мобільності; зростання індивідуалізації освітніх маршрутів (начальних траєкторій), внутрішньої освітньої мобільності; розширення впливу громадської думки на прийняття управлінських рішень в освітній сфері, тощо.

Всю сукупність проблем доцільно згрупувати за певними функціональними підсистемами сфери освіти, зокрема: забезпеченість абітурієнтами та доступність освіти; забезпеченість робочими місцями (для професійно-технічної та вищої освіти); результативність та ефективність освіти; її якість; законодавчо-нормативне, методичне, наукове, кадрове, фінансово-економічне, матеріально-технічне, соціально-психологічне, організаційне, інформаційне та інноваційне забезпечення навчального процесу.

Таким чином, до основних тенденцій розвитку освіти відносимо:

- спрямованість її на задоволення потреб економіки країни та її відновлення і розвиток;
- інтеграцію освіти, науки і виробництва; інтернаціоналізацію освітнього процесу;
- збереження національної й культурної самобутності українського народу.

Важливим також є врахування пріоритетності людини в системі освіти, підвищенні соціального статусу науково-педагогічних і педагогічних працівників у суспільстві; оновлення матеріально-технічної бази відповідно до сучасних потреб виробництва; безпечність освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні програми реалізації кожної з виокремлених тенденцій розвитку освіти в Україні [3].

Отже, існуюча сфера освіти України має значні потужності й науковий потенціал, що при вирішенні виявлених проблем може забезпечити прискорений інноваційний розвиток цієї сфери. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є розробка та впровадження комплексної багатоваріантної інвестиційної політики, що, з урахування сучасних світових

тенденцій, забезпечить інноваційний розвиток на різних рівнях освітньої системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук Р.Л. Законодавче регулювання якості вищої освіти в Україні: стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича: зб. наук. пр.* Чернівці: Рута, ЧНУ, 2010. Вип. 550. С. 10-14.
2. Іщенко А. Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка /Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>
3. Матюх С.А. Вплив глобалізаційних процесів на формування освітніх послуг вищих навчальних закладів. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2014. №3. Том 2. С. 259-263.
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2023 роки, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 286-р від 23 лютого 2022 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.
5. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник/ за заг.ред. С.М.Шкарлета. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf>.
6. План відновлення: освіта і наука (проєкт станом на 03.08.2023). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>.

7. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ, 2022. 277с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf.

ПОДОЛАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Лазор Наталія Володимирівна

старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов

Одеський національний медичний університет

Мокрієнко Еліна Миколаївна

старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов

Одеський національний медичний університет

Успішність процесу навчання значною мірою залежить від успішності комунікативної взаємодії усіх елементів освітнього процесу. Саме тому особливого значення набуває аналіз соціальних, психологічних, тощо бар'єрів сприйняття інформації (комунікаційних фільтрів) при організації і здійсненні навчального процесу.

Комунікативні бар'єри – це перешкоди, що зумовлюють викривлення або спотворення інформації у процесі передачі, яке може трапитися на будь-якій стадії процесу комунікації. Ці бар'єри можна класифікувати як:

- фізичні, або ситуаційні: простір, дистанція та час, які відділяють відправника (викладача) від отримувача (студента), які стають особливо відчутними при дистанційних формах навчання;
- гностичні: неврахування відправником (викладачем) рівня розуміння отримувача (студента), наприклад, використання занадто складної спеціальної термінології, використання занадто складного синтаксису в усному мовленні, тощо. Особливі складнощі становлять тезаурусні бар'єри, в яких виражаються низький рівень інтелектуального розвитку, відсутність навичок творчої діяльності, тощо.
- естетичні: несприйняття учасниками освітньої комунікації зовнішнього вигляду, міміки, тембру голосу один одного, тощо;

- емоційні: негативні емоції учасників комунікації, зумовлені об'єктивними, або суб'єктивними причинами, що деформують сприйняття інформації;
- психологічні: такі як вплив негативного минулого досвіду студентів, що часто призводить до пізнавальної та комунікативної пасивності суб'єкта навчання, тощо.

Часто комунікаційні бар'єри у освітньому процесі зумовлені домінуванням рольової позиції викладача. Нездатність чи небажання долати ці бар'єри, як правило, призводить до зниження ефективності навчального процесу. Тому викладач закладу вищої освіти має вибудовувати власний комунікативний вектор, орієнтуючись на повноцінну діалогічну взаємодію зі здобувачем, оскільки саме вона формує основу продуктивного навчання.

Подолання комунікативних тар'єрів потребує має стати предметом першочергової уваги викладача на всіх рівнях і стадіях навчального процесу, починаючи з етапу створення навчального курсу дисципліни [1]. Саме враховуючи особливості курсу (характер навчальної дисципліни, структура курсу, презентація змісту, аудиторне/дистанційне/змішане навчання, характеристики цільової аудиторії (отримувача інформації), тощо) можна уникнути більшості бар'єрів фізичного та гностичного характеру вже на стадії дизайну навчального курсу.

Досить складними у подоланні є тезаурусні бар'єри, які є результатом недостатнього інтелектуального і освітнього рівня здобувача освіти. Часто говорять про загальний тезаурус особистості, маючи на увазі сукупність знань, якими вона володіє. Тезаурус – це частина навколишнього світу, що освоєна особистістю, а отже освіту можна розглядати як розширення тезауруса особистості.[2] Тому структура навчального курсу має орієнтуватися не на “ідеального” студента, а враховувати можливі “білі плями” у загальних знаннях здобувачів, які можуть стати перешкодою для якісної освітньої комунікації і як наслідок - для успішного засвоєння навчальної інформації.

Складно піддаються подоланню бар'єри, зумовлені особистими якостями викладача чи студента (недовіра, авторитарність, відсутність почуття гумору,

тощо), особливо, якщо учасники освітнього процесу не налаштовані на пошук консенсусу.

Психологічний бар'єр - це внутрішня перешкода психологічної природи (небажання, страх, непевність і т.п.), що заважає людині успішно виконувати певну дію. Серед психологічних бар'єрів можна виділити три групи: 1) бар'єри зумовлені особистісними та професійними характеристиками викладача; 2) бар'єри спричинені психологічними та/чи фізичними особливостями студента; 3) бар'єри викликані несприятливими чинниками матеріального чи соціального середовища, в яких відбувається освітня комунікація. [3, с.79] Очевидно, що для усунення цих перешкод необхідно налагодження діалогу між учасниками освітньої комунікації.

Гірняк та Васильків [3] пропонують принаймні чотири стратегії ведення діалогу: порозуміння (тобто досягнення суголосся значень, смислів, сенсів), переконання (логічне доведення, пропаганда, вербальне навіювання, сугестія), співробітництво (схвалення поглядів і дій, емпатія, взаємодопомога тощо), авторитету (експертування, атрактивні впливи, опертя на традиції, упередження, соціальні норми).

Своєчасний зворотній зв'язок є ключовим моментом у своєчасному виявленні труднощів комунікації між викладачем і студентом, тому безперервне формувальне оцінювання має бути обов'язковим компонентом навчального процесу і містити оцінювання задоволеності здобувачів освіти як процесом, змістом і результатами навчання, так і якістю комунікації з викладачем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zimmerman, W., Altman, B., Simunich, B., Shattuck, K., & Burch, B. (2020). Evaluating online course quality: A study on implementation of course quality standards. *Online Learning*, 24(4), P.147-163. <https://olj.onlinelearningconsortium.org/index.php/olj/article/view/2325>

2. Величко, Л. П. Природничо-науковий тезаурус учня як ознака його компетентності. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. Липень, 2022. №.17. С. 376-377.
3. Гірняк А., Васильків О. Психологічні бар'єри у взаємодії викладача і студентів та шляхи їх ефективного подолання. *Психологічні перспективи*. Липень, 2019. Випуск 33. С.79-90

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Медянова Олена Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Шень Вей

студент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Сьогоднішня вища освіта орієнтована на вільний розвиток людини, на творчу ініціативу, самостійність здобувачів. Професійна реалізація, особливо у соціономічних професіях, базується на автоматизованих комунікативних навичках як в області обробки інформації, так і в міжособистісних, соціальних сферах. Незалежно від сфери застосування комунікативні вміння включають здатність розмірковувати, порівнювати, оцінювати отриману інформацію, також знаходити недостатню інформацію в довідковій літературі, глобальних мережах та в особистісному досвіді, інтерпретувати її з урахуванням понять і уявлень, аргументувати свою точку зору. Тобто бути здатним до самостійності у міркуваннях, поведінці, рішеннях та напрямках саморозвитку, бути автономним від впливу авторитетів, оточення чи надв'язуваних стереотипів, що вже не відповідають вимогам дійсності.

Вміння спілкуватися, співпрацювати, розуміти себе та інших є найбільш цінними якостями у новій соціально-економічній та культурній ситуації. Комунікативна підготовка, як і раніше, спирається на передачу формальних знань, все більш уваги приділяється формуванню практичних умінь у міжособистісній, учбовій та професійній сферах діяльності майбутніх фахівців.

Тому актуальним стає своєчасний моніторинг рівня розвитку комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти у процесі навчання,

для своєчасної корекції та розвитку ЗВН, яких не вистачає у особистості для успішної професійної реалізації.

У сучасній психологічній літературі існує багато досліджень, присвячених розвитку комунікативної компетентності. Проблематикою комунікативної компетентності у професійному спілкуванні займалися зарубіжні (Ю. Хабермас, Н. Хомський, Дж. Уаймен, М. Аргайл, Р. Белл, Д. Адаір, Д. Бернет, Д. Хаймс, та ін.) та вітчизняні (С. Максименко, І. Бех, М. Заброцький, Т. Пономаренко, С. Паршук, С.Шевченко, М. Мамарчук, О. Юхимець, ін.) вчені. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців досліджували З. Калмикова, Н. Кіржа, Н. Кожем'яко, О. Кокун, Л. Мамчур, Н. Рабецька, В. Черевко та ін.

Однозначне тлумачення поняття «комунікативна компетентність» на сьогоднішній день в психологічній науці відсутнє, тому «що вчені (психологи, лінгвісти, соціолінгвісти, психолінгвісти, лінгводидакти) мають різні підходи до визначення та розуміння комунікативної компетентності, її компонентів» [8 с.144].

Рівню узагальнення поглядів на комунікативну компетентність відповідаю заключення К. Галаціна та А. Хом'яка: *«комунікативна компетентність як особистісне новоутворення, що забезпечує можливість людини конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, спілкуватися, творчо вирішувати різні професійні завдання»* [1, с.104].

Ряд дослідників визначають що період навчання у ВНЗ є найбільш результативним для розвитку комунікативної компетентності професіонала, а в якості чинників її розвитку у цей період становлення професіоналізму виокремлюють: психологічні, соціальні, особистісні, соціокультурні, естетичні, лінгвістичні (мовні) та інші аспекти.

В руслі компетентнісного підходу частіше використовується структура запропонована І. Зимнією [7, с.38], що включає: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-змістовний та емоційно-вольовий аспекти комунікативної компетентності.

Г. Кошонько та О. Лужецька пропонують свою структуру комунікативної компетентності, яка, за їх думкою, складається з таких компонентів [4]:

➤ гностичний – система загально-теоретичних знань про спілкування, та своїх особистісних індивідуально-психологічних характеристик та можливостей, здатність до творчого рівня спілкування:

➤ конативний – система вмінь: загальні та специфічні комунікативні вміння; культури мовлення; перцептивно-рефлексивні вміння; організаційні вміння в аспекті комунікативної діяльності;

➤ емоційний – гуманістична спрямованість особистості; повага до внутрішнього світу оточуючих та самого себе; позитивна Я-концепція; емоційний інтелект особистісний та професійний.

Поєднуючи ці тенденції ми використали в нашому дослідженні таку структуру комунікативної компетентності: 1) мотиваційно-ціннісного компонента готовності майбутніх спеціалістів до професійної комунікації (Тест для визначення комунікативних здібностей студентів, розроблений Р. Гумінною [3, с.123-124, 212-214]); 2) комунікативна толерантність («Діагностика комунікативної толерантності» В. Бойко [5]); 3) невербальна комунікація (Методика експертної оцінки невербальних комунікацій А. М. Кузнецова [2, С.202-204]).

Дослідження проводилося у 2020 р. [6] з залученням студентів-медиків Одеського національного медичного університету (31 учасник) та у 2023 р. з залученням студентів-психологів Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова (18 учасників).

Метою дослідження був моніторинг стану комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, що отримують соціономічні професії, після цільоспрямованого розвитку комунікативних можливостей їх особистості в межах учбового процесу. Тому залучалися студенти 3-4 курсів.

З'ясовано, що узагальнюючий показник мотиваційно-ціннісної готовності до комунікації майбутніх медиків та психологів статистично значимої різниці не має, однак середній рівень у медиків $13,26 \pm 2,19$ відповідає більш високому рангу їх реалізації – репродуктивному та конструктивному

рівню. Репродуктивний рівень характеризується обмеженими комунікативними потребами, нестачою повного та якісного розуміння цілей комунікації, ролі професійної комунікативної компетентності. Більш високий конструктивний рівень, характеризує студентів з невеликою кількістю комунікативних потреб, інтересів та цілей, однак мотиваційна компонента професійної комунікативності в них вже сформована. Для студентів–психологів цей показник $12,83 \pm 2,01$ відповідає репродуктивному та найнижчому адаптивному рівню, при якому студенти не усвідомлюють значення професійної комунікації, майже не проявляють зацікавленість в розвитку комунікативної компетентності.

Аналіз отриманих результатів дозволив виокремити у студентів-медиків більший рівень розвитку невербального репертуару (його різноманітності, гармонійності та диференційованості). Ця різниця статистично значима коефіцієнт Стьюдента $t = -4,032$ $p \leq 0,001$ при $n = 49$, $f = 48$.

Однак у студентів-психологів значно більше розвинуті інші характеристики невербальної комунікації – чутливість, сенситивність до невербальної поведінки іншого ($t = 6,326$ $p \leq 0,0001$) та здатність до управління своїм невербальним репертуаром адекватно цілям та ситуаціям спілкування ($t = 2,673$ $p \leq 0,05$). В цілому це приводить к більш високому загальному рівню розвитку невербальної комунікації майбутніх психологів ($t = 3,170$ $p \leq 0,01$).

По показникам комунікативної толерантності статистично значні розбіжності з'ясовані лише по одному показнику. Майбутні медики більш категоричні та незмінні що до оцінок відносно оточуючих ($t = -3,705$ $p \leq 0,001$).

Таким чином, досліджені студенти медики менш толерантні при спілкуванні з іншими, незважаючи на різноманітність невербальних проявів, мають нижчий рівень володіння саморегуляцією своєї невербальної поведінки та недостатньо чутливі до невербальних проявів оточуючих. Но рівень розуміння важливості розвитку комунікативної компетентності, як базового чинника, майбутнього професіоналізму усвідомлюють більш зріло, ніж їх колеги по соціономічній діяльності – майбутні психологи. Для подальшого

розвитку комунікативних можливостей досліджених студентів-медиків бажано б було направити зусилля на розвиток конкретних практичних навичок невербальної комунікації та більш свідомого толерантного відношення до індивідуальності інших людей. А для майбутніх психологів бажано б було усвідомити цінність комунікативної майстерності у професійній самореалізації.

Наше дослідження підтверджує актуальність регулярного моніторингу розвитку компонентів комунікативної компетентності, та відповідне корегування зусиль по її розвитку, з урахуванням з'ясованих особливостей розвитку комунікативних ЗУН студентів соціономічних професій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галацин К., Хом'як А. Комунікативна культура майбутнього фахівця: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019 – 132 с.
2. Гарькавець С. А. Психологія невербальної комунікації. Северодонецьк : Видавництво «Петіт», 2015. – 214 с.
3. Гуменна І. Р. Підготовка майбутніх лікарів до професійної комунікації на засадах міждисциплінарної інтеграції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Гуменна Іванна Романівна. - Захист 28.09.16. Рівне : НУВГП, 2016. 270 с.
4. Кошонько Г., Лужецька О. Професійна комунікативна компетентність психолога як умова його успішної діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки.* 2 (110) 2018. С. 102–114.
5. Лемак М.В., Петрище В. Ю. Психологу до роботи: діагностичні методи: збірник. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 613 с.
https://wp.nmc-ptp.rv.ua/DOK/MZPsSI/Psyhologu_dla_roboty.pdf
6. Медянова О.В. Формування емоційного інтелекту медиків як завдання управління вищою медичною освітою / *Роль соціального та емоційного інтелекту як найважливіших soft-skills XXI століття в освітньому процесі* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 6 березня – 16 квітня 2023. Одеса : Видавничий

дім «Гельветика», 2023. С.269-271.

7. Скворцова С.О., Вортникова Ю.С. Професійно-комунікативна компетеність учителя початкових класів: [монографія]. Харків : «Ранок-НТ», 2013. 290 с.
8. Шевченко С.В., Фалько Н.М. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів. *Габітус*. Випуск 18. Т.2. 2020. С.143-148. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.18.2.26>

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИВЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нагачевська Світлана Анатоліївна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філософії, біоетики та іноземних мов

Одеський національний медичний університет

Впровадження дистанційних форм навчання, набувши широкого вжитку під час пандемії, в умовах воєнного стану стає головною формою здобутку вищої освіти. Засобом адаптувати систему освіти до потреб часу і не втратити якості стає гнучке поєднання форм синхронного та асинхронного навчання.

Особлива увага, що приділяється базовому курсу медичної термінології «Латинська мова та медична термінологія», яку вивчають студенти медичних вишів на першому курсі, зумовлена тим, що дисципліна закладає базис професійної лексики на все подальше фахове життя студента. Якість знань впливає на розуміння термінології і її активний ужиток, стає підґрунтям для засвоєння спеціальних дисциплін. Застосування інноваційних технологій у цій галузі знань, включно з дистанційною формою навчання, відповідає рекомендаціям щодо сучасних освітніх стратегій [1].

В Одеському національному медичному університеті на час воєнного стану обрано змішану форму синхронного та асинхронного формату викладання, яка поєднує швидкий зворотній зв'язок від педагога, організацію групових активностей, розвиток навичок комунікації, мотивацію до навчання в процесі спілкування з доступністю навчальних матеріалів у зручній для здобувача освіти час, розвитком навичок самоорганізації та вміння вчитися [8, с.93]. У якості навчальної платформи, що забезпечує функції розміщення методичних матеріалів, спілкування між суб'єктами навчання, обрана платформа Teams. До зручностей цієї платформи можна віднести легкість і необмежений обсяг розміщення матеріалів, безліч робочих інструментів з формування різних типів завдань, наочні засоби викладення матеріалу,

інтерактивність, зручні інструменти менеджменту. Є певні особливості, які слід приймати до уваги : платформа досить вибаглива до якості операційної системи і може конфліктувати з іншими програмами типу Zoom.

В рамках дистанційного курсу збережено традиційний розподіл на вивчення анатомічної, клінічної та фармацевтичної термінології, заняття проводяться за розкладом у реальному часі. Поточний контроль засвоєння матеріалу відбувається у формі фронтального або вибіркового усного опитування, а також різного типу тестових завдань. Письмові домашні завдання з указанням терміну виконання розміщуються викладачем у навчальних групах у вкладці “Завдання”, куди здобувачі вищої освіти надсилають їх у зручній для себе час. Дієві та наочні форми контролю і зворотнього зв’язку дають можливість викладачеві оцінити ступінь готовності групи та окремих студентів до заняття. Допоміжним ресурсом у опануванні дисципліни є відеофіксація практичних занять, яка створює сприятливі умови для здобувачів, що не мають можливості бути присутніми на занятті в зв’язку з загрозою для життя, перебоями у постачанні електроенергії або тимчасовою відсутністю інтернету. Крім того, здобувачі мають можливість задавати питання, отримувати роз’яснення не тільки під час безпосереднього спілкування у форматі відеоконференцій, але й у режимі письмових повідомлень в чаті групи.

Одним з засобів покращення мотиваційної сфери дистанційного навчання є практика залучення онлайн-платформ типу Quizlet, ігрових додатків типу сервісу Kahoot!, стимулювання студентів до створення презентацій і доповідій на теми, пов’язані з появою ,функціонуванням та розвитком медичної термінології. Такі виступи практикуються у групах, проходять конкурсний відбір на засіданні гуртка латинської мови, що функціонує на кафедрі, і, за умови отримання рекомендації, публікуються у збірнику робіт щорічної студенської конференції. Для здібних студентів це стає першим кроком до подальшої наукової діяльності.

Таким чином, незважаючи на виклики та випробування, пов’язані з війною,

залучення до викладання латинської мови та медичної термінології сучасних методик, дистанційних технологій та віртуальних платформ робить можливим опанування предмету, формує навички самоосвіти, покращує інформативні компетентності здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Peimani N. Kamalipour H. Online education and the COVID-19 outbreak: A case study of online teaching during lockdown. *Educ. Sci.* 2021, 11. <https://doi.org/10.3390/educsci11020072>.
2. Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. №75, Т. 3. 2021. С. 91-96. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.18>.

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПЕДАГОГІКИ І ФІЛОСОФІЇ

Русалкіна Людмила Георгіївна

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри філософії, біоетики та іноземних мов
Одеський національний медичний університет*

Актуальність вивчення взаємодії філософії та педагогіки пов'язана з тим, що зв'язок між ними органічний і простежується на всіх етапах розвитку духовної культури людства. В полі зору філософії та педагогіки – питання природи людини, шляхи формування особистості та сенсу життя, цілепокладання діяльності. Навіть суто педагогічні питання про зміст освіти можливі лише за умови, коли попередньо осмислені та подані «загальні цілі освіти, виражені переважно у термінах філософії та соціології» [1]. Філософські дослідження відіграють роль провідного чинника розробки освітніх та наукових стратегій. З'ясування взаємозв'язків між філософією та педагогікою набуває все більш важливого значення в міру того, як «діяльність з навчання та виховання підростаючих поколінь стає, а в найближчі десятиліття остаточно стане основною галуззю громадського виробництва; вона відволікатиме на себе значну частину сил будь-якої нації; безпосередньо в ній та у сферах діяльності, що її обслуговують, будуть зайняті десятки мільйонів людей» [2, с. 126]. Ці слова також демонструють актуальність цього дослідження.

Педагогіка – це наука про навчання та виховання, про закономірності даних процесів та становлення особистості в них. Роль філософії для будь-якої науки незаперечна. Це доведено тисячолітньою практикою. В історії філософії можна назвати велику кількість напрямів, таких як ідеалізм, реалізм, екзистенціалізм, постмодернізм тощо. Педагогіка виокремилася з філософії у період, коли почалася диференціація наук із Нового часу.

П. Наторп, Ф. Паульсен, і потім З. І. Гессен вважали педагогіку «прикладною філософією», наукою, «відгалуженою» від філософії. Як особливу

науку педагогіку вперше виділив із системи філософських знань Ф. Бекон, а основоположником наукової педагогіки вважається

Я. А. Коменський, який сформулював перші закони навчання та виховання у знаменитій праці «Велика дидактика» (1632). У цей час відбулося народження педагогічної системи. Педагогіка виділилася з філософії, являючи собою нову галузь наукового знання з власним предметом дослідження, проблемним полем, «мовою» та понятійним апаратом. Такі філософсько-педагогічні системи були сформовані в працях філософів епохи Просвітництва Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо,

І. Г. Песталоцці, Ф. А. В. Дистервега та ін. Класична філософія зосередилася на створенні завершених та всеосяжних систем, які претендували на статус абсолютної істини у питаннях навчання та виховання. Г. В. Ф. Гегель визначав педагогіку як «мистецтво робити людей моральними: вона розглядає людину як природну істоту і вказує шлях, слідуючи яким він може знову народитися, перетворити свою першу природу на другу, духовну, таким чином, що це духовне стане для його звичкою» [3, с. 58]. І. Ф. Герbart під впливом ідей німецького Просвітництва та класичної німецької філософії (І. Кант, І. Фіхте, Г. В. Ф. Гегель та ін.) зробив спробу розробити систему педагогічної науки на основі ідеалістичної філософії. В. Дільтей заклав фундамент гуманітарної педагогіки та загальнофілософських позицій, обґрунтував важливість для педагогіки результатів історичних та соціологічних досліджень.

Г. В. Ф. Гегель визначав педагогіку як «мистецтво робити людей моральними: вона розглядає людину як природну істоту і вказує шлях, слідуючи яким він може знову народитися, перетворити свою першу природу на другу, духовну, таким чином, що це духовне стане для його звичкою» [3, с. 87]. Слід зазначити роль філософсько-методологічних засад у педагогічному дослідженні. Дані принципи втілюють у найзагальнішому вигляді уявлення про сутність світу та людини, про ставлення людини до світу та людини до людини. Філософія дає вченому-педагогу вихідні орієнтири пізнавальної діяльності (форми, рівні, передумови та загальні підстави педагогічної дійсності), знання

про умови, соціально-історичний контекст пізнання. Сучасне педагогічне знання містить історичні, психологічні, соціологічні, історичні, культурологічні компоненти, що неминуче призводить його до різних форм співробітництва та кооперації. Когнітивною формою педагогічної науки дедалі більше стають науково-дослідні проекти. Зростає «вага» проєктивної складової у педагогічному знанні. Сучасна педагогіка розвивається та функціонує в умовах кризових явищ, з якими зіткнулася людська цивілізація. На даний момент неможливо обійтися без прояснення філософських підстав будь-яких педагогічних нововведень, тобто причин та умов їх породження, уявленнями про людину, її буття та пізнання, культуру. Можна дійти висновку, що філософські підстави, теоретико-пізнавальні, світоглядні передумови та педагогічні теорії не втрачають зв'язок з конкретним соціально-історичним ґрунтом, культурними, національними і релігійними традиціями, частиною яких є людина як предмет виховання та освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть /В.Андрущенко // Вища освіта України. 2001. № 1. С. 11-17.
2. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки: Навчальний посібник: Вид. 2-ге, доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 375 с.
3. Шинкарук В. Логика, диалектика и теория познания Г. Гегеля. К.: Издательство Киевского ун-та, 1962. 295 с.

ГУМАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ В ВУЗІ

УДК: 165 / 168: 001.8 (043.3)

Савусін Микола Павлович

вчитель фізики

Одеський ліцей «Олімпієць»

Анотація. Нині активізуються так звані *точки росту науки* на межах фізики, хімії, біології, генетики та *позанаукового* знання. Еволюція фізики пов'язана з розвитком духовності людства. Навчання фізиці має допомогти зростанню духовності молоді.

Ключові слова: фізика, точки росту науки, поза-наукове знання, свідомість, духовність.

Annotation. Currently, the so-called growth points of science on the borders of physics, chemistry, biology, genetics and non-scientific knowledge are being activated. The evolution of physics is connected with the development of humanity's spirituality. Teaching physics should help the spiritual growth of young people.

Keywords: physics, growth points of science, non-scientific knowledge, consciousness, spirituality.

1. Навчання фізиці допоможе розвитку гуманітарного знання й духовності.

Духовно-натхненна налаштованість викладача фізики дозволяє нагадувати студентам про той взаємозв'язок, який існує за межами грубо-фізичного плану, зв'язок людини і всього іншого. Цей *настрій*, переданий сухачам, допомагає також і самим їм бачити ситуацію у більшому масштабі, розглядати далекосяжні можливі наслідки, він сприятиме випускникові ВУЗу досліджувати надані можливості, а потім підсобить їх реалізувати.

У наш час ми покладаємо надію, що фізика дасть нам, потужні методи і засоби для збереження та відновлення екологічного середовища. *Адже, згідно з теоретико-системними закономірностями, те середовище, на яке економіка*

тисне, те природне середовище, котре економіка деформує, слід відновлювати і розвивати такими ж темпами, якими розвивається сама економіка. Інакше, деградуючи, довкілля призвело би до деградації і самого виробництва [1].

Але досягнення фізики можуть створити умови й для підняття духовного потенціалу людини. Вочевидь, відкриття чи винаходи вдається отримати й не втратити для практики лише тоді, коли суспільство морально, духовно дозріває до їх широкої підтримки.

Нижче ми наведемо деякі приклади тих проблем фізики, осмислення та розв'язування котрих можуть сприяти духовному розвитку молоді.

Уже накопичилось багато свідчень того, що скоро фізику чекає революція: активізуються так звані *точки росту науки* на стиках фізики та інших дисциплін. Найскорше, як очікується, зростання станеться на межі фізики і біології, фізики й генетики. Також точки росту наукового знання розташовані і на перетинах фізики та хімії, фізики та психології, на кордонах між фізикою і соціальними науками.

Але найбільше вражають своєю *евристичністю* зони дотику фізики і *поза-наукового знання*. Кризові явища навколо *точок росту* якраз свідчать про скорий розквіт фізики, і саме у згаданих областях. Наприклад, - на зв'язках фізики й *теорії біополя*, а також на зв'язках фізики й *теорії соціального поля*, чи *соціополя*. Ці дисципліни ще тільки починають формуватися як наукові [2 - 10]. До того ж, ми бачимо, що критерії того, чи є знання науковим, із плином часу, послабились, стали не такими жорсткими, як раніше.

Зв'язки фізики і *паранауки*, як відомо, з евристики, дуже стимулюють творчість, науковий пошук. Бажано, зокрема перед студентами, проводити паралелі між термінами з фізики й поняттями із соціальних наук, із загальнонаукових дисциплін, із філософських наук. Особливо евристичними є аналогії. Дуже сприяють творчості та відкриттям, аналогії між фізикою і позанауковим знанням про людину, суспільство, цивілізацію й Всесвіт. Паралелі - між фізикою й *метафізикою*, в її аристотелівському розумінні.

Із історії ми бачимо наступне. Фізичне знання, у поєднанні з філософією¹⁾, у синтезі з елементами, взятими з інших систем знань (починаючи, скажімо, з *метафізики*, з *алхімії*, *астрології*, *кінезіології* [10, с. 29; 13, с. 71 - 74]), - це знання стає більш *цілісним*, більш *органічним*, більш *адекватним дійсності*, *емпіричному базису фізики*²⁾.

Зону знань поза наукою, немов би «нічийну землю» (наприклад - *уфологію*), намагається обживати, освоювати і релігія. На основі релігії часто критикують і позанаукові знання. Тим не менше, від *віри в Бога* нині ми очікуємо дуже багато³⁾[13, с. 93 – 94, 205].

Думка, ніби навколо нас усе живе, вона, поки що, не можна вважатися науково науково обґрунтованою. Скоріше, у воді, повітрі та й у гірських породах дійсно існує життя. Тепер уже ми маємо свідчення того, що кристали поводять себе так, ніби вони живі [16, с. 201 - 203]. Проте, знання того, що все є просякнуте духом, - це знання зберігає релігія. Звісно, категорія «Бог» до фізики не входить, але на відношеннях між фізикою й релігією маємо багато *точок росту* фізики й, взагалі, науки⁴⁾.

Для пізнання живого, фізика може запропонувати свої моделі. Здавна моделі, що успішно спрацювали у фізиці, вчені намагались застосувати й в інших сферах знань. Зоерема, - у біоніці. На науковому рівні, доречним буде встановлювати паралелі між поняттями й закономірностями, взятими з таких областей: *теорія електромагнітного поля*, *теорія гравітаційного поля*, *теорія семантичного поля*, *теорія соціального поля*, *теорія біополя*, тощо.

Багато зі слухних аналогій вже широко відомо. *Птахи* й *китоподібні* при своїх міграціях поводяться, в магнітному полі Землі як маленькі магніти. Дуже малі дози ліків при *гомеопатичному* лікуванні, несуть організму значну інформацію, подібну до *негентронії*, тобто знімають *ентронію*, подібну до *термодінамічної ентронії*. Сонячний вітер також *несе інформацію* для Землі тощо.

Дуже зацікавлюють вивчати фізику заходи, коли лектор пояснює аудиторії те, які він бачить способи використання фундаментального знання

саме в гуманітарній, сфері. Колись фізика допоможе пояснити й досі незрозумілі так звані «*лемурійські технології*». Зокрема наприклад, - *лозоходство*, використання рамок та маятників при *біолокації*, *кінезіологію* (при віднайденні підземних водотоків, родовищ корисних копалин, нафти і т. д. [12; 13, с. 71 - 74]), та хоча би й ту ж саму *гомеопатію*, *акупунктуру* а також *іридодіагностику*.

2. Приклади того, як пов'язані фізичні явища, біологія, свідомість і духовність.

2.1. Очищувальна сила структурованої води, зокрема, - надто іонізованої води. Відомо, що зцілювальні, живильні, властивості води зростають після її намагнічування. Вона особливим чином структурується. Вода, пропущена через певну низку металів, стає також структурованою, живильною. Та інформація, яку вона в собі містить, розповсюджуючись, допомагає очищенню атмосфери й ґрунту (Slim Spurling) [17; 18]. Зараз відкрито вже багато видів води, яка має надзвичайні властивості.

Кластерна вода під мікроскопом має вигляд сніжинок. Вона міститься у всіх молодих організмах. *Надто іонізована, чи надіонізована* вода або так звана «*суфійська*» вода очищують водойми й ґрунти просто фантастично. (див. [17; 18; 8, с. 190 - 219]). Вона також позитивно діє на радіоактивні відходи.

Порівняно недавно відкрито кристалічні (або – квазікристалічні) форми рідкої (не замерзлої!) води. Такою є, наприклад, «*клатратна вода*». *Клатратна вода* – це вода, де є молекули звичайної води, що утворили багатогранники, скажімо, *додекаедри*. Клатраты – це об'єднання молекул води в багатогранники, що нагадують за формою футбольний м'яч, порожні або заповнені речовинами. Властивості деяких зі вказаних таких різновидів води (чи навіть, модифікацій води, вироджених випадків води) змінюються в ході її намагнічування [18; 19, с. 67]. Такі, як вищезазначені, нещодавно виявлені форми води, мають, серед інших чудодійних атрибутів, і очищувальні, і цілительні якості. Така вода має свою «пам'ять». Всі кристалічні гратки, чи

кристалічні решітки, як відомо науці, оскільки вони мають так званий “далекий порядок”, то мають і певну “пам’ять” [13, с. 137].

Про емоційну взаємодію людей з водою широко відомі кілька чудових експериментів доктора Эмото [20 - 23]. Він у своїх експериментах попросив людей направити свої думки про любов на воду, і ми бачили наочний доказ того, що вода перетерпіла фізичні зміни. Вода демонструє той факт, що емоція любові має дуже сильне енергетичне *поле впливу*. Природньо думати - *біополе*. Таке *поле* може змінити хімічні процеси, що відбуваються усередині людини. Це - *поле*, яке відчувають тварини, що живуть на планеті. Природа навіть відповідає на нього [24, с. 226]. Складається таке враження, що вода відгукується на наміри людини, на людські прагнення [21 - 22; 25 - 29]. І деякі види рослин, і вода, котра міститься в них, здатні (в тій чи іншій мірі) екранувати шкідливі (якщо вони довготривалі) електромагнітні випромінювання; певні рослини й вода здатні знешкодити той магнетизм, який електрика породжує. Яким чином це їм “удається”? Це почала вивчати на базі фізики така наука, як *радіоніка* [10, с. 130].

Іще не раз, напевно, прийдеться нам дивуватися, коли наука почне відкривати нові, різнопланові і майже неймовірні, за звичними уявленнями, *форми життя* в воді. Та й - у повітрі, не кажучи вже про ґрунт, і, тим більше, про рослини, тощо [10, с. 93 –94; 16, с. 330].

2.2. Слабке випромінювання очищує атмосферу. Відомо, що електромагнітне випромінювання, яке несе певну, особливим чином зібрану екологічну інформацію, навіть дуже слабке випромінювання, очищує атмосферу [7 - 8; 29]. Ця екологічна інформація є притаманною такому стану атмосфери, який є природно чистим. Образно кажучи, вона ніби нагадує атмосферу, який стан для атмосфери є “рідним”, первісним, споконвічним.

2.3. Бактерії й рослини, які живляться радіацією. Віднайдено види таких бактерій, які поїдають радіоактивні відходи [30, с. 387-392; 31, с. 241 - 243; 9, с. 254-256; 32, с. 358-359] (див. також [28 – 29]). Серед таких бактерій найвідоміша **deinococcus radiodurans** [30, с. 391-392].

Відомо також, що і деякі рослини очищують ґрунт від радіації. Наприклад, на водоймищах, забруднених відходами, на плотах висаджуються соняшники. Їх коріння, опускаючись у воду, вбирає в себе радіоактивний бруд і перетворює небезпечні речовини в безпечні й корисні [32, с. 359; 33]. Тут ми маємо справу з так званим “холодним” *термоядерним синтезом*, який проводить жива клітина, але який іще не підкоряється фізичній машині [9; 3]. До того ж стає відомо все більше, про те, що не тільки рослини, а й тварини очищують довкілля від забруднення, зокрема, - від *енергетичного забруднення й викривлення біополів* [16, с. 254-255]. З позиції філософів руху *Нью-Ейдж* [12; 13], якщо наука задіє *духовні сили* людини, то можна буде повністю нейтралізувати всі атомні відходи [12, с. 19].

2.4. Елементарні частинки-близнюки. У липні 1997 р. у Швейцарії відкрито такі пари (двійки) елементарних частинок, «*частинок-близнюків*», зв'язок між якими здійснюється зі швидкістю, що перевершує швидкість світла. «*Близнюки*» – це *двійка частин атома*, які завжди пов'язані один з одним і завжди знаходяться у спарованості. При правильній вдії, при особливому впливі на них, вони завжди рухаються разом, спаровано [32, с. 367-368; 31, с. 239-240]. Коли ви, заради експерименту, розносите їх на відстань, вони продовжують рухатись абсолютно синхронно. Якщо енергія однієї з цих частинок змінює свій знак, із другою відбувається те ж саме. *Частинки-близнюки* є випадком системи, структура якої – це відношення типу *взаємного зв'язку чи залежності* між частинками.

Наприклад, в Женевському університеті досліджувались *фотони-близнюки*, які утворилися при розпаді фотона, були розділені і пролетіли багато кілометрів ідентичними траєкторіями. Вважалось, що орієнтація кожного з цих фотонів у кінці шляху (яка визначалась за допомогою інтерферометрів, що встановлені в кінцевій точці) буде різною, оскільки вона є результатом незалежних випадкових процесів. Але, на практиці виявилось, що *фотони-близнюки* вели себе зовсім однаково, немов би кожний з них звідкись узнавав про орієнтацію другого в рамках якоїсь цілісної системи. Про перспективи

використання цього феномена в області криптографії та теорії кодування сповіщалося у науковому розділі “Нью-Йорк таймс”[31, с. 239-240].

Феномен частинок-близнюків змушує нас докорінно переглянути наше уявлення про час і простір. Бо при цьому явищі не виконується «вимога граничної швидкості» передачі зв'язку чи взаємодії, тобто – швидкості світла.

Тут об'єктивний зв'язок переміщується швидше, ніж ми можемо це виміряти. Уявімо собі, що одна з *частинок-близнюків* відповідає за процеси в нашому комп'ютері, або в мозку. Друга *частинка-близнюк* (“напарниця” попередньої), також відповідає за аналогічні процеси у другій людини чи в її комп'ютері. Але ці люди знаходяться на відстані 12 мільярдів світових років. Тим не менше, вони разом спілкуються моментально, саме через таких *частинок-близнюків*. Виходить, ніби так, що *моментальне спілкування між “частинками-близнюками” є основою спілкування між усіма духовними істотами у Всесвіті!* Ніби – саме такий моментальний зв'язок відповідає формі Всесвіту.

2.5. Електромагнітні властивості геному людини. Наука визнає вдію на організм людини фізичних полів, наприклад, магнітних. Яскравий спалах інтересу до магнітних впливів на людське тіло, до *магнітотерапії*, з'явився у кінці 80-х, середині 90-х років ХХ століття. Широко, особливо за кордоном, стали відомими праці доктора Т. Овокайтіса [34], де використовується вдія магнітного поля на клонування тварин. Т. Овокайтіс вважає, що він *омолоджує ДНК за рахунок магнітного перепрограмування клітин* [32, с. 374 - 379]. Особливо перспективним у медицині виявилось використання слабких динамічних магнітних полів, результатів взаємного накладання багатьох магнітних полів, точок екстремумів їх індукції [10, с. 157].

Узагалі, на сьогодні виявилось, що гени організму, по суті, містять код життя.⁵⁾ У молекулі ДНК, що визначає спадкоємність, є не тільки біологічні, але й магнітні, електромагнітні, складові. Ці магнітні складові (МС) містять у собі програми для біологічних компонент ДНК. Тобто, тут через магнітний

чинник природа керує і біологічним аспектом. І згадані (МС) є частиною електромеханічної та хімічної структури людського тіла [15, с. 403-418].

Дослідникам іще не вдалося чітко роздивитись магнітну компоненту ДНК. Але вони зуміли зареєструвати, немов би, її «тінь», дуже складну, ажурно-візерунчасту. За допомогою електромагнітних імпульсів, засобами «ядерного перепрограмування», вчені змогли омолоджувати клітини організму, відроджувати їх до життя [35; 32, с. 378]. Молекула ДНК виявилась також електричним колом, петлею, у якій здатен наводитись електричний струм шляхом індукції. Причому, при деяких умовах ДНК веде себе як напівпровідник із надзвичайними властивостями. А за деяких обставин, вона може бути навіть надпровідником, схоже, ще й - провідником із напрочуд швидким переносом енергії [36 – 39; 15, с. 415 -417]! Вона проявляє і квантові властивості, а з часом, з розвитком свідомості людини, вона активується і радикально змінює людину в цілому [13, с. 177 - 181].

Зрозуміло, що на магнітну підсистему у ДНК народжуваної людини діють магнітні поля Землі у місці народження, магнітні поля Місяця, багатьох планет, а також Сонця і т. д. Діють не тільки магнітні бурі на Землі, не тільки «земне відлуння сонячних буревіїв», як довів іще А. Чижевський [40]. Подібні факти підкріплюють, до речі, й астрологію, яка із сивих здавен намагається будуватися як наука, але її ще офіційно не визнано і вона досі відноситься до позанаукових премудростей [15, с.405; 30, с. 485-486; 9, с. 266-273; 20, с. 150 – 153; 13, с.173 - 174].

До того ж, з'явилися різючі наукові дослідження, щодо захворювань, які викликаються магнітними полями навколо нас, і щодо того, як запобігати такій біді⁶⁾. Доведено, що змінне магнітне поле, діюче на організм, запускає виділення ряду ензимів, що у свою чергу служить сигналами для живих клітин. Ця система зв'язку на малих відстанях послуговує засобом, за допомогою якого клітини можуть передавати робочі команди своїм ДНК. В магнітних полях, зокрема, клітини швидко розростаються⁷⁾. Електромагнітні генератори вже зараз лікують людей. [41 - 45; 15, с. 408-412; 26, с. 192, 193].

Виявляється навіть, що музика впливає на ДНК, а ДНК сама, вібруючи, спричиняє певний аналог музики [10, с. 177 - 178].

Очікується також наукове підтвердження наступної інформації: “ДНК дуже чутливий магнітний механізм, сприймаючий магнітні впливи ззовні; йому можна передавати магнітні команди, пробуджуючи приховані в ньому потенціали”. А ці потенціали «затаїлись і покояться» там, готові до активації.

Можливо, що шляхом магнітного перепрограмування вдасться знешкодити й вірус імунної хвороби, СНІДу [12, с. 24 - 28]. Додаймо, що магнітне поле Землі, «Магнітна ґратка» Землі, дуже щільно пов’язані з магнітним полем ДНК [15, с.402 - 441; 30, с. 421 – 432; 41 - 45; 10, с. 28].

Магнітні поля Землі, інших планет, Сонця, - всі вони впливають на наші ДНК [12, с. 43 - 46]. Це ще помітніше підштовхує нас до подиву: “Якою ж усетаки нескінченною загальнолюдською цінністю є Природа!”

Багато є свідочств і того, що в нашій ДНК не дві *спіралі*, а 12 *спіралей*. Просто інші частини ДНК є не хімічними, а *магнітними!* Крім того, інші *спіралі* знаходяться у *багатомірному світі*, де 12 *вимірів*, а не широко відомих чотири (три просторових і один вимір часу – див нижче розділи **2.12 – 2.13** і п. 3) [20, с. 150 – 151; 26, с. 192, 193; 13, с. 184 - 185].

Іще вимагає свого пояснення той факт, яким чином магнітне поле вказує шлях міграції птахам, китам. Фізика повинна долучитися й до пояснення того факту, що найбільш розвинені соціуми, цивілізації, географічно розташовуються *не ближче до магнітних або географічних полюсів Землі, чи до відповідного екватора*, а, навпаки, - у “*середніх широтах*” [10, с. 135-156]. Там знаходяться найнестабільніші та найбільш незбалансовані, у плані різних енергій, місця [10, с. 201, 135 – 136, 327, 330].

2.6. Анізотропія Космосу та енергія Космічної Ґратки. З’являються серйозні аргументи на користь того, що у Космосі не всі напрями рівноправні [15, с. 418 - 428; 32, с. 372 – 382; 46 - 48]. Космос більше схожий на *кристал*, аніж на газ чи плазму⁸⁾. По цій кристалічній ґратці, немов по павутині, здатні і миттєво передаватися сигнали і перетікати енергія. Очікується, що,

використовуючи квантові властивості Всесвіту, ми зможемо до цих «невичерпних» енергії та інформації підключитися. [49; 15, с. 177; 30, с. 394-491; 46 - 47; 32, с. 372; 13, с. 28 - 30, 38]. Це змінить нашу свідомість.

2.7. Енергія біополя всередині атома? Ученим відомо, що всередині атома, між ядром і *електронним шаром* чи *вихором* (інакше - *електронною хмарою*) існує не пустота, і навіть не просто вакуум. Цей простір насичений енергією. Там вирує так званий «енергетичний суп», чи «енергетичний бульйон». Але тепер стає все більше обґрунтованим знання, згідно з яким, той вакуум (між ядром і електроном) заповнено саме *енергією біополя* [32, с. 48 – 56, с.379 – 382; 13, с. 14]. Що це означає? Якщо все так, якщо подібне знання є істинним, то тоді на атом може впливати своїм біополем людина. Причому впливати – безпосередньо!..

У зв'язку з теорією біополя, філософи по-новому переосмислюють визначення категорії «матерія», за дефініцією П. Гольбаха, переформульованою В. Леніним. Тепер, здається, об'єктивна реальність може, в деякому відношенні залежати від свідомості ⁹⁾. Як писав колись іще *ранній* Ф. Енгельс, свідомість не тільки відображує Світ, але й творить його. Якщо не торкатися *гносеологічної* сторони в дефініціях *матерії*, то, з боку *онтології*, *матерія* – це *об'єктивна реальність, що не залежить від свідомості*. Від свідомості «узагалі як такої» (тобто, - від якої б то не було свідомості, від будь-якої свідомості). Може, все ж, деяка форма матерії залежить від деякої форми свідомості?

Доктор Емото [20 - 23] підкрпив (а то й – довів?) ту думку, що *емоції любові* притаманне сильне *поле впливу*. Очевидно, - *біополе*. Воно впливає на воду. Воно може змінювати хімічні процеси, котрі протікають усередині людини. Це поле, яке відчувають тварини на Планеті. Природа навіть відповідає на нього [23, с. 226; 32, с. 48 - 49]: рослини краще ростуть, плодоносять; кристали його запам'ятовують і т. д... По всій видимості, *біополе* впливає на *фізичні поля*, воно, в певній мірі, може їх регулювати, може ними керувати.

Більше десяти років тому в Принстонському університеті (проект “Глобальна свідомість”) відкрито принцип дії датчиків, які реагують на активність *Людської свідомості*. Оскільки *Людська свідомість* багатомірна, датчики спрацьовують іще до того, як можлива подія відбудеться! Та подія, - що відповідає певному процесу в свідомості. Можна сказати, що вони, ці датчики, здатні фіксувати ступінь імовірності тої чи іншої події. Особливо яскраво вчені помітили подібне щодо процесів у глобальній свідомості, у свідомості тисяч людей, саме перед подіями, які не залишають рівнодушними чи безучасними людей у всьому світі [13, с. 216 - 218]¹⁰⁾.

2.8. *Спалахи гамма-випромінювання на Землі й Індиго-діти.*

Починаючи з 1994 р. астрономи багатьох країн реєструють надзвичайно потужні викиди енергії у Всесвіті («Сайенс Ньюз», том 14, 5 лютого 1994 р. «Гранд Рапідз Пресс», 15 лютого 1994 г.). Спалахують об’єкти в мільярд мільярдів разів яскравіші, ніж Сонце. До нас доходять γ -випромінювання від об’єктів, що знаходяться на самому краю того Космосу, який спостерігається, десь за 12 мільярдів світових років від Сонця. Такі джерела променів ведуть себе дуже дивно, вони не віддаляються від нас, як зазвичай *розбігаються галактики*. Червоного зміщення у спектрі їх променів немає. Знайдене 28 лютого 1997 р. джерело GRB 970228 спалаху гамма-випромінювання виявилось зовсім не зрозумілим із позиції науки [31, с. 66, 76, 226, 248; 49; 50; 32, с. 364-367; 30, с. 152; 9, с. 256].

Як відомо, десь із початку 80-х років ХХ ст., народжується багато обдарованих дітей, дітей з надзвичайними здібностями. Це – так звані “*Індиго-діти*” і така їхня особлива модифікація, як «*Кристалні Діти*». Існують аргументи на те, що цей феномен пов’язаний як із інтенсивним космічним випромінюванням, так і з тим, що наша Сонячна система, рухаючись по еліпсу, зараз наближується до центру галактики, до центру *Чумацького Шляху*. Тому ми входимо в той шар *галактичного біополя*, де воно має більшу *напруженість*. Це біополе незвичним чином впливає на *гени*, на *ДНК*

організмів, що народжуються.[32; 33; 51 - 52; 53; 40; 46 - 47; 10, с. 117, 154, 220, 221, 264, 265; 23, с. 356; 26, с. 181 – 193; 12, с. 66, 67, 106 – 108; 54 – 56].

У цьому зв'язку, ідеологи сучасного всесвітнього філософського руху *Нью Ейдж* (див., наприклад, [13; 24 - 32]), і навіть учені, звертають нашу увагу на незвичайно інтенсивне космічне випромінювання. На таке, - що попадає на Землю й викривається останнім часом із супутників, у вигляді яскравих світлових спалахів на поверхні Землі [32, с. 364 - 366]. Зараз реєструються незвичайно дивні космічні промені, украй вузько спрямовані, «націлені» саме на Землю, і вони несуть гранично *жорсткі електромагнітні компоненти*¹¹⁾.

У випадку екстремального гамма-спалаху GRB080319B, на Землю довівся удар вузькоспрямованого викиду речовини, "джета" (jet - струмінь)¹¹⁾ [57].

2.9. Великий Вибух, якого не було. Дедалі стає все більш обгрунтованим занання про те, що Всесвіт не утворився за рахунок одного єдиного *Великого Вибуху*. [32, с. 371-373; 29, с. 160, 400; 58; 59; 9, с.293 – 295]. Всесвіт твориться й нині. А, за всесвітнім філософським рухом «Нью Ейдж», на розвиток Всесвіту впливає й людська свідомість [28].

2.10. Створення нової елементної бази ЕОМ на принципах електрохімії та на основі білків. В основі людського мислення лежать логічні операції. Але сучасні їх моделі відтворюють людську інтуїцію не дуже вдало. Моделі мислення дослідники намагаються матеріалізувати у вигляді пристроїв, створених із біологічних молекул. Скажімо, із білка на ймення *бактеріородопсін*.¹²⁾ Фізика має тут відкрити, як цей білок перетворює енергію світла у енергію хімічну [31, с. 241; 9, с. 253; 15, с. 182]. І, звичайно, - допомогти створити цю саму, принципово нову, елементну базу ЕОМ.

2.11. Аура живого, енергетичні вихорі у біополі і торсіонні фізичні поля. Іще стародавні єгиптяни вірили, буцім-то всередині й навколо людини із шаленою швидкістю обертається вихор енергії, так зване "тонке тіло", *тіло світла*, або *МЕР-КА-БА*. За іншими витоками, це називається *Вімана* [29; 60 - 61]. Нарешті, фізикам удається трохи підступитися до вивчення подібного знання завдяки теорії *торсіонного поля* [3; 62; 63].

Ауру людини, вже з 40-х років ХХ ст., вивчають як прояв фізичних полів, що належать біологічним об'єктам. Зокрема, *аура* фотографується, при цьому використовується *метод Кирліан* [64 - 65; 3]. Але для фізиків тут залишається багато неясного. І невідоме дуже приваблює допитливих.

Стало науковим фактом і те, що поле, створюване людськими руками цілителя, прискорює видужання його пацієнта навіть на відстані [66]. Свідомість впливає на матерію: доходять висновку вчені із Принстонського університету [67; 15, с. 434-437].

Енергію біополя, енергію того, що називають *полем людської свідомості*, енергію *Людської аури* вчені зараз намагаються зрозуміти, вивчаючи так звані *біофотони*. *Біофотони* – це дуже слабке, когерентне, пульсуюче випромінювання, котре знайдено в ДНК усіх життєвих форм [10, с. 41]. У зв'язку з поняттям про *енергію біополя*, потребує також своєї цілісної трактовки і поняття про *енергію тахіонів* [10, с. 287].

Енергетичні вихорі у біополі людини, помітні й в його аури, *чакри*, виявляється, відгукуються (можуть збуджуватись або заторможуватися) під впливом електромагнітного випромінювання та звуків із певними частотами вібрацій [10, с. 157].

Існують оцінки *сукупної енергії біополя* такої *групи людей*, котра належним чином налаштована, збалансована та оптимально взаємодіє зі своїм середовищем, зокрема, з довкіллям [68, с. 147 – 152; 12, с. 113 - 114]. Наприклад, *ідеальна* (в означеному сенсі) *сімка* рівносильна приблизно групі з невизначеною структурою і складом із 94-х *одинаків* [69].

Фізики давно цікавляться геопатогенними зонами (деякі з них мають форму смуг, сіток із пасамуг, інші форми. На фізиків там, напевно чекають різючі новини щодо впливу подібних зон на *біополе* людини.

Філософи з руху Нью Ейдж вважають, що в майбутньому люди будуть мандрувати космосом не в металевих космічних кораблях, а подібніше до того, як *телепортуються йоги*, чи так, як писано у древніх текстах. Тобто, на космічні відстані люди будуть пересуватись у своїх МЕР-КА-БАХ, чи *Віманах*.

2.12. Багатомірність Всесвіту й можливість мандрів у часі. Науковий пошук інших вимірів у просторово-часовому континуумі обнадіює ¹³⁾. Гіпотеза багатомірності простору-часу є вельми підкріпленою науково [70; 20, с. 150]. Просторово-часовий континуум всередині атома, кажуть вчені, є одинадцятимірним, а ми в змозі бачити лише чотирі просторово-часових виміри (див. далі п. 3).

Поступово з'являються і все більш обгрунтовані гіпотези стосовно пересування у часі і телепортації, але тут ми на них не зупиняємось [31, с. 236 - 240; 30, с. 394 - 431; 15, с. 174-178, 439; 9, с. 279 - 281].

2.13. Можливість існування швидкостей у сотні разів більших, ніж світлова. Результати досліджень двох незалежних наукових груп свідчать: у енергетичних пакетів можливо існування швидкостей, у 300 разів перевищуючих звичайну швидкість світла [71; 30, с. 408-434; 39]. Із застосуванням певних атомних і електромагнітних ефектів дослідники в лабораторних умовах генерували пучки світла, які, схоже, мають швидкість, вищу, ніж звична швидкість світла в вакуумі¹⁴⁾. [30, с. 402 - 417; 31, с. 240; 32, с. 369; 15, с. 435 - 438]. Вельми обгрунтованою виявляється й гіпотеза, що, в загальному випадку, енергія може розповсюджуватися незрівнянно скоріше, ніж світло в вакуумі [30, с. 414 – 415; 19, с. 149; 10, с. 300]. Швидкість світла в вакуумі, схоже, що є граничною для швидкості руху матерії лише у чотирьохмірному сегменті Світу [19, с. 149]. Не можна й упереджено відкидати гіпотезу з області знань на межі фізики, психології й філософії: свідомість (енергія свідомості) поширюється набагато скоріше, ніж світло в вакуумі.

3. Теоретико-системна база для вивчення міжпредметних зв'язків стосовно фізики.

Для того, щоби забезпечити осмислення актуальних так званих міжпредметних зв'язків, які стосуються фізики, потрібно спиратися на загальнонаукові дисципліни, використовувати загальну теорію систем (ЗТС) [11; 73]. Очікуються значний розвиток фізики (у її зв'язку з біологією, з

генетикою) в залежності від “кута зору на Світ”. Наприклад, - на Світ як дванадцятимірний у просторі-часі. Скажімо, в новітній теорії суперструн є 11 вимірів та нульовий як деяка потенційна можливість [10, с. 299, 326, 339, 195; 9, с. 335 – 336; 20, с. 149 - 151]. Нову й евристичну систематизацію структур біополя людини пропонує так звана “сакральна геометрія”[60 - 61].

До речі, існує в філософії *Нью-Ейдж* і думка, що намагнічена вода набуває цілющих властивостей саме тому, що в ній (поза відомими чотирма фізичними вимірами) існують іще не відкриті нами форми життя. Вони намагнічуються й тому проявляються для нас, у звично відчутному чотирьохмірному світі. І дають цілющий ефект [20, с. 149 - 152].

4. Деякі перспективи розвитку й застосування фізики.

Хочеться сподіватися, що прийде наступне покоління фізиків, астрономів, разом з іншими вченими розв’яжуть низку давніх проблем для цих наук. Наприклад, - таких:

1. Чи дійсно на одному із супутників *Юпітера* (напевно, що супутник має своє магнітне поле) є життя? Життя, - схоже хоча би на життя найпростіших земних організмів. Можна (хоча би, згадавши міфологію) сподіватися, що це – Європа, адже, на ній є й вода...

2. Відомо, що на поверхні Землі є різні аномальні зони, зокрема, геопатогенні. Здавна людство зберігає знання про так звані «місця виходу сили із Землі». Природу подібних зон або місць (особливо – енергетичних полюсів планетарного масштабу, таких, які є в районі єгипетських і південноамериканських пірамід, гряди чи хребта американських гір повздож обох континентів), цю природу ще погано вивчено [12, с. 92, 93, 106; 61 - 62]. У чому вона криється?

3. Існує й багато інших аномалій, які фізика ще має дослідити. Скажімо, - так звані дивовижні “круги на полях” (точніше, геометричні фігури) у Великій Британії. Через фізичну деформацію стебел зроблено невідомим чином “енергетичну печать”[9, с. 299 – 311]. Ці геометричні фігури (а багато з них базуються на 12-річній системі числення) зображують і чарівні мережива, і

спіралі ДНК, і чакри людини. І - навіть демонструють разючі, раніше не відомі, але щойно доведені (після появи таких демонстрацій) теореми евклідової геометрії [32; 74 - 76]¹⁵⁾.

4. Схоже, стає потроху доступною, при допомозі фізичних приладів, і реєстрація *ментальних образів* (або *ідеоформ*, чи *інформосом*)¹⁶⁾, які уявляє собі людина. [12, с. 20, 91].

Здається, дійсно: великий прогрес у фізиці настане лише тоді, коли вона досягне цілісного системного синтезу *фізичних об'єктів, ментальності й духовності* [12, с. 19 – 21; 13].

Примітки

1. Тут філософію визначено як систему передумов, що стосуються кожної області знань [11].

2. Короткий опис однієї з сучасних систем *метафізичних положень*, близьких до всесвітнього філософського руху *Нью-Ейдж*, дано в [12, с. 132 – 154; 13].

3. До речі, існують серйозні статистичні аргументи на користь того, що релігійність видовжує життя [14, р. 359; 7; 15, с. 431-433].

4. Хоча *існування Бога* науці, напевно, ніколи не довести, суворо не довести. «...У всякому разі, – можливо, станеться довести не більше, ніж *існування любові*. Але досить і того, що людина зможе лише відчувати Його і переживати на більш високому рівні. Навіть, коли Людина кінець–кінцем усвідомить, що, можливо, вона знайшла Бога, у неї, все одно, не буде доказів. Але, зате в неї буде рішення» [10, с. 83].

5. Існують прогнози, що приблизно через 15 років в ДНК буде відкрито давно шуканий так званий Лемурійський код. Див.: [13, с. 184 - 186].

6. Див. праці Девіда А. Савітца і А. Састре, США, “Американський журнал епідеміології” (American Journal of Epidemiology, 15 січня 1999 р.). Див. також [12, с. 24 - 28].

7. «Сайенс ньюс», Л.Сивитц, 23 вересня 2000 р.

енергій, місця [10, с. 201, 135 – 136, 327, 330].

8. Тут можна було би навіть згадати, що «очі людини розташовано на певній відстані одне від одного саме *заради* об'ємного бачення» [30, с. 399 - 400].

9. Щось подібне стверджувалося, знову ж таки, іще в стародавньому (нині ми би сказали – *позанаукоому* чи *паранауковому*) знанні: «все пронизано духом, енергією любові й тому відгукується на любов»[31, с. 48-49]. Свідомість безпосередньо змінює Світ [18, с. 276-278]. Наші думки можуть змінювати нашу ДНК! [24, с. 190 - 192].

10. Але тепер вже філософи замислюються: «чи може бути хоча б яка-небудь об'єктивна реальність *ізолюваною від довільної свідомості?*». Може, вона (крайньою мірою, деяка об'єктивна реальність) іноді бува й залежить від *надсвідомості?* Чи, можливо, знайдеться така об'єктивна реальність, яка залежить, крайньою мірою, від *свідомості надзвичайної*. Від такої, - яка буває, скажімо, в *екстрасенсів?* Принаймні, з одного боку, можна виділити так звану «*грубу*» (чи *відносно-грубу*) *матерію*, котра не залежить від якоїсь конкретної свідомості. А з другого боку, - «*тонку*» *матерію* (чи *відносно-тонку*), яка саме залежить від цієї ж свідомості.

11. 19 березня 2008 року космічна обсерваторія NASA Swift, зареєструвала гамма-спалах GRB080319B надзвичайної потужності. У даному випадку "гамма-постріл" об'єкта невідомої природи, являє собою зосереджене у надзвичайно малому тілесному куті випромінювання, і воно прийшлося саме на Землю.

12. Роберт Р. Бридж. Комп'ютери на основі белков. – Сайентифик Америкен. Март 1995. «Нью-Йорк-Таймс», інформаційне агентство «Ассошиейтед прес»; четвер, 13 січня 2000 р.: «Створено комп'ютер на основі ДНК, здатний виконувати складні обчислення» (фрагмент статті).

13. “Лос-Анджелес таймс”, Кей Си Лоул, 8 липня 1999 р.

14. “Нью-Йорк таймс”, Джеймс Гланц, 30 травня 2000 р.

15. Джеральд С. Хокінс – астроном із Бостонського університету.

16. Як передає “Росбалт”, дослідники змогли отримати зображення предметів, інтер’єру й пейзажів, які подумки собі уявляли учасники експериментів. Це – дослідження нейрохірургів Джека Галанта й Шинджи Нішімото, а також учених із Тель-Авівського університету (див.: Internet UA, “Народная почта”, Freemail, 05 November 2009, 15:45; журнал “Когнитивна неврологія”, статтю Моті Салті, Домініка Ламі та Яіра Бар-Хаіма).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Целевые комплексные программы хозяйственного освоения ресурсов Мирового океана.—Киев: Наукова думка, 1988, 270с.
2. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере. - Успехи современной биологии, 1944, т. XV111, вып.2, С. 113 – 120.
3. Тихоплав В.Ю. Великий переход / Виталий и Татьяна Тихоплав. – М.: АСТ: Астрель; СПб: Весь, 2006.- 256с.
4. Левин К. Теория поля в социальных науках. Пер. с англ. - СПб: «Сенсор», 2000. - 368 с.
5. Гурвич А.В. Теория биологического поля. –М.: Советская наука, 1944.- 156с.
6. Морено Дж. Л. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе. – М.: Академический проспект.-2001.-282с.
7. Друнвалло Мельхиседек. Живи в сердце. Перев. с англ./- М.: София, 2006. – 233 с.
8. Друнвалло Мельхиседек. На пороге перемен. Лекции и беседы/ Перев. с англ./- М.: София, 2006.– 240 с., С. 190-209.
9. Керролл Ли. Крайон. Алхимия человеческого духа. Книга 3 /Пер с англ./– М.: ООО Издат. Дом “София”, 2005 – 352 с.
10. Кэрролл Ли. Крайон. Действовать или ждать? Вопросы и ответы / Перев. С англ. – М.: ООО Изд-во «София», 2009. – 352 с.
11. Уёмов А.И. Системные аспекты философского знания.—Одесса: Студия «Негоциант».—160с.

12. Керролл Ли. Крайон. Книга I. Последние времена./Перев. с англ.. – К.: «София». М.: ИД «София», 2003. – 176 с.
13. Керролл Ли. Крайон: Книга Работников Света: С чего начинать?/Перев. С англ. – К.: “София”, 2009. – 224 с. С. 216 – 218.
14. 14 Science News, В. Bower; Volume 157; June 3, 2000; “Religious commitment linked to longer life”; p.359.
15. Керролл Ли. Крайон. Книга V111 /Пер. с англ./- К.: София, 2006. – 448 с.
16. Ротер Стив. Добро пожаловать Домой: Жизнь на новой планете Земля / Перев. с англ.. – М.: ООО Издат.-во “София”, 2007. – 352 с.
17. www.slimsuniverse.com .
18. www.perfectscience.com.
19. <http://smi.marketgid.com/news/23971>.
20. Керролл Ли. Крайон. Книга IX. Новое начало: Год 2002 и дальше /Перев. с англ./ - К.: «София», 2007.- – 400 с.
21. Масару Эмото. Послания воды. Тайные коды кристаллов льда./Пер. с англ./- М.: София, 2005. – 208 с.
22. Масару Эмото. Энергия воды для самопознания и исцеления./Пер. с англ./ - М.: София, 2006.– 247 с.
23. Масару Эмото, Юрген Флиге. Целительная сила воды. Информация-вибрация-материя. Пер. с англ./- М.: София, 2006. - 235с.
24. Керролл Ли. Крайон. Поднятие завесы (Книга X1): Апокалипсис Новой Энергии / Перев. с англ. - К.:«София», 2008. – 410 с.
25. Керролл Ли. Крайон. Новая заповедь (Книга X): Простые беседы о сложных временах / Перев. с англ. – К.: “София”, 2007. – 416 с.
26. Ротер Стив. Вспомни! Руководство по человеческой эволюции/ Пер с англ. – М.: ООО Издат. Дом «София», 2006. – 368 с.
27. Ротер Стив. Приветы из Дома: Празднование десятилетия “Маяков Света”/ Перев. с англ. - М.: ООО Изд.-во «София», 2007. - 448 с.
28. <http://www.kryon.com>
29. [http:// www.drunvalo.net](http://www.drunvalo.net)

30. Керролл Ли. Крайон. Книга V11/ Пер. с англ./ – М.: ООО Издат. Дом “София”, 2005 – 528 с.
31. Ли Керролл. Крайон. Книга 2. Не думай как человек /Перев. с англ./– М.: ООО ИД “София”, 2004 – 304с.
32. Керролл Ли. Крайон. Книга V1. /Пер. с англ./- М. ООО Издат. Дом “София”, 2005. – 400 с.
33. Science News, July 20, 1996, Vol. 150, p. 42.
34. EMAIL: DrTodd@Gematria.com ; E-mail: gematriaru@yahoo.com; www.gematriaru.com; www.gematria.ru
35. Science News, April, 5, 1997, Vol. 151, p. 214.
36. The New York Times, Henry Fountain, April 13, 1999; ‘Observatory’; Science Desk.
37. Popular Science; Hank Schlesinger; August 1999; ‘DNA Conductors’; electronic section.
38. The New York Times, Nicholas Wade, May 14, 1999; ‘Chromosomes End in Tied Loops, Study Finds’; National Desk.
39. Science News, J. Travis; Volume 155; May 22, 1999; ‘Closing the loop on the end of a chromosome’; page 326.
40. Чижевский А. Л. Земное эхо солнечных бурь. 2-е изд. - М.: МЫСЛЬ, 1976. – 368 с.
41. American Journal of Epidemiology, January, 15, 1999.
42. Science News. Janet Raloff; Volume 156; August 28, 1999; “No blanket answer on EMFs”; page 131.
43. Science News. Janet Raloff; Volume 156; July 3, 1999; “EMFs—doubts linger over possible risks”; page 12.
44. Science News. Janet Raloff; Volume 153; July 3, 1999; “Electromagnetic fields may trigger enzymes”; page 119.
45. Science News. Janet Raloff; Volume 156; November 3, 1999; “Medical EMFs”; page 119.

46. Science News, Peter Weiss; Volume 157; May 6, 2000; “Intergalactic Magnetism Runs Deep and Wide”; page 294.
47. Astronomy; James Glantz; October 1999; ‘Accelerating the Cosmos – Cosmologists have discovered a new kind of energy that is speeding up the universe’s expansion’; page 44.
48. Science News, April, 26, 1997, Vol 151, p. 252.
49. Scientific American, July 1997, p.p.46-51.
50. The Los Angeles Times, May 15, 1997, front page A1.
51. Керролл Ли, Тоубер Джейн. Дети индиго-2. Праздник цвета Индиго./Перев. с англ. - М.: ООО Издат. дом «София», 2006.-240 с.
52. Савусін М., Пеняєв С., Марченко С. Діти нового покоління - Завуч школи України: “Шкільний світ» № 31 (325), листопад, 2007, С. 22 – 28. E-mail: zavuch@lveresnya.com.ua .
53. [http:// inlight@kryoninternational.com](http://inlight@kryoninternational.com); www.firstkryon.ru.com
54. <http://www.indigochild.com>
55. <http://www.PLANETLightworker.com>;
56. www.forumy.ru/slazarev .
57. Портал в Інтернеті [Исследования и разработки – R&D.CNews](http://www.r&d.cnews.com)).
58. Science News, December 14, 1996, Vol. 150, p.374.
59. Discover, March 1995, p.66.
60. Друнвалло Мельхиседек. Древняя Тайна Цветка Жизни. Т. 1.- М.: «София» ИД «Гелиос», 2001.- 450 с.
61. Друнвалло Мельхиседек. Древняя Тайна Цветка Жизни. Т. 2.- М.: «София» ИД «Гелиос», 2002.-464 с.
62. Шипов Г.И. Теория физического вакуума. М.: «НТ-Центр», 1993.–362 с.
63. Акимов А.Е., Шипов Г.И. Торсионные поля и их экспериментальные проявления// Сознание и физическая реальность. Т.1. №3. 1996. С. 28-43.
64. Коротков К.Г. Аура с позиции физики //Сознание и физическая реальность. Т. 2. №4. 1997. С. 70-75.
65. <http://web.mit.edu/synesthesia/www> .

66. Time magazine; Your Health – “Good News – Going the Distance”; June 19, 2000; page 145.
67. Dunne, B. J. and Jahn, R. G. (1992). “Experiments in remote human/machine interaction”. Journal of Scientific Exploration, Vol 6, No.4, p.p. 311-332.
68. Учение Михаила / Перев. с англ. под ред. А.Костенко.– К.: "София", 1999. – 208 с.
69. Савусін М.П., Пеняєв С.М., Стоянов О.О. Як активізувати пізнавальну діяльність учнів через оптимальну участь у проектах. Частина 1 // Фізика в школах України. № 7 – 8 (275 – 276), квітень 2015 р. С. 5 – 9.
70. Science News, Peter Weiss; Volume 157; February 19, 2000; “Hunting for Higher Dimensions”; page 122.
71. Time magazine; Your Technology –“Warp Speed”; June 12, 2000; page 94.
72. Командир Икс. Секретные технологии.../Перев. с англ./– М.: ООО ИД “София”, 1998. – 210 с.
73. Параметрическая общая теория систем и её применения. Сб. трудов, посвящённый 80-летию проф. А.И.Уёмова / Под ред. А. Ю. Цофнаса. – Одесса: Астропринт, 2008. – 248 с.
74. Science News, October 12, 1996, Vol. 150, p. 239.
75. www.newsland.ru «Год 2012 – самый важный в истории Человечества и всей Вселенной». 2006 г.

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Смирнова Олена Володимирівна

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри філософії та українознавства

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

З початку вимушеного переходу на дистанційну форму навчання у зв'язку з пандемією Covid-19 було опубліковано багато матеріалу, який стосувався передусім пошуків шляхів організації навчального процесу та методів навчання, які можна ефективно використовувати при синхронному режимі навчання. Наявність різноманітних технологій дозволили достатньо швидко вирішити проблему саме з синхронним навчанням. Однак, в асинхронному режимі була наявною проблема, пов'язана з відсутністю ефективної комунікації викладачів зі студентами, тому, по суті таке навчання перетворювалося на самотійне. Але самотійне навчання вимагає від здобувача освіти високого рівня мотивації, якого було достатньо важко досягнути в умовах постійного стресу, обумовленого хвилюванням за власне життя та життя своїх рідних та близьких. З початку збройної агресії причин для стресу стало ще більше, і тому виникає питання: як це вплинуло на бажання вчитися?

Для відповіді на це питання було проаналізовано данні Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) щодо кількості поданих заяв до вищих навчальних закладів Дніпропетровської області, які було допущено до конкурсу за спеціальністю 053-психологія освітнього рівня магістр (рис.1). Початок часового інтервалу було обрано до початку пандемії Covid-19.

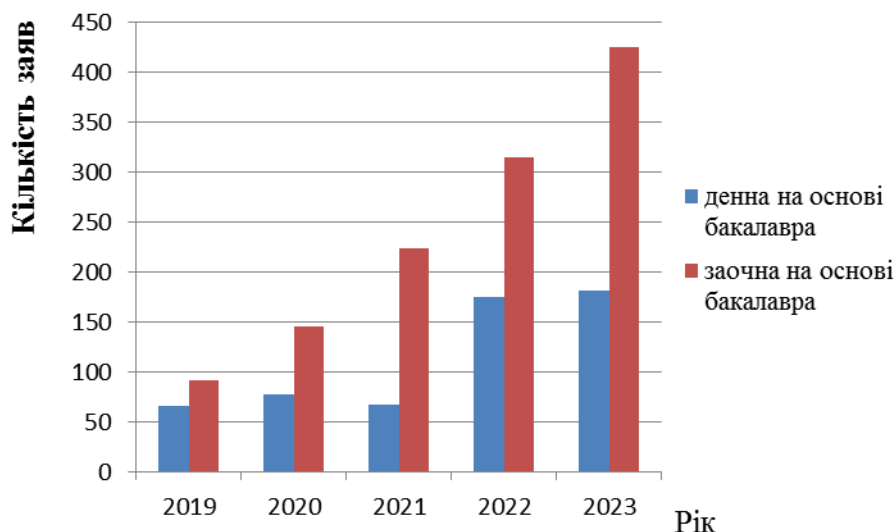

Рисунок 1 – Кількість заяв для вступу на спеціальність 053-психологія до ВНЗ Дніпропетровської області за даними ЄДЕБО [1].

Заочна форма навчання завжди передбачала переважно самостійне навчання, тому не можна було очікувати значних змін щодо кількості заяв в період з 2019р. по 2023 р., але з результатів видно, що відбувалося щорічне зростання цього показника. Саме ці результати можуть свідчити про високій рівень мотивації до навчання у зв'язку з тим, що це свідомий вибір абітурієнтів, які вже здобули освітній рівень бакалавра і мають бажання продовжувати підвищувати свою кваліфікацію. Це прагнення може бути пов'язане із зростанням затребуваності професії психолога, розширення спектру напрямків щодо надання психологічної допомоги у зв'язку з пандемією та дією воєнного стану, в яких можна себе реалізувати як з професійної, так і духовної точки зору.

Що стосується денної форми навчання, то підвищення зацікавленості спостерігається починаючи з 2022 року, що також можна пов'язати з наслідками початку активної фази військових дій.

Таке підвищення мотивації до навчання створює сприятливі умови для впровадження відносно нової моделі освіти під назвою «Ноосферна освіта», в основі якої закладено такі цінності, як природосообразність, морально-правова

автономія, соціальна рівність і соціальна справедливість, а також створення вільного життєвого простору для самореалізації творчого потенціалу кожного учня (студента) в спільній діяльності [2, с. 126].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ЄДИНА ДЕРЖАВНА ЕЛЕКТРОННА БАЗА З ПИТАНЬ ОСВІТИ: веб-сайт. URL: <https://info.edbo.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2023).
2. Поплавська, Т. М. Антропологічна криза на тлі кризи сучасної системи освіти / Т. М. Поплавська, Дін Юйцзін. – Перспективи. Соціально-політичний журнал. – № 2, 2021. – С121-128.

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ АНТРОПОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ

УДК: 811.111:61+316:61

Левицька Анна Іванівна

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов

Одеський національний медичний університет

Анотація. Сучасний світ переживає глибокі трансформації в усіх сферах суспільного життя, що викликають низку складних викликів, які впливають на підготовку майбутніх фахівців у галузі медицини. Антропологічна криза створює вимогу до розуміння, які компетентності необхідні для успішної медичної практики в умовах сучасного глобалізованого світу. Особливу увагу привертає важливість володіння англійською мовою як ключового інструменту для ефективної комунікації та співпраці в медичному середовищі.

У цій статті аналізується вплив англійської мови на формування антропологічних компетентностей майбутніх медичних фахівців. Розглядається роль мовних навичок у вдосконаленні медичної освіти, а також важливість мовної підготовки студентів-медиків. Освітня та наукова співпраця на міжнародному рівні та глобальні аспекти медицини обговорюються як важливі компоненти сучасної медичної практики. Автор роботи визначає критичну роль англійської мови в підготовці майбутніх медичних фахівців до глобальних викликів і надають рекомендації для подолання мовних бар'єрів в сучасній медичній комунікації.

Ця стаття спрямована на розкриття важливості мовних компетентностей у формуванні сучасних медичних фахівців та підкреслення їх ролі в розвитку глобальної медицини.

Ключові слова: Медична англійська мова, антропологічна криза, медична освіта, мовні компетентності, медичні фахівці, глобалізація в медицині,

мовна підготовка студентів-медиків, медична комунікація, міжнародні наукові дослідження, глобальна медицина

THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE FORMATION OF ANTHROPOLOGICAL COMPETENCIES OF FUTURE MEDICAL PROFESSIONALS

Anna Levytska

Ph.D. in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of Philosophy, Bioethics, and Foreign Languages, Odessa National Medical University

Annotation. The modern world is undergoing profound transformations in all aspects of society, giving rise to a myriad of complex challenges that impact the education of future professionals in the field of medicine. The anthropological crisis necessitates an understanding of the competencies required for successful medical practice in the context of the contemporary globalized world. The importance of proficiency in the English language as a key tool for effective communication and collaboration within the medical environment is of particular significance.

This article analyzes the influence of the English language on the formation of anthropological competencies in future medical professionals. It explores the role of language skills in enhancing medical education and emphasizes the importance of language preparation for medical students. Educational and scientific collaboration on an international scale and the global aspects of medicine are discussed as essential components of modern medical practice. The author of the paper identifies the critical role of the English language in preparing future medical professionals for global challenges and provide recommendations for overcoming language barriers in contemporary medical communication.

This article aims to emphasize the significance of language competencies in shaping modern medical professionals and highlights their role in the development of global medicine.

Keywords: Medical English language, anthropological crisis, medical education, language competencies, medical professionals, globalization in medicine, language preparation of medical students, medical communication, international scientific research, global medicine

Вступ. Сучасний світ, в якому ми живемо, зазнає глибоких трансформацій у всіх аспектах суспільного життя. Зміни в екології, культурі, економіці та технологіях породжують нові виклики, які мають серйозний вплив на формування антропологічних компетентностей майбутніх фахівців у галузі медицини. Однією з ключових складових цього нового виміру є важливість англійської мови як основного інструменту комунікації та спілкування в глобалізованому світі.

Антропологічна криза, яка відзначається надзвичайною складністю і різноманіттям викликів, вимагає від нас глибокого розуміння, які знання та навички необхідні для сучасних медичних фахівців. Враховуючи глобальну природу більшості медичних питань і досліджень, англійська мова стає ключовим інструментом, що допомагає лікарям, медичним дослідникам та іншим фахівцям в цій сфері ефективно спілкуватися, обмінюватися інформацією та брати участь у міжнародних наукових та клінічних дослідженнях. [3, с. 137]

В цій статті ми будемо розглядати роль англійської мови у формуванні антропологічних компетентностей майбутніх фахівців у галузі медицини. Ми проаналізуємо важливість володіння англійською мовою для медичної практики та навчання, розглянемо вплив глобалізації на медичну освіту та дослідження, а також визначимо ключові аспекти, які потрібно враховувати при вивченні та викладанні англійської мови в медичних вузах. Наша робота спрямована на розкриття зв'язку між мовними компетентностями та успішною медичною практикою в умовах сучасного світу, який постійно змінюється та розвивається. [16, с. 449]

Метою даного дослідження Мета статті полягає в дослідженні та аналізі ролі англійської мови у формуванні антропологічних компетентностей майбутніх фахівців у галузі медицини. Конкретні цілі статті включають:

1. Розгляд інтерактивного впливу англійської мови на підготовку майбутніх медичних фахівців, особливо в умовах глобалізованого світу.
2. Визначення ключових мовних компетентностей, необхідних для успішної медичної практики та наукових досліджень.
3. Вивчення впливу глобалізації на медичну освіту, комунікацію та міжнародні наукові дослідження.
4. Аналіз інноваційних підходів до мовної підготовки медичних студентів та розробка рекомендацій для вчителів та освітніх установ.
5. Визначення критичної ролі англійської мови у підготовці майбутніх медичних фахівців до глобальних викликів у сфері медицини.

Мета статті полягає в поглибленому дослідженні та розумінні важливості мовних навичок для майбутніх медичних фахівців, їх практики та наукової діяльності в контексті антропологічної кризи та глобалізації медицини.

Основна частина дослідження:

Розгляд інтерактивного впливу англійської мови на підготовку майбутніх медичних фахівців, особливо в умовах глобалізованого світу

У сучасному світі, де медицина стає все більше глобалізованою та інтерконтинентальною галуззю, роль англійської мови в підготовці майбутніх медичних фахівців стає надзвичайно важливою. Вплив англійської мови на їхню підготовку є інтерактивним та багатограним, і ось деякі ключові аспекти цього впливу: [2, с. 143]

Міжнародні стандарти та співпраця: Англійська мова, безсумнівно, відіграє ключову роль у сучасному медичному світі. Вона стала мовою міжнародних стандартів у медицині, а це має низку вагомих наслідків для майбутніх медичних фахівців. [12, с. 367]

По-перше, багато медичних журналів, наукових видань та дослідницьких робіт публікуються саме англійською мовою. Це означає, що медичні студенти

та фахівці повинні бути в змозі не лише читати, але й розуміти наукову літературу в цій мові. Здатність аналізувати та вивчати медичні дослідження англійською є важливою для оновлення їхніх знань та підвищення кваліфікації.

По-друге, міжнародні конференції та форуми у медицині, де обговорюються сучасні досягнення та напрямки розвитку галузі, також проводяться переважно англійською мовою. Участь у таких подіях надає медичним фахівцям можливість обмінюватися досвідом та ідеями з колегами з усього світу, а також публічно виступати з власними дослідженнями. [9, с. 14]

По-третє, англійська мова відіграє важливу роль у міжнародній співпраці в галузі медицини. Медичні фахівці з різних країн, які спільно працюють над вирішенням глобальних медичних проблем, повинні бути здатними спілкуватися та розуміти один одного. [9, с. 15]

Отже, володіння англійською мовою необхідно для медичних фахівців не лише як інструменту комунікації, але і як ключової компетентності, що відкриває доступ до світової медичної спільноти та сприяє постійному підвищенню професійного рівня. [5, с. 30]

Глобальні клінічні дослідження: Участь у глобальних клінічних дослідженнях є необхідною та надзвичайно важливою складовою медичної практики в сучасному світі. Ці дослідження спрямовані на вдосконалення методів лікування, виявлення нових лікарських препаратів і технологій, а також на з'ясування ефективності та безпеки медичних втручань.

Зазначена важливість глобальних клінічних досліджень відображається в тому, що багато з них організовуються на міжнародному рівні, залучаючи науковців та лікарів з різних країн. Англійська мова стає спільною мовою спілкування для всіх учасників таких досліджень. Це обумовлено кількома ключовими аспектами.

Стандартизація та однакове розуміння лікарської термінології є важливим для забезпечення досліджень високою якістю та порівнюваністю результатів. Англійська мова надає можливість науковцям і лікарям із різних країн

розмовляти на одній мові, що унеможлиблює недорозуміння та сприяє точному використанню спеціалізованої термінології. [11, с. 37]

Глобальні клінічні дослідження часто вимагають співпраці між лікарями та науковцями з різних країн. Англійська мова стає засобом обміну інформацією, дискусій та звітування, що дозволяє ефективно співпрацювати в міжнародному колективі. [15, с. 432]

Таким чином, англійська мова в глобальних клінічних дослідженнях є не просто засобом комунікації, але і фундаментальною складовою успішної та високоякісної медичної практики та наукових досліджень.

Підготовка до міжнародних іспитів: Багато медичних фахівців розглядають можливість вивчення англійської мови для підготовки до міжнародних іспитів, таких як USMLE (United States Medical Licensing Examination) або IELTS (International English Language Testing System), які є обов'язковими для медичної практики та навчання за кордоном. [11, с. 37]

Міжнародна медична практика: Деякі студенти-медики та фахівці розглядають можливість працевлаштування чи стажування за кордоном. Англійська мова відкриває двері до міжнародних можливостей у сфері медицини.

Усі ці аспекти демонструють те, що англійська мова впливає на підготовку майбутніх медичних фахівців у високоглобалізованому світі та визначає їхню здатність успішно працювати в цій галузі.

Визначення ключових мовних компетентностей, необхідних для успішної медичної практики та наукових досліджень

Успішна медична практика та участь у наукових дослідженнях вимагають від медичних фахівців володіння рядом ключових мовних компетентностей. Ці компетентності включають:

Медична термінологія: Здатність розуміти та використовувати медичну термінологію в англійській мові є критичною. Медичні фахівці повинні бути здатні розпізнавати та правильно використовувати спеціалізовані терміни під час комунікації з колегами та пацієнтами.

Комунікаційні навички: Уміння ефективно спілкуватися з пацієнтами, їхніми сім'ями та колегами є важливою складовою медичної практики. Це включає в себе слухання, розмовну взаємодію, а також вміння створювати сприятливий та довірчий комунікаційний клімат. [12, с. 367]

Письмові навички: Медичні фахівці повинні бути здатні чітко та логічно висловлювати свої думки у письмовій формі. Це може включати написання медичних звітів, документації, статей та наукових досліджень.

Усні навички презентації: Участь у конференціях, лекціях та презентаціях вимагає вміння виступати перед аудиторією та чітко та переконливо передавати інформацію.

Міжкультурна компетентність: Знання та розуміння культурних відмінностей та особливостей може бути вирішальним у спілкуванні з пацієнтами з різних культур та національностей.

Дослідницькі навички: Участь у наукових дослідженнях та публікація наукових статей вимагає високого рівня мовних навичок для формулювання гіпотез, аналізу даних та висновків.

Ці ключові мовні компетентності стають невід'ємною частиною успішної медичної практики та наукових досліджень у глобалізованому медичному середовищі. Розвиток цих компетентностей є важливою метою для майбутніх медичних фахівців.

Вивчення впливу глобалізації на медичну освіту, комунікацію та міжнародні наукові дослідження

Глобалізація – це незворотній процес, що має великий вплив на всі сфери сучасного життя, включаючи медицину. Вивчення цього впливу на медичну освіту, комунікацію та наукові дослідження є надзвичайно важливим завданням для розуміння сучасного стану медичної галузі та її майбутнього розвитку. [7, с. 137]

Медична освіта у глобальному контексті стала більш доступною та міжнародно орієнтованою завдяки впливу глобалізації. Сучасні медичні студенти та фахівці відкривають перед собою безліч можливостей, які раніше

були недосяжні. Глобалізація вносить зміни в сам спосіб навчання та робить його більш різноманітним і захоплюючим.

Однією з важливих переваг є можливість участі в міжнародних програмах обміну та стажуваннях. Студенти-медики можуть проходити медичну практику в різних країнах та ознайомлюватися з різними методами лікування. Це дозволяє їм отримати ширший спектр клінічних навичок та більше розуміння медичної практики в глобальному контексті.

Крім того, глобалізація відкриває доступ до світового рівня навчання. Медичні університети та програми зі світовим ім'ям стають доступнішими, і студенти можуть обирати найкращі навчальні заклади незалежно від їхнього розташування. Це дає змогу отримувати високоякісну освіту та розвиватися як медичні фахівці.

Крім того, глобалізація стимулює міжнародну наукову співпрацю та дослідження. Студенти-медики та фахівці у галузі медицини можуть брати участь у міжнародних дослідженнях та спільно працювати з колегами з інших країн. Це сприяє обміну знаннями та допомагає розв'язувати важливі медичні питання в глобальному масштабі.

Міжнародна медична співпраця стає все більш важливою в умовах глобалізації. Глобальні виклики у сфері медицини вимагають спільних зусиль та обміну дослідницькими та клінічними даними між країнами. Медичні дослідження стають більш міжнародними, і це вимагає від медичних фахівців здатності ефективно спілкуватися та співпрацювати з колегами з різних країн. У цьому контексті англійська мова виступає як спільна мова обміну інформацією.

Сучасні медичні дослідження рідко обмежуються межами однієї країни. Вони часто включають участь дослідників із різних країн, щоб зібрати більше об'єктивних даних та отримати більше репрезентативні результати. Для успішного співробітництва у таких дослідженнях необхідна спільна мова, і англійська часто стає мовою обраною. Вона дозволяє науковцям з різних країн

обмінюватися інформацією, обговорювати результати досліджень та спільно розробляти нові методи лікування та діагностики.

Крім того, медична співпраця у міжнародному масштабі включає участь в міжнародних конференціях та семінарах, де англійська мова є загальноприйнятою мовою для презентацій та обговорень. Медичні фахівці з усього світу збираються разом, щоб ділитися своїми дослідженнями та знаннями, і це робить англійську мову необхідною для успішної участі у міжнародних наукових заходах.

Мовна підготовка медичних фахівців: Глобалізація медицини надає особливого значення мовній підготовці медичних фахівців. Зараз володіння англійською мовою на високому рівні стає необхідністю, оскільки ця мова виступає ключовим інструментом для успішного взаємодії та спілкування в глобальній медичній спільноті. Медичні фахівці повинні мати здатність розуміти та використовувати медичну термінологію, ефективно спілкуватися з пацієнтами та колегами з різних країн, а також брати участь у міжнародних наукових дослідженнях та клінічних дослідженнях. Мовна підготовка стає не лише складовою професійної компетентності, але і ключовим фактором у розвитку сучасної медицини.

Міжнародні наукові дослідження: Міжнародні наукові дослідження є важливою складовою сучасної медичної практики та наукового дослідження. Глобальні проблеми в медицині, такі як пандемії, нові захворювання та інші виклики, вимагають глобальних рішень та співпраці медичних фахівців з усього світу.

Міжнародні наукові дослідження дозволяють об'єднати зусилля медичних науковців з різних країн для спільного розроблення інноваційних підходів до діагностики, лікування та профілактики захворювань. Ці дослідження включають в себе обмін науковою інформацією, клінічними дослідженнями, спільні проекти та дослідження нових методів лікування.

Англійська мова стає ключовою у цьому контексті, оскільки вона виступає спільною мовою для спілкування міжнародних команд дослідників та

лікарів. Медичні фахівці, які володіють англійською мовою на високому рівні, можуть бути активними учасниками міжнародних наукових досліджень та сприяти розвитку медицини на глобальному рівні.

Вивчення впливу глобалізації на медичну освіту, комунікацію та міжнародні наукові дослідження є ключовим для підготовки медичних фахівців до викликів сучасного медичного світу, де медицина стає все більше глобальною та інтерконтинентальною галуззю. [7, с. 138]

Аналіз інноваційних підходів до мовної підготовки студентів-медиків та розробка рекомендацій для вчителів та освітніх установ

Мовна підготовка студентів-медиків має важливе значення у формуванні майбутніх медичних фахівців. З міжнародними стандартами у медичній освіті та зростаючою глобалізацією, студенти-медики повинні бути готові до ефективного спілкування та роботи в міжнародному середовищі. Аналіз інноваційних підходів до мовної підготовки медичних студентів важливий для забезпечення їхньої успішної практики та досліджень. [4, с. 262]

Інтеграція мови в медичну освіту: Інноваційні програми медичної освіти включають мову як невід'ємну частину навчального процесу. Медичні терміни та комунікативні навички вивчаються разом з основними предметами, що сприяє їхньому кращому засвоєнню.

Використання інтерактивних методів: Сучасні технології дозволяють використовувати інтерактивні методи для вивчення мови в медичній освіті. Це може включати в себе віртуальні клінічні симуляції, мовні аплікації та відеоконференції з міжнародними колегами. [6, с. 140]

Підтримка вчителів іноземних мов: Вчителі, що викладають медичну англійську, повинні мати можливість професійного розвитку та підтримки для впровадження нових методів навчання. [13, с. 190]

Розробка індивідуальних програм: Враховуючи індивідуальні потреби медичних студентів, розробка індивідуальних навчальних програм може забезпечити більший успіх у вивченні мови.

Оцінка та звітування: Розробка системи оцінювання мовних навичок та звітування про їхній прогрес є важливою для визначення ефективності програм.

Рекомендації для викладачів та освітніх установ:

Стимулювання активної участі: Заохочуйте студентів-медиків активно використовувати мову в практичних ситуаціях, таких як клінічні вправи та спілкування з пацієнтами.

Надання доступу до ресурсів: Забезпечуйте студентів доступом до мовних ресурсів, онлайн-курсів та бібліотек, які сприяють їхньому навчанню.

Формування мовних груп: Створюйте мовні групи, де студенти можуть практикувати спілкування та обмінюватися досвідом.

Підтримка міжнародних обмінів: Забезпечуйте можливість для студентів брати участь у міжнародних обмінах, де вони можуть поглибити свої мовні навички.

Аналіз і розробка інноваційних підходів до мовної підготовки медичних студентів допоможе забезпечити високий рівень мовної компетентності та підготовки для майбутніх медичних фахівців. [14, с. 154]

Визначення критичної ролі англійської мови у підготовці майбутніх медичних фахівців до глобальних викликів у сфері медицини

Англійська мова в сучасному медичному світі відіграє надзвичайно важливу роль у підготовці майбутніх медичних фахівців до глобальних викликів у медичній сфері. Ця мова стала ключовим інструментом, який допомагає медичним фахівцям ефективно реагувати на складні ситуації та вирішувати проблеми в умовах глобального зв'язку та співпраці. [11, с. 37]

Глобалізація медицини: Глобальна природа багатьох медичних питань та досліджень вимагає співпраці між медичними фахівцями з різних країн. Англійська мова стає мовою спільного розуміння і комунікації в глобальній медичній спільноті.

Міжнародні наукові дослідження: Медичні дослідження стають все більше міжнародними, і для участі у них медичні фахівці повинні володіти

англійською мовою. Це дозволяє їм обмінюватися ідеями та співпрацювати з колегами з інших країн.

Комунікація з пацієнтами: В англomовних країнах англійська мова стає основною мовою спілкування з пацієнтами. Медичні фахівці повинні вміти зрозуміло пояснювати діагнози та процедури пацієнтам, що є критично важливим для їхнього лікування та довіри.

Глобальні виклики в медицині: Сучасний світ стикається з глобальними викликами, такими як пандемії та збільшення міграції пацієнтів. Англійська мова допомагає медичним фахівцям ефективно реагувати на ці виклики та співпрацювати на міжнародному рівні для їхнього подолання. [13, с. 190]

Отже, англійська мова відіграє критично важливу роль у підготовці майбутніх медичних фахівців до глобальних викликів у сфері медицини. Володіння цією мовою не лише спрощує комунікацію, а й допомагає медичним професіоналам бути частиною світової медичної спільноти та вносити вагомий внесок у розв'язання глобальних медичних проблем.

Висновки

У сучасному медичному світі роль англійської мови стає все більш критичною для підготовки майбутніх медичних фахівців до глобальних викликів у сфері медицини. Глобалізація медичних практик, міжнародні наукові дослідження, зростаючий обсяг пацієнтської міграції та пандемії створюють потребу в ефективному мовному спілкуванні та розумінні медичної термінології в англійській мові.

Визначення ключових мовних компетентностей, таких як мовна адаптованість до клінічного спілкування, здатність читати та розуміти наукові статті англійською мовою, а також навички ефективного спілкування з пацієнтами англійською, є важливими складовими успішної медичної практики та досліджень.

Глобалізація в медицині вимагає від медичних фахівців активної участі у міжнародних співпрацях, англійська мова ж стає мовою спільного розуміння в цьому процесі. Медичні студенти та професіонали повинні бути готові до

співпраці з колегами з інших країн та вміти виразно та чітко спілкуватися з пацієнтами, незалежно від їхньої мовної приналежності.

Аналіз інноваційних підходів до мовної підготовки медичних студентів вказує на необхідність інтеграції мови в медичну освіту, використання інтерактивних методів навчання та підтримки вчителів. Розробка індивідуальних програм та оцінювання мовних навичок стають ключовими завданнями у підготовці медичних фахівців.

Загалом, англійська мова в сфері медицини виступає як мостик, що з'єднує медичних фахівців з різних країн та сприяє розв'язанню глобальних медичних завдань. Вона стає невід'ємною складовою успішної медичної практики та наукових досягнень у світі, де медицина перетворюється на єдиний глобальний об'єкт досліджень та співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hutchinson T., Walters A. English for Specific Purposes. A learning-centered approach. Cambridge: CUP, 1993. 183 с.
2. Білоус В.Т., Горюнова Л.І., Цимбалюк А.В., Цимбалюк С.Я. Основи організації та методики викладання у вищій школі: Навчальний посібник. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. 143 с.
3. Вимоги до формування комунікативної компетентності сучасного лікаря / Л.В.Фоміна та ін. Актуальні проблеми сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в Україні : збірник матеріалів науково-практичної інтернет-конференції, 29 квітня 2016 р. Кривий Ріг, 2016. С.137- 138.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Рада з питань співпраць в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов. Страсбург. К.: Ленвіт, 2003. 262 с.
5. Запорожан В.М., Каштальян М.М., Чернецька О.В. Сучасні підходи до освітнього процесу з підготовки високопрофесійних фахівців. *Медична освіта*. 2017. № 3. С. 27-31.
6. Киричок В. А. Використання інтерактивних технологій при підготовці фахівців у системі вищої медичної освіти / Якість неперервної освіти в

- умовах євроінтеграційних процесів: тенденції, проблеми, прогнози: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ - Чернівці, 2-4 листопада 2015 р.). Чернівці : Друк ФОП Горюк, 2015. С. 139-141.
7. Коваль, Г., Голомб, Л., Вакерич, М. (2023). Способи забезпечення якості вищої медичної освіти в Україні в умовах глобальних викликів сьогодення. *Перспективи та інновації науки*, 10(28). с.731-742 DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-731-742](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-731-742)
 8. Культура наукової мови, її основні категорії та поняття. UBL: <http://library.gnpu.edu.ua/books/Scientific%20language/Chapter%201/Part%201.htm>
 9. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 11–17.
 10. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. К. : Ленвіт, 2005. 119 с.
 11. Пуховська Л.П. Вивчення іноземних мов у контексті формування загальноєвропейського освітнього простору. *Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців: зб. наук.ст.* К.: КІТЕП, 2000. С.32- 38.
 12. Сидоренко О. В., Пряхін, О.Р., Денисенко О.М. Шляхи формування комунікаційних компетентностей у студентів ЗВО медичного профілю / Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава : Астрыя, 2019. С. 364–368.
 13. Сура Н. А. Іншомовна професійна компетентність : головні принципи та компоненти процесу навчання професійно-орієнтованого спілкування. *Вісник Луганського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка*. 2003. № 4. С. 190–192.
 14. Терпиловська В.М. Особливості іншомовної підготовки студентів вищих медичних навчальних закладів. НМУ ім. О.О.Богомольця /Наук.-практ. конф. К., 2012. С. 151 – 155.

15. Чаленко Н. М., Тюпова А.І., Копотєва Н.В. Форми та принципи реалізації інтерактивних технологій для формування професійних навичок у майбутніх спеціалістів / Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава : Астроя, 2019. С. 430–433.
16. Щербина М. О., Бородай І.С., Скорбач О.І. Роль використання інноваційних технологій у освіті майбутніх лікарів / Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава : Астроя, 2019. С. 448–450.

СУЧАСНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК НОВА ПІДПРИЄМНИЦЬКА ФІЛОСОФІЯ: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛІДЕРА

Чекаліна Марія Михайлівна

студентка

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

Науковий керівник:

Петінова Оксана Борисівна

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри
філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

Маркетинг – цілісна система організації діяльності сучасних підприємств (фірм) в умовах товарно-грошових відносин, за яких в основу господарських рішень покладено вимоги ринку, реальні запити та потреби покупців у товарах та послугах, а також виробничо-збутові можливості окремого підприємства (фірми). Термін «маркетинг» (marketing) вперше з'явився в США на початку нашого століття. Він походить від англійського market (ринок) і в найбільш адекватному перекладі означає «діяльність на ринку». У другій половині ХХ ст. термін «маркетинг» набув нового змісту: як сукупність методів збутової діяльності капіталістичних фірм. В даний час він визначається як складна динамічна система, що забезпечує ринкову орієнтацію управління діяльністю підприємства, фірми, тому маркетинг сьогодні справедливо називають філософією ринкової економіки. З 1902 р. маркетинг як дисципліна, що вивчає організацію та методику збутових операцій, був включений до навчальних програм провідних університетів США – Гарвардського, Пенсільванського, Чиказького. Серед промислових компаній першими впровадили маркетинг у

господарську практику американські гіганти General Electric, General Foods, за якими пішли інші монополії.

Серед фахівців (закордонних та вітчизняних) немає загальноприйнятого визначення маркетингу. Наведемо деякі з них. «Маркетинг – вид людської діяльності, спрямований на задоволення потреб і потреб через обмін» (Ф. Котлер), «підприємницька діяльність, пов'язана з направленням потоку товарів і послуг від виробника до покупця або споживача» (визначення Американської асоціації маркетингу – ААМ) або «комплексна система організації виробництва та збуту продукції, яка побудована на основі попереднього дослідження потреб покупців» та «засіб для досягнення певних ринкових цілей найбільш ефективним способом» (П. Зав'ялов, В. Демидов). Один із провідних теоретиків ділової практики сучасного капіталізму П. Дракер пише: «Все, що робиться у світі бізнесу, є маркетингом або включається до цього поняття» [1].

Маркетинг – це філософія виробництва, на яку постійно впливають ринок, політика, економіка та суспільство. При правильному розумінні навколишнього середовища, здатності швидко реагувати на зміни ринку, гнучко вирішувати стратегічні та тактичні завдання маркетинг може стати основою довгострокової прибуткової діяльності будь-якої компанії. Суб'єкти маркетингу пояснюються як сукупність виробників і сервісних компаній, оптових і різноманітних торговельних організацій, маркетологів і різноманітних споживачів.

Кожен з них виконує свою основну функцію.

1. Виробник або бізнес, що надає послуги – компанія, яка виробляє товари або надає послуги.
2. Оптова організація – підприємство, яке закуповує продукцію для перепродажу в роздрібну торгівлю.
3. Різні організації продають товари кінцевим споживачам.
4. Спеціалісти з маркетингу виконують окремі маркетингові функції.
5. Споживачі купують продукти для особистого споживання.

Варто зазначити, що часто один суб'єкт не може взяти на себе всі маркетингові функції, тому що він не має достатніх фінансових ресурсів; часто він не виробляє відповідну продукцію; він не має бажання здійснювати маркетингову діяльність; розміри та багато іншого не відповідають дозволити це. Під об'єктами маркетингу ми розуміємо основні категорії та чинники ринку: товари (послуги), тобто все, що задовольняє потребу чи пропонується ринку з метою купівлі, споживання чи використання [2].

Але жодна діяльність маркетингу не може обійтись без гарного лідера, який поведе команду до успіху. Лідер повинен служити інтересам і потребам членів групи, але не повинен виходити за межі правових і цивільних норм, щоб не зробити своє оточення залежним від власної прихильності. Здатність лідера відчувати емоції людей, виражати їхні інтереси, розуміти й задовольняти їхні звичайні потреби дуже важлива, і члени малої групи дуже емоційно відчуватимуть успіх чи невдачу лідера. Успіхи лідера можуть викликати почуття гордості і захоплення, а невдачі – почуття смутку і розчарування, тому лідер повинен завжди пам'ятати, що емоції членів малої групи залежать особисто від нього, від його особистого успіху, його особистих досягнень. Вплив на формування особистості лідера включає різноманітні аспекти, такі як генетичні особливості, оточення, освіта і досвід. Ось деякі ключові фактори:

1. Генетика: Деякі люди можуть мати природні здібності до лідерства, такі як впливливність, впертість або емоційний інтелект.
2. Освіта: Освіта грає важливу роль у формуванні лідера. Відповідна освіта допомагає розвивати навички та знання.
3. Досвід: Досвід у різних сферах життя і роботи допомагає набирати необхідну експертизу та впевненість.
4. Особистісні риси: Властивості особистості, такі як впевненість, емпатія, рішучість і спроможність до співпраці, грають велику роль.
5. Способи взаємодії з оточенням: Спілкування з різними людьми і ситуаціями допомагає розвивати навички лідерства.

6. Етика та цінності: Особисті моральні цінності та етика впливають на стиль лідерства.
7. Спроможність вирішувати проблеми та приймати рішення: Лідер повинен бути ефективним у вирішенні складних завдань та конфліктів [3].

Загалом, формування особистості лідера – це складний процес, що об'єднує багато факторів. Лідери розвиваються внаслідок поєднання особистих характеристик, досвіду та навичок у відповідному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маркетинг як філософія підприємницької діяльності. URL: https://studref.com/386101/ekonomika/marketing_filosofiya_predprinimatelsko_y_deyatelnosti (дата звернення 25.10.2023);
2. Маркетинг як філософія і методологія сучасного підприємництва. URL: http://ni.biz.ua/14/14_10/14_10396_marketing-kak-filosofiya-i-metodologiya-sovremennogo-predprinimatelstva.html (дата звернення 29.10.23);
3. Psychological influences on leadership style. URL: <https://nursekey.com/psychological-influences-on-leadership-style/> (дата звернення 31.10.23).

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕОРІЙ НАВЧАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Жмай Олександр Володимирович

старший викладач кафедри менеджменту охорони здоров'я

Одеський національний медичний університет

Чернова Тетяна Михайлівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри психіатрії, наркології, медичної

психології та психотерапії,

магістрантка спеціальності 073 Менеджмент

Одеський національний медичний університет

Сабат Анастасія Анатоліївна

студентка

Одеський національний медичний університет

Зміни у сучасному світі відбуваються не тільки у таких сферах, як економіка чи політика. Підходи до навчання також потребують переосмислення, адже з появою нових професій, а також технологій (таких, як штучний інтелект), що неодмінно впливатимуть навіть на звичні нам види діяльності, способи навчання також будуть змінюватися. Це стосуватиметься навіть таких «вічних» професій, як педагог або лікар. Крім того, світ дедалі пришвидшується, у зв'язку з чим на перший план виходить навичка керування часом (*сучасний тайм-менеджмент*) [1, с. 9-13].

Взагалі, теорії навчання можна розділити на чотири категорії на основі двох основних параметрів: орієнтація на вчителя (Teacher-Centered) або учня (Student-Centered) і використання «високих» (High-Tech) або «низьких» (Low-Tech) технологій (рис. 1).

Пряме навчання (Teacher-Centered, Low-Tech) передбачає, що педагоги передають знання своїм студентам (переважно через лекції), не враховуючи їх

вподобань чи можливостей для навчання. Цей метод зазвичай є низькотехнологічним, оскільки він покладається на тексти та робочі зошити, а не на комп'ютери чи гаджети [2]. У сфері охорони здоров'я студент, що отримав освіту таким методом, може стати лікарем, який буде покладатися тільки на викладачів та друковані знання. А оскільки сучасна медицина швидко розвивається і далеко не всі знання існують у друкованому вигляді, такий лікар залишиться на минулому рівні, майже не розвиваючись - а отже, не буде ефективним.

Рис. 1. Основні підходи до навчання (побудовано авторами за даними [3])

Перевернуті класи (Teacher-Centered, High-Tech) — це підхід, за якого студенти дивляться або читають матеріали на комп'ютері вдома, а потім виконують завдання й вправи на вирішення проблем в аудиторії [2]. Він має свої плюси та мінуси, оскільки матеріали потрібно знайти самому - так вони краще залишаться у пам'яті. Але це не виключає проблеми того, що можна знайти застарілі або взагалі недостовірні данні. Не дивлячись на цей недолік, людина, навчена у такий спосіб, стане непоганим лікарем, адже їй буде звично і просто дізнаватися щось нове.

Диференційоване навчання (Student-Centered, Low-Tech) передбачає розуміння того, який спосіб навчання буде найкращим для кожного студента. Після цього відбувається адаптація відповідно до індивідуальних особливостей та потреб тих, хто навчається [2]. Це один з найцікавіших методів, що надає кожному учню можливості зрозуміти свої слабкі та сильні сторони, а також допомагає підібрати методи для роботи зі своїми слабкими сторонами. Для лікаря це майже незамінна навичка: стикаючись з ситуацією, яка вдається йому складною і не маючи досвіду роботи саме з нею, він піде від протилежного і буде відштовхуватись від того, з чим може розібратися.

У *навчанні на основі запитів* (Student-Centered, High-Tech) замість того, щоб бути авторитетом, вчитель пропонує підтримку та керівництво під час роботи студентів над проектами. Студенти можуть брати участь у різних проектах, розробляючи власні запитання, а потім проводити дослідження, часто з використанням онлайн-ресурсів, і демонструвати результати своєї роботи за допомогою власноруч створених відео, веб-сторінок або презентацій [3]. При такому підході людина самостійно вивчає матеріал, а вчитель тільки підказує моменти, на які треба звернути увагу. В такому випадку студент зможе вирізняти важливі ідеї в різних темах і буде легко навчатися далі вже під час практики.

Експедиційне навчання (Student-Centered, Low-Tech) базується на тому, щоб вивести учнів із класної кімнати в реальний світ. Це можуть бути поїздки до міської лікарні, щоб на практиці побачити роботу лікарів, або виїзд на природу для участі в конкретних дослідженнях, пов'язаних з навколишнім середовищем. Основна увага при цьому приділяється виходу в спільноту для реального навчання [3]. Це дозволяє найкраще познайомитись з професією та зрозуміти, чи зможе людина розібратися з принципами роботи і влучно діяти у схожій ситуації.

Під час *персоналізованого навчання* (Student-Centered, High-Tech) вчителі заохочують студентів дотримуватись індивідуальних планів самостійного навчання, які базуються на їхніх інтересах і навичках. Оскільки оцінювання

також пристосовано до потреб кожного студента, вони можуть просуватися у власному темпі. Вчителі пропонують деякі традиційні інструкції і онлайн-матеріали, а також постійно переглядають прогрес учнів і зустрічаються зі ними, щоб корегувати їхні плани навчання [4]. Такий підхід видається цікавим, але, нажаль, ніяк не допоможе у навчанні студентів-медиків, оскільки неможливо виключати якісь аспекти з навчання, адже вони мають велике значення.

Ігрове навчання (Student-Centered, High-Tech) вимагає від студентів уміння вирішувати проблеми, коли вони працюють над квестами для досягнення конкретної мети. Такий підхід поєднує цілеспрямовані навчальні цілі з задоволенням від отримання балів або значків, подібно до того, як це було б у відеогрі. Для вчителів планування такого типу діяльності потребує додаткового часу та зусиль, тому багато хто покладається на програмне забезпечення, як-от Classcraft або 3DGameLab, щоб допомогти учням максимізувати освітню цінність, яку вони отримують у ігровому навчальному середовищі [4].

Кінестетичне навчання (Teacher-Centered, Low-Tech), також відоме як навчання на практиці, вимагає використання кількох видів інтелектів. Незважаючи на те, що це чудовий спосіб залучити учнів, він використовується не дуже часто. В охороні здоров'я такий підхід може допомогти опанувати певні навички, але, як і попередній, потребує застосування додаткових методів.

Ще однією стратегією для вчителів, які прагнуть запровадити гнучкість у свій клас, може стати *змішане навчання*. Цей метод значною мірою покладається на технологію, при цьому частина навчання відбувається онлайн, а частина – у класі за допомогою більш традиційних методів, часто використовуючи елементи підходу перевернутого класу. В основі цього підходу лежить ідея приділяти час визначенню стилю навчання кожного учня та розробити індивідуальні стратегії.

Наразі більша частина навчання у нашій країні відбувається саме так, на відміну від передових медичних університетів світу. Так, в Оксфордському

університеті студенти розбиваються на невеликі групи по 6-8 осіб, які разом проходять навчальну програму та мають по кілька годин індивідуальних занять на тиждень, що мають назву тьюторіали. В цей час студент розбирає зі своїм наставником (тьютором) вивчений матеріал та виконану самостійно роботу [5].

Іншим прикладом може слугувати університет Кембриджу, де охоплюють широку предметну область у перший рік навчання, а потім дають студентам на вибір низку спеціалізованих траєкторій, що дозволяє поглибити наукові інтереси студента вже на рівні бакалаврату [6].

Підводячи підсумки, жоден з розглянутих методів сам по собі не приведе до успіху в медичній практиці. Потрібно поєднувати різні підходи задля кращого розуміння студентами матеріалу, а також пропонувати їм різні варіанти навчання, виходячи з їхнього стану та пропозицій [7, с. 200-202]. Крім того, групи студентів необхідно формувати, виходячи з їх особистісних характеристик та обраних підходів до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жмай О. В., Петрова А. М. Тайм-менеджмент як засіб підвищення ефективності діяльності менеджера. *Науковий журнал «Альманах науки»*. 2018. № 1/3. С. 9-13.
2. The Complete List of Teaching Methods. *University of San Diego*. URL: <https://onlinedegrees.sandiego.edu/complete-list-teaching-methods/>.
3. Teaching Methods. *Teach.com*. URL: <https://teach.com/what/teachers-know/teaching-methods/>.
4. Methods of Teaching. *HEC Pakistan*. URL: https://www.hec.gov.pk/english/services/universities/RevisedCurricula/Documents/2011-2012/Education/MethodsTeaching_Sept13.pdf.
5. Оксфордський університет. *Порадник*. URL: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/england/oksfordskyu-universytet.htm#OKSUN5>.
6. Кембриджський університет. *Connect Abroad Corporation*. URL: <https://cac-edu.com.ua/ua/uk/kembridzhskiy-universitet>.

7. Кусик Н. Л., Рудінська О. В., Пономарьова Г. О. Реформування вищої освіти в Україні: інноваційно-інтеграційні процеси. Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 200-202.

МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ, ПРИСВЯЧЕНОГО ДІЯЛЬНОСТІ БРЮССЕЛЬСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ

ЦИФРОМІРНІСТЬ - НОВИЙ ВИМІР «ЦІЛОГО В ЦІЛОМУ», НЕ ПРИРОДА, НЕ ЛЮДИНА

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інноваційних
технологій соціокультурної діяльності,*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
голова Одеського відділення Українського синергетичного товариства,
член наукової організації CUESC*

Шинкевич Олена Святославівна

*доктор технічних наук, професор, професор кафедри процесів
та апаратів в технології будівельних матеріалів,
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Козобродова Діна Михайлівна

*кандидат філософських наук, докторантка кафедри менеджменту та
інноваційних технологій соціокультурної діяльності
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
член наукової організації CUESC*

Що в людині людиномірного, а в цифровізації - нелюдиномірного? Чим яблука відрізняються від інформації, від анекдотів? Де в цьому рядку місце людині, її психомірності, а де місце цифри, цифромірності?

Чому людина так потребує ідеї єдності, цілісності, поєднання в ціле, а історія демонструє розділення протягом тисячоліть? І чого людині не вистачає «стародавнього союзу [людини та природи], зруйнованого «..вщент»?

Чи потрібна єдина картина світу та чи можна знайти дороговказ, що веде до єдиної картини світу, про котру мріяли наші вчителі в науці?

Один з них, відомий Бельгійський вчений, лауреат Нобелівської премії 1977 р. Ілля Пригожин запитував наприкінці ХХ ст.: «Кожен великий період в історії природознавства, призводить до своєї моделі природи... Що стане символом для нас?» (Пригожин, Стенгерс, 1986, с. 65).

Але ж де в цьому запитанні людина чи модель людини? Нажаль, як і 300 років тому, не просто увага, а реальні дії все більше адресовані не людині, а пристроям - прискорювачам, гаджетам, обслуговуванню людини без людини, «лікуванню» людини технічними, цифровими пристроями.

Чому це «несподівано» у різних країнах почалося відкриття незвичних лікувальних закладів, що працюють по новим стандартам. Для тих, хто пам'ятає як було в медицині до 90-х років, коли в медичних закладах було сьогоденне актуальне контактне спілкування лікаря і пацієнта, спілкування «як раніше», під час звертання хворого за допомогою, а не колись по запису через місяць, а зараз, коли потрібно? І хай воно буде дорожче, але як «раніше».

Ми маємо сьогодні признати, що прогресивною визначена модель соціального розвитку, спрямована на зменшення присутності людини, прямого контакту, «контактної» комунікації людини з людиною. Модель спрямована на домінування економічної вигоди, технічного прискорення, прискорення, прискорення... і зменшення присутності людини, людиномірності, психомірності.

Але ми маємо усвідомити, що людина в умовах такої моделі дуже часто відходить на «другий план».

Ми не замислюємося, що поняття людини «зменшують» до ознак тіла та його «комфорту» завдяки цифровізованій реальності. Але це велика помилка, коли ціллю удосконалення життя людини стає удосконалення алгоритмів

техніки заради ускладнення цифровізованого алгоритму та його імітації поза врахуванням в неї людиномірності. Тим більш, що це ускладнення є досить умовним, бо апріорні параметри комп'ютерних мереж не включають творчий початок. Жодна з цих мереж не має головної особливості - людського мозку.

Якщо модель сьогодення - «стріла часу», то стріла не «куди, до чого», а має бути «до кого» а не «від кого»? Якщо «куди» - це модель природи, якщо «від кого» - це модель без людини, а то «до кого» - це модель з людиною, з контактним спілкуванням людини з людиною.

Але тоді виникає нетривіальне питання - що в людині «людинного», «людиномірного», що в цифровізації, навіть у нейронних мережах нелюдиномірного? І чому нас, науковців турбує це питання? Чи потребує людина в собі балансу між собою та цифровою технікою? А може потребує більш «людинного» творчого початку?

В реальності сьогодення відповідь дати нелегко. Але дуже потрібно, тому що може стати пізно, бо ми можемо загубити людину в людиноподібному соціумі, в самих себе та дійти до «незворотності». І то що замість нас у природі будуть жити OPEN AI і краси природи не буде, бо не буде кому її оцінити як красоти, бо не буде активованої уяви людини, що народжується і існує в людині.

Ситуації, на наш погляд, відповідає образу такого явища як гістерезис. Що це за явище? В дуже спрощеному вигляді це процес видалення одного квадратика з великого поля зображення. Видалення сотого квадратика ніяк не впливає на зображення. І ми не хвилюємось і видаляємо наступний, і ще, і ще... Але рано чи пізно, і без усякого додаткового повідомлення, надходить момент, коли всього один наступний крок видалення квадратика і миттєво всього зображення не стане. Воно зникає несподівано і водночас.

Подивимось на цей приклад модельно і усвідомимо, що аналогічно може бути з людиномірністю та гаджетами, з людиномірністю та економікою не для людини, з розвитком цифромірності за рахунок зменшення участі людини. І тоді ситуація «не для людини».

З другого боку, поряд з образом гестерезиса, ситуації поширення цифровізації за рахунок людини і поняття краси відповідно.

Нещодавно у бесіді з відомою в творчих колах людиною з великим життєвим та професійним досвідом зайшла розмова про поняття краси природи у зв'язку з об'єктивною реальністю, присутністю людини в природі та краси, і в природі, і в уяві людини. З одного боку питання не нове і все зрозуміло: коли є людина, яка бачить природу, то в її уявленні виникає образ природи і категорія «краса природи», бо він її фіксує, наприклад поглядом, і суб'єктивно оцінює, полягає, що є краса природи. А ще буває знищення цієї краси в реальності, бо в уяві її важко знищити. Але тоді де об'єктивна реальність в такому випадку. Є тільки суб'єктивна реальність, але ж по відношенню до поняття «краса».

Так ось, краса в даному випадку - це і є одна з людиномірних, психомірних характеристик, особливостей людини. Гістерезис долі людини, створюваної краси природи в динамічному створюючому уявленні людини, з одного боку, долі цифрового гаджета, у якого немає ані якого уявлення, крім доданого людиною повного алгоритму, а також немає і такого образу, такого поняття краси, яке може створювати тільки людське уявлення і тільки людиномірна краса.

Людина в 80-ті роки минулого століття опинилась розгубленою майже в аспекті поняття «краса природи», пов'язаного з людяністю уявленого. Це набуло кардинальної трансформації, зміни «норми краси» в такій соціальній формі, як, наприклад, організація виставок митців, скульпторів, які почали проводити у підвалах винного заводу. Це було першим виразом загубленості еталона краси, відмови від неї, але ж підвал винного заводу - це бетонні сірі поли, на яких були просто дерев'яні слані, під якими бігала реальна живність. Зрозуміло, на скільки зображене приміщення відрізнялося від звичної краси музейних та виставочних залів.

Другим виразом загублення еталона краси, культурних цінностей був зміст цієї виставки. Перша скульптура, наприклад, з якою зустрічалися глядачі на вході, була гора іржавих кранів, вирваних разом із кахельною пліткою із стін

в старих радянських ванних кімнатах, тобто те, що раніше назвали б будівельне сміття. Такою була ця «скульптура». В наступній залі наступною скульптурою було зметене у кут реальне сміття, біля якого знаходилася сміттярка. А ось у третій залі на стіні була імітація іконостасу - пробкові пусті дошки за формою ікон і вони були розміщені на стіні як іконостас у церквах. Відвертий цинізм до духовної краси та цінностей віруючих.

Загублення людських цінностей в той період часу, розвал держави і ідеалів супроводжувався відвертою відмовою від еталонів краси та культурних цінностей. І тоді з'явилася відмова від себе як форма врятування. Так тоді думали люди, вони думали, що це врятування.

Тепер воно набуло форму, пов'язану з цифровізацією, «штучним інтелектом».

Це асоціюється в нас як відмова, знецінення себе, але ж при цьому підвищення цінності та необхідності цифрових пристроїв. Це підкреслюється назвою «штучний інтелект», хоча у дійсності це та ж сама лічильна машинка, що була десятки років тому, чи перцептрон 70-х р. Просто тепер вона дуже швидка і має великий об'єм пам'яті.

Сучасна людина також як і людина 80-х відмовляється від людської краси. В одному випадку від краси в мистецтві, а в другому випадку від краси свого людиномірного інтелекту, творчого, і задоволення від людського пізнання. Можливо знов повторювати слова великого вченого: «Ми переконані у тому, що саме ця конфронтація визначає неповторну своєрідність нашого часу» [2, с.65].

Поняття «цифровізація» використовується вже не тільки в наукових та філософських публікаціях, де його статус позначено як сучасний «світовий тренд». Але на наш погляд ситуація глибша, бо формується зовсім інша наукова картина світу, де нема питання про модель природи чи модель людини в творчому сенсі. Там нема ні людини, ні суспільства з людськими особливостями мозку. А що є? Як ми вже підкреслювали три роки тому в однієї з наших робіт там з'явилась принципово якісно нова складова - «цифра», що символізує неживе, небіологічне. Як відомо, саме слово «цифра» має арабське походження

і його зміст - це «нічого», «нуль», «порожній». В цьому контексті виникає трактування «спорожнення», «обнулення». Але ж чого чи кого?

Багато питань виникає і до виникаючої «картини світу цифри», до «homo-digitaler». Сьогодні ми не можемо відповісти на всі питання. Але ж ми маємо замислитись, що несе людині поява та стрімке розповсюдження «цифромірності». Одночасно дуже важливим концептуально-методологічним аспектом стає новий вимір на рівні «цілого в цілому» і розуміння, що цифра не пов'язана з природою і нам не відомо, що відбувається з людиною- чи психомірністю в умовах заглиблення цифровізації у наше людське, особливо творче життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. I.V.Andrushchenko, I.Yershova-Babenko, D.Kozobrodova, A.Seliverstova, I.Lysakova. (2022). Digitazation of society: implications and perspectives in the context of the psycho-dimensionality of social reality psychosynergetics. *Amazonia Investiga*, No11(56)/2022, pp.183-195.
2. Ilya Prigogine, Isabelle Stengers. 1984. ORDER OUT OF CHAOS. Man`s new dialogue with nature. Heinemann.London. 430 p.
3. Yershova-Babenko I. (2019). Hypertheory “brain-psyche-mind-counsiousness”- is post-non-classical general solution of the problem and the methodology of the study of psychometry. *Norwedgian Journal of development of the International Science*. N 29.- p. 45-50.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ МОНОГРАФІЇ «ПСИХОМІРНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПОВЕДІНКИ»

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри менеджменту та інноваційних

технологій соціокультурної діяльності,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

голова Одеського відділення Українського синергетичного товариства,

член наукової організації CUESC

Монографію «Психомірність людини та її поведінки» (Єршова-Бабенко І. В., Жижко Т. А.) написано в рамках виконання науково-дослідної роботи МОН України ДР 0122U000046 Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (№ 10/22-24) «Освітня політика якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм для сталого розвитку України».

В монографії розглядається специфічне явище – психомірність людини та її поведінки. Це явище виникає при суміщеній активності мозку та психіки людини при житті, яка може бути одночасною чи синхронізованою, досягаючи єдності в миготливому режимі. Для позначення сказаного введено терміни «неврахований продукт/суб'єкт», миготливий принцип.

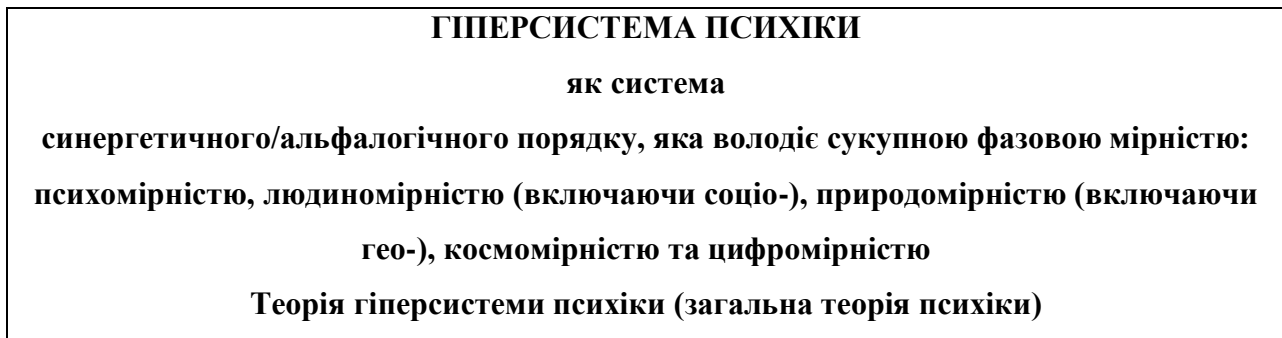
Виникаюча якість єдності виражено концептом “b-р (m/c, ...)” – “brain-psyche (mind/consciousness, ...)” / “мозок – психіка (розум/свідомість)”. В теоретико-концептуальному аспекті явище психомірності людини розглядається в контексті гіпертеорії неврахованого продукту і теорії гіперсистеми психіки (загальної теорії психіки). Неврахований продукт/суб'єкт, виражений концептом “b-р (m/c, ...)”, виникає на різних рівнях в процесі спільної активності мозку і психіки людини (прижиттєва фаза).

Гіперсистема психіки визначається як система синергетичного/альфалогічного порядку, яка володіє сукупною фазовою

мірністю: психомірністю, людиномірністю (включаючи складову соціо-), природомірністю (включаючи складову гео-), космо- і цифромірністю.

Виділено три фази гіперсистеми – дожиттєва, прижиттєва і післяжиттєва.

В рамках прижиттєвої фази осмислено систему психічної реальності, її формування і розвитку, яка розглядається в межах спеціальної теорії психіки (теорії її розвитку під час життя).

ФАЗИ:

дожиттєва – ПРИЖИТТЄВА – післяжиттєва

Система психічної реальності
Формування/розвиток
Теорія розвитку психіки, спеціальна теорія психіки

Рис. 1. Макромодель психосинергетичного/альфалогічного представлення гіперсистеми психіки і системи психічної реальності в межах гіпертеорії психіки (загальної теорії) і теорії розвитку психіки (спеціальної теорії)

В такому розумінні психомірність є специфічною характеристикою суто людини та її поведінки, діяльності (життєдіяльності, функціонування), макроцілісності “b-p (m/c, ...)”, що розглядаються в єдності. Вона має представленість людини та її психіки в складі різних складних об’єктів/суб’єктів/процесів/явищ, які класифіковані як нелінійні, дисипативні та такі, що самоорганізуються за визначенням. З нашої точки зору психомірність характеризує людську діяльність при житті і життя людини як таке – як в цілому, так і в усіх людиномірних проявах та нюансах. Одна з найбільш актуальних задач сучасності – пошук рішення проблеми дослідження мозку чи

психіки людини, її свідомості вже не просто поодинці. Проблема трансформується в дослідження суміщеної їхньої активності та психомірності, неврахованого продукту/суб'єкта, які виникають в результаті цієї спільної активності мозку та психіки.

Особливої уваги потребують інтелектуальні та творчі прояви людини, що супроводжують цю суміщену активність. Ще більше уваги в сучасних умовах треба надати, з одного боку, принциповій суперечливості характеру суто людських нейрофізіологічних механізмів психомірності та їхньої імітації у випадку цифровізації – з іншого. Протиріччя ми бачимо в різних за складом процесах обміну енергією при спілкуванні та мисленні у людини. Відмінність пов'язана, по-перше, із швидкістю кровоструму і мозковою частотою, індивідуальністю цих показників у людини. По-друге, з присутністю і дією нелінійного позитивного зворотного зв'язку на нейро-інформаційному рівнях живої людини, наприклад, в обох напрямках при спілкуванні. Це призводить до енергійного збагачення людиномірних процесів у житті за визначенням. В умовах «спілкування» з цифровими гаджетами процес має тільки односпрямований характер і в його складі немає тих механізмів, що створює живе та які відрізняють живе від неживого.

Наш варіант загального розв'язання проблеми суміщеної активності мозку та психіки базується на методології дослідження психіки людини, «психомірних середовищ/систем» як дисипативних за визначенням, що сформовано на позиціях теорії змінення або теорії дисипативних структур Іллі Романовича Пригожина та його Брюссельської школи.

Виникнення цифровізації створює загрозу для людини. Опинившись в зоні цифровізації, ми вже не можемо вважати, «що знаходимося на шляху до нового синтезу, нової концепції Природи», тому що «цифра» є не тільки «неживим», але й неприродним. Тому в роботі розглядається нова «картина світу цифри» – це, фактично, картина світу, яка має на увазі в майбутньому тільки цифру, тільки саму себе. А це означає «окремо від Природи» і «окремо від людини», «після Природи» і «після людини і соціуму», «після союзу

Природи і людини» і «після діалогу людини з Природою», які символізували до недавнього часу постнекласичну картину світу. Створюється нова картина світу – «природа-людина-соціум-цифра» з процесом посилення акценту в сторону цифри.

Наша концептуальна і методологічна позиція полягає в тому, що ми не застосовуємо в своїх дослідженнях методологію відношення частини і цілого, підсистем і систем, не розмірковуємо на цьому рівні. Ми розглядаємо цілісні системи/середовища та їхню взаємодію, взаємовідношення, вплив цих середовищ одне на одного. Погляди на ці питання узгоджуються з нашою концептуальною моделлю (ною філософською категорією) «ціле в цілому» / «ціле-в-цілому».

На сучасному етапі свого розвитку людство також стикнулось з макро- і різномасштабним проявом нового для нього явища в рамках ефекту самоорганізації – явища критичної різниці. Це явище виявляє себе в даний момент (на наших очах) в різних формах і в різних сферах життя людини, її психічної та соціальної реальності/діяльності і є небезпекою для сутності людини. Його прояв пов'язаний з макромасштабністю процесу цифровізації. Цифросередовище має неконтрольоване людиною дифузне різношвидкісне, різномасштабне/різномірне, різноприродне, в різній формі та інтенсивності впливу на неї саму, на всі сфери її життя і продукти її активності існування. Це виражається обмеженням людської структури та поведінки.

Ми розглядаємо нейрофізіологічний аспект відношення об'єму енергії та частоти кровоструму людини в умовах стрімко зростаючого часу спілкування людей з людьми та інформацією за допомогою цифрового пристрою (комп'ютера, робота та ін). Мова йде про модель «людина – комп'ютер/робот/...», коли один з комунікантів – це жива людина, а другий – «цифромашина», неживий об'єкт. Подібний тип спілкування ми прирівнюємо до небезпечної для життєдіяльності людини та соціокультурних форм безперервної високошвидкісної мікротравми з розривом матеріальних і нематеріальних зв'язків. Прояв даного аспекту наблизив людину до

небезпечного для неї рубежу в умовах цифровізації, яка поширюється все більше. З'являється HOMODIGITALER – «людина-цифрокористувач», «людина оцифрована».

Те, що людина створила, починає її ж поглинати.

ПАМ'ЯТІ НАШИХ ВЧИТЕЛІВ. ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ЗСУВ

УДК 101.1:001.3(477.74-25)

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інноваційних*

технологій соціокультурної діяльності,

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
голова Одеського відділення Українського синергетичного товариства,*

член наукової організації CUESC

Анотація. Представлена історія виникнення і проведення наукових читань на честь Іллі Романовича Пригожина, що стали традицією, яка зберігається в Україні вже протягом 20 років. Пригожинські читання, започатковані за ініціативою Одеської наукової школи, є розвитком позицій, законів, які запровадив цей видатний бельгійський вчений. Показано чергове відкриття, яким стала ідея, що психічна система і психомірна активність людини є дисипативними за такими ознаками як нелінійність, відкритість, самоорганізованість, неврівноваженість, а головне – здатність створювати дисипативні структури як структури нового порядку. Роботи І. Р. Пригожина і його колег розглядаються як черговий етап парадигмального зсуву. Крок, який полягає у включенні людини у наукову картину світу, є першою складовою парадигмального зсуву, який був підготовлений досягненнями Пригожина. Продемонстровано, що у другій половині ХХ ст. на основі ідей Брюссельської школи була створена нова всеосяжна теорія змін, яка розглядається як друга складова парадигмального зсуву. Також показано, що впровадження концептуальної моделі (нової філософської категорії) «ціле-в-цілому», тобто нового уявлення про співвідношення цілих та цілісностей, дозволило зробити у парадигмальному зсуві ще один крок.

Ключові слова: дисипативна психомірна структура, лексикон І. Пригожина, Брюссельська школа, «ціле-в-цілому», концепт « $b-p$ (m/c,...)».

Abstract. The article presents the history of the emergence and holding of scientific readings in honor of Ilya Romanovich Prigogine, which have become a tradition in Ukraine for 20 years. Prigogine readings, initiated by the Odesa Scientific School, develop the provisions and laws introduced by this outstanding Belgian scientist. Another discovery is that an individual mental system and psychometric activity are dissipative according to such characteristics as nonlinearity, openness, self-organization, imbalance, and, what is crucial, the ability to create dissipative structures as structures of a new order. The works of I. R. Prigogine and his colleagues are considered the next stage of a paradigm shift. Including man in the scientific picture of the world is qualified as the first component of the paradigmatic shift prepared by Prigogine's achievements. Created in the second half of the twentieth century by the ideas of the Brussels School, a new comprehensive theory of change is seen as the second component of the paradigm shift. Introducing the conceptual model – a new philosophical category – “whole-in-whole”, i.e., a new idea of the relationship between wholes and wholenesses, is shown to have made it possible to take another step in the paradigm shift.

Keywords: dissipative psychometric structure, I. Prigogine's lexicon, Brussels school, whole-in-whole, concept “b-p (m/s,...)”

20 років тому сталася подія, що могла по іншому спрямувати життя одеської наукової спільноти. За нашою ініціативою як послідовника ідей Іллі Романовича Пригожина ректор Одеського національного медичного університету академік Валерій Миколайович Запорожан запросив голову Брюссельської наукової школи, лауреата Нобелівської премії в галузі хімії 1977 р. Іллю Романовича Пригожина до ОНМедУ у статусі почесного члену Вченої ради. Наготові були: і наказ, і мантия, і все, що вимагає відповідний ритуал (відзначу, що до цього вже були кілька нобелівських лауреатів, які стали почесними членами Вченої ради університету). Але буквально за декілька тижнів до очікуваної події Ілля Романович пішов з життя. І нашим відгуком стала ідея організації наукових читань у формі, яка притаманна класичним

університетам, – наукових читань на честь Іллі Романовича та його наукової діяльності.

Справа у тому, що багато позицій в моїх наукових роботах, дослідженнях, в моїй науковій школі є розвитком позицій, законів, які запровадив Ілля Романович і за які він отримав Нобелівську премію. Мова йде про теорію дисипативних систем. В наших наукових працях вдалося довести, що психічна система і психомірне поведінка людини теж є дисипативними за такими ознаками як нелінійність, відкритість, самоорганізованість, неврівноваженість, а головне – здатність створювати дисипативні структури нового порядку. І з того часу, з 2003 року, кожен рік ми проводимо разом з університетом, разом з моїми учнями, які тепер вже знаходяться не тільки в стінах вітчизняних університетів, але і за кордоном, ці Пригожинські читання.

Роботи Іллі Романовича Пригожина і його колег в рамках Брюсельської школи представляють собою черговий етап парадигмального зсуву. В інноваційній формі сформульовано питання не тільки про початок нового діалогу людини з природою, але і про те, щоб ввести людину в наукову картину світу. Справа в тому, що модель наукової картини світу, яка містила тільки Природу, домінувала, починаючи з І. Ньютона і до середини ХХ ст. – і це при тому, що теорія відносності А. Ейнштейна та квантова механіка внесли фундаментальні зміни у розуміння цієї проблеми. Саме крок у вигляді включення людини у наукову картину світу ми розглядаємо як першу складову парадигмального зсуву, який був створений досягненнями І. Пригожина та представниками його Брюссельської школи – це Р. Діфей (1966), П. Гленсдорф (1973), Г. Ніколіс (1979), І. Стенгерс (1979; 1984), А. Баблюяц (1990) та інші.

На рубежі 80-х років ХХ ст. І. Пригожин (1979; 1984) писав про зміни в уявленні природи науковцями: «Наше бачення природи зазнає радикальних змін в бік множинності, темпоральності і складності» [11, с. 354]. Завдяки його досягненням ми можемо сьогодні, в середині 20-х років ХХІ ст., констатувати, що в подальшому вченими, його послідовниками, було значно змінено та розширено наше розуміння місця людини в науковій картині світу, і не тільки в

заявлених позиціях. Це відбулося також в аспекті глибокого розуміння, що природа створила людину, але не зовсім подібну до себе. Людина принципово відрізняється від природи, як мінімум, емоційним інтелектом. До цього додано позицію відносин людини з людиною.

Цікаво, що і людина у свою чергу створила соціум, який не зовсім подібний до неї і частково відрізняється тепер вже від людини, наприклад, відсутністю майже того ж самого емоційного інтелекту в банкових та техногаджетових цифровізованих структурах. А тепер він знищується і в інших соціальних структурах, які поглинає цифровізація. Цифросередовище має неконтрольований людиною дифузний різношвидкісний, різномасштабний/різномірний, різноприродний вплив на нього самого, на всі сфери його життя та продукти його активності, що реалізується у різних формах та ступенях інтенсивності. Це виражається скороченням людиномірності та зростанням цифромірності лише на рівні соціального і внутрішньопсихічного середовищ – їхніх структури та поведінки. Принципова відмінність середовищ, що характеризуються психо- і людиномірністю, – це їхня ціннісно-сміслова, асоціативна та інтелектуально-емоційна основа. Її відсутність фіксується у цифрі (цифромірності). Наприклад, проявом нейрофізіологічної специфіки є індивідуальна мінливість судинної мережі та швидкості кровотоку у людини, на яку людина неусвідомлено реагує при сприйнятті нею іншої людини. Але питання в тому, що цієї специфіки немає в «цифрооб'єкті/суб'єкті». Людський організм і психіка чекають на вказані вище характеристики у ситуації спілкування. Якщо ж спілкування з живим організмом немає, то спрацьовує ефект критичної різниці у методологічному аспекті, а в аспекті реальності – «провал», оскільки відбувся викид енергії одним організмом-співрозмовником (це спостерігається у зміні активності судинної мережі та швидкості кровотоку), і він приготувався до викиду енергії у відповідь з боку співрозмовника-людини і сприйняття такого. Отже має відбутися відповідний енергетичний обмін. Але насправді відбувається

виснаження співрозмовника-людини під час його спілкування з ШІ, AGI, ChatGPT, адже аналогічної відповіді немає [5, с. 612].

І далі історія продовжується вже на наших очах, тому що тепер зовсім вже неемоційний інтелект машини, що є спробою людини створити цифрову подібність до себе, позиціонується як квазі-людське. Але в цьому питанні поки що багато таємниць.

У другій половині ХХ ст. ідеї Брюссельської школи, які значною мірою спираються на роботи Іллі Романовича Пригожина, створюють нову всеосяжну теорію змін (Тоффлер, 1984) [9, с. 90; 7, с. 275]. І це ми розглядаємо як другу складову парадигмального зсуву. В дуже спрощеному вигляді суть цієї теорії така: *деякі частини Всесвіту діють як механізми (механістична картина Ньютона). Це замкнені системи і вони складають лише невеликий відсоток фізичного Всесвіту. Всі інші системи відкриті та нелінійні – вони обмінюються енергією і речовиною з навколишнім середовищем.* Надалі Олівін Тоффлер додав третю складову цього обміну – інформацію. В роботах цього кола науковців присутнє твердження, що відкритими нелінійними виявляються біологічні і соціальні системи. Це значить, що досліджувати такі в рамках механістичної моделі – помилково. Але ж реальність не є механічною ареною, де керує порядок (Тоффлер, 1984). Розвиваючи ці позиції, вже на початку 90-х років в роботах Одеської наукової школи народилися твердження і доказ, що це також стосується людини, її психомірності, суміщеної активності мозку та психіки людини, церебральності та соціомірності, індивідуальної психічної та соціальної реальності, соціального середовища в цілому та емоційного інтелекту (Єршова-Бабенко, 1993) [2, с. 124; 12 с. 45–50].

Тим не менш, в названих роботах І. Пригожина та представників Брюссельської школи збереглася модель, яка є помилковою з точки зору, що належить ним самим, – модель представлення об'єкта природи в категоріях частини і цілого. «Сучасна західна цивілізація досягла надзвичайних висот в мистецтві розчленовування цілого на частини, а саме в розкладанні на найдрібніші компоненти... Особливо витончені форми мистецтво розкладання

цілого на складові частини прийняло в науці». Заклинання «при інших рівних» «дозволяє нам знехтувати складними взаємозв'язками між проблемою, що нас цікавить, та іншою частиною Всесвіту» [6, с. 11]. Вочевидь це обмеження висвітлює присутність протиріччя і в розгляді людини, її психіки та мозку, їхньої суміщеної активності, соціальної реальності людини, якщо ми розглядаємо такі в межах цієї моделі. Особливо в аспекті того, яким би воно мало бути в гармонії зі специфікою людини, яку ми бачимо в її психомірності завдяки емоційному інтелекту.

Подоланням вказаного протиріччя стала концептуальна модель (нова філософська категорія) «ціле-в-цілому» як модель психомірності соціальної реальності – психомірного «контактного» соціокультурного спілкування, комунікативно-інформаційно-енергетичного обміну людини з людиною, особистості з суспільством та її нейрофізіологічного механізму, а також безконтактного цифровізованого «спілкування» [4, с. 360]. Впровадження даної моделі уявлення про співвідношення цілих та цілісностей дозволило зробити наступний крок у напрямку парадигмального зсуву. Він полягає в тому, що при дослідженні природи, людини, її спільно активованих мозку та психіки, соціуму, а також людиномірних та психомірних систем/середовищ взагалі ми розглядаємо їх на підставі нашої концептуальної моделі «ціле-в-цілому» / «ціле в цілому» як відношення цілих та цілісностей, відкритих та нелінійних (різного походження) між собою, а не як частин і цілого. Також це дозволяє розглядати на новій основі ту гіперцілісність та її продукт, що виникає від спільної активності, наприклад, мозку та психіки людини протягом життя. Таку гіперцілісність представлено в нашому концепті «b-p (m/c,...)» [12, с. 45–50], а її продукт – у явищі «неврахований суб'єкт». За нашими спостереженнями, саме він впливає на характер процесів у взаємовідносинах між складними і/або цілісними об'єктами дослідження / суб'єктами дії людини з самою собою і з іншими людьми, суспільством, цивілізацією тощо. Явище неврахованого продукту/суб'єкта входить в термінологічне поле альфалогії (Єршова-Бабенко, 2018, 2019). Це принципова зміна, тому що при дослідженні людиномірних

явищ та відповідного кола складних живих (чи психомірних) явищ, ми не можемо відокремити, наприклад, кохання від людини, або жовток від цілого яйця, не загубивши стартової цілісності досліджуваного явища.

Зсув парадигм добре видно, якщо ми починаємо мислити у відповідних поняттях концептуального лексикону школи Пригожина, таких як термодинамічні флуктуації, нелінійний позитивний зв'язок, дисипативні структури, біфуркації, самоорганізаційні процеси, атрактори тощо. Нові відтінки надає третя складова парадигмального зсуву, що постає при дослідженні вже не просто людини, а її психомірності як виникаючої специфічної характеристики на основі єдності суміщеної активності мозку і психіки. В модусі теорії дисипативних систем [10, с. 512; 11, с. 430] розглядається психомірність та явище єдності, суміщеної активності таких складних прижиттєвих цілісностей людини, як мозок та психіка [3, с. 256]. В подальших дослідженнях це явище було позначене поняттям «психомірність соціальної реальності» [8, с. 45–52]. Пояснимо цей термін на прикладі. По-перше, сучасне суспільство уособлює відкриту й нелінійну систему, адже в ньому безліч взаємовпливів і взаємодій індивідів між собою, які відбуваються таким чином, що дії одного впливають на дії іншого. По-друге, для свого розвитку сучасне суспільство безперервно обмінюється інформацією із зовнішнім світом, або зовнішнім середовищем. По-третє, «сучасне суспільство уже сповнене можливих біфуркацій» – в цьому висловлюванні вказується на те, що певні події, які відбуваються у суспільстві, здаються спочатку незначними, але врешті мають важливе історичне значення, яке визначає структуру соціальних змін та шляхи розвитку суспільства.

**Порівняння відкритих лінійних систем
та відкритих нелінійних систем (середовищ)**

Відкриті лінійні системи	Відкриті нелінійні системи (середовища)
Не призводять до утворення дисипативних структур	Призводять до утворення дисипативних структур
Плавне зростання	Суттєво нерівномірне зростання
Один шлях розвитку або однозначність шляху еволюції системи	Декілька якісно різних шляхів розвитку (еволюції), тобто різноманітність шляхів еволюції середовища (потенціально)
Передбачуваність шляху еволюції	Еволюція відбувається стрибкоподібно в особливих точках – точках біфуркації
Пропорційність вхідних та вихідних сигналів	Малий сигнал на вході може викликати скільки завгодно сильний відгук на виході при певних станах (при певній стадії/фазі, при певних граничних умовах)

Розробка нами методології дослідження психіки як синергетичного об'єкта – відкритого нелінійного середовища, що самоорганізується, дозволила, спираючись на теорію дисипативних структур (за яку Ілля Романович Пригожин 1977 року був удостоєний Нобелівської премії), показати, що психіка людини може створювати структури нового порядку – психомірні дисипативні структури. В подальшому народилася нова гіпертеорія психіки як дисипативної системи, що дозволило розглянути внутрішньопсихічні флуктуації і психомірні дисипативні структури [1, с. 76–107].

Ще однією яскравою складовою парадигмального зсуву, викликаного роботами Іллі Романовича, є наступне твердження щодо поведінки відкритих

нелінійних систем. В стані, далекому від рівноваги, дуже слабкі флуктуації можуть посилюватися до величезних хвиль, які руйнують сформовану структуру. І дійсно таку поведінку ми бачимо, коли емоційний інтелект людини досягає стану, що є далеким від рівноваги, а дуже слабкі флуктуації – інформаційні, емоційні, соціальні тощо – посилюються до величезних хвиль. Але такі хвилі можуть призвести до творчості, обдарованості, навіть геніальності, а можуть зруйнувати сформовану психомірну структуру, як це відбувається при надмірному «спілкуванні» людини з цифровими гаджетами.

Все це проливає світло на всі можливі процеси якісних (різких) змін – непоступових, неволюційних. В свою чергу, це дозволило встановити зв'язок фундаментальних наук з периферичними науками про життя, суміщену активність мозку та психіки людини. В такому руслі виявляється можливим навіть зрозуміти деякі соціомірні та психомірні процеси в людській діяльності.

Саме такі широкі перспективи відкриваються перед нами при читанні робіт Іллі Романовича Пригожина, Нобелівського лауреата 1977 року, який очолював Брюсельську наукову школу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єршова-Бабенко І. В. Концептуалізація проблеми людської макроцілісності – концепт “BRAIN-PSYCHE (MIND/CONSCIOUSNESS...)”. *Людина як цілісність: традиції та інновації: Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції (20 жовтня 2022 р., м. Одеса) / ред. кол. : В. Б. Ханжи (відп. ред.) та ін. Одеса, 2023. С. 76–107.*
2. Єршова-Бабенко І. В. *Методологія дослідження психіки як синергетичного об'єкта. Монографія. Одеса : ОДЕКОМ, 1992. 124 с.*
3. Єршова-Бабенко І. В. *Психосинергетика: методологічний статус, теорія і практика. Ювілейний збірник наукових праць професора Єршової-Бабенко І. В. / ред.-упор. В. Б. Ханжи, Н. В. Кривцова. Одеса : Фенікс, 2020. 256 с.*

4. Єршова-Бабенко І. В. Психосинергетичні стратегії людської діяльності (Концептуальна модель). Монографія. Вінниця : NOVA КНУНА, 2005. 360 с.
5. Єршова-Бабенко І., Шинкевич О. Явище «критична різниця» у соціальній самоорганізації – керуючий параметр у русі «від людини до цифросуб'єкта». Проблема психомірності щодо цифровізації. *Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2023», 11–12 травня 2023 р.* : [матеріали доповідей та виступів]. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2023. С. 609–614.
6. Тоффлер О. Наука и изменение (предисловие). *Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из Хаоса. Новый диалог человека с природой.* М. : Прогресс, 1986. С. 11–33.
7. Babloianz A. Molecules, dynamics and life. Introduction to self-organization of matter. London, 1988. 275 p.
8. Kozobrodova D. The problem of psychomerism of social reality and its role in the extremely disequilibrium behavior of social environments in the context of selforganization. *Norwegian Journal of development of the International Science.* 2020. № 45. Pp. 45–52.
9. Prigogine I. Etude thermodynamique des phénomènes irréversibles. Dunod, Paris et Desoer, Liege, 1947. 90 p.
10. Prigogine I., Nicolis G. Self-organization in nonequilibrium systems: towards a dynamics of complexity. Liege, 1977. 512 p.
11. Prigogine I., Stengers I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. London: Heinemann, 1984. 430 p.
12. Yershova-Babenko I. Hypertheory “brain-psyche-mind-consciousness” – is post-non-classical general solution of the problem and the methodology of the study of psychometry. *Norwegian Journal of development of the International Science.* 2019. № 29. – Pp. 45–50.

ПРИНЦИП НОВІТНЬОГО ХОЛІЗМУ «ЦІЛЕ-В-ЦІЛОМУ» У ПОБУДОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Козобродова Діна Михайлівна

*кандидат філософських наук, докторантка кафедри менеджменту та
інноваційних технологій соціокультурної діяльності
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

У сучасній соціально-філософській думці існує чимало робіт, що присвячені сучасній людині у суспільстві, дослідженню її трансформацій та модернізацій, пошуку нової ідентичності, тощо. Але на нашу думку все ж таки існує дефіцит узагальнюючих теоретико-концептуальних робіт, які б відносились до проблеми самої людини та її психічної природи, її цілісної природи.

Для вирішення цієї проблеми при побудові концепції психомірності соціальної реальності ми беремо за основу принцип/філософську категорію «ціле-в-цілому», який нам демонструє цілісність та неподільність усіх складових людини.

Цей новітній холистичний підхід представлено у психосинергетиці як в трансдисциплінарній галузі досліджень, що присвячена дослідженню психіки людини. Авторкою цього наукового напрямку є Єршова-Бабенко І.В.[3].

Тобто, психосинергетичний підхід дозволяє нам розширити межі соціально-філософських досліджень в аспекті врахування психічної складової людини (її природи), за допомогою впровадження нового виміру соціальної взаємодії людини та суспільства - психічного, та показати цілісність людини, її психічної діяльності.

Виходячи із вищевикладеного, коротко розглянемо концептуальну модель/ філософську категорію «ціле-в-цілому» в її варіанті «нелінійна цілісність-в-нелінійній цілісності», на підставі якої відбувається взаємодія людини із соціальним середовищем, як психомірних серед одного класу,

класу ВНС. «Варіант концептуальної моделі «через дефіс», виражає те що зустрілись цілісності- змінні, незамкнені за визначенням» [2, с. 81].

На наш погляд ця концептуальна модель дає можливість наближення до більш адекватного сприйняття психіки людини і відповідно соціальної середовища/ тобто соціальної реальності, як продукту людської діяльності.

Виходячи з позиції автора концептуальної моделі/ філософської категорії, Єршової-Бабенко І.В., місце цілого не визначає рівень його складності, як наприклад людина та соціум/соціальна реальність. На її думку, ціле, яке у внутрішньому «цілому» цілком може бути більш складним. А рівень складності середовища визначається як здатність до створення того, що складніше її самої [1, с. 69-70].

Ця модель методологічно дозволяє вийти за межі дихотомії «частина-ціле», яка наближає нас до більш актуального сучасного бачення психіки людини та всього того що вона створює [2, с. 80].

Таким чином, спираючись на цю концептуальну модель при побудові концепції психомірності соціальної реальності ми демонструємо цілісність та неподільність усіх складових людини та розглядаємо соціальну реальність як таке ціле, що включає в себе інше ціле - людину. Та акцентуємо увагу на психомірності людини (її психіки) і соціальної реальності, яка створена людиною (в тому числі її психічною діяльністю), для того, щоб взаємодія людини та соціальної реальності сприяла розвитку, психічному здоров'ю, та в цілому позитивно впливала на внутрішній світ та стан людини, на якість її життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ершова-Бабенко І.В. Психосинергетические стратегии человеческой деятельности. (Концептуальная модель). Монография. В.: NOVA KNYHA, 2005. 360 с.
2. Ершова-Бабенко І.В. Психосинергетика. Монография. Херсон, изд-во «Гринь Д.С.», 2015. 488с.

3. Ершова-Бабенко И.В. (1992). Методология исследования психики как синергетического объекта. Одесса: ОДЭКОМ, 124 с.

АВТОРИ МАТЕРІАЛІВ

Banari Ion Petru, PhD, Associate Professor of the Philosophy and Bioethics Department, Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy, (Republic of Moldova, Chişinău)

Cojocaru Viorel Pavel, PhD, lecturer of the Department of Philosophy and Bioethics, Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy (Republic of Moldova, Chişinău)

Korolkov Mykola Olehovich, cadet, National University “Odessa Maritime Academy” (Ukraine, Odesa)

Nelin Ievgen, student, Odessa National Medical University (Ukraine, Odesa)

Ojovanu Vitalie Ion, PhD, Doctor Habilitate, Associate Professor, Head of the Philosophy and Bioethics Department, Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy (Republic of Moldova, Chişinău)

Raikhert Kostiantyn, Ph.D. in Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy, Odesa Mechnikov National University (Ukraine, Odesa)

Rubanovici Ludmila Petru, PhD, Associate Professor of the Philosophy and Bioethics Department, Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy (Republic of Moldova, Chişinău)

Spicer Gulmira, Inner Energy Coach, psychotherapist, family&systemic constellations facilitator (ISCA Reg.) (UK, England, London)

Spînu Stela, PhD, Associate Professor of the Department of Philosophy and Bioethics, Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy (Republic of Moldova, Chişinău)

Борщ Вікторія Ігорівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту охорони здоров'я, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Буслаєва Владислава Валеріївна, студентка, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (Україна, Одеса)

Вастьянов Руслан Сергійович, доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри загальної та клінічної патологічної фізіології імені В.В. Підвисоцького, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Вергелес Костянтин Миколайович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та суспільних наук, Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова (Україна, Вінниця)

Вергелес Тетяна Михайлівна, викладач кафедри загальної гігієни та екології, Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова (Україна, Вінниця)

Горб-Гаврильченко Інна Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри терапевтичної стоматології та стоматології ФПО, Дніпровський державний медичний університет (Україна, Дніпро)

Данилко Михайло Валерійович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Міжнародний науково-технічний університет академіка Юрія Бугая (Україна, Київ)

Доннікова Ірина Анатоліївна, доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії, Національний університет «Одеська морська академія» (Україна, Одеса)

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, голова Одеського відділення Українського синергетичного товариства, член наукової організації CUESC (Україна, Одеса)

Жмай Олександр Володимирович, старший викладач кафедри менеджменту охорони здоров'я, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Зубарєв Олександр Сергійович, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (Україна, Харків)

Івасик Ярослава Сергіївна, студентка, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Каранфілова Олена Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології, психології та права, Одеська державна академія будівництва та архітектури (Україна, Одеса)

Князькова Валентина Яківна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту охорони здоров'я, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Ковбаса Катерина Ігорівна, студентка, Полтавський державний медичний університет (Україна, Полтава)

Козобродова Діна Михайлівна, кандидат філософських наук, докторантка кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, член наукової організації CUEEC (Україна, Київ)

Криворучко Вікторія Олегівна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри філософії, політології, психології та права, Одеська державна академія будівництва та архітектури (Україна, Одеса)

Кривцова Наталя Вячеславівна, кандидат психологічних наук, *President of the International Academy of psychosynergetics and alphalogy*, голова Товариства дослідників МАПА, керівник психологічної служби, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Куліш Павло Лаврентійович, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук, Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова (Україна, Вінниця)

Лазор Наталія Володимирівна, старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Левицька Анна Іванівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Ляшенко Дмитро Миколайович, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, Національний університет «Одеська морська академія» (Україна, Одеса)

Ляшенко-Щербакова Валерія Валеріївна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри менеджменту, Міжнародний гуманітарний університет (Україна, Одеса)

Марічереда Валерія Геннадіївна, доктор медичних наук, професор, перший проректор, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Медянова Олена Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (Україна, Одеса)

Мокрієнко Еліна Миколаївна, старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Москалюк Андрій Юрійович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та дизайну, Одеський національний технологічний університет (Україна, Одеса)

Нагачевська Світлана Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Нарбутова Тамара Євгенівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Одинець Оксана Анатоліївна, аспірантка кафедри філософії та педагогіки, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Україна, Дніпро)

Петінова Оксана Борисівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Україна, Одеса)

Поплавська Тетяна Миколаївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Україна, Одеса)

Пунченко Наталія Олегівна, кандидат технічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри інформаційних технологій, Одеський державний аграрний університет (Україна, Одеса)

Пунченко Олег Петрович, доктор філософських наук, професор кафедри стандартизації, оцінки відповідності та освітніх вимірів, Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Україна, Одеса)

Русалкіна Людмила Георгіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Сабат Анастасія Анатоліївна, студентка, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Савусін Микола Павлович, вчитель фізики, Одеський ліцей «Олімпієць» (Україна, Одеса)

Світлицька Віолета Романівна, аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Україна, Одеса)

Скороходова Юлія Вікторівна, студентка, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Смирнова Олена Володимирівна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та українознавства, ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (Україна, Дніпро)

Сорочан Кирило Володимирович, студент, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Спаський Ігор Дмитрович, старший викладач кафедри торговельного підприємництва, товарознавства та управління бізнесом, Одеський національний технологічний університет (Україна, Одеса)

Стойкова Кароліна Миколаївна, студентка, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Україна, Одеса)

Терзі Олена Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри Національної безпеки інституту безпеки, ПрАТ «ВНЗ “Міжрегіональна академія управління персоналом”» (Україна, Київ)

Ткаченко Катерина Валеріївна, кандидатка філософських наук, викладачка Інституту медіа та комунікацій, Аньхойський університет фінансів та економіки (КНР, провінція Аньхой, м. Бенбу)

Трандафір Валерія Олегівна, студентка, Одеська державна академія будівництва та архітектури (Україна, Одеса)

Федорова Інна Валеріївна, аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Україна, Одеса)

Ханжи Володимир Борисович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Харченко Наталія Вікторівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри громадського здоров'я з лікарсько-трудовою експертизою, Полтавський державний медичний університет (Україна, Полтава)

Хміль Тетяна Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії і педагогіки, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Україна, Дніпро)

Чекаліна Марія Михайлівна, студентка, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Україна, Одеса)

Чернова Тетяна Михайлівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії, магістрантка спеціальності 073 Менеджмент, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса)

Шень Вей, студент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (КНР)

Школьнікова Тетяна Юрївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук, Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова (Україна, Вінниця)

Шинкевич Олена Святославівна, доктор технічних наук, професор, професор кафедри процесів та апаратів в технології будівельних матеріалів, Одеська державна академія будівництва та архітектури (Україна, Одеса)

Шпак Ігор Вікторович, доктор медичних наук, доцент, професор кафедри акушерства та гінекології, Одеський національний медичний університет, директор КНП «Пологовий будинок 5» ОМР (Україна, Одеса)

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЛЮДИНА ЯК ЦІЛІСНІСТЬ:

ЛЮДСЬКЕ, ПОЗАЛЮДСЬКЕ, НАДЛЮДСЬКЕ

19 жовтня 2023 р.

м. Одеса, Україна

Макетування, верстка та дизайн обкладинки – Ляшенко В.В.

На обкладинці використана картина Ляшенко В.В.